Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

Coperta :
VICTORIE
Sculptură
ION GR. POPOVICI
Foto: FLORIN DRAGU

Secolul 20 Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

Comitetul de redacţie:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ŞEF, GEORGETA HORODINCĂ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE

5

1968

SUMAR

1939 — 1945
DOCUMENTAR

despre al doilea război mondial

NICOLAE IORGA: *Sinceră mărturisire de credinţă* — text inedit; *Subt ochii şarpelui*, texte din 1938 — 1940; cu o notă de Valeriu Râpeanu • 6

ANTONIO MACHADO: *Arta de a profetiza trecutul*, în româneşte de Andrei Ionescu • 16

KONSTANTIN SIMONOV: *Schimbul de prizonieri*, exclusivitate *Secolul 20*, în româneşte de Madeleine Fortunescu • 19

UN AN FUNEST, 1940:

Pagini de jurnal

ANDRÉ GIDE — PAUL LÉAUTAUD — JULIEN GREEN: în româneşte de Lida Igiroşianu, Barbu Cioculescu şi Nadia Lovinescu • 24

PEDEAPSA TRUFIEI: PLANUL «BARBAROSSA» ŞI REPLICA ISTORIEI

ILYA EHRENBURG: *Oameni, ani, viaţă*, fragmente, în româneşte de Tatiana Nicolescu; VSEVOLOD VIŞNEVSKI: *Scrisori din Leningrad către Tairov*; EM. KAZAKIEVICI: *Scrisori de pe front către soţie*; VASILI GROSSMAN: *Însemnări din timpul războiului*, cu o notă de B. Galin; KONSTANTIN PAUSTOVSKI: *Dimineaţa Victoriei* • 44

• • •

C. P. SNOW: *Winston Churchill*; HENRY MILLER — LAWRENCE DURREL: *Scrisori*, în româneşte de Simona Drăghici • 72

CURZIO MALAPARTE

PIELEA

Roman, fragmente, în româneşte de Constantin Ţoiu • 89

ERNST JÜNGER

IRADIAŢII

Pagini de jurnal, în româneşte de L. Voita • 106

PETRE STOICA: *Ernst Jünger şi jurnalul ca formă de viaţă* • 125

FRANŢA REGĂSITĂ

RENÉ CHAR: *Din filele lui Hypnos*; PHILIPPE SOUPAULT: *Din jurnalul unei fantome*; CHARLES DE GAULLE: *Memorii*, fragmente, în româneşte de Ştefan Aug. Doinaş • 132

ATITUDINI ŞI DOCUMENTE

Texte din 1936—1943: TUDOR ARGHEZI, G. CĂLINESCU, GEO BOGZA şi ZAHARIA STANCU • 144

ADRIAN BALL: 3 *septembrie* 1939, *ultima zi a lumii vechi*, fragmente, în româneşte de Alexandru Baciu; RAYMOND CARTIER: *Urmărirea lui «Bismarck»*, fragmente din «Istoria celui de al doilea război mondial» • 157

ROBERTO ROSSELLINI

ROMA, ORAŞ DESCHIS

Scenariu de film, în româneşte de Ştefan Delureanu • 171

Un documentar 1939—1945.

Nu doar din perspectiva obişnuitei sărbători a Victoriei, pe care o prăznuim în fiecare primăvară, în mai; dar, mai ales, din perspectiva momentului pe care-l trăim, în care violenţa izbucneşte de atîtea ori irepresibil, pe atîtea meridiane, cu nu ştiu ce oarbă, paradoxală tenacitate: parcă spre a sfida înţelepciunea trudnic acumulată de biata noastră speţă umană, sortită atîtor încercări dureroase.

Am ales pagini pline de franchețe, fără întristări convenţionale, fără patetism de paradă. Mărturii care ne îndeamnă, în primul rînd, la luciditate. Să înțelegem istoria aceasta zbuciumată a secolului nostru, să nu ne lăsăm îmbătaţi de şuvoiul funest al vorbelor: e înțelepciunea pe care o propun, de pildă, textele desprinse din cîteva celebre Jurnale ale unor literaţi francezi (Gide, Léautaud, Julien Green), pagini de confesie fără fard în clipa marii prăbuşiri din 1940.

Conștiințe care încearcă să vadă clar în noaptea năprasnică a războiului, conştiinţe care încearcă să reziste sfidării imense pe care iraţionalul o lansează spiritului uman în anii expansiunii hitleriste; conştiinţe care au plătit uneori cu moartea această nobilă perseverenţă, precum Nicolae Iorga, ale cărui pagini, unele inedite, deschid ca un avertisment cutremurător selecția noastră.

De altminteri, documentele strînse aici se așează, parcă de la sine, pe niște linii secrete de forţă, care exemplifică legile imuabile ale tragediei: pedeapsa hybris-*ului, a trufiei demente, pedeapsa pe care, implacabil, la scară mondială, i-a administrat-o istoria. Provocînd, s-ar spune, destinul, Hitler ţopăie grotesc — imortalizat într-o fotografie — cînd află că Franţa a capitulat !*

Un montaj despre război, cu date pozitive despre vînarea marilor bastimente de luptă pe întinderile Atlanticului; sau despre evenimentele care au marcat, ceas cu ceas, ziua declarării războiului, în 3 septembrie 1939; un montaj cu explicații perspicace asupra înfrîngerilor și victoriilor (la Snow, vorbind despre Churchill, la Ehrenburg, despre Stalin); dar mai ales — asta am vrut să reconstituim — un imens scenariu tragic, avînd drept actori popoarele înseși.

Popoare înfrînte, purtîndu-și istoria ca o povară care le îmbătrînește și ca o rană — precum Italia din paginile dure ale lui Curzio Malaparte; popoare care se răscumpără, totuși, veghiate de maturitatea reflexivă a unor mari cugete: ne-am oprit, în acest sens, la Ernst Jünger, intelectual care asumă grav, înnobilînd-o, condiția neamului său. Popoare obligate să se verifice suprem, în această încordare supraumană care a dus la Dimineața Victoriei, *cîntată de Paustovski, sau, pe alte meridiane, la* Franța regăsită *— neașteptat și trudnic regăsită — prezentă aici în pagini de antologie, precum acelea semnate de poetul René Char.*

Purtîndu-ne pe variate fronturi și planuri de acțiune, reconstituind cumva — de la Henry Miller, din America, la Lawrence Durrell, în Egeea, și pînă la Simonov, în Extremul Orient — harta unui enorm efort al națiunilor lumii, acest număr de revistă vrea să depășească criteriile calofile, de clasificare îngust literară. El dă drept de cetate înlăuntrul său unor admirabile pagini de reconstituire — declarat documentară *— acelea bunăoară, datorite lui Raymond Cartier, și unei mulțimi de imagini captate în plinul luptei, palpitînd încă de zgomotul exploziilor.*

E o ocazie de a ne aminti — cînd avem atîta nevoie! — că un scriitor poate și trebuie să fie un martor *irecuzabil: în sensul cel mai direct și mai fierbinte.*

DAN HĂULICĂ

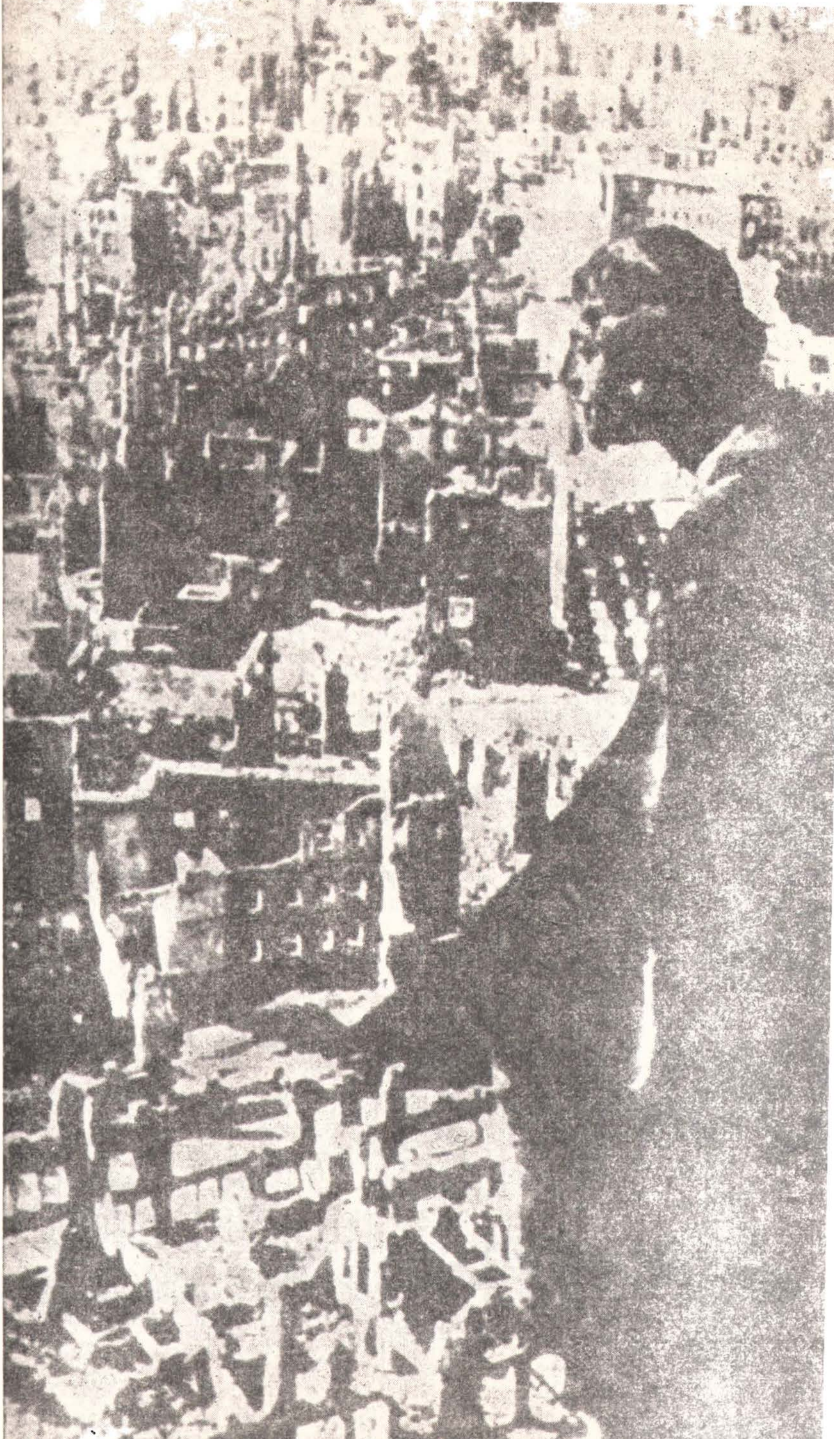

NICOLAS IORGA

Franche profession de foi

inédit

Le désarroi qui règne actuellement dans les esprits confine parfois à une vraie folie et fait fi de toutes les exigences de cette logique, qui, une fois découverte par les Grecs, l'a été pour toujours et pour le monde entier.

Il provient en grande partie du manque absolu de franchise dans lequel se complaisent tant d'intelligences que l'on croyait connaîtres autres.

Nous vivons une époque où, sous certaines influences qui, sans doute, ne viennent pas des meilleures traditions de notre Europe, la pensée se dissimule. Jamais Byzance, si calomniée, ne l'a fait à ce point, car elle n'aurait eu alors tant de combattants et de martyrs pour la « bonne cause ».

En cultivant ainsi l'hypocrisie diplomatique et non-diplomatique, on en arrive à « risquer » des opinions que l'on pourrait, le cas échéant, renier peu après, et beaucoup de personnes, tout en prétendant être fidèles à leur formation actuelle et à leurs anciennes relations, servent, au fond, un camp qui n'est pas celui ou l'on croyait pouvoir les situer.

Car, en dépit des « neutralités » et de toute la contrainte qui leur est imposée sous des menaces qui visent à la destruction des

NICOLAE IORGA

Sinceră mărturisire de credință

inedit

Confuzia care stăpînește astăzi minţile atinge uneori marginea nebuniei, sfidînd toate cerinţele acelei logici care prin meritul grecilor a fost descoperită o dată pentru totdeauna și pentru întreaga lume.

Ea vine în mare parte din lipsa absolută de sinceritate în care se complac atîtea spirite alese, care pînă de curînd ni se înfățișau în altă lumină.

Trăim într-o vreme cînd, supt înrîuriri care, fără îndoială, nu pleacă de la cele mai bune tradiții ale Europei noastre, gîndul se tăinuiește. Niciodată Bizanţul, atît de calomniat, n-a mers atît de departe, căci altfel n-ar fi avut atîția luptători și martiri pentru «cauza cea dreaptă».

Cultivînd astfel ipocrizia diplomatică și pe cea ne-diplomatică, se ajunge la «strecurarea» unor opinii care, la nevoie, ar putea fi repede renegate, în timp ce atîţia oameni care se pretind totuși credincioși formaţiei lor de azi și vechilor lor legături, servesc în fond tabăra în care nu te-ai fi așteptat să-i găsești.

Căci, în ciuda «neutralităţilor» și a constrîngerii la care sînt supuse, supt amenințări care tind la distrugerea statelor și la strivirea

états et à l'écrasement des nations — il suffit pour vous prendre à la gorge d'une nouvelle machine de guerre et d'une discipline d'esclaves — on voit deux camps bien déterminés; et il faut nécessairement, si l'on n'ose pas se proclamer malhonnête, qu'on soit dans l'un où dans l'autre.

Ces deux camps ne comprennent pas seulement des états, qui ont des intérêts à ménager, des précautions à prendre pour passer sans dommage à travers la géhenne, et des intérêts économiques qu'on ne peut négliger sans compromettre la préparation à une guerre éventuelle contre ceux-là mêmes auxquels on est obligé de vendre.

Ils comprennent surtout les *consciences*. Car, par-dessus le fracas infernal des artilleries, la traîtrise des sous-marins et la grande chasse à l'homme dans la région de l'air, qui jadis était au moins libre, il y a en effet une guerre des *consciences*.

Elle postule sans doute le respect des traités, en dehors desquels — quels qu'ils soient — il n'y a plus que des projets que chacun — chancellerie ou individu — peut bâtir dans le vide, en s'amusant à créer de « nouvelles frontières mieux garanties » que les autres pour la paix du monde — chose à voir !

Mais, avant tout, elle exige l'observance stricte et indispensable de ce qui est le droit national, fondé sur les luttes et les souffrances du passé. Ceci n'est pas autre chose que la *religion du droit*. Et c'est, au fond, la *seule religion* car avant les tristes audaces d'une guerre irréligieuse jusqu'a la profanation, jamais une croyance n'a affirmé que la Force passagère d'un magicien usant d'une surprise technique ou abusant d'un assoupissement de la volonté, puisse transgresser, non seulement dans ses résultats mais dans les principes mêmes, ce *droit* éternel, forme humaine de la logique divine qui régit les mondes.

Quiconque appartient à l'autre camp est tenu, chaque fois qu'il croit devoir, par la parole ou par ses écrits, manifester une opinion, affirmer d'abord ou nier ces catégories permanentes de la pensée.

Pour ma part, je crois être en bonne compagnie — la seule bonne — si je reste dans ce camp au milieu duquel ma nation a saigné naguère, a bu toutes les amertumes d'un pays envahi et déchiré.

Toute douleur humaine pareille ne peut-être que la mienne et, en l'apprenant, je souffre de mes humiliations passées et, peut-être, de la prévision de celles qui peuvent encore venir.

Documents — Bruxelles — 19.IV.1940.

naţiilor — e de ajuns pentru a le sugruma o nouă maşină de război şi o disciplină de scalvi — ceea ce ni se înfăţişează sînt două tabere limpede definite; iar cine nu cutează să se proclame necinstit trebuie neapărat să se afle fie într-una, fie în cealaltă.

Aceste două tabere nu cuprind numai state care au interese de cruţat, precauţii de luat pentru a răzbi nevătămate prin gheenă, pe lîngă interesele economice care nici ele nu pot fi nesocotite fără a compromite propria lor pregătire în vederea unui eventual război, poate chiar împotriva unora către care sînt acum silite să vîndă.

Ci, mai presus de toate, ele cuprind *conştiinţe*. Căci, pe deasupra vuietului infernal al artileriei, peste viclenia submarinelor şi goana cea mare după om în văzduhul care altădată măcar era liber, se petrece, de fapt, un război al *conştiinţelor*.

Acesta cere fără îndoială respectarea tratatelor — oricare ar fi ele, — fără de care nu pot fi decît proiecte pe care orice cancelarie sau individ le pot clădi în gol, distrîndu-se să creeze «frontiere noi, mai bine garantate» decît cele de pînă acum, drag-doamne pentru pacea lumii — ceea ce rămîne de văzut !

Dar, înainte de orice, el pretinde respectarea strictă şi indispensabilă a ceea ce înseamnă dreptul naţional, întemeiat pe luptele şi pe suferinţele trecutului. În fond, nu-i vorba de altceva decît de *credinţa în drept*, cu adevărat *singura credinţă*, cîtă vreme nicicînd înainte de tristele îndrăzneli ale unui război păgîn pînă la profanare, nici o credinţă n-a afirmat vreodată că Forţa trecătoare a unui vrăjitor care foloseşte o invenţie tehnică sau abuzează de aţipirea voinţei, poate nesocoti, nu numai roadele, ci înseşi principiile acestui *drept* etern, forma umană a logicii divine ce cîrmuieşte lumea.

Oricine face parte din tabăra cealaltă e ţinut, de cîte ori simte nevoia să-şi exprime părerea prin cuvînt sau prin scris, să-şi însuşească sau să nege aceste permanente categorii ale cugetului.

Cît despre mine, cred că mă găsesc în bună companie — singura bună — rămînînd în aceeaşi tabără în care odinioară naţia mea a sîngerat şi a sorbit toată amărăciunea unei ţări cotropite şi sfîşiate.

Orice durere omenească de acelaşi fel e propria-mi durere, şi la auzul ei sufăr nu numai de umilinţele trecute, dar şi de presimţirea celor ce ne-ar mai putea aştepta.

Scrisă în aprilie, 1940 pentru revista Documents *din Bruxelles*

Publicăm acest text datorită bunăvoinţei tovarăşului profesor D.M. PIPPIDI, căruia îi aducem mulţumirile cuvenite.

SUPT OCHII ŞARPELUI

Orice se va petrece în Cehoslovacia de acum înainte va fi în zodia continuei, neiertătoarei amenințări germanice.

Nimic şi nimeni nu va fi în stare, orice s-ar acorda şi orice s-ar încheia, să redeie acestei țări, de o admirabilă organizare, starea sufletească de aleasă siguranță, de sigură direcție pe care a avut-o pînă acum.

Odată era o plăcere să se vadă cum sentimentul național era temperat de o nobilă concepție a umanității întregi şi acela social prin sentimentul frumoasei solidarități pe care o creează între oameni munca ordonată, cinstită şi răsplătitoare. În toate manifestările se recunoştea spiritul înaltului gînditor din a cărui filosofie se formase acest stat care putea servi de model oricui.

Minoritățile — germană, ungară, polonă — aveau mijloace legale de a-şi revendica drepturile, care erau considerate, cu tot egoismul slav, care nu putea lipsi, cu toată liniştea unor oameni cuminți.

Din clipa în care Germania a ridicat steagul revendicărilor de rasă oriunde pentru a căpăta « spațiu », totul s-a schimbat.

Asupra oricărui avînt al țării se vor simți apărînd ochii reci de şarpe ai celui care-şi aşteaptă prada, şi întreaga politică a republicii va fi amorțită de sugestia ucigaşă care se desface din această necontenit pînditoare duşmănie.

Neamul românesc, XXXIII (1938), iulie 16.

CĂTRE UN POPOR PRIETEN

În momentul cînd se pregăteşte desfacerea părții locuite de germani din Cehoslovacia, cînd alunecă prieteniile şi nici o învinuire, nici o injurie nu se cruță unui popor de mare trecut — căci, ei, cehii, erau să facă în secolul al XVI-lea « Austria » — unuia care a dat oameni ale căror nume sînt înscrise în cartea de aur a culturii şi care totuşi a trăit trei veacuri de robie la nemții din Viena — nu poate lipsi de aici, de la Bucureşti, atunci cînd Belgradul d-lui Stoiadinovici tace, un glas de mîngîiere.

Neamul lui Masaryk nu merita să fie tratat astfel de un duşman înverşunat, dar şi de alții cu care n-a fost niciodată în rivalitate.

Noi sîntem legați cu Cehoslovacia printr-un tratat contra iredentismului maghiar, tratat pe care diplomația iugoslavă, cu ceea ce s-a hotărît la Bled, pare a-l fi făcut fără obiect.

Deci nu în numele acestei biete « Mici Înțelegeri », ci în al conştiinții umane am ținut, fără a discuta fondul însuşi al chestiunii, a ridica acest protest contra grosolăniei triumfătoare.

Neamul românesc, XXXIII (1938), septembrie 23.

PREȚUL PĂCII

Pentru ca lumea să poată răsufla, în munca ei cinstită și așa de scumpă, de visul rău al războiului tehnic, și contra civililor, pînă la cea mai inofensivă ființă vie, vis rău care-i apasă pe suflet, a trebuit să se ducă înarmările defensive pînă la ultima limită a puterilor omenești.

Bătrîn istoric, n-am mai întîlnit așa ceva în toată dezvoltarea unei civilizații care rămîne încă așa de amenințată. Niciodată n-a fost o astfel de *răscumpărare de la moarte* a fiecăruia, căci în adevăr, de aceasta e vorba.

Ne credem liberați de robia care apăsa pe umerii strămoșilor noștri. Dar popoarele se pleacă supt sarcine fără care nu pot să-și aibă izbăvirea.

Și vechea robie a dat piramidele Egiptului și civilizația ateniană. Iar aceasta nu va lăsa decît materia primă stricată pentru uneltele nimicitoare al căror rost, o dată cu însănătoșirea minților aprinse pînă la paroxism, va înceta cu desăvîrșire.

Neamul românesc, XXXIV (1939), iunie 15.

DACĂ MAI ȘTIU ISTORIE

E o vreme aceasta de azi încît, față de tot ce se strigă ca din gîtlej de fiară și se scrie cu pleaftiure pentru a se ațîța pînă la apetituri antropofage urile dintre popoare, ne întrebăm noi, supraviețuitorii altei epoce, dacă mai au o valoare cunoștințele pe care cu multă trudă le-am cîștigat.

Așa e și cu istoria.

Un discurs recent la Danzig pretinde să ne învețe că polonii n-au fost stăpîni acolo niciodată și că atunci cînd regele Ștefan Bathory a încercat să iee în stăpînire orașul în jurul căruia se face astăzi atîta zgomot, s-a întors cu buzele umflate.

Mai știu eu, oare, la bătrînețăFill, puțină istorie?

Că a fost un oraș liber acolo, cine ar putea tăgădui? Oricum, nu eu, care am tipărit rapoarte, copiate acolo chiar, ale delegaților Danzigului la dietele polone.

Dar tot eu am tipărit și lunga serie de rapoarte prusiene la Constantinopol cu privire la « planul lui Herzberg », format puțin după moartea lui Frideric al II-lea, pentru ca, printr-un complicat și imposibil plan de schimburi între state, Prusia să capete ce și *de la cine?* Danzig și Thorn de la poloni.

Ori eu nu mai știu istorie, ori e *așa !*

Neamul românesc, XXXIV (1939), august 24.

DOUĂ FELURI DE EROISM

Lumii i se prezintă astăzi două feluri de eroism, cu totul deosebite unul de altul.

Cel mai vechi, deși n-are decît o durată de cîtiva ani, atît de dureros zbuciumați, consistă în a da zi de zi, ceas de ceas, dovezi a unei energii care nu urmărește scopuri care, o dată atinse, acțiunea să se și oprească; nu, ci pentru a face să se simtă, de cei de acasă și de ceilalți, în primul rînd de dușmanii pe cari anume, cu pasiune, și-i creează, că n-a scăzut puterea și conducerea extraordinară, genială, se schițează gesturi amenințătoare, menite să sperie lumea.

De pe urma chiar a acestor continue amenințări s-a produs însă un alt eroism. El nu caută să dea impresii și să creeze iluzii. El nu se laudă cu forța pe care-o are sau poate nici n-o are atîta. El nu caută nimic alta decît păstrarea unei situații ieșite din necesitatea însăși a lucrurilor sau din continua sforțare a generațiilor. E gata să întindă oricînd mîna pentru pace, dar ia asupra-și toate riscurile celui mai crunt război.

Primul eroism primește și răspunderea ruinării unei întregi civilizații, celalt stă de strajă la porțile ei.

Neamul românesc, XXXIV (1939), august 29

BUNELE VREMI ALE LUI ATTILA

Nu știu cum, în fața realităților de azi, m-am gîndit la vechiul Attila, cel așa de calominat, și la zilele bune pe care le trăia atunci omenirea.

Cu arme milostive, de pe urma cărora nu putea să moară o întreagă lume, și care atingeau rareori pe cine nu stătea în fața hunilor, se ducea un război de-a lungul drumurilor mari, restul locuitorilor avînd voie să trăiască, și ce plăteau nu se ridica la sumele pe care le cere științificul război modern.

Dar Attila avea și un stăpîn — doi stăpîni: pe dumnezeul lui și pe dumnezeii celorlalți.

De la al lui cerea o binecuvîntare de care nu mai e vorba acuma, iar cînd înaintea unui oraș ieșea un episcop, omul altui dumnezeu, Attila se oprea și stătea de vorbă subt aceastălaltă vrajă dumnezeiască.

Dă-mi, Doamne, înapoi pe Attila și cele două religii ale lui !

Neamul românesc, XXXIV (1939), septembrie 5.

MAREA CONRUPERE A IDEILOR

Ceea ce sperie mai mult decît actele unei brutalități cum nu le-a mai cunoscut omenirea e principiul de unde pleacă și pe care nu-l pot atinge mijloacele tehnice ale unei apărări la care sîntem siliți cu toții : marea conrupere a ideilor.

A celor mai vechi, mai scumpe și mai sfinte idei.

Cît s-a luptat, de mai multe generații, pentru ideea națională ! Ea se rezuma în formula : a dezrobi pentru a educa și înălța. A fost unul din marile crezuri ale lumii.

Dar o samă de oameni fără spirit religios și fără frîu moral, fără cunoștinți reale și adîncite au conrupt pentru ei și au trecut această formă conruptă milioanelor pe care au ajuns să le domine. Astăzi, pe alocurea, naționalism înseamnă robirea altora și distrugerea voită, consecventă a întregii lor civilizații.

De la mai vechii gînditori francezi ai secolului al XVIII-lea și mai ales de la Adam Smith, care a fost pe dreptate comemorat acum în urmă, s-au căutat, pentru binele oamenilor, al tuturor oamenilor, principiile muncii, împărțirii ei, schimbului între clase și popoare. Peste toate descoperirile de ordine materială era însă în concluzii marea iubire de oameni.

Astăzi, din aceleași principii, conrupte, s-a ajuns la erezia « spațiului vital ». Orice popor ce are mijloacele umane și tehnice necesare pune stăpînire pe animalul

uman care trebuie să-i muncească, aceasta fiindu-i menirea, și, ca garanție, pune stăpînire și pe pămîntul lui.

Bună vreme a celei mai înalte civilizații !

Neamul românesc, XXXV (1940), martie 16

URMAȘUL VIKINGILOR

O dată, în bătaia vînturilor largului, reg ia ivitejiei, încrezător în favoarea zeilor aspri ai Nordului și voinții lor de a învinge, plecau din fiordurile tăcute pentru a căuta în țări calde, pline de roadă, ceea ce nu putea să deie cerul palid al patriei lor.

Îi vedea cineva venind pe bărcile lor cu prora curbă, întovărășiți de credincioșii lor, cari n-aveau altă armă decît buna sabie veche de la coapsa lor, și ei s-ar fi rușinat să se sprijine pe altceva decît pe mînuirea ei în luptă dreaptă cu un adversar tot așa de sincer. Cînd se întorceau acasă cu prada lor, erau mîndri de dînsa fiindcă nu era furată prin nici un vicleșug. În istorie locul lor nu e între binefăcătorii omenirii, dar nici între aceia cari prin neloialitatea lor ar fi făcut-o să decadă moral.

Așa a fost povestea vikingilor din Miazănoapte, ocrotită de favoarea zeilor Walhallei.

Astăzi, pe aceleași locuri fug mulțimi incapabile de a se apăra împotriva unei năprasnice năvăliri, servite de tot ceea ce poate da o tehnică prin care virtuțile omenești sînt împiedecate de a se manifesta. Picură sînge nevinovat asupra pămîntului strămoșesc înainte ca mugurii să fi crăpat în pomi și puținele poieni să fi dat florile cele dintîi ale primăverii. Oameni necunoscuți amenință cu moartea orice strigăt către libertate. Și din loc în loc, în umbra steagului, Haakon, urmașul regilor mării, caută un spirjin pentru suprema sforțare.

Cine a putut scrie că în evul mediu a fost o vreme cumplită?

Neamul românesc, XXXV (1940), aprilie 18.

FINALUL TRAGIC

« Causa victrix diis placuit, victa Catoni ».

Cea mai desperată apărare a patriei pare a se fi lovit de greutatea unor noi sforțări, și, mîna mea refuză să definească actul la care s-a crezut silit cel mai glorios din generalii armatei franceze.

Consecințile se vor vedea îndată, și se vor vedea și mai tîrziu.

Ele nu vor fi, desigur, acelea care se cred în acest teribil moment de uriașă tragedie istorică.

O conducere nu e același lucru cu o armată, și o armată nu e tot una cu o națiune, cum cel mai mare succes tehnic nu acopere noțiunea biruinții.

Dar, oricum să fie, ziua de mîne trebuie să fie un cutremur pentru inimă și o înzecire a voinții pentru minte.

Fiecare se va sprijini de acuma pe ce poate el însuși : ca forță și ca spirit. Ca spirit, care e veșnic, mai mult decît ca forță, care e un lucru trecător, depinzînd de organizare și de noroc.

Dar a desface spiritul uman de cerințele sale fundamentale, care sînt dreptate și libertate, e imposibil.

Neamul românesc, XXXV (1940), iunie 20

Conştiinţa istoricului

« Bătrînul istoric », îşi spune Nicolae Iorga, în aceste pagini cu care revista « Secolul 20 » deschide numărul său dedicat celui de-al doilea război mondial. Şi cînd astăzi recitim filele născute — cum spunea în altă parte tot Iorga — din straşnicele dureri ale omenirii, ne dăm seama că aceste două cuvinte, « bătrînul istoric », nu reprezentau o simplă cochetărie. Ele ne duc cu gîndul către sensul încărcat de grave răspunderi pe care-l aveau în vechime şi în obîrşiile ideii româneşti de drept şi de dreptate. Pentru că Nicolae Iorga chema evenimentele la judecata istoriei — atunci, între anii 1938—1940 — cînd raţiunea era pulverizată sub şenilele tancurilor şi sugrumată de sîrma ghimpată; protestul său devenind simbolul conştiinţei româneşti care nu accepta nici « grosolănia triumfătoare », nici « erezia spaţiului vital ».

Era un simbol, bătrînul istoric care aducea imensa lui autoritate, a celui care cuprindea cu mintea sa genială istoria inepuizabilă a lumii. Cînd spunea că « n-a mai întîlnit aşa ceva în toată desvoltarea unei civilizaţii » — el exprima nu doar mînia omului îngrozit de « presimţirea celor ce ne-ar mai putea aştepta », ci o repudiere riguroasă a agresiunii hitleriste în numele istoriei *însăşi. Cînd hotarele piereau înghiţite sub vălătucii canonadelor, sub tăişul baionetelor, sub şuierul bombelor, aici, în această ţară românească,* bătrînul istoric, *omul ce pregătea atunci o mare* istoriologie umană, *veghea în numele istoriei, al ţării lui şi al conştiinţei omului, răspunzînd fiecărei noi lovituri date omenirii, cu puterea fulgerătoare a cuvîntului său.*

Era un Don Quijote? Nu: pentru că în fapta lui se întruchipa nu o superbă iluzie, ci credinţa însăşi a poporului român, care prin astfel de gesturi arunca anatema asupra celor ce sugrumau dreptatea şi libertatea: *« cerinţele fundamentale ale spiritului uman », cum le numea Iorga. Prin el, noi mărturiseam solidaritatea — şi ea înscrisă în fiinţa naţională — cu cei ce sufereau împilarea autocraţiei fasciste. Iorga nu era singur atunci: odată cu el, împreună cu el, conştiinţa românească se vădea întruchipată de atîţia intelectuali şi de miile sau zecile de mii de muncitori şi ţărani, care, în marile pieţe publice, au manifestat împotriva agresiunii hitleriste şi, cînd aceasta şi-a înfipt tentaculele în însuşi trupul ţării noastre, i s-au împotrivit curajos. A simbolizat toate acestea, prin infinita sa dragoste pentru poporul român, căruia i-a închinat devotat întreaga-i existenţă. Atunci cînd o mînă de scelerați legionari, emisari nemijlociţi ai hitlerismului, l-au ucis cu un sadism ce a întrecut închipuirea, la marginea unei păduri, pierea un om pentru care conştiinţa fusese mai presus de riscuri, mai presus de orice sentiment de prevedere. A sfîrşit asemenea martirilor neamului. De aici sentimentul cu care îi citim şi astăzi paginile scrise în anii de ascensiune a fascismului şi declanşare a războiului. În rîndurile acestea sînt gravate, pentru veacuri întregi, nepieritoarele noastre sentimente de dreptate şi libertate.*

VALERIU RÂPEANU

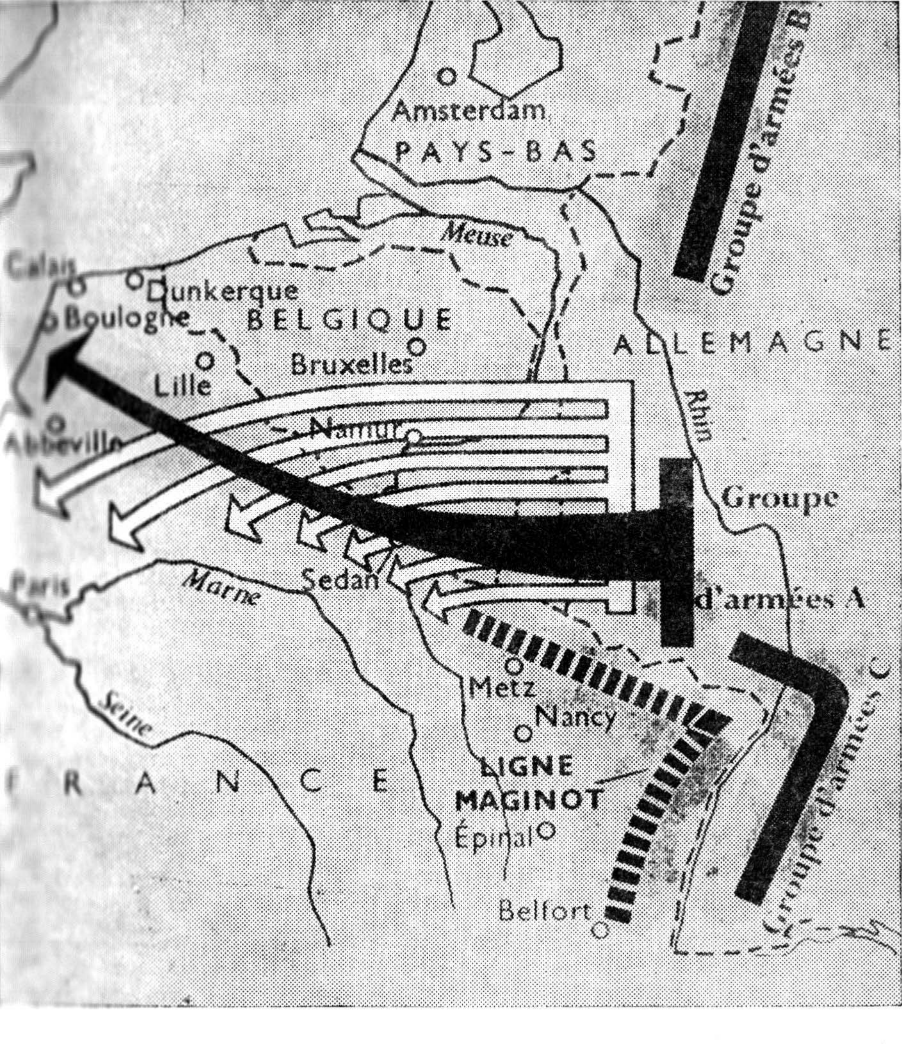

Vom vedea cum se formează fiara care creşte, monstrul care se umflă din ce în ce mai mult, spre nenorocirea omenirii şi veţi mîntui, cred, cu credinţa tare, pe care ni-o arată experienţa secolelor, a mileniilor, că pe brutalitate şi pe nedreptate nu se poate crea nimic statornic.

NICOLAE IORGA

Arta de a profetiza trecutul

În Spania — să nu uităm — activitatea politică de tendință progresistă e în general slabă, fiindcă e lipsită de originalitate; e numai mimetism, și nu reușește să facă altceva decît să declanșeze reacțiunea. S-ar zice că numai resortul reacționar funcționează la mașinăria noastră socială cu oarecare precizie și energie. Oamenii politici care vor să guverneze în viitor trebuie să țină seama de reacția profundă pe care o provoacă în Spania orice progres de suprafață. Oamenii noștri politici așa-ziși de stînga, puțin cam frivoli — în treacăt fie spus — rareori calculează, cînd trag cu puștile lor de retorică futuristă, reculul care e de obicei, oricît ar părea de ciudat, mai puternic decît tirul.

•

Se vorbește despre eșecul intelectualilor în politică. Eu n-am crezut în el niciodată. E confundat cu eșecul anumitor « virtuozi » ai inteligenței, oameni cu oarecare îndemînare literară și cu oarecare abilitate în ceea ce privește conversația și literatura — medici, retori, foneticieni — care nu sînt întotdeauna oamenii cei mai inteligenți.

•

În Spania lucrul cel mai de preț e poporul. De aceea, apărarea plină de abnegație a Madridului, care a uimit lumea întreagă, pe mine mă mișcă dar nu mă uimește. Întotdeauna a fost așa. În împrejurările grele, domnișorii invocă patria și o vînd; poporul nici măcar nu-i rostește numele, dar o cumpără cu propriul lui sînge.

•

În ceea ce privește eșecul lui Platon în politică, va trebui să-l căutăm acolo unde cu siguranță nu-l vom găsi: în nemuritoarea lui Republică. *Fiindcă aceasta a fost politica pe care a făcut-o Platon.*

•

Libertatea, domnilor — le spune Mairena elevilor săi — e o problemă metafizică. Există apoi « liberalismul », care e o invenție a englezilor, un mare popor de marinari, boxeri și ironiști.

•

În politică, la fel ca în artă, cei care vin cu « noutăți » azvîrl cu pietre în cei originali.

Tradiţionaliştilor s-ar cuveni să li se amintească ceea ce de atîtea ori s-a spus împotriva lor:

1. Că dacă istoria este, ca şi timpul, ireversibilă, trecutul nu poate fi restaurat cu nici un chip.

2. Că dacă există ceva în istorie în afara timpului, valori eterne, acestea, fiindcă nu sînt trecătoare, nu pot fi nici ele restaurate.

3. Că dacă praful de demult s-a prefăcut acum în glod, nu poate fi condamnat prezentul şi absolvit trecutul.

4. Că dacă ne-am întoarce la praful acela, am ajunge iar la glodul de acum.

5. Că orice reacţionarism consecvent sfîrşeşte în cavernă sau în vîrsta de aur, în care Jean-Jacques Rouseau credea numai pe jumătate.

•

Iar reformatorilor de profesie ar trebui să li se atragă atenţia:

1. Că multe lucruri care sînt rele pe dinafară sînt bune pe dinăuntru.

2. Că situaţia contrară e tot atît de frecventă.

3. Că nu e de ajuns să răscoleşti ca să înnoieşti.

4. Că nu e de ajuns să înnoieşti ca să îmbunătăţeşti.

5. Că nu există nimic care să nu poată deveni mai rău.

•

Politica, domnilor — afirmă Mairena — este o activitate foarte importantă. . . Eu nu vă voi sfătui niciodată să fiţi apolitici, ci numai, în ultimă instanţă, voi propovădui dispreţul pentru reaua guvernare politică, pe care o fac ariviştii şi politicienii venali fără alt scop decît acela de a obţine un profit personal şi de a-şi căpătui rudele. Voi trebuie să « faceţi politică » chiar dacă ar căuta să vă împiedice cei care vor s-o facă fără voi şi, desigur, contra voastră. Îndrăznesc totuşi să vă sfătuiesc: s-o faceţi deschis. Căci altfel veţi contribui la degradarea unei activităţi foarte nobile, cum e politica, şi să tulburaţi apele vieţii politice atît de tare, încît să nu se mai poată vedea nimic. . .

•

Filozofia istoriei a fost denumită în glumă o artă de a profetiza trecutul. În realitate, cînd meditãm asupra trecutului, ca să aflăm ce poartă în el, e uşor să găsim o mulţime de speranţe — nerealizate, dar nu eşuate — într-un viitor care este, la urma urmei, obiect legitim al profeţiilor. În orice caz, arta de a profetiza trecutul este o activitate complementară a altei arte nu mai puţin paradoxale — arta de a îndepărta viitorul.

In româneşte de A. IONESCU

Către revista

Secolul 20

Primele impresii de război din viața mea sînt legate de evenimentele din Mongolia din 1939. În mai 1939, trupele japoneze, care ocupaseră în timpul acela Manciuria, au invadat Mongolia. Potrivit tratatului de ajutor reciproc, semnat între Mongolia și Uniunea Sovietică, trupele noastre au sărit în ajutorul armatei mongoleze. Au izbucnit așa-numitele evenimente din regiunea lacului Buir-Nur; japonezii le numeau evenimentele namanhaniene, iar noi — halhingoliene.

Acțiunile militare s-au desfășurat din mai pînă în septembrie. La luptele aeriene au participat circa 1.500—2.000 de avioane din ambele tabere. La sfîrșitul lui august, grupul principal al trupelor japoneze fusese înconjurat și zdrobit de noi pe teritoriul Mongoliei.

Luptele au fost foarte sîngeroase; japonezii au avut în aceste bătălii, pe toată durata conflictului, circa o sută de mii de morți și răniți. Noi și mongolii am suferit mult mai puține pierderi dar, de asemenea, de-ajuns de substanțiale.

În aceste lupte, trupele japoneze erau conduse de comandantul grupului 6 al armatei japoneze, generalul-locotenent Kamațubara. Trupele noastre erau comandate de G.K. Jukov, care avea atunci gradul de comandant al corpului. Încercuirea și lichidarea grupării japoneze la Halhin-Gol a fost prima lui mare operațiune militară.

Însemnările mele despre aceste evenimente datează dintr-o perioadă mult mai tîrzie — 1948. Terminîndu-mi munca la «Însemnările despre cel de-al doilea război mondial», am revenit după asta la primele evenimente militare din amintirea mea — la evenimentele din Mongolia, și le-am notat așa cum mi le-am amintit după nouă ani.

Capitolul, pe care-l propun atenției cititorilor Secolului 20 se referă la ultima perioadă a evenimentelor de la Halhin-Gol. Armistițiul se încheiase; mongolii și noi le-am îngăduit japonezilor să dezgroape și să aducă în patrie de pe teritoriul Mongoliei, din zona de amplasare a trupelor noastre, un uriaș număr de cadavre ale soldaților japonezi pieriți și îngropați pe teritoriul Mongoliei. După aceasta, s-a procedat la predarea prizonierilor. Tocmai această zi a schimbului reciproc de captivi o descriu în acest capitol al «Însemnărilor mele.

27 ianuarie 1968

KONSTANTIN SIMONOV

KONSTANTIN SIMONOV

Schimbul de prizonieri

. . . Pentru a înțelege cele ce vor urma, trebuie să avem o reprezentare exactă a schemei de amplasare a pozițiilor noastre și a celor japoneze. Pozițiile noastre care mergeau pe hotar, reprezentau în acest loc un cerc adîncit spre noi. Așadar pentru a ajunge de pe flancul drept pe cel stîng, pe drumurile noastre, care treceau prin spatele pozițiilor pe care le ocupam noi, trebuia făcut un înconjur pe toată circonferința acestui cerc. În schimb, pentru a trece de pe flancul stîng pe cel drept, prin pozițiile japoneze, se putea merge pe coarda acestei circonferințe, adică pe un drum mult mai scurt și, ținînd seama de unele particularități locale, chiar de două ori mai scurt.

Reprezentantul nostru, un maior care urma să fie trimis împreună cu tălmaciul, spre flancul stîng, pe traiectoria care ocolea, adică pe drumurile din spatele pozițiilor noastre, ar fi întîrziat vădit la începutul schimbului. Aceasta ar fi încălcat ritualul stabilit și noi vroiam să-l respectăm întocmai.

Atunci, chiar acolo pe loc, ne-am înțeles neașteptat de repede cu japonezii, și reprezentantul lor — un colonel — a hotărît să meargă împreună cu ai noștri pe scurtătură, prin pozițiile japoneze. Ortenberg, care în asemenea cazuri se orienta cu repeziciunea fulgerului, literalmente m-a împins într-o « Emka » lîngă tălmaci, șoptindu-mi la ureche să nu mă port ca un prost, să mă folosesc de acest prilej și s-o șterg.

— Așa o să ai un material autentic. Mult mai interesant decît dacă ți-ai pierde timpul pe-aici.

Nici n-am apucat să mă dezmeticesc bine că șoferul a și întors volanul și am pornit-o în spatele « Chevrolet-»ului galben al japonezilor care sălta pe șosea în fața noastră. Mergeam cu viteză, toți înarmați. În afară, de asta în spate, pe scaun, se afla arma șoferului iar la picioarele noastre erau îngrămădite nu știu de ce, vreo cincisprezece grenade. Tîlmaciul scosese pe fereastră un băț cu o batistă albă. Aceasta, conform instrucțiunilor primite, trebuie să înfățișeze steagul alb parlamentar.

N-am apucat să parcurgem în spatele japonezilor nici un kilometru jumătate, că maiorul taciturn şi lungan care stătea pe scaunul din faţă s-a întors deodată şi s-a repezit la tîlmaci.

— De ce agiţi această zdreanţă? Ce, să ne predăm mergem noi? Ia-o de-acolo.

Tîlmaciul obiectă:

— Instrucţiunile.

— Şi ce-i cu instrucţiunile? Noi nu mergem să ne predăm. Doar sîntem învingători. N-are rost să mergem cu zdreanţa asta. Ia-o, îţi spun.

Tîlmaciul spuse:

— Dar atunci ei pot să tragă în noi.

— Să încerce numai! spuse hotărîtul maior şi bastonul cu batista a fost luat.

Nu se poate spune că m-a bucurat acest schimb de replici, dar stăteam ca o fiinţă neglăsuitoare într-un colţ al maşinii şi aşteptam să văd ce-o să se întîmple mai departe.

După ce am parcurs vreo patru kilometri, am auzit în faţă nişte explozii asemănătoare cu exploziile de grenade. Pe urmă, drumul a cotit-o brusc, am ocolit o colină şi în faţa mea, la dreapta, s-a înfăţişat o privelişte pe care nu cred s-o uit vreodată.

În spatele colinei era o cîmpie de-ajuns de netedă. În cîmpie, la cîteva sute de metri în dreapta noastră se afla un şanţ adînc, lat cam de doi metri jumătate. În el era îngrămădit ceva ce fumega puternic. Mai departe, la vreo treizeci de metri, stăteau soldaţi cu lopeţi; iar şi mai departe — un grup de ofiţeri care supravegheau ce se întîmplă. Acest fum era cel pe care-l zărisem de departe, de la locul tratativelor, iar acest şanţ era locul unde se incinerau cadavrele japonezilor dezgropaţi de pe teritoriul nostru. Exploziile pe care le auzisem cînd mergeam şi pe care le-am auzit şi pe urmă, cînd am depăşit acest loc şi am plecat mai departe, erau exploziile încărcătoarelor cu cartuşe şi grenade rămase în echipamentul celor ucişi. Ele explodau acolo în şanţ cînd le-atingea focul. Astfel se explica pesemne faptul că, turnînd benzină pe lotul respectiv de cadavre, soldaţii se ţineau la distanţa cuvenită de şanţ.

— Deci, uite şi vestita sfîntă incinerare a cadavrelor — mă gîndii eu. Oare, a cui cenuşă le va parveni rudelor în aceste condiţii de incinerare? Ce va fi pus în fiecare urnă, rămăşiţele cui şi pe care insulă japoneză vor ajunge şi, în sfîrşit, întotdeauna oare va fi cenuşă de oameni sau, uneori, şi cenuşa cailor ucişi, care de asemenea s-a întîmplat să fie îngropaţi în vecinătatea soldaţilor şi pe urmă împreună dezgropaţi şi încărcaţi în maşini, şi asta nu din neglijenţă, ci pur şi simplu pentru că în acest înspăimîntător amestec de trupuri în putrefacţie, uneori nu era omeneşte posibil să deosebeşti ce şi cum.

Acum, tot acest amestec prăvălit din camioane zăcea îmbibat de benzină în şanţ şi ardea. Pe urmă, cenuşa se depunea în urne, urnele erau sigilate şi transportate pe calea ferată prin Manciuria, peste mare, şi apoi din nou pe calea ferată ajungeau în căsuţele patriarhale din satele japoneze şi părinţii îmbătrîniţi credeau că întradevăr cenuşa păstrată cu grijă a fiului lor odihneşte în urna respectivă.

Tot acest tablou al incinerării n-a stîrnit în mine atunci nimic în afară de-o mirare amestecată cu milă faţă de morţi şi dezgust faţă de cei vii.

Înaintînd pe coardă, ne-am adîncit cred vreo zece kilometri înlăuntrul poziţiilor japoneze. Pe drum, am întîlnit stîlpi cu săgeţi indicatoare. La fiecare doi-trei kilometri dădeam peste puncte de alimentare, adică pur şi simplu nişte butoaie cu benzină păzite de soldaţi.

Treceau maşini mici şi camioane, şi alături soldaţi japonezi uzi şi plini de sudoare, înhămaţi cîte trei sau cîte patru la un cărucior cu două roţi, tîrau un butoi cu apă.

. . În sfîrşit, am început din nou să ne apropiem de poziţiile noastre. Deodată, maşina japoneză s-a oprit, colonelul s-a dat jos şi într-o limbă rusă stricată ne-a spus că trebuie să aşteptăm preţ de un minut; o mică neregulă la motor, pe care şoferul o va repara repede. Şoferul japonez a început să umble la motor şi noi stăteam lîngă el, colonelul Harada sprijinindu-se pe sabia lui de samurai şi sumbrul nostru maior cu mîinile la spate şi privind cu satisfacţie la maşina japoneză stricată.

Nu ţiu minte despre ce am vorbit; despre ceva am vorbit desigur pentru ca au trecut vreo zece minute şi japonezul tot nu găsea buba. Şoferul nostru se învîrtea în jurul japonezului. Se vedea că dorea nespus de mult să-i explice japonezului ce trebuia să facă şi, judecînd după expresia lui, ştia precis ce anume trebuia făcut, dar nu se hotăra să intervină şi se uita numai pieziş la maior, aşteptînd aprobarea. În sfîrşit, japonezul a întors ceva, a răsucit altceva, şi chinurile şoferului nostru au luat sfîrşit; ne-am aşezat în maşină şi din nou am pornit-o în spatele japonezilor.

— Ardeai de dorinţă să-l ajuţi, spuse cu venin maiorul.

— Nu era nevoie decît să sufle puţin, spuse şoferul. Da' el nu înţelegea.

— Trebuia s-o faci tu.

— Eu aş fi făcut-o, dar nu ştiam dacă. . .

— Ce nu ştiai? N-au decît să oprească. Şi noi o să aşteptăm, că doar nu sîntem mîndri. Lasă-i să-şi demonstreze meritele tehnicii lor sub ochii noştri.

Am mai mers vreo cinci minute şi japonezii s-au oprit iar. Colonelul Harada a coborît şi a spus că trebuie să aşteptăm un minut pentru că la maşină iar s-a stricat ceva. Şoferul japonez, ridicînd capota, trebăluia febril la motor, al nostru îi dădea tîrcoale, colonelul Harada se sprijinea ca şi înainte pe sabia lui de samurai, şi se uita în ceafa şoferului său cu asemenea ochi că mă gîndeam că şoferul n-o să scape astăzi de baston sau de ceva în genul ăsta — faţa colonelului fiind schimonosită de un zîmbet semnificativ.

Am stat vreo zece minute. Maiorul s-a uitat pe urmă la ceas şi a spus:

— Întîrziem.

Pe urmă a tăcut din nou şovăind, pesemne şi, în sfîrşit, i-a spus şoferului:

— Fedoseev, ajută-l!

Fedoseev s-a repezit la motor. Timp de un minut a vorbit cu şoferul japonez pe limba aceea specială a şoferilor, neînţeleasă de ceilalţi, despre care într-unul din reportajele de război din anul ' 41 scria atît de bine răposatul Evgheni Petrov, japonezul a răsucit ceva, al nostru a întors şi el ceva: unul din ei a suflat, motorul a început să trepideze şi am plecat.

. . . În sfîrşit, am ajuns pe cîmpul unde urmau să aterizeze avioanele. Conform condiţiilor, trebuiau să fie opt avioane: patru din partea noastră şi patru din partea japonezilor.

La cîteva minute după sosirea noastră, potrivit condiţiilor, primele au început să aterizeze avioanele japoneze. Trei din ele au venit goale ca să poată fi încărcate cu prizonieri japonezi. Numai într-al patrulea se aflau răniţii noştri grav, vreo doisprezece oameni: neraşi, murdari, cu păr lung, groaznic de slabi, majoritatea cu răni grele, unii cu amputări.

. . . Japonezii se purtau cu răniţii lor înadins cu grosolănie. În gesturile lor se simţea nu atît o grosolănie firească, cît necesitatea de-a părea grosolani în ochii conducerii, necesitatea de-a manifesta dispreţ faţă de aceşti prizonieri. Sanitarii se străduiau din toate puterile. Doctorii numărau tărgile şi vorbeau de-asemenea cu glasuri răspicate şi şuierătoare. Astfel, nici unul din ei n-a răspuns la cele cîteva întrebări — stînd alături am auzit — puse de prizonierii lor. Ei mergeau alături şi fără să se jeneze păşeau peste tărgi.

Pe urmă cînd au încărcat pe toţi prizonierii, sanitarii au apărut deodată cu bonete de hîrtie albă, au mers de-a lungul rîndurilor şi unul după altul, repede şi cu violenţă, au început să pună pe capul fiecăruia din răniţi bonetele care semănau cu pungile mari în care în magazinele noastre se pun crupele. Aceste mari pungi de hîrtie compactă lipită de cîteva ori, erau trase pe capul captivilor.

Oricît de ciudat şi de greu îţi era să te uiţi, rănitul care nu putea să-şi ridice capul, era ridicat cu violenţă de pe targă şi îmbrăcat cu boneta, iar următorul care putea să-şi ridice capul se sprijinea singur în coate şi-şi întindea gîtul ca s-o primească.

Colonelul Harada trecea pe lîngă mine. L-am oprit şi l-am întrebat ce fac cu prizonierii. S-a oprit brusc şi pe faţa lui au trecut două mişcări neobişnuit de repezi: la început a zîmbit scurt. Acesta a fost un gest în legătură cu mine: îmi răspunsese la întrebare. Pe urmă acest surîs a dispărut la fel de repede, şi pe buza inferioară a colonelului s-a întins o grimasă trufaşă. Arătînd spre prizonieri, şi făcînd gesturi scurte şi foarte dispreţuitoare în direcţia lor, a spus iute:

— Sînt îmbrăcaţi cu asta pentru folosul lor, ca să nu le fie ruşine să se uite în ochii ofiţerilor şi soldaţilor din armata imperială.

Vroiam să-i spun că după toate cele petrecute la Halhin-Gol, poate că mulţi ofiţeri din armata japoneză ar trebui să-şi pună pe cap aceste bonete ca să nu le fie ruşine să se uite la soldaţii lor întorşi din captivitate, dar aşa cum se întîmplă frecvent în asemenea cazuri, acest gînd mi-a venit în minte cu întîrziere. Harada se şi depărtase şi dădea nişte dispoziţii.

...Am ajuns în cele din urmă teferi şi nevătămaţi la locul tratativelor.

În timp ce ne întorceam, ceremonia audierii şi numărătoarei fusese încheiată şi pe lîngă noi mărşăluiau prizonierii.

La început au trecut ai noştri, vreo şaizeci sau optzeci de oameni. În fruntea lor mergea un bărbat slab, brunet, cu barbă, cu ochii trişti şi mîna legată, îmbrăcat într-un combinezon albastru de tanchist. Acesta era, după cum mi s-a spus, maiorul comandant al batalionului brigăzii noastre de tancuri blindate. Fusese socotit mort într-una din lupte încă din luna iulie, dar s-a constatat că era prizonier. Ca mai mare în grad între prizonieri, conducea coloana.

Prizonierii noştri treceau în tăcere pe lîngă noi şi dispăreau la cotitura drumului care se retrăgea spre poziţiile noastre. Pe urmă au trecut japonezii. Coloana lor o închideau două maşini deschise în care se aflau răniţi, în special la picioare.

Drumul. Pe acest drum, închizînd coloana, venea ultima maşină cu prizonieri japonezi. Ea a trecut la început pe lîngă grupul nostru restrîns, format din doctori şi surori, pe urmă pe lîngă grupul comandanţilor noştri care au dirijat schimbul, pe urmă pe lîngă grupul mai voluminos al ofiţerilor japonezi.

Şi iată pe această ultimă porţiune de drum, sub privirile tuturor celor care stăteau de-o parte, în ultima maşină se ridică un japonez şi n mod demonstrativ începu să-şi fluture îndelung spre doctorii şi surorile noastre mîna l gată într-un bandaj alb.

Toţi se uitau în tăcere, ai noştri şi japonezii, şi toţi au văzut asta. Iar el în picioare în maşină, tot făcea şi făcea cu mîna, îndelung, pînă ce maşina dispăru la cotitură...

Cine era acest om? Un comunist japonez sau pur şi simplu un om căruia i-au salvat viaţa doctorii noştri şi care, neţinînd seama de nimic, vroia să-şi exprime ultima recunoştinţă? Ce-l aştepta pe acest om acolo în Japonia? Sancţiune disciplinară sau tribunalul militar? Nu ştiu, dar această scenă trăieşte şi acum în amintirea mea...

Exclusivitate Secolul 20 **În româneşte de MADELEINE FORTUNESCU**

Foto: DAN ER. GRIGORESCU ▶

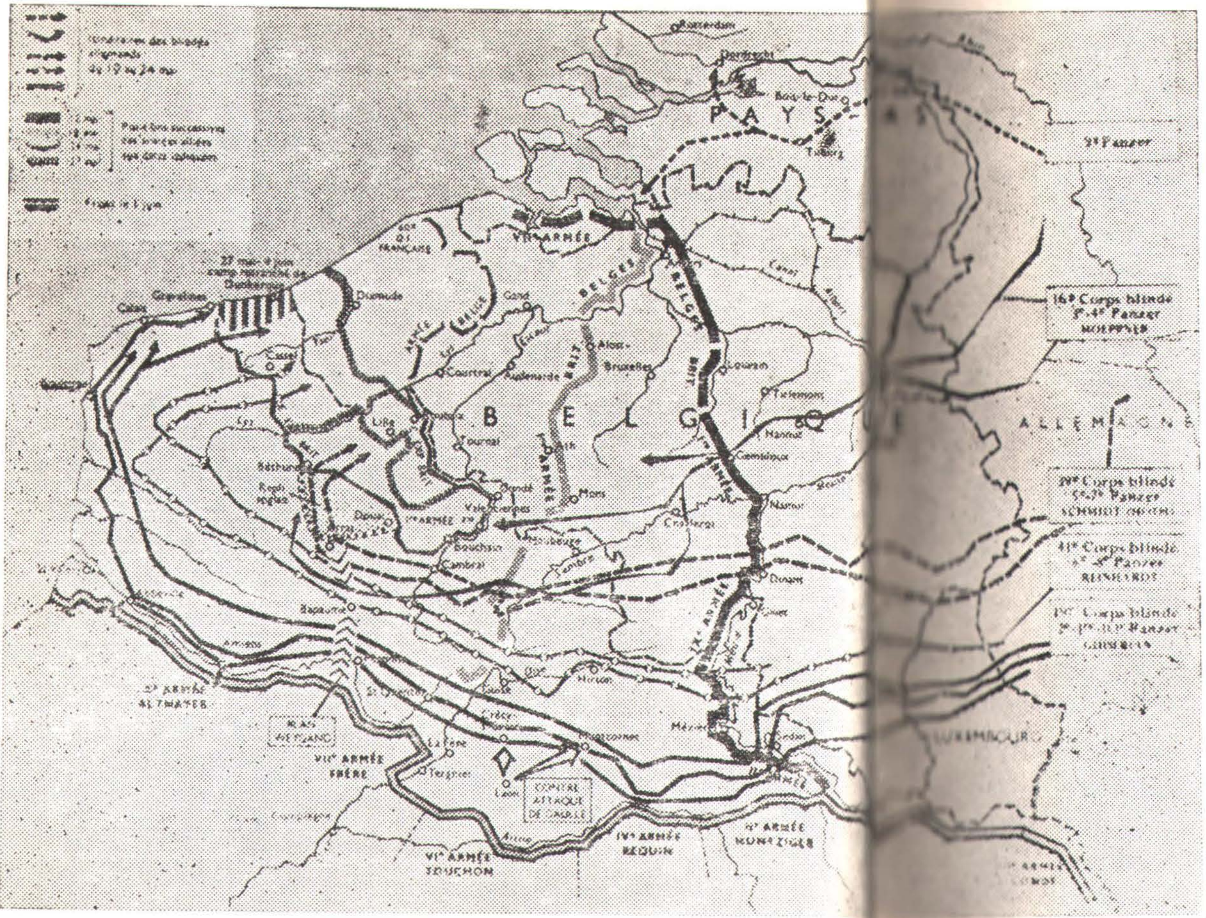

Un an funest 1940

Franța

pagini de jurnal:

ANDRÉ GIDE

PAUL LÉAUTAUD

JULIEN GREEN

ANDRÉ GIDE:

8 mai 1940

Păcat că, atît de des, în acest război, onestitatea noastră poate lua un aspect de prostie. S-ar părea că descoperim, unul după altul, gogemite adevăruri pe care ar fi primejdios să le nesocotești. Cînd strigi: « nu mai este nici o clipă de pierdut», înseamnă că s-au pierdut săptămîni întregi și că te pregătești să pierzi alte ceasuri și zile. « Nici o palmă de pămînt» sau: « pînă la ultima noastră picătură de sînge.»... formule găunoase în care se refugiază amorul propriu și care face să se ivească umbra marelui spectru al înfrîngerii. Nu se prea știe cui se adresează aceste formule și pe cine trebuie să convingă. S-ar zice că țin loc de acțiune și mi se pare greu de conceput o împrejurare în care să fie cuviincios să le folosești.

11 mai

Trebuia să sosesc ieri la Paris (locul meu fusese reținut); ar fi fost numai bine ca să aflu consternantele știri. Consternante dar, vai ! nu surprinzătoare. Posturile de radio au găsit aseară mijlocul să vorbească mult fără să ne spună nimic nou. Protestăm, ne indignăm pe un ton nobil și solemn, cu tresăltări istorice. Tocmai ce trebuie pentru a stîrni rîsul lui Hitler dacă n-ar avea ceva mai bun de făcut decît să-i asculte pe crainicii noștri.

17 mai

... Evenimentele sînt prea grave. Nu-mi mai pot îndrepta gîndul spre altceva. Mai puțin mîhnit de ele cît de starea de spirit care se desprinde revelator din comentarii: nu numai de a francezilor, dar *mai ales* de aceea a francezilor. Se face atîta caz de marile sentimente propulsoare încît s-ar zice că ele ne-au dăunat în această împrejurare și ne duc la pieire; tot astfel s-ar zice că geniul răului este cel care triumfă, atît de mult ne complacem să-l dibuim pretutindeni la dușmani, în loc să recunoaștem ordinea și disciplina care însoțesc acest geniu și-i îngăduie să triumfe mereu. Ar fi totuși bine să ne dăm seama că însăși defectele poporului german sînt dintre acelea care favorizează izbînzile, în vreme ce tocmai calitățile noastre ne sînt o piedică.

Mă așternusem să scriu mult mai mult despre aceste lucruri. Am fost întrerupt de Janie Bussy care a trecut să mă vadă. Ieri am fost la Nisa să împachetez cele cîteva lucruri lăsate la prietenii mei. Încordarea relațiilor cu Italia i-a hotărît să plece din Nisa. Vor veni pentru o vreme la Vence unde m-am întors în aceeași seară luîndu-i cu mine. Înștiințată prin telefon, doamna Théo le-a făcut rost de o locuință foarte plăcută unde s-au instalat de îndată.

De cînd sînt la Vence citesc în fiecare dimineața cîteva pagini din Eckermann. *Convorbirile* lui Goethe sînt un izvor nesecat. Nu întîlnești țîșniri sublime, uluitoare, ci un soi de continuă abureală de înțelepciune surîzătoare destul de asemănătoare, la urma urmei, cu aceea a lui Montaigne și aproape întotdeauna plină de învățăminte care nu înalță sufletul cît îl tempereaza fără însă a-l aservi vreodată.

Ce-ar fi spus Goethe despre micul volum al lui Jean Rostand?[1]

Imaginea pe care Goethe ne-o lasă despre om este pilduitoare: vreau să spun că în acest chip am dori să trăim şi să gîndim.

18 mai

Noapte admirabilă. Totul este cuprins de un fior de vrajă şi pare plin de extaz sub lumina lunei aproape plină. Trandafirii şi salcîmii îşi împletesc miresmele. Penumbra de sub copaci este înstelată de licurici. Mă gîndesc la toţi cei pentru care noaptea aceasta atît de frumoasă va fi cea din urmă şi aş vrea să mă pot ruga pentru ei. Dar aici nu mai înţeleg bine ce vor să spună cuvintele astea: « să te rogi pentru cineva», sau, mai bine zis, ştiu că mie nu-mi mai pot spune nimic. Sînt cuvinte pe care le-am golit, cu toată grija, de orice sens. Dar inima mi-a rămas plină de iubire.

Din pudoare, nu mă ocup în acest carnet decît de ceea ce nu are nici o legătură cu războiul, de aceea se întîmplă să treacă atîtea zile fără să fac nici o însemnare în el. Fiindcă în acele zile nu m-am putut libera de îngrijorare, nu am izbutit să mă gîndesc la nimic altceva.

25 mai

Lungă cercetare a usturoiului care creşte din plin în grădina hotelului. Nu izbutesc să-mi explic formarea bulbilor la baza pedunculilor unora dintre flori asemănători cu cei de la subţioara frunzelor la unii crini. Substituţie de seminţe după reproducere? Ah, de ce nu este Strobel cu mine?

Dezindividualizarea sistematică la care s-a străduit hitlerismul a pregătit admirabil Germania pentru război. Prin aceasta mai ales mi se pare mie că hitlerismul se deosebeşte de creştinism — incomparabilă şcoală a individualizării, în care fiecare om este mai preţios decît toţi. Să negi valoarea individuală în aşa fel încît orice om, contopit cu masa, şi făcînd una cu ea, să poată fi înlocuit la nesfîrşit astfel că dacă Friedrich sau Wolfgang se duce la moarte şi este ucis, Hermann sau Ludwig să le poată lua tot atît de bine locul, şi să nu ai să deplîngi mai mult moartea unuia decît a altuia.

Scrisori de la tineri de pe front, scrisori de la refugiaţi belgieni; prilej să-ţi umpli inima de lacrimi şi de groază. Fie ca ziua de mîine să nu aducă lucruri şi mai rele . . .

La Tourette, 5 iunie

Tînărul belgian care ne-a adus aici cu automobilul lui se întoarce din Belgia. Ne-a povestit că a fost ţinut o noapte întreagă la frontieră în apropiere de Dunkerque şi a văzut astfel bombardarea oraşului. Nenumărate automobile aşteptau ca şi al lui să li se dea drumul să intre în Franţa. La opt dimineaţa, graniţa a fost în sfîrşit deschisă şi puhoiul s-a revărsat ca un şuvoi de munte, automobile şi

[1] Este vorba de *Pensées d'un biologiste* (n.tr.)

pietoni, fără nici un control, fără să mai fie cercetat nici un act de identitate. Au fost lăsaţi să treacă de-a valma toţi cei care căutau să treacă şi, în acest fel, un număr enorm de nemţi a putut să pătrundă şi să se răspîndească în Franţa fără măcar a recurge la avioane şi paraşute. Pofteşte apoi să-i mai prinzi, făcînd exces de zel ! În Franţa, trei sferturi din eforturile noastre se irosesc pentru a repara neglijenţele.

Trecînd prin Valence am căutat în zadar locuinţa domnişoarei Charras. M-aş fi bucurat s-o îmbrăţişez. Cu toată noaptea fără lună, traversarea munţilor a fost foarte frumoasă, pe urmă ivirea zorilor pe un cer de o puritate desăvîrşită. Dar primele ştiri aflate au fost despre bombardarea Parisului.

Vichy, 8 iunie

Drumurile sînt înţesate de familii rătăcitoare care fug la întîmplare fără să ştie unde. S-au pierdut copii, căutaţi de părinţii deznădăjduiţi. Ieri noapte, prin fereastra deschisă a odăii mele, care dă spre marginea parcului, am auzit în trei rînduri un ţipăt sfîşietor: « Pierre ! Pierre !», şi am fost cît pe-aci să cobor ca să văd dacă nu-i pot da un ajutor sărmanului nebun care striga în noapte cu deznădejde această chemare. Multă vreme nu am putut să adorm, închipuindu-mi fără răgaz marea lui durere . . .

Dimineaţa i-am vorbit despre acel strigăt lui Naville. Il auzise şi el. Dar îmi spune că era al paznicului de noapte care strigă: « Lumina, Lumina !»[1] cînd vede o fereastră luminată ca a mea.

14 iunie

« Ştire importantă » pe care Reynaud ne-a dat a înţelege că ne-o va da. Naville crede că. . .[2]

Da, asta era. Şi nu mai poţi înţelege unde ar putea fi acel « suflet » sau acel « spirit » al Franţei despre care se tot spune că trebuie să fie salvat cu orice preţ. Îi va lipsi pînă şi suportul. Din acest moment şi chiar de alaltăieri, lupta a devenit zadarnică; degeaba înfruntă moartea soldaţii noştri. Sîntem la bunul plac al Germaniei care ne va gîtui cum va putea mai bine. Vom striga cu toate acestea foarte sus şi tare: « Onoarea e salvată ! » asemenea acelui lacheu al lui Marivaux care spune: « Nu-mi place să nu fiu respectat ! », în timp ce primeşte un picior în fund.

Fără îndoială, nu este nici o ruşine să fii înfrînt cînd forţele duşmanului sînt cu atît de mult superioare şi eu unul nu simt nici un fel de ruşine; dar ascult cu o tristeţe fără nume vorbăria în care înfloresc mai departe toate defectele care ne-au pierdut: idealism vag şi stupid, necunoaştere a realităţii, lipsă de prevedere, nepăsare, încredere absurdă în valoarea vorbelor goale care nu mai au credit decît în imaginaţia nătărăilor.

Cum să nu admiţi că Hitler şi-a jucat cartea într-un chip magistral, nelăsîndu-se stăvilit de nici un scrupul, de nici o regulă a unui joc care, la drept vorbind, nici nu are una — profitînd de toate slăbiciunile noastre pe care de multă vreme ştiuse să le favorizeze. În lumina tragică a evenimentelor s-a vădit deodată ruinarea adîncă a Franţei pe care Hitler o cunoştea prea bine. Pretutin-

---

[1] « Lumière » în limba franceză (n. tr.)
[2] Era vorba de pierderea « bătăliei decisive pentru Franţa » şi de părăsirea Parisului (n. tr.)

lent incoerenţă, indisciplină, revendicare de drepturi himerice, lipsa de cunoaştere a oricărei îndatoriri.

Tinerii noştri bine intenţionaţi care se preocupau ieri de refacerea Franţei, ce vor face astăzi cu jalnicele dărîmături care vor rămîne din ea? Mă gîndesc la Varşovia, la Praga. . . La fel va fi şi cu Parisul? Nemţii îngădui-vor oare să respire şi să se reculeagă cele mai bune din energiile noastre? Ei nu vor urmări cu străşnicie numai ruina noastră materială. Astăzi nu putem încă întrevede consecinţele cumplite ale înfrîngerii.

Nu ar fi trebuit să cîştigăm celălalt război. Această falsă victorie ne-a înşelat. Nu am putut s-o suportăm. Delăsarea care i-a urmat, ne-a pierdut. (Nietzsche, în această privinţă a fost gură de aur. *Consideraţii inactuale*). Da, victoria ne-a pierdut. Dar vom şti oare învăţa ceva din înfrîngere? Răul este atît de adînc încît nu se poate spune dacă mai poate fi vindecat. . .

Discursul lui Pétain este pur şi simplu admirabil: « De la victorie încoace setea de plăceri a fost mai tare decît spiritul de jertfă. Fiecare a cerut mai mult decît a dat. Am voit să ne cruţăm strădaniile; iată-ne astăzi faţă în faţă cu nenorocirea ». Nu se poate exprima mai bine realitatea şi aceste cuvinte ne mîngîie de toate *flatus vocis* de la radio.

23 iunie

Armistiţiul a fost semnat ieri seară. Şi acum ce are să se întîmple?

. . .Şi cîte himere ruinătoare ! Astăzi ne dăm seama cît ne-au costat. Va trebui să plătim toate absurdităţile intangibilului tratat de la Versailles, umilirile învinsului de atunci, jignirile inutile care mă umpleau de silă în 1919, dar împotriva cărora era zadarnic să te ridici atunci. Nedemn abuz al izbînzii. Acum e rîndul lor să abuzeze.

Cît de lipsiţi de psihologie am fost în vremea cînd ne umfla în pene victoria ! Ca şi cum cel mai înţelept lucru nu ar fi fost să întinzi mîna învinsului, să-l ajuţi să se ridice în loc să născoceşti toate mijloacele de a-l îngenunchia şi mai mult în mod absurd şi fără a-ţi da seama că, procedînd astfel, îi încordai ciuda şi energiile. Dar cînd e vorba de politică, pe cine să convingi că a te arăta generos nu înseamnă întotdeauna şi neapărat să te laşi înşelat. Fireşte, ar fi fost himeric să te aştepţi la « recunoştinţă ». Dar cel mai bun mijloc de a împiedica pe Hitler, era să nu i se dea raţiunea de a fi . . .

Am recitit cu o satisfacţie pe alocuri din cele mai vii *La Fortune des Rougon*. Unele capitole sînt demne de Balzac şi chiar de cel mai bun.

Ieri seară am ascultat înmărmurit la radio noul discurs al lui Pétain. Este cu putinţă? Pétain, el însuşi l-a rostit? Nesilit? Bănuim că este vorba de un şiretlic infam. Cum poţi vorbi de Franţa « intactă » după predarea în mîinile duşmanului a mai mult de jumătate din ţară? Cum să împaci aceste cuvinte cu acelea atît de nobile pe care le-a rostit acum trei zile? Cum să nu-l aprobi pe Churchill? Cum să nu-ţi dai din toată inima adeziunea la declaraţia generalului de Gaulle? Nu-i ajunge Franţei că este înfrîntă? Trebuie pe deasupra să se şi dezonoreze? Această nerespectare a cuvîntului dat, această denunţare a pactului care o lega de Anglia, este cea mai cruntă dintre înfrîngeri; triumful Germaniei cel mai total este de a fi obţinut ca Franţa, predîndu-se, să se ticăloşească.

16 iulie

Arnold Naville, prieten fidelisim, îmi trimite din Vichy, unde a trebuit să se întoarcă, un articol din e *Temps* din 9 iulie, despre «Tineretul din Franţa». (Sînt

de obicei un cititor foarte credincios al *Temps*-ului, dar nu mi-l pot procura aici). Acest articol care-l indignează mă atacă și denunță, printre toate primejdiile și numai pe ea, influența mea asupra tineretului ca pe un pericol public, întemeindu-se, fără îndoială, pe titlurile pe care le citează a două dintre cărțile mele: *Tratatul Narcisului* și *Imoralistul*. « Împotriva acestei influențe considerabile dar nefaste trebuie să reacționăm astăzi », spune el, căci se pare să « fi făcut o școală dăunătoare, modelînd o generație orgolioasă cu vederi și comportări nesănătoase.» Nu se complăceau să recunoască totuși că cei din generația aceasta s-au bătut cu destul curaj în 1914? Da, fără îndoială, ar replica articolul, dar numai aceia care au știut tocmai să scape influenței mele nefaste. Ce stranie idee își face autorul anonim al articolului asupra genului de înrîurire pe care au putut-o exercita operele mele ! Ce păcat că nu poate lua cunoștință de scrisorile pe care le primesc de la tineri ! Să protestez? cum ar dori-o Naville; nu pot fi judecător și parte. Și pe urmă la ce bun? Cu atît mai mult, că această veche acuzație de *corumpere juventutem* aduce gloria mult mai sigur decît laudele. Se știe de altfel și cît de puțin este deobicei întemeiată. Dar în vremurile triste pe care le trăim, s-ar putea să obțină să fie interzise scrierile mele. Nu eu sînt însă acela care trebuie să mă apăr, ci tineretul însuși trebuie s-o facă; este datoria celor care m-au citit să dovedească ei că nu i-am pervertit. Fără îndoială că educația tineretului este astăzi cea mai importantă dintre sarcini. Articolul cu pricina lasă să se întrevadă că sferele înalte sînt înclinate ca și în trecut, să înșele tineretul și să se înșele ele însele cu vorbărie goală. Tendința spre grandilocvență este un defect de care nu cred să ne putem vindeca atît de repede. Mai ales important să-i învățăm pe copii (și pentru a o face, trebuie să-l avem mai întîi noi înșine) este acel lucru ce poartă frumosul nume de clarviziune. Este ceea ce ne-a lipsit cel mai mult înainte și în timpul războiului și ceea ce ne lipsește cel mai mult astăzi, dacă judec după acest articol. Dezvoltarea simțului critic la copii trebuie să fie primul și cel mai constant efort al profesorului. Nimic mai bun împotriva « nazismului ».

Zile splendide de vară, de-a lungul cărora îmi spun neîncetat că numai de om atîrnă ca să fie atît de frumos acest trist pămînt pe care ne mîncăm unii pe alții !

25 noiembrie

. . . Ar fi trebuit măcar să datez acele pagini extrase din jurnalul meu pe care le citesc cu neplăcere în *N.R.F.* (reînviată). (*Nouvelle Revue Française* n. tr.). Nu mai sînt în starea de spirit care m-a îndemnat să le scriu: un spirit încă nevindecat de rana înfrîngerii. Pe de altă parte, reflexiile mele asupra șovăirilor și intermitențelor sentimentului patriotic nu mi se mai par foarte îndreptățite. Nimic mai determinant ca opresiunea pentru a reda acestui sentiment toată vigoarea. Îl simt în toate părțile trezindu-se în Franța. Și mai ales în Franța ocupată. Se întărește și se afirmă în rezistență ca orice dragoste prigonită. Și această luptă a spiritului împotriva forței, a spiritului pe care forța nu-l poate supune este pe cale de a deveni demnă de admirație. Înfrîngerea să fi trezit în sfîrșit virtuțile noastre? Numeroase exemple ne dau voie s-o nădăjduim și Franța se dovedește mai puțin decăzută decît mă temeam la început.

În romînește de LIDA IGIROȘIANU

PAUL LÉAUTAUD

JURNAL

Marţi 21 mai 1940.

Cît priveşte evenimentele, totul pare de neînchipuit, gîlcevi, greşeli, lipsă de prevedere, ceva de-a dreptul năucitor încît, prin răsturnare, ai de ce rîde. Am la mine muncitori pentru repararea acoperişului pavilionului. Îl întreb astăzi de dimineaţă pe unul dintre ei care sînt noutăţile: Amiens şi Arras ocupate. Înaintarea germană continuă în direcţia Mînecii. Olanda, Belgia, partea aceasta a Franţei, în şase zile. Este într-adevăr războiul-fulger. Lucrătorul ăsta a auzit şi el spunîndu-se că Gamelin a fost executat prin împuşcare.

Sosit la *Mercure*, altă noutate. Arras a fost recucerit. Dimpotrivă, Brian-Chaninoff zice că în comunicatul german se anunţă 100.000 de prizonieri, dintre care 2 generali. Adevărat? Fals? Ar trebui să ai ziare elveţiene sau engleze. Şedinţă la Senat, ieri. Discurs al lui Paul Raynaud. Vorbeşte de «greşeli de necrezut, care vor fi pedepsite», de «poduri peste Meusa care nu fuseseră distruse», despre concepţia clasică a războiului, la care rămăsesem noi, pe cînd germanii duc un război cu totul nou. Nici un senator nu s-a ridicat să ceară explicaţii adevărate cu privire la greşeli, la natura şi pedepsirea lor, nici ca să spună că operaţiunile precedente de război ale germanilor, în Polonia de pildă, ar fi putut da indicaţii, fără a lăsa la o parte tot ce se petrece: operaţiunile, subversiunea nu aduc nimica nou după cartea lui Hitler. De multă vreme spun că nici Senatul, nici Camera nu cuprind un singur om de adevărat curaj la tribună, de îndrăzneală pentru adevăr.

Action française tipăreşte în manşetă acest citat din Maurice Colrat, ale cărui articole dau în general o impresie de inteligenţă şi clarviziune. Scrie că în martie 1918 generalul Foch a înflăcărat ţara prin «actul său de credinţă în Franţa eternă». Cîtuşi de puţin. A mîntuit ţara fiindcă avea cap, judecată, energie, fiindcă îşi cunoştea meseria, fiindcă făcea calculul just al resurselor ce i se puteau ori nu opune, fiindcă prin toate astea dădea din nou încredere. Colrat ne trece sudorile cu «actul său de credinţă» şi cu clişeul despre «Franţa nemuritoare». Frazeologii ăştia sînt odioşi. (. . .)

Istorii îngrozitoare spuse tot de Crépet.

André Baugé, cîntăreţul, povesteşte. Trecea, foarte de curînd, pe un drum, în maşină. Un jandarm îl opreşte, spre a-i cere actele. În acelaşi moment trece o maşină cu un general singur la volan. Baugé îi spune jandarmului: «Îmi ceri hîrtiile. Foarte bine, dar nu crezi că le-ai putea cere şi ăluia? Un general care îşi conduce singur maşina. . . e ciudat».

Jandarmul zice: «Ei, aveţi dreptate». Ordonă să se oprească maşina, se apropie, îi cere generalului actele. Acesta răspunde: «Prea bine. . .» se apleacă, ridică braţul cu un revolver, sfarmă capul jandarmului şi o şterge.

Peretti della Rocca, funcţionar la Afacerile externe, circulînd în provincie şi trebuind să se oprească, se găseşte în faţa unui fel de cîmp unde trebăluiesc doi indivizi cu mutre ce-i par ciudate. Se apropie de unul, îşi exprimă uimirea de a-i vedea acolo, îi întreabă ce fac. . . Unul din ei scoate un revolver din buzunar trage, apoi fuge dimpreună cu celălalt. Peretti della Rocca se alege cu un braţ şi un picior sfărîmate.

Adevărat? Închipuit? Dacă e adevărat, se crede, că Baugé şi Peretti au informat pe cine trebuie.

Nu mai ştiu dacă am notat ce mi-a povestit Marie Dormoy despre plimbarea ei de sîmbăta trecută, cu arhitectul Perret, la Olain-ville. La întoarcere, opriţi de două ori, ca să-şi arate actele. A doua dată de către un tînăr locotenent foarte curtenitor, scuzîndu-se, la vederea marei decoraţii a lui Perret, că-i somează astfel să-şi arate hîrtiile şi povestindu-le: « Chiar acum ne-au picat trei paraşutişti. Doi au şters-o. Al treilea, care a fost împuşcat pe loc, îmbrăcat în femeie. Şi-a deschis numaidecît corsajul. În loc de sîni, doi porumbei călători, care şi-au luat îndată zborul ». Amănunt suplimentar, acest om n-avea nici un act asupra lui, nici măcar un gologan. Poţi prin urmare conchide că ştia unde să se adreseze. (. . .)

Marţi 11 iunie.

Dacă asta continuă, n-o să mai am cine ştie ce lume pe strada mea. Vecina din stînga, fosta soacră a lui Hirsch, a plecat acum două săptămîni. Vecina din dreapta, cu cei trei puşti gălăgioşi şi nesuferiţi, a plecat ieri dimineaţă. Azi dimineaţă, plecarea unei impiegate de perceptor, cu mama ei, perceptorul fiind evacuat la Tarbes. Plecarea unei perechi ce lucrează într-o uzină a Apărării naţionale, obligată să urmeze numita uzină evacuată. Plecarea unei perechi de vînzători ambulanţi de fructe, care vrea să trăiască adăpostită în Turena. Mîine, plecarea vecinei din faţă şi a fiicei ei, lucrînd la aceeaşi uzină de mai sus. Toată lumea asta lăsînd una, două, trei pisici sau un cîine şi adresîndu-mi-se ca să le asigur hrana. . .

. . . M-am dus pe jos la *Mercure*. Pe tot bulevardul Saint-Michel un şuvoi neîntrerupt de lume ce părăsea Parisul, cu vehiculele cele mai felurite: automobile ticsite de bagaje, camioane industriale încărcate cu oameni şi bagaje, oameni cu biciclete (sic), alţii împingînd cîte un cărucior, de care era legat dedesubt un cîine, care mari de ţară, mergînd la pasul a doi sau trei cai de plug, încărcate cu clăi de fîn, în vîrful cărora ţărănci bătrîne (acestea venind, cu siguranţă, din ultimele departamente ameninţate). În urma unuia din aceste care venea o jumătate de duzină de vaci, ce păreau spetite. Pe marginea trotuarelor, mulţi oameni cu valize, aşteptînd un vehicol oarecare, alţii încărcînd din plin cîte o maşină, mulţi cu un cîine pe care-l luau cu ei.

La prînz, pe bulevardul Saint-Germain, acelaşi spectacol.

Pe strada Dauphine, bagaje pe trotuare, camioane încărcate. Prăvălii închise. Unii pleacă înhăţînd pur şi simplu cîte o maşină.

Se pare că gările sînt închise. Pentru moment nu se mai eliberează bilete. Seara, pe bulevardul Saint-Michel, pe cînd mă duceam să iau metroul, acelaşi spectacol al oamenilor care pleacă. Un muncitor trecea prin faţa mea pe bicicletă, ducîndu-şi la spate bagajele. În faţă, instalat într-o cuvertură, dinaintea ghidonului, un cîine ciobănesc, mărunţel, cu aerul foarte liniştit. L-am felicitat că-şi ia cu el animalul.

Două camioane de lăptărie din localităţile de pe malul rîului Eure (avînd firma înscrisă pe flanc) înţesate de oameni şi de bagaje. Eure? Prin urmare, Parisul e pe cale de a fi cucerit!

Joi 13 iunie

Pe tot parcursul meu la dus şi la întors, Parisul absolut pustiu. Cuvîntul potrivit e: vid. Dughene închise. Rar, un trecător. Strada de Châteaudun, un deşert.

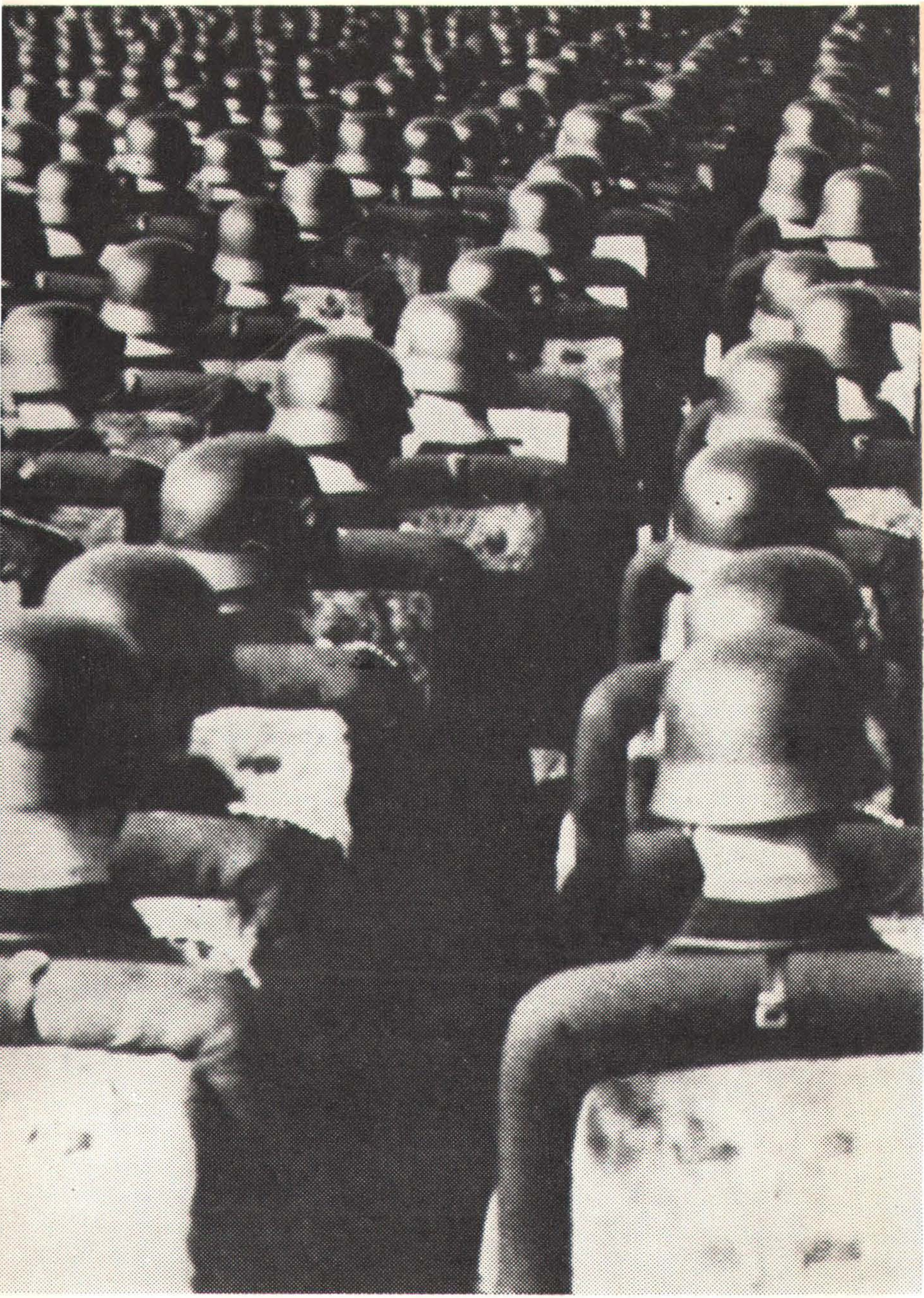

Maşina de război germană

Plaja de la Dunkerque după evacuare

Maşina de război germană

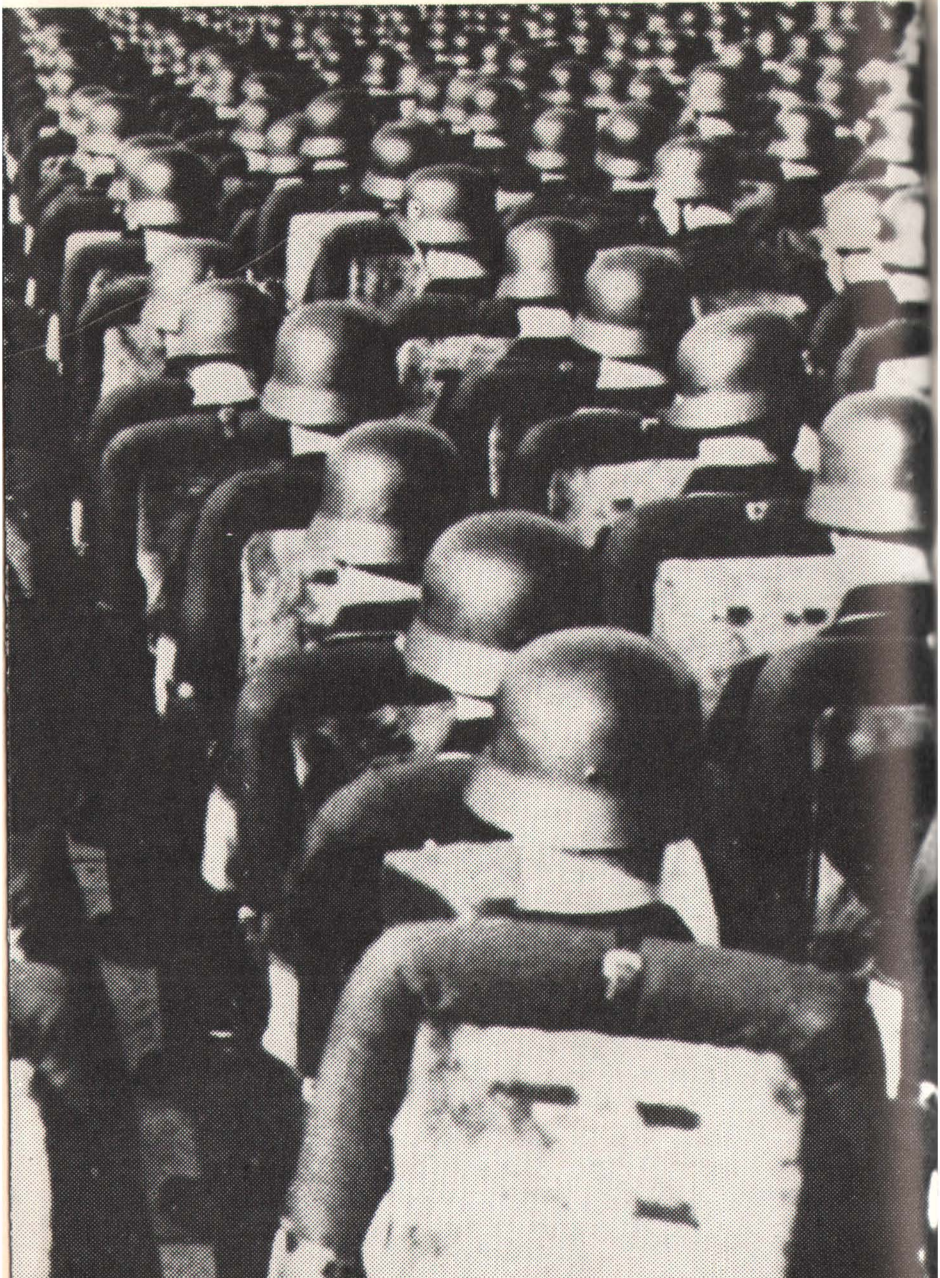

Cartierul Operei, calea Operei, străzile care dau din ea, tot aşa. Toate imobilele cu uşile zăvorîte. La întoarcere m-am oprit o clipă în piaţa Operei. Marile bulevarde, în direcţia Madeleine-ei, de cealaltă parte, pînă la colţul cu strada Drouot, pînă unde vedeam cu ochii, absolut pustii, toate prăvăliile închise. Şi o tăcere ! O mare alee din provincie, fără un trecător.

Un fel de funingine cădea din cer, lipindu-se pe faţă, pe mîini. Rezervoarele de petrol de la Grand-Quevilly care, se pare, ard.

Vineri 14 iunie.

Tastavi deschide aparatul de radio. Aud o voce groasă, melodramatică, plină de tremolo. Zic: « A, nu ! Curmă-l ! Cine e cabotinul ăsta? » El protestează: « Dar vorbeşte Raynaud ! » Nu-mi vine să cred. Un om atît de mic să aibă o asemenea voce. În orice caz, sînt lămurit: e un imbecil. E un imbecil cine vorbeşte pe tonul ăsta — cu siguranţă, nimeni nu izbutea mai bine ca vechiul teatru *Ambigu* — şi în aceşti termeni: « Vom continua să luptăm. Sîntem siguri că vom învinge. Păstrăm în inimi speranţa. Hitler a spus că Franţa este cîrmuită de un guvern de fantoşe (he! he! Hitler ăsta ştie ce spune !), noi îi vom arăta că se înşeală. Tocmai am adresat din nou o cerere de ajutor preşedintelui Roosevelt. El ne-a răspuns întotdeauna cu generozitate. Nu vom lăsa Franţa să piară. . . » Sau sînt francezii în aşa măsură de imbecili, încît să fie necesar să li se vorbească tot în chipul acesta în împrejurările prezente sau cel ce le vorbeşte astfel e un imbecil ! Un imbecil sau un farsor incapabil. Unul nu preţuieşte mai mult decît celălalt.

Tastavi care s-a aşezat la fereastră, îmi spune că vede pe strada Saint-André-des-Arts, la cîţiva metri, prea departe ca să văd şi eu cu vederea mea slabă, un soldat german care deschide cu o trusă de lăcătuş o casă cetluită. Îmi spune că ei deschid astfel toate casele zăvorîte şi unde nimeni nu răspunde. Mă gîndesc la casa mea încuiată şi fără nimeni. Alerg să prind metroul.

Luni 17 iunie.

Azi dimineaţă, după gustare, ieşit în stradă, îl văd de departe, întorcîndu-se acasă, pe unul din fiii primarului. Cobor repede, să-l ajung înainte să se fi înapoiat şi îl întreb ce mai e nou. Îmi spune că s-a sfîrşit. Guvernul Raynaud şi-a dat demisia. Germanii refuză să trateze cu aceste persoane. Înlocuit cu un guvern militar prezidat de mareşalul Pétain. Constat nu fără mirare că mi-a trecut numaidecît prin gînd şi am şi spus-o, că încetarea bubuiturilor de tun, de ieri, trebuie neapărat să însemne ceva. Ce ruşine — meritată ! — pentru acest Paul Raynaud şi semenii lui că germanii au refuzat să trateze cu ei. Să tragem nădejdea că persoanele acestea vor rămîne la ele acasă şi că nu le vom mai revedea. Vai, nu e sigur ! Pe cei din 1914 i-am tot revăzut (. . .)

Marţi 25 iunie, dimineaţa.

Tot nu ni se comunică condiţiile armistiţiului. Este probabil că sînt aspre. Nu mai mult decît cele puse de banditul Mussolini. Ordinul de încetare a focului a fost dat azi dimineaţă la 1 şi 35. Aceşti « domni » vor înceta să mai ia capturi?

Recitesc *Consideraţiile* lui Sénac de Meilhan.

Se povesteşte(?) că în ziua intrării nemţilor în piaţa Primăriei, o pariziană (deci o doamnă) a înaintat către un ofiţer, întinzîndu-i un trandafir. Ofiţerul a azvîrlit trandafirul la pămînt şi l-a călcat în picioare cu aceste vorbe: « Doamnă, sînteţi o rea franceză ».

Vineri 12 iulie.

Vom intra cu siguranţă într-o nouă « Ordine morală ». Tocmai la ce mă aşteptam. Domnul Abel Bonnard, într-o conferinţă la Sorbona, *Arta Clasică* exprimă de pe acum speranţa că era « romanelor morbide şi don-juaneşti să fie pentru totdeauna încheiată ». Prostul ăsta care a scris mereu numai ca să nu spună nimic, dacă şi-ar duce punctul de vedere pînă la capăt, ar cenzura astăzi fără îndoială declaraţia Fedrei către Hipolit, ca atentatorie la morala sănătoasă. Ne putem aştepta la excese de acest gen.

Vineri 2 august.

Adineauri am întîlnit-o pe strada Saint-Sulpice, pe domnişoara de Decken, încă foarte frumuşică, bibliotecară la primăria arondismentului al şaselea. Vorbim de război, de starea socială şi politică a Franţei, de mai bine de douăzeci de ani încoace, apoi de războiul pe care-l continuă atît de curajos englezii. Ascultă în fiecare seară postul de radio englez. Prietena cu care locuieşte ştie englezeşte şi-i traduce. Alocuţiuni pe cît de sobre, pe atît de hotărîte ale generalului de Gaulle. Nici o animozitate împotriva Franţei. Dimpotrivă. Hotărîrea, în caz de victorie, de care nu se îndoieşte, de a restabili forţa Franţei — spre interesul cel mai mare şi al Angliei, spre a contrabalansa puterea Germaniei.

Ca fapte de război, în mod frecvent transporturi de soldaţi germani trimise la fund, bombardări aproape zilnice ale Germaniei, mai cu seamă asupra Berlinului. De ce n-ar fi aşa? Cînd te lupţi, oare unul n-are decît înfrîngeri, iar celălalt numai victorii? De ce n-ar avea şi englezii lovituri norocoase şi nu numai nenorociri, cum vor să ne facă să credem nemţii şi italienii, care se pun mereu în situaţii avantajoase? Simplă judecată de bun simţ. Fereşte-te! Am să o spun de o sută de ori, prim semn de inteligenţă şi judecată sănătoasă.

Joi 8 august

Les Dernieres Nouvelles de Paris publică azi dimineaţă o listă de ceea ce este permis şi ceea ce este oprit, de ce poţi şi de ce nu trebuie să faci. E nemaipomenit! Interdicţia aceasta (nu e nouă) de a ieşi după orele 11 seara, de a te plimba cu maşina duminica, de a forma grupuri (?) în stradă. Trei persoane care stau de vorbă fac un grup. Atunci?

Mi-a citit în *Les Dernieres Nouvelles de Paris* un decret al Führerului anexînd pur şi simplu Alsacia-Lorena şi Luxemburgul, care se reîntorc de aici înainte sub administraţia germană. Iată-ne din nou cu « provincii pierdute ». Reîncepe oare vechlul cîntec al copilăriei mele?

Duminică 15 septembrie.

Am uitat să însemnez. Chirurgul Thierry de Martel s-a sinucis, făcîndu-şi o injecţie, la intrarea nemţilor în Paris. Bogat, celebru... Cît aş vrea să ştiu la ce

Hitler, săltînd satisfăcut, la vestea capitulării Franţei ▶

stare de spirit sau în ce împrejurări trebuie să ajungi ca să iei hotărîrea aceasta. Am pus de mai multe ori această întrebare. N-am obţinut un răspuns adevărat. Profesorul Lanquine îmi spunea ieri: « Acces de melancolie ». Mi se pare cam fad.

Marţi 12 noiembrie.

Văzute şi povestite de fiica doamnei Betaiellie. Ieri dimineaţă, la staţia Denfert-Rochereau, un grup de soldaţi germani s-au încăpăţînat să se strecoare printr-o ieşire de alarmă, interzisă în timp normal. Toţi călătorii masaţi pe chei au început să strige în glumă, pe aria lampioanelor: « verboten ! verboten ! verboten ! »[1]

Cu siguranţă că nu avem decît perspectiva unei agravări a restricţiilor, mai cu seamă a celor alimentare. Este, desigur, din partea germanilor, un plan sistematic şi care va fi fost rînduit încă din primele zile ale ocupaţiei. La început purtări bune, apoi, încetul cu încetul, din etapă în etapă, un regim dur, ca şi progresiunea luării lor în stăpînire.

Duminică 15 decembrie.

Mare tărăboi în *Le Matin* de astăzi. Hitler a avut buna idee să răpească Austriei cenuşa ducelui de Reichstadt, spre a ne-o reda. A sosit ieri seară la Palatul Invalizilor. Napoleon al II-lea. Puiul de vultur. Edmond Rostand. Fiul alături de tată. Reproducere de gravuri de epocă. S-a descoperit chiar o bătrînă care a asistat la readucerea cenuşii lui Napoleon I, care-şi aminteşte cum era vremea în ziua aceea, ce-i spunea maică-sa şi ce i-a răspuns ea. Ce bufonerie ! Ce mascaradă ! Un sac de cartofi ne-ar fi prins mai bine. Sau de cărbuni — în loc de cenuşe.

În româneşte de BARBU CIOCULESCU

[1] Interzis

ULIEN GREEN:

24 iulie 1940

Mă întreb cîteodată ce se întîmplă cu apartamentul nostru de la Paris, şi în special cu biroul în care am trăit atîtea clipe liniştite fără să am cea mai mică intuiţie de ceea ce avea să se petreacă. Totuşi, îmi amintesc că într-o zi pe cînd stăteam în picioare în faţa rafturilor bibliotecii, mi-am imaginat un ofiţer german citind titlurile cărţilor şi rîzînd în faţa frumoasei Biblii ebraice în două volume pe care regret atît că n-am luat-o cu mine. Dar această presimţire, dacă a fost vreuna, am alungat-o îndată din gîndul meu. Iarna trecută, într-o zi calmă şi însorită, eram în acest birou, aşezat într-un ungher aproape de cărţile mele peste care cădea un reflex de lumină ce făcea să strălucească poleiturile, şi eram fericit că sînt acolo, în oraşul meu, cu un volum de poezii deschis lîngă mine. Nu voiam mai mult. Auzeam păsărelele din Champ-de-Mars şi rîsetele copiilor care se jucau în faţa casei. Dacă aş fi rămas cîteva săptămîni încă aş fi auzit pe dictatorul duşman perorînd la cincizeci de metri de locul unde beam liniştit cafeaua.

Joi 25 iulie

Recopiez traducînd în englezeşte relatarea celor ce am văzut în iunie 1940, dar această muncă este de o încetineală penibilă. Limba engleză nu-mi trezeşte niciodată acea dorinţă de perfecţionare liniară pe care mi-o dă franceza şi am sentimentul că scriu cu o mînă care tremură întotdeauna de teama de a nu face să devieze fraza.

Un ziarist american afirmă că la Paris afişele puse de autorităţile germane au fost smulse pînă la unul. Aceste afişe erau totuşi redactate într-un stil amical, protector. S-ar putea ca Parisul să nu fi murit?

26 iulie

După un dineu într-o încăpere drăguţă, joasă în mijlocul căreia străluceşte o masă lungă de lemn lustruit. Toţi bărbaţii erau aşezaţi în faţa unui pahar de coniac, şi eu cu ei, foarte depeizat şi fără să-mi găsesc locul. Un director de bancă îmi punea întrebări asupra situaţiei politice şi eu încercam să răspund ca un domn bine informat. În astfel de împrejurări am întotdeauna impresia că sînt comic, dar numai pentru un singur spectator şi acela sînt eu. Făcînd suma celor ce aş putea spune unui comesean în timpul unui dineu, găsesc puţine lucruri; niciodată nu sînt întrebat despre *ceea ce ştiu*. Cei mai mulţi dintre cei zece sau doisprezece inşi care erau la acest dineu par să creadă în posibilitatea unei victorii engleze, sau cel puţin într-un eşec german în atacul contra Angliei; se speră că această ţară ar putea să mai reziste încă două sau trei luni, ceea ce pare nesfîrşit.

29 iulie

De acum înainte, între tinereţea mea şi mine este o prăpastie: războiul. Este ceea ce face să mă simt îmbătrînind. Înainte de război, păşeam încetişor către maturitate, şi îmi continuam tinereţea mai degrabă decît se îndepărta ea de

mine. Ea mă urma aşa cum întovărăşeşti pe drum un călător care pleacă. Îi spuneam: « Hai încă pînă la copacul acela, hai pînă la cotitura de colo, pînă la poalele dealului... » A venit cu mine pînă la podul de la Irun, dar n-a trecut granița cu mine.

31 iulie

Ce sens pot avea toate astea? Aceasta este întrebarea pe care mi-o pun fără încetare, dar slabă nădejde să-i cunosc vreodată răspunsul şi cred că voi muri fără să fi înţeles. Lumea ce se pregăteşte este o lume în care nu-mi aflu locul, căci este o lume a oamenilor de pradă. Nu mai recunosc nimic din ceea ce mă făcea fericit. Frumoasa faţă a Franţei o văd pălmuită şi pătată de sînge. Ce lumină mai străluceşte în noaptea în care se cufundă Europa? Fără îndoială, există Biserica, dar duşmanul nu o va face să se vîre sub pămînt, aşa ca la începutul istoriei sale? Orice s-ar întîmpla de aci înainte, nu vom dispărea prea devreme. A fi văzut prăbuşirea unei civilizaţii strălucite este destul pentru a nu consimţi să-ţi cauţi fericirea printre ruine şi nu ne mai rămîne decît să ne întoarcem către noi înşine şi să facem primii paşi către acea împărăţie interioară unde armatele totalitare nu ne vor atinge niciodată.

5 august

Cinat la profesorul Boas... Soţia lui este din Poitou, şi sculptoriţă de mare talent. Am fost uluit de un bust pe care l-a făcut bunicii sale: toată înţelepciunea rasei puţin repliată asupra ei însăşi este adunată pe trăsăturile subţiate de vîrstă, bărbia este îndărătnică, fruntea rezonabilă şi voluntară sub bandourile modeste. Mi-am spus, privind această faţă care părea modelată de durerea unei lungi vieţi, că Franţa învinsă va căuta în ea însăşi raţiunea de a-şi continua drumul, căci eu cred adevărata Franţă mai presus de înfrîngere şi nenorocirea ei prea adîncă pentru a nu o îmbogăţi. Este trist să o spun şi nu o spun fără ezitare, dar poate tocmai acest excces de nenorocire îi lipsea pentru a fi atît de mare cum o vedem noi astăzi. Doamna Boas ne citeşte o scrisoare din Dordogne unde este casa sa. Citeşte cu o voce puţin domoală, o voce tristă şi liniştită care abia se încetineşte la părţile penibile. Are ochi frumoşi, cenuşii, într-o faţă serioasă. N-am văzut-o rîzînd decît o dată; toată fiinţa ei respiră onestitate, blîndeţe şi acea drăgălăşenie franceză ce-mi place cu atît mai mult cu cît nu este obişnuită. Are ceva din personajele lui Balzac; în privirea ei este toată lealitatea provinciei, acea provincie atît de puţin cunoscută de străini care judecă Franţa numai după Paris şi Parisul după ceea ce are mai puţin bun. O simţi lovită în adîncul inimii.
Schiţat o conferinţă pe care o voi numi: *Ce datorez Franţei.*

7 august

Zilele acestea au apărut în ziare fotografii de la Paris. Se vede Bd. des Italiens complet gol, cu excepţia unui cărucior tras de un cal; se vede teatrul A.B.C. în faţa căruia o placardă mare anunţă, aşa: *Neues Program ! Hinein, meine Herren jawohl, hinein.* Pare că aceasta nu poate fi adevărat. Eh, nu, este adevărat.
Lucrat destul de bine la cartea despre copilăria mea. Este un fel al meu de a mă întoarce la Paris.
«S-ar putea ca adevărul să fie trist.» Acestei idei de dascăl să-i opunem mărturisirea unui adevăr strălucitor făcută de martirii care sub colţii fiarelor sau în căldările cu ulei clocotit, l-au cunoscut.

8 august

Astăzi, făcut o plimbare lungă cu automobilul verişoarei mele. Am văzut păduri, păşuni şi lacuri, dar am văzut mai cu seamă bulevardele pustii ale Parisului, grădinile tăcute din Champs-de-Mars şi pe mine însumi rătăcind în acest oraş devastat de tristeţe. Aş fi vrut să nu-mi pese de toate acestea... dar aş minţi să spun că nu sufăr.

11 august

Fotografii reprezentînd soldaţi germani mergînd pe Champs-Elysées. În fund Arcul de Triumf. Este un soi de perfecţiune înfiorătoare în maniera cu care este umilită Franţa, ceva care aminteşte cu tărie de versete biblice. La începutul lui iunie, pe cînd eram încă la Paris, mi s-a întîmplat ca într-o zi deschizînd Biblia la nimereală să citesc aceste cuvinte pe care le-am apropiat imediat de soarta Parisului: « Cum stă singuratică, cetatea cea cu mult popor ! A ajuns ca o văduvă, aceea care era mare între neamuri;... plînge amar de-a lungul nopţii, şi lacrimile îi acoperă obrajii... »

Marţi 20 august

Azi dimineaţă vremea s-a schimbat şi primele zile răcoroase m-au dus cu gîndul în Franţa. Acum este timpul potrivit pentru a fi la Paris, să parcurgi străzile, să scri cărţi noi. Nu înţeleg de ce oamenii văd în toamnă un început al nimicirii, mie îmi pare că tocmai atunci viaţa îmi dă să semnez un nou contract, cu o reînnoire generală a tuturor visurilor mele, o energie a bucuriei de a trăi pe acest pămînt pe care îl iubesc atît... În acest timp, la Paris, pe balconul nostru, frunza viţei sălbatice începe să ruginească.

Început să recitesc *Pride and Prejudice* a cărui stil mă încîntă, dar această carte, care mi-a plăcut atît de mult odinioară, nu mai reuşeşte să mă intereseze oricît aş vrea. Romanul care se scrie astăzi le depăşeşte pe toate celelalte. Astăzi dimineaţă aflu că în iunie 40, Parisul a scăpat ca prin minune de la distrugere, un colonel prieten cu Hitler fusese ucis la poarta Pantin de un soldat francez. Mînia Führerului era gata să aducă pieirea oraşului. Situaţia ar fi fost salvată de Bullitt.

Joi 29 august

Adineaori, ascultînd *Waldrauschen* de Liszt, am înţeles că în omenire s-a pierdut ceva ce nu va fi regăsit atît de curînd, că este destul de dificil a defini o oarecare naivitate în artă, un fel aproape copilăresc de a se bucura de faptul că pomii sînt verzi şi că vîntul care îi străbate îi îmbracă cu cîntecele sale. Lumea noastră dispare în nu ştiu ce haos teribil, noi coborîm în noapte, chinulţi de totalitarii care ne vor urma la mică distanţă. Şi pe urmă? Ce va fi? Ce fel de ordine? Ce trăsături va avea omul viitorului? În anul 2000, vor fi scriitori, oameni cărora să le fie permis să viseze; sau numai soldaţi, sub-ofiţeri şi dictatori plicticoşi? Noi aparţinem deja unei epoci trecute, noi care am văzut viaţa surîzînd.

Miercuri 4 septembrie

În ziarul de ieri, un lucru care m-a înduioşat. Un ziarist american asistă la începerea cursurilor într-o şcoală din Franţa. Profesorul pune elevilor, băieţi

de doisprezece pînă la paisprezece ani, următoarea întrebare: «Franța a murit?» și cu voce înceată, spune ziaristul, copiii răspund: «Nu.» Un articol despre Paris apărut în *Saturday Evening Post*, mi-a făcut o impresie penibilă. Marele oraș învăluit în singurătate, haite de cîini alergînd în libertate în Champs-Elysées unde nu-i stingherește nici o mașină, liniștea groaznică a străzilor care așteaptă cotropitorul... Astă seară discurs al conducătorului Germaniei. El spune că «va șterge» Anglia de pe suprafața globului.

Biblia conține pentru fiecare din noi un mesaj cifrat. Cifrul ne este dat de credință.

Joi 5 septembrie

Astăzi, la mica bibliotecă din Roland Park, am răsfoit cărți despre arta chineză și mărturisesc că un sentiment de amărăciune și de gelozie m-a cuprins în timp ce întorceam paginile, căci aceste cărți sînt aceleași pe care le am și eu la Paris. Ce se va întîmpla cu biblioteca pe care am alcătuit-o cu atîta grijă? Ce ignorant va mînui frumoasle legături? Nu sînt ca filozoful a cărui poveste este citată cîteodată și cărțile mele nu m-au învățat să mă despart de ele fără părere de rău. Prezența lor era pentru mine un lucru viu și puternic. Erau mult mai mult decît hîrtie, piele și poleială. Simțeam căldura prieteniei lor și ele îmi vegheau munca, toate la un loc aveau un glas al cărui ton liniștit mă îndemna să cred în durata lumii noastre.

Vineri 13 septembrie

Am aflat cu tristețe că la Arras catedrala ar fi fost grav avariată, dacă nu chiar distrusă de germani. Era o biserică vastă, luminoasă și goală, construită în stil baroc florentin cu acea fărîmă de austeritate care place Franței de Nord. Bolțile înalte și albe, stîlpi încununați cu frize corintice, geamurile mari incolore, toate acestea erau fără îndoială lipsite de mister, dar nu și de majestate. Iarna trecută, către mijlocul lui februarie, am intrat pentru o clipă. Nici o lumină afară de cele cîteva lumînări aprinse într-un mic altar în fața căruia se intona o rugăciune. Era ora 6 și frigul era intens. Mănunchiuri imense de umbră umpleau naosul și absida; se bănuiau vag coloanele, agheasmătarul, o statuie mare și pretențioasă și în această obscuritate aurul sclipitor al celor opt sau zece lumînări. Voci de femei cîntau *Parce Domine* pronunțînd cuvîntul *irascaris* cu o variație ciudată care îl făcea să răsune teribil.

În ajunul acelei zile, am luat prînzul în oraș, cu ofițeri englezi și francezi (Jean F... își va aminti de acest prînz). Unii afirmau cu siguranța oamenilor bine informați că nu va fi nimic pe frontul de vest și că războiul se va desfășura fără îndoială în Orient, departe, departe de Franța. Ieri seară, recitind al patrulea capitol din Ieremia, am fost surprins și înspăimîntat de preciziunea acestei profeții pe care o studiasem în 1938 cu mare îngrijorare.

Duminică 15 septembrie

Primăvara trecută am părăsit Parisul cu certitudinea că voi reveni curînd. Puțin înainte de a pleca am stat cîteva clipe în bibliotecă cu sora mea, glumind. Ieșind din această cameră, n-am avut nici o clipă sentimentul că nu o voi mai revedea *niciodată*. La Pau, am primit un telefon care mă chema de urgență la Bordeaux. În așteptarea orii plecării trenului, m-am plimbat cu A... în grădina cu trandafiri roșii a căror priveliște ne-a fermecat. Eram veseli cu toată gravitatea

ştirilor. Nu ştia toată lumea că Germania merge spre pieirea ei şi că va fi bătută chiar în Franţa? Am părăsit grădina fără ca să-mi treacă măcar o singură dată prin gînd, că, fără îndoială, nu voi mai călca pe acolo. Ah ! noaptea în care sîntem cufundaţi cu toţii, şi această legătură pe care nimic în lume nu mi-o poate smulge de pe ochi ! Din tot ceea ce aveam atunci, din tot ceea ce am adunat timp de douăzeci de ani n-am luat cu mine decît hainele cu care eram îmbrăcat, mătăniile şi o carte mică de rugăciune pe care călugăriţele din strada Cortambert mi-au dat-o în 1919. . .

Duminică 22 septembrie

Îngerul sinuciderii precede armata germană. La Viena, la Praga, la Paris focuri de revolver răsunînd în camerile de dormit, anunţă că Hitler îşi face intrarea în oraş. Şi oriunde se îndreaptă, Germania distruge fericirea şi instalează *plictisul*. Căci nimic nu este mai apăsător ca o dictatură. Lipsa totală de fantezie. Toată lumea e în uniformă, şi în acelaşi pas ! Rîsul încremeneşte pe faţa omenirii.

Scriu aceste cuvinte într-o cămăruţă liniştită unde arde lampa pe o masă. Afară noaptea e plină de ţîrîitul greerilor. În timp ce lumea noastră se năruie, eu mai am acest refugiu unde pot regăsi ceva din obiceiurile mele de odinioară, un caiet unde îmi notez reflexiile, cărţi care mă fac să visez.

Fereastra a rămas deschisă şi foile mele se mişcă la adierea aerului ca şi cum vîntul mi-ar citi manucrisul.

Joi 10 octombrie

Sfîrşesc prin a mă complace în New York pentru că acest oraş este ultima noastră legătură cu Europa care ne-a fost răpită. Este punctul de contact cu bătrînul continent. În spatele New-York-ului este America cu drumurile ei care nu duc nici la Roma, nici la Paris, ci la nişte simple tîrguri care uzurpă aceste nume, în timp ce de la New York ne parvine încă freamătul oraşelor de dincolo. A cincea Avenue este în prelungire directă cu Champs Elysées.

Duminică 20 octombrie

Este o parte din mine însumi care nu înţelege încă nimic din ce s-a întîmplat. Să o numim, subconştientul meu. Ei, bine ! subconştientul meu îşi închipuie că este aici în vacanţă şi că se va întoarce într-o zi la Paris. Am trimis un mesaj prin intermediul lui *State Departament* unor prieteni la Paris, mesaj care le va fi înmînat de Ambasadă şi prin care le cer să trimită mobila noastră la Bedel: am însă impresia că e o încercare zadarnică.

Părăsind Sufolk pentru Norfolk iau vaporul care mă va duce la Baltimore. Către miezul nopţii, m-am sculat, am lăsat oblonul cabinei şi am privit golful Chesapeake sub clar de lună. Dîre mari argintii în apa neagră şi o linişte adîncă. Şi am început să mă gîndesc la bucuria de a sta pe puntea vaporului cu cineva drag. Imagine banală a fericirii. Poate că haosul în care ne zbatem ne aduce idei de felul acesta. Nu mai pot să mă gîndesc, fără o strîngere de inimă, la ceea ce ar fi putut fi viaţa noastră. . .

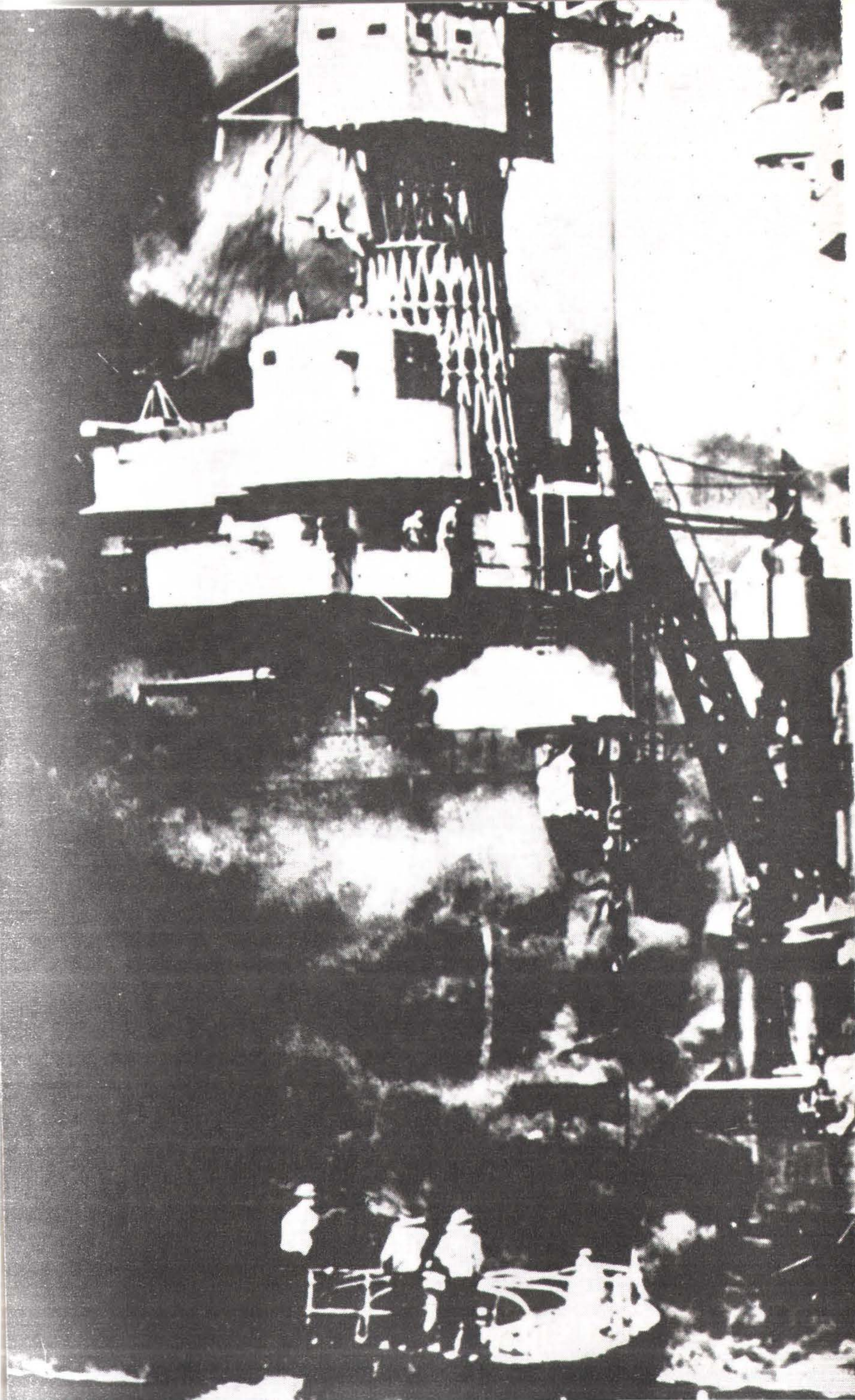

▲ Japonia atacă

La 7 decembrie 1941, la ora 7 și 50, avioanele japoneze apar din nori peste Pearl Harbor și își varsă liniștit bombele asupra terenurilor de aviație și asupra vapoarelor ancorate. Artileria antiaeriană va deschide focul numai la al doilea val al atacului. ▶

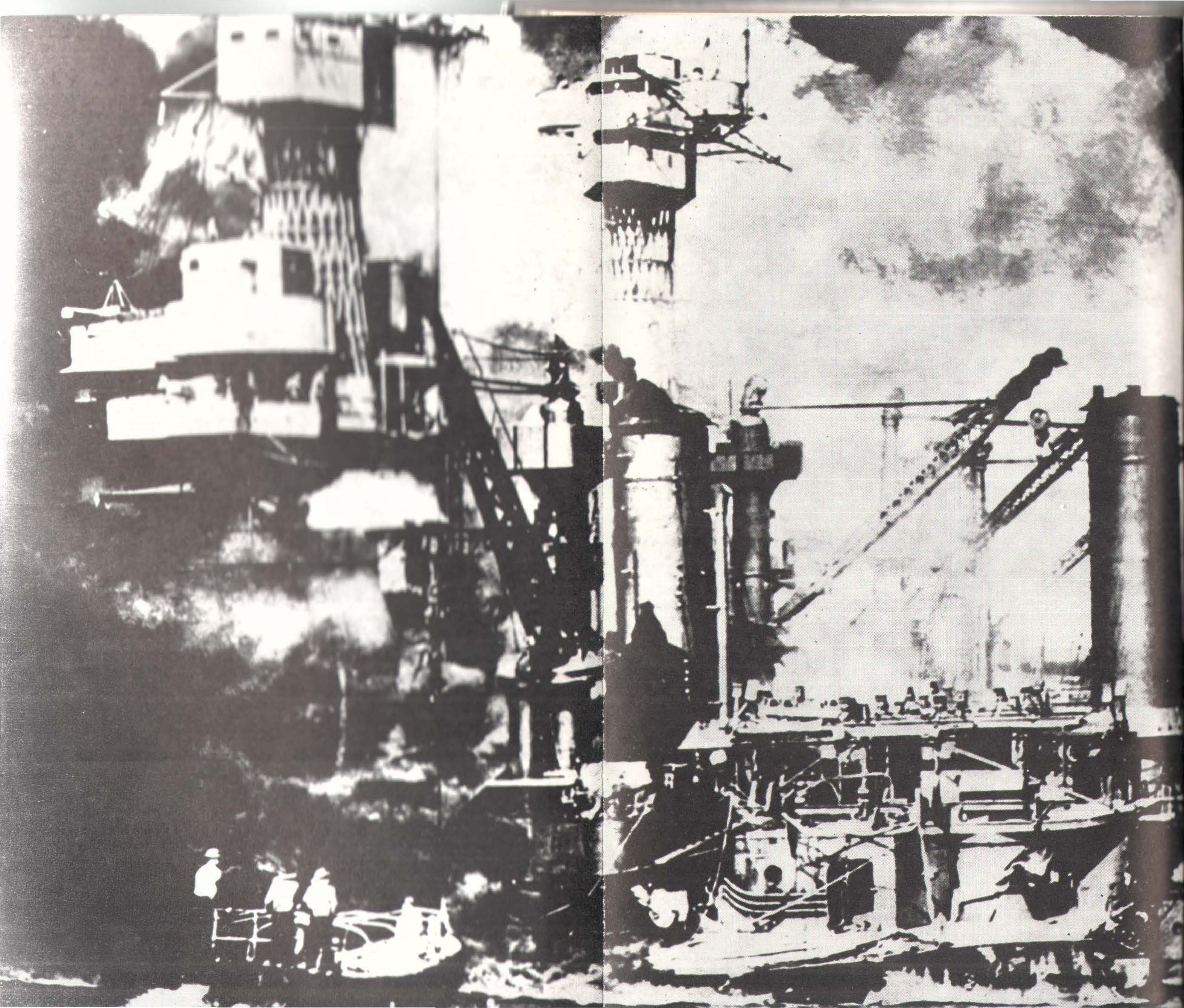

Duminică 27 octombrie

Ieri dimineața. A. . . a sosit la
sa cursă înainte a de fi transforn
bine. Mi-a vorbit de Franța timp
în zona așa zisă liberă, dar nime
nul este de a nu privi dușmanul
dații germani se plimbă ca niște
șit asta îi enervează. Îmi mai spu
spre Lisabona, un ofițer german
dar a întors capul și n-a văzut n
de RAF, a căror imagini sînt rec
ropot de aplauze, cu toate amen
nema. Se pare că Franța este un

Vineri 1 noiembrie

Cîteva fotografii ne arată Par
de unde cumpăram cînd stăteam
colț cu strada Magdebourg; la uș
vit aceste imagini cu sufletul ros
pentru a vedea ziua, în care oras
acest lucru îmi pare imposibil și
Astăzi, am făcut prostia să mă
și acolo să deschid unul din mici
pe un scăunel basculant, aproape
altădată pe străzile Parisului. Par
din nou sub picioare trotuarele;
pirat mirosul copacilor și al fumu
ca într-un vis. Trezirea a fost du
rile din acest jurnal, sau atunci,
va fi fost izgonită. Am suferit pr
seala extenuează trupul.

Sîmbătă 7 decembrie

New York Times de ieri public
martie de către ministrul german
și al cărui text s-a obținut, nu s
de penel, viitorul unei Europe n
tul la educație; *națiunile sclave*, n
în care se spune că dacă aceast
ianuarie 1940, aceasta ar fi creat
rile nu s-au întîmplat, mergem în
rémonials de Mallarmé m-am într
demnă de a întinde mîna Greciei
ritoare; pentru o anumită Franță
așezată pe o treaptă unde tunuril
iește învingătorul pe care îl va d

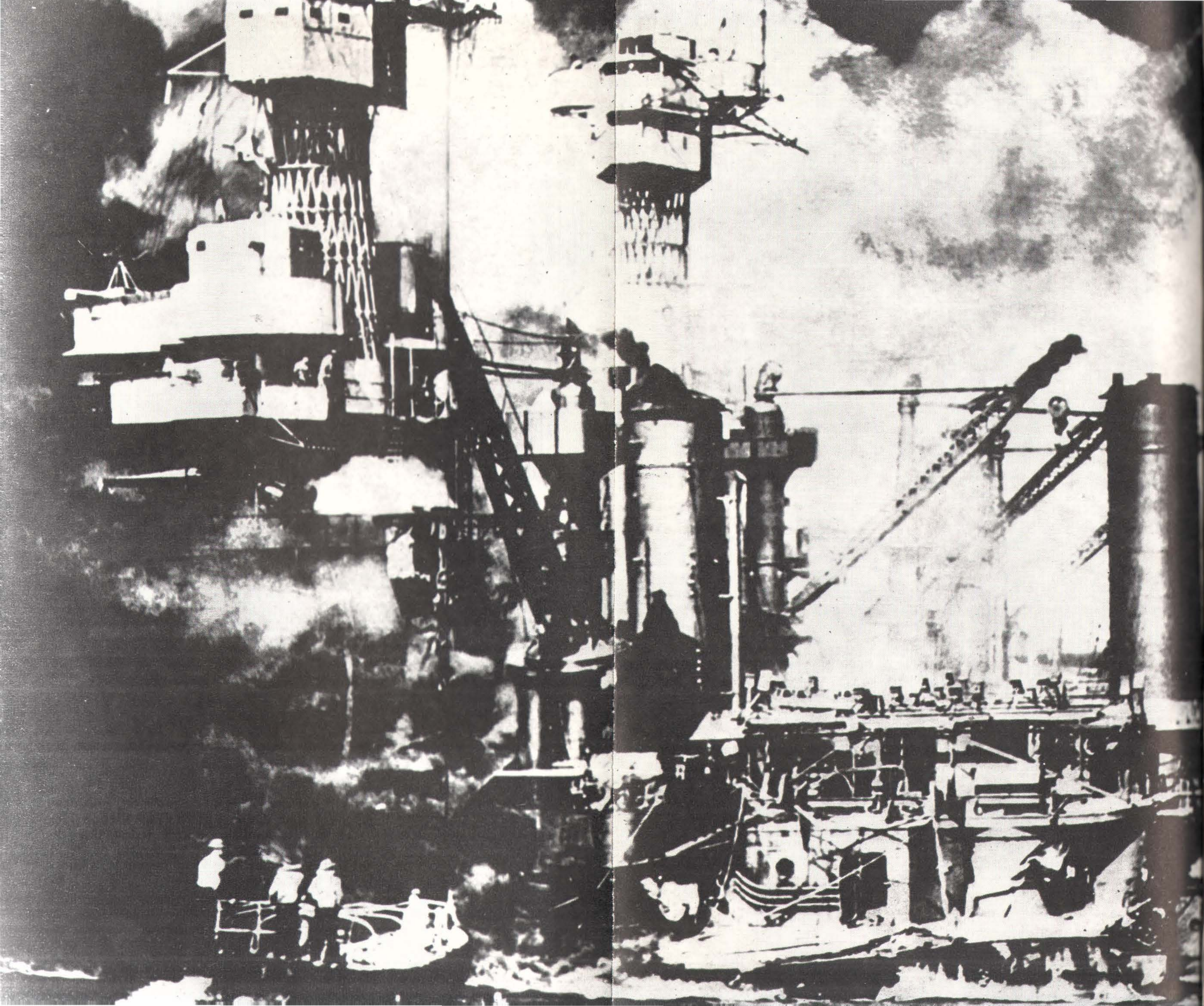

Duminică 27 octombrie

Ieri dimineaţa. A. . . a sosit la
sa cursă înainte a de fi transforn
bine. Mi-a vorbit de Franţa timp
în zona aşa zisă liberă, dar nime
nul este de a nu privi duşmanul
daţii germani se plimbă ca nişte
şit asta îi enervează. Îmi mai spu
spre Lisabona, un ofiţer german
dar a întors capul şi n-a văzut n
de RAF, a căror imagini sînt rec
ropot de aplauze, cu toate amen
nema. Se pare că Franţa este un

Vineri 1 noiembrie

Cîteva fotografii ne arată Par
de unde cumpăram cînd stăteam
colţ cu strada Magdebourg; la uş
vit aceste imagini cu sufletul ros
pentru a vedea ziua, în care oras
acest lucru îmi pare imposibil şi
Astăzi, am făcut prostia să mă
şi acolo să deschid unul din mici
pe un scăunel basculant, aproape
altădată pe străzile Parisului. Par
din nou sub picioare trotuarele;
pirat mirosul copacilor şi al fum
ca într-un vis. Trezirea a fost du
rile din acest jurnal, sau atunci,
va fi fost izgonită. Am suferit pr
seala extenuează trupul.

Sîmbătă 7 decembrie

New York Times de ieri public
martie de către ministrul german
şi al cărui text s-a obţinut, nu s
de penel, viitorul unei Europe na
tul la educaţie; *naţiunile sclave*, n
în care se spune că dacă această
ianuarie 1940, aceasta ar fi creat
rile nu s-au întîmplat, mergem în
rémonials de Mallarmé m-am între
demnă de a întinde mîna Greciei
ritoare; pentru o anumită Franţă,
aşezată pe o treaptă unde tunuril
ieşte învingătorul pe care îl va d

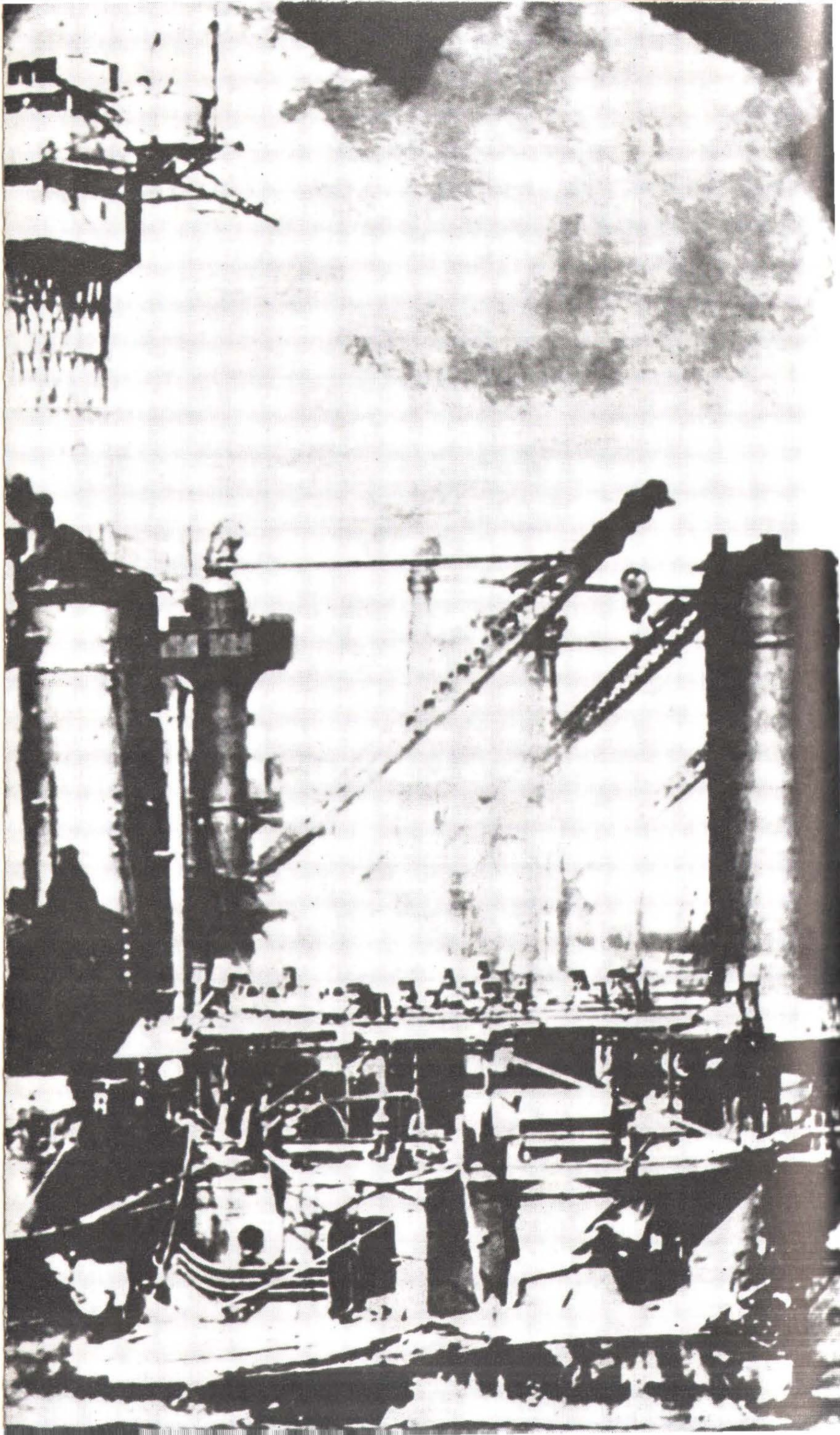

Duminică 27 octombrie

Ieri dimineața. A. . . a sosit la New York, la bordul vasului *Exochorda* în ultima sa cursă înainte a de fi transformat în vas de război. A. . . a slăbit, dar arată bine. Mi-a vorbit de Franța timp de șase ore. . . Uniforme verzi pretutindeni, în zona așa zisă liberă, dar nimeni nu-i bagă în seamă: în toată Franța, consemnul este de a nu privi dușmanul. La Pau, pe frumoasele alei de la Morlaas, soldații germani se plimbă ca niște personaje invizibile, și se pare că pînă la sfîrșit asta îi enervează. Îmi mai spune că la Madrid pe unde a trecut ea în drum spre Lisabona, un ofițer german a salutat-o — probabil îl cunoscuse la Paris — dar a întors capul și n-a văzut nici măcar fața acestui personaj. Raidurile făcute de RAF, a căror imagini sînt redate în juranalele de cinema, sînt primite cu ropot de aplauze, cu toate amenințările Gestapo-ului de a închide sălile de cinema. Se pare că Franța este un vast lagăr de conspiratori.

Vineri 1 noiembrie

Cîteva fotografii ne arată Parisul sub ocupația germană. Recunosc lăptăria de unde cumpăram cînd stăteam în Avenue Wilson; este pe Avenue Kléber colț cu strada Magdebourg; la ușă oamenii înșirați într-o coadă lungă. Am privit aceste imagini cu sufletul ros de mînie și de tristețe, dar ce să fac? Încerc a trăi pentru a vedea ziua, în care orașul nostru va fi eliberat. Sînt momente în care acest lucru îmi pare imposibil și mă tem că voi muri înainte.

Astăzi, am făcut prostia să mă duc în pod unde sînt volumele jurnalului meu și acolo să deschid unul din micile caiete legate în pînză înnegrită. M-am așezat, pe un scăunel basculant, aproape de o fereastră și timp de o oră am rătăcit ca altădată pe străzile Parisului. Parisul zilelor bune, acelea din 1930, i-am simțit din nou sub picioare trotuarele; am auzit vuietul vapoarelor pe Sena, i-am respirat mirosul copacilor și al fumului, și sute de priviri s-au oprit asupra mea ca într-un vis. Trezirea a fost dureroasă. Nu trebuie să mai recitesc însemnările din acest jurnal, sau atunci, să fiu acolo, într-un Paris de unde Germania va fi fost izgonită. Am suferit prea mult și suferința uzează sufletul așa cum oboseala extenuează trupul.

Sîmbătă 7 decembrie

New York Times de ieri publică un discurs ciudat pronunțat în februarie sau martie de către ministrul german Darré, discurs care ar fi trebuit să rămînă secret și al cărui text s-a obținut, nu se știe cum. Se conturează cu trăsături apăsate de penel, viitorul unei Europe nazificate în care numai germanii vor avea dreptul la educație; *națiunile sclave*, nu. Este o frază interesantă asupra Americii, în care se spune că dacă această țară ar fi declarat război Germaniei, chiar în ianuarie 1940, aceasta ar fi creat «serioase dificultăți», dar deoarece lucrurile nu s-au întîmplat, mergem înainte ! și huo pentru Franța. Recitind *Les Cérémonials* de Mallarmé m-am întrebat dacă nu Franța este singura națiune modernă demnă de a întinde mîna Greciei lui Platon. A devenit încă de pe acum nepieritoare; pentru o anumită Franță, în adevăr, nu mai există vicisitudini, ea este așezată pe o treaptă unde tunurile germane nu o mai ating. Strivită, își disprețuiește învingătorul pe care îl va domina întotdeauna.

În românește de NADIA LOVINESCU

Pedeapsa trufiei: PLANUL «BARBAROSSA» și replica istoriei

ILYA EHRENBURG
VSEVOLOD VIȘNEVSKI
EM. KAZAKIEVICI
VASILI GROSSMAN
KONSTANTIN PAUSTOVSKI

Cînd va începe « Barbarossa », lumea își va opri respirația — proorocise Hitler. « Barbarossa » — numele conspirativ pe care-l purta planul invaziei naziste în Uniunea Sovietică — ținuse, într-adevăr, lumea cu suflarea tăiată, de surpriză și de emoție. Era agresiunea cea mai perfid sistematică pe care o cunoscuse istoria. Rezultatul, după patru ani de război: steagurile sovietice impresoară biruitor statuile emfatice ale Reichsstagului.

ILYA EHRENBURG

OAMENI, ANI, VIAȚĂ...

În ziua de 21 iunie ploase cu găleata. Soția mea Liuba, urma să plece a doua zi duminică să caute o vilă de închiriat în apropierea Moscovei.

A doua zi, la 22 iunie, ne trezi dis-de-dimineață telefonul. V.M. Milman ne anunța că nemții declaraseră război și bombardau orașele sovietice. Stăteam cu toții lîngă radioul deschis, așteptam să vorbească Stalin. Dar în locul lui vorbi Molotov cu un glas strangulat de emoție. Mă mirară cuvintele lui: « Ne-au atacat perfid ». Perfidia presupune încălcarea unor obligații de onoare sau măcar o cinste obișnuită. E greu să putem include pe Hitler printre oamenii care au oarecare noțiune despre cinste. La ce puteai să te aștepți din partea unor fasciști?...

Rămăsei mult timp să ascult radioul. Vorbi Hitler, vorbi Churchill, iar Moscova transmitea cîntece vesele, antrenante, care corespundeau atît de puțin cu starea sufletească a oamenilor. Nimeni nu pregătise nici discursuri, nici articole. Cîntau...

Apoi veni o mașină de la ziarul *Trud*; de acolo mă dusei la *Krasnaia Zvezda*, la radio. Am scris primul articol despre război. Mi s-a telefonat de la comitetul de presă, rugîndu-mă să trec pe la ei, a doua zi, luni, la 8 dimineața. M-au întrebat: « Aveți un grad militar? » Am răspuns că nu am grad, dar am vocație. Mă duc oriunde mă vor trimite, voi face tot ce vor cere.

Seara tîrziu, pe Ordînka văzui o pereche. O femeie tînără plîngea, bărbatul îi spunea: « Nu te omorî cu firea! Ascultă-mă Lelia, ce-ți spun, nu te omorî cu firea! »

A fost ziua cea mai lungă a anului, o zi care a durat foarte mult, aproape patru ani, o zi de mari încercări, de mare curaj, cu multe nenorociri, zi în care poporul sovietic și-a arătat forța sufletească.

... În vreme de pace, fiecare om își are drumul său, bucuriile și nefericirile sale, pe cînd războiul îi îmbracă pe toți în haine kaki și nu admite nici varietate sufletească, în fața lui cedează și vîrsta, și caracterele și biografia fiecăruia... Prin fața ochilor mei se perindă primele luni ale războiului. Mai tîrziu, oamenii s-au obișnuit, viața de război și-a căpătat un chip al ei, dar în vara și toamna lui 1941 orașele se zbuciumau, se prăbușeau ca niște copaci. Totul era nou și de neînțeles: punctele de mobilizare, despărțirile, cîntecele entuziaste, lacrimile, ceasurile de gardă petrecute pe acoperișuri, zvonurile sinistre, cuvîntul « încercuire », îngrozitor ca ciuma sau moartea, trenurile lungi, drumurile ticsite de refugiați, starea de îngrijorare care creștea mereu. În carnetul meu de însemnări văd date și orașe: 27 iunie Minsk, 1 iulie Riga, 10 iulie Ostrov, 14 iulie Pskov, 17 iulie Vitebsk, 20 iulie Smolensk, 14 august Krivoi Rog, 20 august Novgorod, Gomel, Kerson, 26 august Dnepropetrovsk, 1 septembrie Gatcina, Kahovka, 13 septembrie Cernigov, 20 septembrie Kiev... În trei luni de zile am pierdut un teritoriu mult mai mare decît toată Franța. Astăzi sînt niște pagini de istorie pe care le întorc, dar atunci ele pricinuiau suferință de moarte. Cu răsuflarea tăiată așteptam comunicatele. Curînd au fost ridicate aparatele de radio, n-au mai rămas decît megafoanele « farfuriile » și de două ori pe zi farfuria anunța cu o voce răgușită că grupul condus de sergentul Vasiliev a distrus trei tancuri inamice, că prizonierii vorbesc despre dezagregarea morală a armatei germane,

că partizanii greci sau olandezi salută Armata roşie şi că noi ne retragem, ne retragem mereu, mereu.

« Ce noutăţi? îl întrebam la redacţia ziarului *Krasania Zvezda* pe Karpov. El îmi răspundea: Direcţia Viazma, dar oraşul Viazma l-am cedat ». Era imposibil să înţelegi ceva, nu-ţi rămînea decît să crezi, şi eu credeam în ciuda comunicatelor, a refugiaţilor, a femeilor cu boccele care umpluseră străzile Moscovei.

Întîlneam mulţi oameni, şi prieteni vechi şi necunoscuţi, care veneau la redacţie, la *Krasnaia Zvezda*, vizitam spitalele militare, aerodroamele, fusesem pe front, discutasem cu generali şi cu soldaţi. Mai ţineam încă în minte primul război mondial, trăisem pe cel din Spania, văzusem dezastrul Franţei, s-ar fi zis că eram pregătit pentru multe, dar recunosc că de multe ori eram cuprins de disperare. Iar oamenii mai tineri decît mine întrebau uluiţi: « Ce se întîmplă? » Li se spusese doar de atîtea ori că dacă duşmanul îşi va băga nasul în grădina noastră i se va da o lovitură de moarte, că războiul se va desfăşura pe teritoriu străin, şi acuma ei vedeau pe fascişti străbătînd în goană, aproape fără oprire, teritoriul de la Brest la Smolensk. În comunicatele de război se repetau aproape aceleaşi cuvinte: « Forţele superioare ale inamicului », care trebuiau să explice multe, dar nu explicau principalul: de ce aveau pînă la urmă nemţii mai multe avioane şi mai multe tancuri?

În dimineaţa zilei de 3 iulie auzirăm discursul lui Stalin: se vedea că era emoţionat, se auzea cum bea apă şi de altfel ni s-a adresat într-un chip cu totul neobişnuit, ne-a spus « fraţi şi surori », « prieteni ». Stalin explica insuccesele militare prin atacul neaşteptat, vorbea despre « perfidia » lui Hitler. Totodată însă repeta că datorită pactului germano-sovietic, noi cîştigaserăm timp şi reuşiserăm să ne pregătim de apărare. Toţi oamenii ascultau discursul în tăcere. Ziua hoinării prin oraş. Era cald. Pe bulevarde, în grădini prin gangurile caselor, oamenii discutau grupuri-grupuri. În piaţa Puşkin, la vitrina ziarului *Izvestia* era afişată o hartă mare. Oamenii o priveau posomorîţi, apoi plecau.

Cîtă nelămurire, amărăciune, îngrijorare era în sufletul fiecăruia dintre noi! Dar nu era timp pentru consideraţii, pentru aprecieri istorice, fasciştii goneau spre Moscova.

Prin străduţele înguste din Zamoskvorecie treceau în coloană voluntarii, treceau în pas greoi suflînd greu, împovăraţi de ani şi boli. De altfel în zilele acelea puţină lume se gîndea la ţinuta militară impecabilă.

Ca şi alţii simţeam în sufletul meu îngrijorare şi ca şi pe alţii şi pe mine evenimentele mă salvau de îndoieli. Niciodată în viaţa mea nu muncisem atît de mult, scriam zilnic trei-patru articole. Ziua le băteam la maşină, seara plecam la *Krasnaia Zvezda*, citeam documente nemţeşti, cercetam transmisiunile radiofonice, redactam traduceri, alcătuiam texte pentru fotografii. . . .

La sfîrşitul lui iulie începură bombardamentele. După Madrid şi Barcelona mi se părură slabe, apărarea antiaeriană lucra bine. Dar pentru locuitorii Moscovei erau un lucru nou. Oamenii au firi diferite şi reacţionau în chip diferit la aceste bombardamente: unii îşi păstrau calmul, alţii se speriau, alţii cărau la adăpost saci cu tot felul de boarfe. De obicei bombardamentele mă găseau în redacţia *Krasnaiei Zvezda*. . . Iar cînd plecam dimineaţa spre casă şi treceam pe strada Gorki mă bucuram că toate casele stau la locul lor. Arhitectura acestor clădiri nu-mi plăcuse niciodată dar acum le priveam cu gingăşie ca pe nişte oameni apropiaţi care scăpaseră cu viaţă de pe cîmpul de luptă.

. . . Mult timp (bineînţeles nu din voinţa lor) scriitorii au ocolit în tăcere primele luni ale războiului, începîndu-şi de obicei romanele sau nuvelele cu con-

tra ofensiva din decembrie 1941. Dar de fapt totul a fost hotărît în aceste prime luni, cînd poporul şi-a arătat puterea lui sufletească.

Bineînţeles, a existat panică şi zăpăceală. De multe ori mi-a fost dat să aud cuvintele aspre: « Uite, unde am ajuns ». Am fost într-un sat de pe frontul de la Briansk. Satul a fost pentru scurt timp recucerit din mîna nemţilor. O colhoznică dădea ostaşilor apă şi căuta să demonstreze foarte serios că-i o prostie să reziste: nemţii sînt un popor ordonat, au venit cu maşini, sînt bine îmbrăcaţi, chiar şi soldaţii primesc ciocolată. Unii dintre ostaşii noştri o înjurară. Dar erau şi alţii care oftau a compătimire.

În octombrie mai erau ogoare cu recolta nestrînsă. Evacuarea populaţiei se petrecea adesea în dezordine. Tancurile germane pătrundeau prin spărturi şi goneau spre răsărit. Pe alocuri autorităţile răspîndeau: « N-are rost să faceţi panică », iar peste cîteva ore se evacuau. Aparatul administrativ era greoi cu « şuruburi » şi « rotiţe ». În timp de pace el lucra de bine de rău, totuşi lucra, pe cînd în toamna lui 1941 se cerea cu totul altceva: iniţiativă, sentiment de răspundere personală, inspiraţie cetăţenească.

Îmi amintesc de discursul lui Stalin din noiembrie 1941. Mă supărară cuvintele « micii intelectuali speriaţi ». Desigur erau şi în rîndul intelectualilor oameni dezorientaţi, dar în nici un caz mai mulţi decît în alte pături ale populaţiei. Nu ştiu de ce a ales Stalin încă o dată intelectualitatea noastră drept cal de bătaie. Intelectualitatea era alături de popor, lupta pe front, muncea în batalioanele sanitare, în uzinele care furnizau armament fronturilor. Am să mă refer numai la scriitori. Chiar din prima zi aproape toţi munceau atît cît le era în putere. Gaidar, Krîmov, Lapin, Haţrevin, Petrov, Stavski, Utkin, Vişnevski, Grossman, Simonov, Tvardovski, Kirsanov, Surkov, Lidin, Gabrilovici şi mulţi alţii plecaseră de îndată pe front. Cu toţii am cunoscut suferinţele nu numai pentru că armata lui Hitler era într-adevăr puternică, dar şi pentru că vedeam ce consecinţe grele au avut asupra apărării noastre anii dinainte de război: lăudăroşenia, proslăvirea, tonul de comandă, birocratismul şi mai ales marile pierderi suferite înainte de război de vîrfurile de conducere ale Armatei roşii şi de altfel de întreaga intelectualitate.

Am revăzut colecţiile de ziare vechi din iulie pînă în noiembrie 1941: numele lui Stalin aproape că nu se aminteşte. Pentru prima oară după mai mulţi ani nu erau nici portrete, nici epitete admirative. Fumul obuzelor ce se spărgeau în apropiere eliminase fumul de tămîie. (Şi Stalin înţelesese că e cazul să stea mai deoparte, într-un loc modest). Unii ştiau că apără Revoluţia din Octombrie împotriva fascismului crunt şi obtuz, alţii se gîndeau la căsuţa lor natală, dar poporul rezista, lupta şi împreună cu poporul mergea la luptă şi intelectualitatea sovietică.

Străinii îşi frămîntau creierul, voiau să ghicească de unde au ruşii atîta rezistenţă şi stăpînire de sine. Unii rezolvau probleme după o reţetă veche: « Misticismul rus », « răbdare îndelungată », « fatalismul oriental ». După contra ofensiva de la Moscova, un ziarist american, îmi spuse: « Nu e nici un fel de mister. V-au salvat teritoriile imense ». La prima vedere, spusele lui puteau părea convingătoare, dar pe mine nu m-au convins. Mi-aminteam că în Spania fasciştii au parcurs aproape fără să se oprească distanţa de la Cadix pînă la suburbiile Madridului, pentru ca acolo să se lovească pe neaşteptate de o rezistenţă îndîrjită. De ar fi fost Moscova mai aproape de Brest, decembrie ar fi putut avea loc în septembrie sau în octombrie.

Îmi amintesc de o discuţie pe care am avut-o cu Caldwell în timpul unui bombardament. El mă tot descosea, voia să înţeleagă evenimentele, spunea că,

probabil, e foarte puternică legătura, ataşamentul de pămîntul natal. I-am răspuns că sîntem ataşaţi şi de pămîntul Rusiei şi de puterea sovietică, deşi viaţa ne-a fost grea. (Despre toate greutăţile nu-i puteam povesti atunci lui Caldwell, mă împiedica mîndria. Dar oamenii noştri ştiau multe şi totuşi mergeau să înfrunte moartea, nu pentru că li se poruncea. Cînd moartea este alături, disciplina singură nu este suficientă, trebuie spirit de sacrificiu.)

Din punctul de vedere al unui istoric militar, primele luni prezintă un tablou destul de sumbru. Mici succese ale armatelor noastre lîngă Elna, şi Briansk nu puteau contrabalansa victoriile germanilor care cuceriseră un teritoriu imens şi încercuiseră unităţi importante ale armatei noastre. Şi totuşi nu-mi pierdeam speranţa. La Briansk reuşisem să-mi dau seama şi în ce constau slăbiciunile, şi în ce constă puterea noastră: era multă dezordine, serviciul de legătură era slab, tancurile germane străpungeau fără rezistenţă liniile şi în văzduh adversarul era de asemenea cu mult mai puternic. Dar oamenii luptau chiar cînd se ştiau condamnaţi şi nemţii aveau de suferit mari pierderi. Lîngă Briansk făcui cunoştinţă cu generalul Eremenko. Îl găsii discutînd cu rezerviştii, nişte tinerei care nu mai fuseseră niciodată în foc. Le vorbea blînd, omeneşte, recunoscînd că la început toţi se tem, că trebuie să ştii să te stăpîneşti. Povestea ostaşilor că în tinereţe fusese păstor.

Tot acolo întîlnii o cunoştinţă din Spania: pe generalul de tancuri Petrov. El îmi spuse zîmbind: « Îţi aminteşti?. . . Acelaşi tablou. . . Numai că aici cred că vom rezista pînă la capăt. . . » Ne aflam într-o izbă. O ţărancă istovită de oboseală căuta să potolească copilul: « Taci ! Generalul se gîndeşte. . . »

. . . Războiul început de Germania fascistă nu semăna cu războaiele anterioare: el nu se mulţumea să distrugă oamenii, să-i lase infirmi, el schingiuia sufletele oamenilor şi ale popoarelor. Hitleriştii reuşiseră să inspire unor milioane de nemţi dispreţul faţă de oamenii de altă origină, să distrugă în soldaţi orice frîne morale, să transforme pe oamenii de rînd, cinstiţi, muncitori, pedanţi chiar, în nişte incendiatori ai satelor din Rusia, în nişte vînători de bătrîni şi copii. . .

. . . Mi-amintesc de un neamţ blond cu un aer de om cumsecade care pînă la război lucrase într-o uzină din Düsseldorf. Acolo rămăsese şi familia lui; el aruncă într-o fîntînă un copil rus pentru că suferea de insomnie, luase cîteva tablete de luminal, iar copilul nu-i dădea pace să doarmă. Am ţinut în mînă o bucată de săpun cu ştampila « săpun evreiesc pur», fabricat din cadavrele celor împuşcaţi. . .

Să ne întoarcem la prima iarnă de război. Treceam pe şoseaua Varşovia spre Maloiaroslaveţ. În jur, se dădeau lupte. Treceam prin sate arse pînă în temelii. De o parte şi de alta vedeam zăcînd sau proptiţi de copaci nemţi morţi. Era un ger aspru, soarele părea o sferă roşie, zăpada avea reflexe albăstrui. Din cauza gerului chipurile morţilor erau rumene şi ei păreau vii. Ofiţerul care mă conducea exclamă entuziast: « Cîţi am ucis ! Ăştia n-o să mai ajungă la Moscova!. . .» Nu ascund că şi eu mă bucuram. Pot să declar că era un sentiment rău. Incontestabil. Dar şi în sufletul meu ca şi în la altora, ura s-a născut cu greu. Ura e un sentiment îngrozitor. Ea pustieşte sufletul. . . . Tineretul cu greu va putea înţelege prin ce am trecut atunci. Ani de camuflaj general. Ani de ură. O viaţă schingiuită, lipsită de orice bucurie. . .

La sfîrşitul lui ianuarie deveni limpede că ofensiva noastră a fost oprită. La 23 ianuarie eram cu Pavlenko la Statul Major al frontului apusean. Comandantul frontului, generalul Jukov ne descrise cum a decurs ofensiva. Bătălia pentru Moscova se terminase. Poate că în unele sectoare vom mai reuşi să înaintăm, dar în genere nemţii se întăriseră şi probabil că pînă în primăvară războiul va avea un caracter de poziţie. În mod cu totul neaşteptat generalul începu să vorbească despre

rolul lui Stalin. Vorbea fără expresiile stereotipe de genul « strateg-genial » şi în tonul lui nu se simţea adoraţie. De aceea cuvintele lui m-au impresionat. El repetă de cîteva ori: « Omul acesta are nervi de fier ». Ne povesti că în repetate rînduri îi arătase lui Stalin necesitatea de a încerca o contraofensivă, altfel nemţii vor intra în Moscova. De două ori pe zi discuta cu el la telefonul cu fir direct. Stalin răspundea mereu acelaşi lucru: « Trebuie să aşteptăm. Peste vreo trei zile vine divizia cutare. Peste cinci zile vor sosi tunurile antitanc ». (Stalin avea o agendă în care însemna unităţile care erau trimise spre Moscova). Numai cînd Jukov îl anunţă că nemţii au instalat artileria grea şi se pregătesc să tragă asupra Moscovei, Stalin permise operaţia.

Nu sînt specialist militar şi nici nu posed date suficiente pentru a judeca talentul strategic al lui Stalin. Acum şapte-opt ani istoricii noştri atribuiau victoria asupra Germaniei exclusiv « genialităţii lui ». Marea Enciclopedie sovietică în articolul despre Marele război pentru Apărarea Patriei dă o reproducere în culori după un tablou mediocru care-l înfăţişează pe Stalin aplecat asupra hărţilor militare. În cronologia evenimentelor, cuprinzînd cam şase sute de indicaţii, o sută nu se referă la operaţiile militare, ci la discursurile lui Stalin, decorările lui, mesajele pe care le adresa, recepţiile pe care le-a organizat . . . Bineînţeles, în timpul vieţii lui Stalin rolul lui în victoria asupra Germaniei a fost mult exagerat. Dar ceea ce mi-a povestit comandantul frontului apusean sună verosimil. Ştim cu toţii că Stalin a rămas la Moscova, a ţinut un discurs la 7 Noiembrie, a spus că duşmanul va fi izgonit.

Succesele armatei noastre la Moscova au ridicat în străinătate prestigiul lui Stalin. În ce priveşte pe ostaşii noştri, ei credeau sfînt în el. Am văzut portretele lui pe zidurile ruinelor din Berlin . . . Şi iar îmi vin în minte cuvintele lui Tvardovski: « Din asta nici nu poţi tăia nimic, nici nu poţi adăuga nimic . . . »

Se zice că omul trebuie să moară la vreme. Cine ştie dacă Stalin ar fi murit în 1945, războiul ar fi dat uitării multe lucruri. Oamenii ar fi păstrat mult timp iluzia că milioane de nevinovaţi au fost victima lui Iagoda, a lui Ejov, a lui Beria şi în amintirea celor ce-au participat la război ar fi rămas chipul lui Stalin în haine de militar şi zilele grele ale luptei de la Moscova. Puşkin spusese cîndva că « o minciună înălţătoare e mai preţioasă decît întunericul adevărurilor josnice ». Totuşi există minciuni care umilesc omul şi adesea mulţumesc soartei că am ajuns să trăiesc pînă în zilele noastre şi am auzit adevărul crud.

În decembrie 1941 Hitler afirmase că nemţii s-au retras de bună voie din faţa Moscovei din dorinţa de a ierna pe poziţii mai favorabile; că, dacă a fost un moment mai greu, de vină sînt gerurile îngrozitoare, că vara ofensiva va fi reluată. Acest din urmă lucru se dovedi a fi adevărat, dar cuvintele despre « replierea liniei frontului » de bună voie, nu a găsit ascultare nici la nemţii cei mai naivi. La Moscova. Germania fascistă a căpătat o grea lovitură nu atît în potenţialul ei militar, cît în prestigiul ei. Bineînţeles, cu o sumă de alţi oameni exageram dimensiunile succeselor noastre şi curînd am trebuit să-mi văd greşeala: veni vara groaznică a lui 1942, cînd nemţii ajunseseră în decurs de două-trei luni pînă la Volga, pînă în Caucazul de nord. Totuşi lupta de la Moscova nu era un episod militar, ea a avut consecinţe numeroase . . . Lupta de la Moscova a fost pentru Germania prima repetiţie a înfrîngerii (. . .)

. . . .

Mi-amintesc perfect de ultimele zile ale războiului . . . Şedeam lîngă aparatul de radio, căutam să prind Londra, Paris, Brazzaville; aşteptam deznodămîntul.

Războaiele încep aproape întotdeauna pe neaşteptate, dar se termină încet. Sfîrşitul e deja limpede, dar oamenii continuă să moară.

Cel de-al III-lea Reich murea aşa cum trăise, fără sentimentul omeniei. Nu s-a găsit nici un regiment, nici un oraş care să se răzvrătească măcar în ultima clipă împotriva conducătorilor nazişti. Un neamţ cu simţul umorului spunea mai tîrziu că draperiile roşii au rămas în toate părţile neatinse, în schimb n-au mai existat cearceafuri. Cîrpe albe atîrnau la toate ferestrele. Dar la Berlin se mai dădeau lupte. Berlinul se preda casă de casă. Veteranii care-şi mai aminteau de imperiul Hohenzolernilor, elevii, înflăcăraţi de-un romantism ieftin, SS-iştii înspăimîntaţi de pedeapsă trăgeau din ferestre, de pe acoperişuri. Iar conducătorii fascişti făceau isterii în adăposturi sau machiaţi, travestiţi, o ştergeau spre apus.

În ziua de 1 mai postul de radio german anunţă că Hitler a murit ca un erou la Berlin. O zi sau două mai tîrziu Londra spuse că Führerul s-a sinucis împreună cu Göebbels, iar Goering şi Himmler au dispărut . . .

Stalin, Roosevelt, Churchill
la conferinţa de la Teheran
în 28 noiembrie 1943
▼

În seara zilei de 7 mai ascultai Brazzaville: la Reims reprezentanţii amiralului Doenitz şi ai comandamentului german au semnat actul de capitulare. Din partea Uniunii Sovietice actul a fost semnat de colonelul . . .

De trei ori am ascultat comunicatul, dar tot n-am reuşit să disting numele colonelului pe care crainicul nu-l putea pronunţa (am aflat ulterior că era colonelul Susloparov pe care-l cunoşteam, fusese ataşat militar în Franţa).

În ziua de 8 mai, Londra, Parisul transmiteau zgomotul vesel al mulţimii, cîntece, descriau manifestaţiile sau dădeau discursul lui Churchill. Seara au fost două saluturi pentru Dresda şi cîteva oraşe Cehoslovace. Totuşi de la ora două telefonul nu contenea să sune. Prietenii şi cunoştinţele întrebau: «N-aţi auzit nimic?» sau preveneau misterios: « nu închideţi aparatul de radio ». Dar radio Moscova vorbea despre luptele pentru Libava, despre subscripţia la noul împrumut, despre conferinţa de la San Francisco.

Tîrziu noaptea s-a transmis în sfîrşit comunicatul cu privire la capitularea Germaniei. Era, pare-mi-se, ora două. Privii pe fereastră şi văzui în jurul meu lumini. Oamenii nu dormeau.

Oamenii ieşeau pe scară, unii chiar neîmbrăcaţi, îi treziseră vecinii. Se îmbrăţişau, cîte unii plîngeau cu hohote. La ora patru dimineaţa pe strada Gorki era lume multă, unii stăteau în dreptul caselor, alţii se îndreptau în vale spre Piaţa Roşie. După cîteva zile ploioase, cerul se înseninase şi soarele lumina oraşul.

Aşa veni ziua pe care o aşteptasem atît. Era o zi neobişnuită, în bucuria ei şi în tristeţele ei. E greu s-o descrii. Nu se petrecea nimic şi totuşi totul era plin de semnificaţie, orice om pe care-l întîlneai, orice cuvînt rostit.

O femeie în vîrstă arăta tuturor o fotografie a unui tînăr în cămaşă militară, spunea că este fiul ei, că a murit toamna trecută. Plîngea şi zîmbea. Cîteva fete se ţineau de mînă şi cîntau. Alături de mine mergea o femeie cu un băieţel care repeta mereu: « ăsta e maior, ura ! ăsta e locotenent-major, ura ! » Femeia avea un chip drăgălaş, dar obosit şi pe neaşteptate îmi aminti că în primele zile ale războiului văzusem pe bulevardul Strasnîi, tot aşa o femeie cu un băiat care făcea ştrengării, iar femeia plîngea. Am avut impresia că este una şi aceeaşi. Probabil că nici măcar nu semănau, pur şi simplu cele două chipuri se contopiseră în unul . . . Un bătrîn spuse cu voce tare: « Veşnică amintire celor căzuţi ». Un maior în cîrje duse mîna la chipiu, iar bătrînul spuse: « M-a rugat nevasta, e răcită, zace în pat. Du-te şi spune-le oamenilor. Era sergent de gardă şi-l chema Berezovski . . . A primit două mulţumiri personale de la tovarăşul Stalin ». Cineva spuse: « Ei, acum are să vină repede acasă ». Bătrînul clătină din cap: « A murit moarte de erou în ziua de 18 aprilie . . .» Nevasta m-a rugat: « Du-te şi povesteşte ».

. . . Ultima zi a războiului . . . Niciodată nu m-am simţit atît de legat de alţi oameni ca-n anii războiului. Unii scriitori au scris în aceşti ani romane bune, nuvele, poeme. Dar mie ce mi-a rămas din aceşti ani? Mii de articole, semănînd toate între ele, pe care astăzi le poate citi doar un istoric deosebit de conştiincios şi cîteva zeci de poezii scurte. Dar mai mult decît orice, preţuiesc aceşti ani. Atunci am plîns laolaltă cu toţi, am disperat, am urît, am iubit. Am cunoscut mai bine oamenii şi i-am îndrăgit mai mult ! Şi în noaptea aceea, în timp ce se stingeau focurile de artificii, dispăreau cîntecele şi multe femei plîngeau înăbuşit în perne, mă gîndeam la toate acestea: la suferinţe, la bărbăţie, la iubire, la credinţă.

În româneşte de TATIANA NICOLESCU

VSEVOLOD VIŞNEVSKI

SCRISORI DIN LENINGRAD CĂTRE TAIROV [1]

Leningrad, 26 iulie, 1942

Am primit scrisoarea ta şi a Alisei, datată la 28 iunie. Vă îmbrăţişez şi vă mulţumesc... dar de răspuns am putut să vă răspund de abia acum... Azi e ziua flotei... Ieri în timp ce artileria trăgea, în casa Armatei roşii avea loc o seară închinată flotei baltice la care s-a jucat varianta de front prescurtată a Tragediei optimiste*... Dialogurile se rosteau pe fundal de muzică, însoţite de cor... Legătura cu sala, contopirea dintre generaţia înfăţişată în piesă şi cea de astăzi, identitatea de situaţii (regimenul încercuit, Leningradul asediat) creează o imagine zguduitoare...*

În timp ce comisarul moare răsună cîntecul... La 28 august 1941 l-au cîntat cei ce se înecau... Şi acum îmi stăruie cîntecul în urechi... Noaptea neagră, exploziile, flăcările deasupra mării, şi noi care încercam să trecem cu orice preţ de parcă am fi fost nişte demoni... Cîntecul celor ce se înecau... Era mai presus de orice fantezie romantică... Se scufundă în apă şi cîntă... Pe vaporul acela ce se scufunda cîntau toţi cu patimă, cu ultima forţă a inimii şi a plămînilor... [2]

Dacă aş putea să vă descriu tot ceea ce au văzut ochii mei în decursul celor treisprezece luni şi mai bine de război ! Am umplut zece caiete groase, le port pretutindeni cu mine. S-au înecat cu mine, au ars cu mine...

În aceste luni am umblat prin pădurile Estoniei pînă la graniţa cu Finlanda şi Ladoga... Am stat în Smolnîi în palatul amiralităţii, am fost în submarine, pretutindeni... Va putea oare reţine memoria tot ceea ce am văzut şi am înţeles?...

Dragul nostru Leningrad ! Ce forţă, ce oameni !... În ultimele zile ale acestei a douăsprezecea luni a blocadei au pornit la atac... Au răpus trei batalioane germane... Şi de sărbătoarea flotei au plimbat prizonierii pe străzi. Femeile erau cît pe aci să-i facă bucăţi pe aceşti «Fritzi» nebărbieriţi, murdari, păduchioşi... Am reuşit să obţinem de la aceste rămăşiţe de batalioane ştiri utile... Unii prizonieri stau cu capul plecat şi repetă într-una: «Avem nevoie de spaţiu... Dar ne e groază să ne mai gîndim la Leningrad... O nouă iarnă? O nouă iarnă nu mai putem rezista. Trebuie să fie pace ... Anglia şi SUA? Nu ştim, dar ne trebuie pace».

Oraşul e înconjurat de grădini de zarzavat... Ne aruncăm la primele ridichi, la primele sfecle... Mîngîiem frunzele de varză parcă ar fi sîni de femeie... Construim, săpăm tranşee, curăţim străzile. Turnăm metal. Pregătim lemne, cărbuni... Pregătim pentru iarnă combustibil... Organizăm expoziţii de pictură. Astăzi are loc un vernisaj. Sînt acuarele şi guaşe splendide...

Muncim mult. Cînd o să vedeţi filmul «Leningradul în luptă» o să vă daţi seama ...

Se apropie nopţile negre de august, toamnă... Pasul ne e mai sigur, mai aprig, mai ferm ! Trebuie să le venim de hac nemţilor, să-i batem fără oboseală... Să le distrugem

---

[1] Din volumul «*Scriitorii sovietici pe fronturile Marelui Război de Apărare a Patriei*». Col. Literaturnoe Nasledstvo, Moscova. Ed. Nauka, 1966.

[2] E vorba de trecerea flotei Baltice din Tallin la Kronstadt în august 1941 în timpul căreia unele vase s-au scufundat în condiţii dramatice.

sistemul nervos, să le otrăvim sufletele, să le dăm planurile peste cap. Totul depinde numai de noi. Facem ce putem.

Vă doresc numai succes, sănătate şi putere. Vă îmbrăţişez şi închin paharul în sănătatea teatrului drag. (De sărbători, Dumnezeu ne-a trimis un pic de vodcă.)... Scrieţi-mi! Am încredere că ne vom întîlni cu bine la Moscova, cred în victoria oamenilor sovietici atît de dîrzi... Sudul trebuie să înveţe de la Leningrad şi Moscova.

Al vostru,

Vs. Vişnevski

P. S.

Pentru Alisa pun în scrisoare cîteva petale de trandafir din Leningrad.

15 septembrie 1942

Dragă Alexandre şi Alisa vă sărut.

Flota Balticei a tras un salut: al dumneavoastră supus servitor şi fidel prieten a scris, după Tragedia optimistă, *o «comedie eroică»: «Marea cea largă s-a revărsat»... Într-un cuvînt există o piesă în trei acte plină de aluzii, o piesă de tip nou în care se întîlnesc comedia şi drama (ca şi tine, şi eu prefer aceste linii).*

N-o să vă povestesc nimic din subiect... E vorba de Leningradul asediat, de Leningradul eroic, marinăresc, *15 roluri de prim plan şi plan secundar, plus o serie de scene de masă. În centrul acţiunii* o femeie *(Alisa, te salut.) Situaţia acestei femei e fără precedent în dramaturgia sovietică.*

Am citit piesa în ziua de 12 septembrie în sala de şedinţă ce se află în foaierul central, adică la balconul fostului teatru Alexandrinski. Catifea roşie, mese, lămpi verzi... Un adevărat congres. A asistat Sovietul militar, Comitetul judeţean, comitetul de artă, presă, activul trupei etc...

Am citit cu mult patos. Gîndeşte-te: în oraşul nostru natal, asediat, o piesă despre oamenii acestui oraş (cu o serie de aluzii istorice în subtext)... Ascultătorii erau numai ochi şi urechi, în al doilea act au plîns, apoi au început să rîdă etc...

Îţi aduc la cunoştinţă aceste evenimente. Nu ştiu cu ce anume te ocupi, dar cred că Leningradului *şi* flotei *ai să le consacri o parte din timpul tău şi de dragul lor ai*

***** Cunoscutul dramaturg sovietic Vsevolod Vişnevski, autorul *Tragediei optimiste* a petrecut anii blocadei Leningradului în oraşul asediat. Mobilizat în cadrul flotei baltice, el a desfăşurat aici o intensă activitate propagandistică, îmbărbătînd ostaşii şi populaţia prin articolele sale, prin cuvîntările ţinute la radio. Paralel cu aceasta, în ciuda greutăţilor excepţionale ale blocadei, Vişnevski a continuat să scrie, preocupările literare rămînînd în centrul atenţiei sale. În Leningradul blocat, el a creat, între altele, două piese — *Marea largă s-a revărsat* şi *Sub zidurile Leningradului*. Corespondenţa cu A. Tairov de care îl lega o veche prietenie şi tot atît de veche colaborare în teatru, relevă aspecte interesante din viaţa dramaturgului în timpul blocadei, subliniind îndeosebi interesul puternic al lui Vişnevski pentru problemele artei teatrale, şi căutările sale innoitoare în domeniul dramaturgiei.

să le montezi un spectacol. . . M-am plictisit de schemele acre ale dramaturgilor ce stau în spatele frontului.

Te îmbrăţişez, dar nu ca în 1932 de dincolo de mare, ci de dincolo de munţi.

Întotdeauna al tău, Vsevolod

P.S. Kron şi poetul Azarov au colaborat cu mine, au scris cîntecele.

22 septembrie 1942

Salut dragă Alexandre,

Vînt, frunze galbene, tunurile bubuie, radio-ul ţipă pînă la răguşeală. . . Neva s-a umflat. Lucrez ca un nebun la spectacolul Marea largă s-a revărsat. *Vreau să-l termin pentru 7 Noiembrie, va fi un dar făcut Leningradului şi flotei. . .*

Am reuşit să înflăcărez trupa. . . Îmi amintesc de vremurile tinereţii. . . Cînd scriu mă gîndesc la tine, la Alisa, la trupa voastră, la repetiţiile voastre. *Cînd o să citiţi piesa, o să mă recunoaşteţi pe mine, ca şi o serie de ostaşi din flota baltică. . .*

Am scris piesa timp de o lună de zile. Mă simţeam plin de entuziasm în zilele de aur ale toamnei petersburgheze. Piesa este veselă şi totodată plină de încordare. . . N-am să-ţi comunic comentariile Leningradului, dar ţin să-ţi spun că piesa a fost primită excelent. O premieră ca aceasta într-o cetate asediată, ce grozav va fi ! Ce palmă la adresa nemţilor. . . (Sînt o mulţime de aluzii în subtext). Mă bucur că am reuşit să înnoiesc genul, teatrul a asimilat totul: pasajele stereotipe din operetă, din comediile muzicale, dar ele nu vor subjuga textul. . .

Adu-ţi aminte de spectacolele tale de comedie cu Tragedia optimistă *şi vino ! Aş dori ca piesa Leningradului să răsune în ţara întreagă în interpretarea teatrului de cameră, iar la Leningrad, la teatrul nostru unic în felul lui, la « Comedia muzicală » unde sînt aceleaşi veşnice afişe, se aude bubuitul tunurilor, în timp ce Silvele şi Baiaderele mereu neobosite cîntă aceleaşi « tra-la-la ».*

Îmi pare rău că poşta va prelungi corespondenţa noastră cu luni de zile. Mă simt bine dar mi-e dor de o bucată de carne. La o adică aş mînca şi o bucată de măr. . . Mrrr. . . Rag ca un tigru. . . şi mănînc păsat. . . Totuşi se vede că leningrădenii sînt nişte oameni dîrji şi rezistenţi şi cele cincisprezece luni de blocadă nu au avut repercusiuni asupra creierului şi asupra spiritului nostru. . . Salutări tuturor prietenilor.

Al tău, Vs. Vişnevski

Leningrad, 26 septembrie 1942.

Salutări, dragul meu !

O zi extraordinară cu soare, frunze de aur, cer albastru. . . Avioanele uruie, tunurile bubuie.

Repetăm piesa Marea largă s-a revărsat. . .

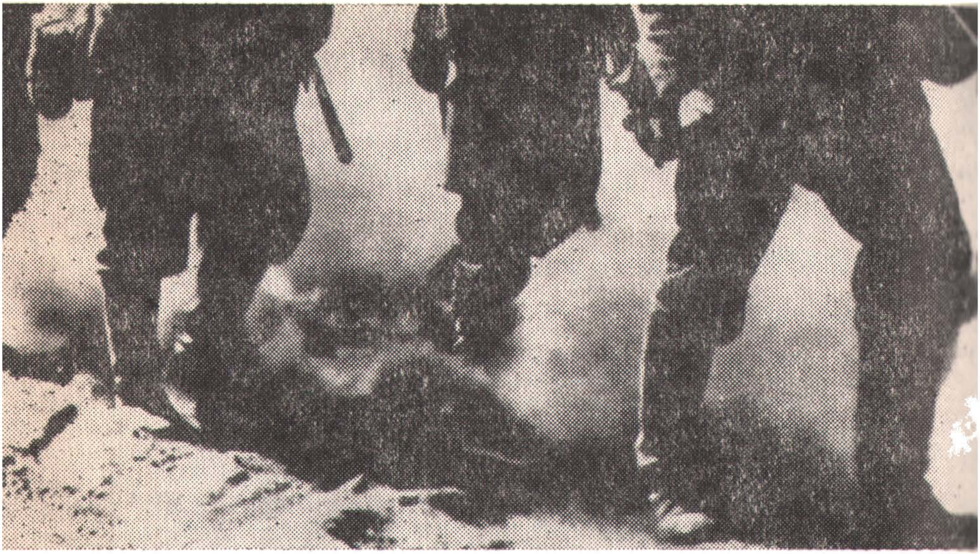

Trupa lucrează cu entuziasm. Sînt într-adevăr leningrădeni... Iarna au jucat operete la temperatură de minus 8, cînd se cînta ieşeau aburi din gură.

În clipele libere citesc pe Edgar Poe, jurnalul lui Blok (1911—1913) şi mă transpun în Petersburgul dinainte de război, totdeauna drag inimii mele.

Mă gîndesc tot mai mult la o piesă nouă, la o piesă mare despre Leningrad, despre zilele asediului, despre oameni, istorie, despre noi şi despre alţii... Am un material uriaş. Oraşul este neobişnuit de frumos... Aerul extraordinar de curat.... Apusurile de soare sînt de neuitat...

Seara mă asaltează uriaşe batalioane de amintiri... Vorbesc în gînd cu oamenii. Cîţi din ei nu mai sînt pe lumea asta!

Scrie-mi.

Cu cele mai bune urări, al tău

Vsevolod

Leningrad, 12 noiembrie 1942

Salut, dragă Alexandre!

...În ziua de 7 Noiembrie a avut loc premiera... Biletele au fost vîndute cu peste o lună de zile înainte... Premiera a mers mînă în mînă cu grijile, într-o atmosferă de luptă încordată.

Ce impresii am?. . . Un spectacol armonios. Genul a fost înfrînt. . . *Toţi au jucat cu înflăcărare. Reacţiile sălii foarte vii. . . La sfîrşitul actului doi ovaţii. . . Încordarea sălii de spectacol destul de mare. . . Intriga face să treacă pe planul al doilea ariile şi duetele. Materialul local este sesizat perfect. . .*

Am terminat şi cu asta. Acum, înainte ! Veştile ne îmbărbătează. . . De vreo săptămînă există frontul din Mediterana, care a schimbat toată situaţia. . .

Te îmbrăţişez,

Vs. Vişnevski

Leningrad, 27 ianuarie 1943

Salut, dragă Alexandre,

Am primit astăzi scrisoarea ta nedatată. . .

Din Pravda *şi* Izvestia *ai aflat desigur că am luat parte la acţiunea de rupere a blocadei Leningradului. Impresii imense (am scris treisprezece caiete). . . Zilele trec. Uneori simt din punct de vedere fizic o afluenţă de forţe necunoscute. . . Se apropie primă-*

Pe teritoriile cotropite de nazişti ▼

vara, se apropie şi deznodămîntul, nu mai e departe ultimul act al tragediei. . . Războiul lui Hitler împotriva lumii întregi e pe terminate, începe războiul lumii întregi împotriva lui Hitler. Noi *am dat lumii exemplu.* Noi *am dat lumii răgazul să-şi strîngă forţele, să se organizeze, să-şi călească armele. . . E un fapt pe care nu-l poate nimeni ignora, nu-l poate ascunde, nu-l poate denatura.*

Sînt sănătos, voios, în plină acţiune. . .

Într-o scrisoare scurtă nu pot să-ţi povestesc nimic despre viaţa mea lăuntrică. . . O cantitate uriaşă de impresii, de gînduri, revalorificări.

Bineînţeles, flacăra arde, ba mocneşte, ba se aprinde cu puteri. . . Sunetele, culorile, cuvintele se nasc singure. De iau o carte, fie că sînt însemnările lui Paul Gsell despre Rodin, sau nuvelele lui Mérimée, sau însemnările lui Romain Rolland, mă simt dintr-o dată ca transfigurat lăuntric. . .

A doua iarnă. Nemţii mai încearcă să cucerească Leningradul. . . Oraşul rabdă, dar vom reuşi să ajungem la ţelul nostru. . . Cît aş vrea să-ţi povestesc despre zilele asediului şi ale blocadei. . De voi trăi, voi scrie un an, doi, rînd cu rînd istoria vieţii mele, a războiului, a Petersburgului devenit Leningrad. . . Poate că asta va fi cea mai bună carte a mea.

Al tău,

V. Vişnevski

Leningrad, 1 august, 1943

Dragul meu Alexandru,

1 august — se împlinesc 29 de ani de la primul război mondial. . . Acum am pus punctul final la textul pe curat al piesei [1] *şi primul meu gînd a fost să-ţi scriu. . . .Afară e soare, se aude o canonadă «paşnică». Pentru noi, care am suferit două mii de bombardamente şi tot atîtea tiruri de artilerie, o linişte relativă, înseamnă linişte deplină.*

Piesa mea este rezultatul multor meditaţii, observaţii, profunde frămîntări personale. . . Ai să ghiceşti cine, unde, cum. . . Sînt convins că ai s-o înţelegi în adevărata ei lumină. . . E o tragedie. . . Ai să-i găseşti forma necesară, austeritatea nordică, măreţia Petersburgului-Leningrad, a întinderilor mării. . .

Ai să găseşti legătura lăuntrică între Tragedia optimistă *şi această nouă tragedie optimistă a anului 1943 care se cheamă* Sub zidurile Leningradului. *E o înrudire de sînge, de stil, de spirit. . . . Unele personaje continuă tradiţia. Dar dacă în* Tragedia optimistă *era un haos care se cristaliza, în 1941—1943 este o forţă uriaşă de stat, mediu, disciplină, familie. . .*

Te îmbrăţişez, al tău,

Vsevolod Vişnevski

În româneşte de T. N.

---

[1] **Este vorba de piesa** *Sub zidurile Leningradului*

EM. KAZAKIEVICI

SCRISORI DE PE FRONT CĂTRE SOȚIE[1]

14 August 1942

Nu mă simt prea bine și nu ies din casă. În timpul liber am recitit ultimele tale două scrisori... Mi-a venit să rîd din nou cînd am parcurs dialogul redat de tine dintre Jenicika, Lealicika și Alocika, discuția lor dacă sînt bătrîn sau am rămas tînăr...

Mă întrebi care-i situația pe front. Situația este grea, dar nu este cazul să facem panică. Klausewitz are dreptate să spună că sînt învinși cei care au mentalitate de învinși. Noi nu trebuie și nu putem avea această mentalitate. Nemții vor fi opriți și izgoniți. Și aceasta se va întîmpla, și se va întîmpla chiar în cursul acestui an. Am convingerea fermă.

August 1942

...Biroul de informații dă comunicatele exact așa cum stau lucrurile. Situația este foarte grea, dar nu există motive să demobilizăm. Dimpotrivă. Precum știi, am fost educat în ideea că viața, cu cît e mai grea cu atît trebuie să fii mai dîrz și să-ți duci munca cu mai multă fermitate și hotărîre.

Germanii au succese mari. Lucrul principal pentru armata noastră, acum, este să reziste. Trebuie să rezistăm, orice ar fi, la ultima presiune disperată a nemților. E al nouălea val. Și dacă vom rezista, s-a zis cu nemții. Cred că vom rezista pînă la capăt.

8 octombrie 1942

Galecika, m-ai rugat să-ți scriu despre front. Dușmanul își sparge capul de rezistența Stalingradului, o rezistență nemaipomenită, care nu are pereche în istorie. Nodul de la Stalingrad are o importanță din cele mai mari. A cuceri Stalingradul înseamnă a tăia legăturile dintre nord și sud, a întrerupe o arteră din cele mai de seamă care leagă colțuri îndepărtate ale țării, înseamnă a lichida legăturile reciproce dintre fronturi. De aceea, nemții caută să cucerească cu orice preț Stalingradul. Aruncă într-un sector relativ restrîns mii de avioane și tancuri, zeci de divizii. Dar acest torent se lovește de rezistența de fier a armatelor noastre. Pe de altă parte, nemții exercită o presiune puternică pe frontul din Caucaz, în-

[1] Din volumul «Scriitorii sovietici pe fronturile Marelui Război de Apărare a Patriei», Col. Literaturnoe Nasledstvo, Moscova Ed. Nauka, 1966.

cercînd să ajungă la Groznîi — o regiune petroliferă importantă. Îţi dai seama bineînţeles de semnificaţia pe care o are petrolul în războiul actual. Dar nici aici nemţii nu reuşesc să înainteze deşi au pierderi grele. Hitler a dat dispoziţie ca Stalingradul să fie cucerit încă în august, iar apoi în septembrie. Iar Groznîi să fie cucerit în septembrie. După cum vezi, armatele noastre au adus serioase « corective » ordinelor lui Hitler. Azi e 8 octombrie, iar Stalingradul şi Groznîi sînt în mîinile noastre şi există toate temeiurile să se creadă că *vor rămîne pînă la sfîrşit în mîinile noastre*. În ceea ce-i priveşte pe englezii, naiba să-i ia, ei amînă mereu. Se tem de insucces, caută să mai cîştige timp, rămîn credincioşi tradiţiilor vechi: să ducă războaiele cu mîinile altora. Totuşi cred că, în ultimă instanţă, trupele engleze vor fi nevoite să intre în război. . .

Curînd va începe iarna, o iarnă hotărîtoare. Cu cît vor fi mai mari succesele noastre, cu atît mai curînd se va deschide al doilea front. Deocamdată trebuie să ne bizuim pe propriile noastre forţe, iar ele sînt destul de mari.

Nu trebuie să aveţi motive de pesimism. Oricît ne-ar fi de greu, trebuie să suportăm. Lucrurile se vor îndrepta.

25 octombrie 1942

M-am întors dintr-o deplasare de lungă durată pe front. De aceea nu ţi-am scris. Am găsit la sosire douăsprezece scrisori, între care trei de la tine şi cîteva de la un nou prieten, de front, Danin.

Eşti la curent sper cu ultimele evenimente de pe front. Nemţii au fost bătuţi măr la Stalingrad şi ceva mai puţin la Vladikavkaz. Ofensiva aliaţilor în Africa de Nord va avea consecinţe uriaşe. Orizontul începe să se însenineze. Dar tot aşa după cum te-am sfătuit, să nu-ţi pierzi curajul în zilele înfrîngerilor noastre, tot aşa te sfătuiesc acum să nu crezi că mîine va fi victoria. Duşmanul e încă puternic şi ne mai putem aştepta din partea lui la destule neplăceri. Dar perspectivele sînt bune. Evenimentele s-au întors evident în folosul nostru.

Draga mea, există toate motivele să presupunem că iarna care vine va fi ultima iarnă de război, în orice caz ultima iarnă de război *încordat*. N-a mai rămas chiar atît de mult pînă la întîlnirea noastră. . .

Dragii mei copii ! Tare aş vrea să vă văd. . . După ce o să-i batem pe nemţi, iar pe Hitler o să-l spînzurăm de copac, am să vin şi eu acasă şi am să vă aduc cărţi, mere şi bomboane. . .

5 decembrie 1942

E ultima lună a anului. Peste cîteva zile va începe marele an 1943. Spun mare, pentru că dacă nu va fi anul de încheiere a războiului în lumea întreagă, cel puţin şi în orice caz va fi anul în care majoritatea teritoriului sovietic va fi eliberat de sub jugul nemţesc. . .

Muncesc bine, uneori mă simt chiar vinovat că trăiesc în condiţii relativ bune. . .

Draga mea, toate ar fi bune dacă nu m-aş gîndi încontinuu la voi şi aceste gînduri nu mi-ar împovăra sufletul. Totuşi sînt ferm convins că ne vom regăsi cu toţii şi eu voi continua să scriu. Nu ştiu dacă scriam bine sau rău dar trăiam cu scrisul. Mă gîndesc adesea la « Columb », la « Mozart » şi la zeci de lucruri încă nescrise. Mă consolez cu gîndul că de îndată ce se va termina războiul mă voi apuca de un roman, de o carte nouă, pe care o simt că bate în inima mea întocmai ca un copil

de opt luni care se mişcă în pîntecele mamei sale. Aş putea zice că acest roman este gata, şi singurul lucru de care am nevoie este să nu mai fie război, să fim cu toţii împreună, cu tine, cu Jenicika şi Lealicika, iar pe masă să şadă un teanc de coli de hîrtie albe. Şi toate acestea vor fi.

La Stalingrad şi pe frontul central nemţii sînt împinşi spre apus. Bineînţeles e numai începutul, dar e un început care promite multe. Aşa cum a spus Churchill despre operaţiile aliaţilor în Africa de nord « nu e încă sfîrşitul, poate că nu e nici începutul sfîrşitului, dar este sfîrşitul începutului ».

1 februarie 1943

De pe front sosesc ştiri excelente. Şi nu e decît 1 februarie. A mai rămas minimum o lună şi jumătate de iarnă şi sînt convins că în această vreme vor avea loc evenimente importante. Aproape toate cuceririle teritoriale făcute de nemţi în vara lui 1942 au fost anihilate, iar pierderile lor sînt uriaşe. Astăzi s-a transmis la radio că la Stalingrad trupele noastre au făcut prizonieri pe mareşalul Paulus şi optsprezece generali, dintre care şaisprezece germani. E o mare realizare. În genere, operaţia de la Stalingrad este un exemplu cu adevărat clasic de încercuire totală, nimicire şi capturare a unui grup puternic de trupe moderne şi pe deasupra şi germane! E prematur să ne gîndim că totul s-a sfîrşit! Nemţii mai pot încerca noi aventuri. Forţe mai au, dar aceste forţe sînt subminate şi avem toate motivele să privim viitorul cu optimism.

24 aprilie 1943

Draga mea, în viaţa mea vor avea loc probabil unele schimbări esenţiale. Am să-ţi scriu la momentul oportun cînd totul se va lămuri. Deocamdată te rog numai să nu-mi duci grija. Doresc atît de puternic să vă revăd, dragele mele, încît este imposibil să fiu ucis.

Trebuie să cumperi cartofi. Am să trimit astăzi la Fondul Literar o cerere de împrumut, deşi cred că mare lucru n-o să iasă din asta. . . Vindeţi ceasul. Dă-l naibii! De vom trăi, îţi voi cumpăra, draga mea, un orologiu în stil empire cu cuc, un ceas deşteptător, un ceas de buzunar cu lănţişor, şi un ceas de mînă. Îţi garantez! Dar deocamdată ai nevoie de cartofi şi nu de ceas.

Am o pereche de pîslari care sînt proprietatea mea. Am să încerc să-i vînd. Cred că voi găsi chiar şi în primăvară un amator care să cumpere pîslari pentru la iarnă. Dacă voi *reuşi*, am să vînd o pereche de cizme şi am să-ţi trimit bani. . .

Totul are să fie bine. Ai grijă de copii. Cu banii pe care am să ţi-i trimit cumpără-le lapte.

22 iunie 1943

Mă grăbesc să-ţi comunic o noutate care, probabil, n-are să ţi se pară prea plăcută. Plec pe front în divizia pe care a format-o colonelul meu, ca adjunct al şefului serviciului de cercetare de pe lîngă statul major al diviziei. Nu ştiu dacă acest titlu sonor îţi va face plăcere. Sper, însă, că te vei simţi pătrunsă de respect faţă de capacităţile multilaterale ale soţului tău care şi înainte de război s-a dovedit a fi apt şi în munca administrativă şi în cea literară — n-am să fiu modest — iar

acum, devenit militar, s-a dovedit a fi capabil — după părerea unei mari autorități militare — să conducă serviciul de cercetare al unei divizii întregi.

Vreau să-ți spun, draga mea, să nu-mi duci grija. Am să caut să rămîn în viață neapărat !

Iubita mea, nu știu dacă ceea ce fac este înțelept din punctul de vedere al moralei comune. Dar nu sînt făcut pentru această morală. E un instinct mai puternic decît mine însumi și decît orice principii comune. Se vede că trăiește foarte puternic în mine setea de acțiune, de schimbări, de viață adevărată. Energia uriașă care clocotea în mine la Moscova înainte de război și se consuma în « Columb » și « Mozart » etc, izbucnește acum din mine neavîndu-și aplicare. De aceea, nu e vorba nici de eroism, nici de temeritate, ci de cu totul altceva.

Plec să lupt pe front și te rog să-ți păstrezi calmul, să mă iubești și să ai încredere în viitor. După război mă voi mîndri tot atît de mult cu tine după cum și tu, sper, că vei avea motive să te mîndrești cu mine, nu datorită virtuților mele cetățenești, ci pentru că voi reuși să mă păstrez veșnic tînăr. . .

31 octombrie 1943

Draga mea, peste cinci minute se termină octombrie, octombrie 1943. Nu e o sărbătoare chiar atît de mare, dar nu știu de ce mă simt într-o dispoziție de sărbătoare, poate pentru că se apropie 7 Noiembrie, poate că, fără nici un motiv, sufletul mi-e senin. . .

Totul e înainte. În capul meu un cuib întreg de versuri minunate și mai ales cartea pe care am și botezat-o în jurnalul meu Cartea Cea Mare. . .

Am intrat în luna noiembrie. Peste șapte zile e sărbătoare. Și dacă vei avea ocazia să închini un pahar de vin, închină-l în sănătatea mea, așa cum și eu voi bea în sănătatea ta, a fetițelor, Jenicika și Lialicika și voi închina pentru inima ta de aur, pentru ochii tăi clari și pentru întîlnirea noastră viitoare.

5 noiembrie 1943

Bună ziua, copiii mei numeroși.

V-aș scrie mult dar n-am timp. De aceea vă comunic că sînt viu și sănătos. Vreau să vă văd și vă iubesc mult.

Cînd se va termina războiul, ceea ce nu se va întîmpla prea tîrziu, am să vă aduc:

1. Mere.
2. Pere.
3. Portocale.
4. Cîte o păpușă care închide ochii.
5. O căruță cu doi cai să putem merge în vizită la diferiți nene și tanti și să putem fugi de acasă cînd acești nene și tanti vor veni la noi în vizită.
6. Mașina de scris la care bat această scrisoare.
7. Și pe mine însumi ca să rămînem împreună și să nu ne mai despărțim niciodată.

Dragi copii, de ce nu-mi scrieți nimic? Sînteți doar mari și ar fi timpul să scrieți scrisori măcar cu litere de tipar.

În românește de T. N.

Zăpadă peste morţii de la Stalingrad ▼

În toamna timpurie a anului '41, în pădurea din direcția Briansk, într-un bordei cu priciuri joase locuiau corespondenții de război ai ziarului Steaua Roșie: Kolomeițev, Grossman, Troianovski, Lîsov și cu mine. Nu știu datorită cărui fapt s-a întîmplat aceasta, dar tocmai Vasili Simionovici Grossman, cel mai civil din grupul nostru de cinci, calm, taciturn, cu privirea ascuțită a devenit mai marele nostru, de glasul căruia ascultam toți cu atenție. Erau zile grele, încordate, linia frontului — spartă, mobilă, amenințătoare... Te uimea concentrarea atentă, pasionată a scriitorului de front, Vasili Grossman. Recunosc că, uneori, mă gîndeam: de jurnale ne arde acum?... Dar Vasili Grossman cu mantaua aruncată pe umeri — în bordei era umed — tușind, înecîndu-se de accesele de astmă, zi de zi, își însemna în caietele de notițe observațiile și reflecțiile. Și asta a continuat tot războiul — caiet după caiet. Jurnalele scriitorului îmbrățișează cei patru ani de greu război împotriva fascismului.

Prima mea întîlnire cu V. Grossman a avut loc în '41, în liniile de apărare, iar ultima întîlnire din timpul războiului — la Berlin, în primăvara lui '45. Și acum trăiește în amintirea mea o noapte în primăvară de la punctul de comandă al generalului Berzarin. Printr-un ordin de front, Berzarin fusese numit în acele zile comandantul Berlinului; în toiul luptei, cînd exploziile aruncătoarelor de mine și artilerie zguduiau geamurile de la ferești, lui Berzarin i s-a adus și i s-a pus pe harta bătăliei pentru Berlin un pachet de file portocalii, proaspăt tipărite, conținînd ordinul Nr. 1. Comandantul Berlinului, Berzarin, a scos din pachet două foi și le-a dat ca amintire la doi corespondenți ai Stelei Roșii. Vasili Grossman a așezat conștiincios ordinul Nr. 1 între filele jurnalului său de campanie. Și așa mi-a rămas în minte corespondentul nostru de război, scriitorul atent și perspicace care a mărșăluit cu armata de la liniile Moscovei pînă la Berlin, însemnînd cinstit și veridic în caietele sale de notițe marea luptă a poporului sovietic...

B. GALIN

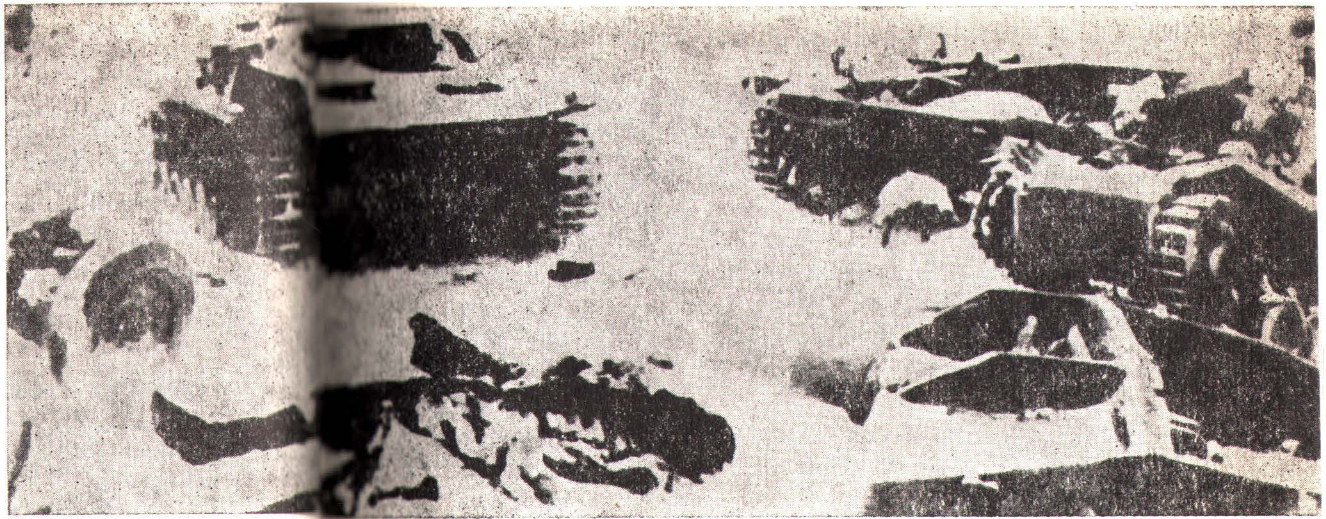

VASILI GROSSMAN

1941, septembrie, frontul Briansk

Locotenent-colonelul venea din Volkovîsk, în pădure a întîlnit un băiețaș de vreo trei ani. L-a dus în brațe sute de verste, prin bălți și păduri. I-am văzut la statul nostru major. Băiețelul, cu păr alb, dormea ținîndu-l de gît pe locotenent-colonel. Locotenent-colonelul roșcat, numai zdrențe...

În bordei — Petrov și Șliapin. Petrov — mic, cu nas mare, cu început de chelie, într-o tunică soioasă de general, cu steaua de aur « spaniolă ». Petrov îi explică îndelung bucătarului cum se coace budinca de biscuiți, cum și pentru ce crește aluatul, cum se coace pîinea de grîu și cum pîinea de secară. E foarte crunt și foarte curajos. Povestește cum a ieșit din încercuire fără să-și scoată uniforma, cu ordinele și steaua de aur, nevrînd să îmbrace haina civilă. Mergea singur, în ținută de gală, cu un ciomag în mînă... Mi-a spus: « Am visat întotdeauna să mă duc în Africa, să străbat pădurea tropicală, singur, cu o toporișcă și cu pușca ».

Un sat lîngă Tula. Case mici de cărămidă. Noapte, zăpadă, ploaie. Toți înghețînd cu disperare... Oprim mașina în mijlocul unei străzi întunecoase. Petliura — vrăjitor în obținerea de lapte, mere, în săpatul tranșeelor și organizarea popasului de noapte — dispare în întuneric. De data asta însă, după cît se pare, nu e la înălțime. Intrăm într-o colibă rece și întunecoasă ca un mormînt. În colibă, în frig și întuneric, se află o bătrînă cam de șaptezeci de ani care cîntă. Ea ne întîmpină veselă, cu bucurie, nu în mod bătrînesc, fără gemete și tînguieli și, judecînd după

toate, are toate motivele să se plîngă de soartă. Povestea ei e următoarea: fata, muncitoare la o fabrică din Moscova, a adus-o în sat la băiat, a lăsat-o şi s-a înapoiat la Moscova. Fiul a instalat-o în această colibă dărăpănată, fiindcă nora nu voia cu nici un preţ să trăiască cu soacra. Nora îi interzice fiului să-şi ajute mama şi ea trăieşte din pomana oamenilor cumsecade. Din cînd în cînd, fiul, în ascuns de nevastă, îi aduce cînd cîteva crupe de mei, cînd niţei cartofi. Al doilea fiu al ei, Vania, cel mai mic, muncitor la o uzină din Tula, a plecat la război ca voluntar, luptă lîngă Smolensk şi, de mult, de luni întregi n-are de la el nici o scrisoare. Vania e preferatul ei . . .

Toamna lui 1943, Ucraina

. . . Inamicul se teme de încercuire, nu crede în trăinicia liniilor, pentru că este înşelat tot timpul de comandamentul său.

Trăsăturile comandanţilor noştri în noua etapă: 1 / Voinţa. 2 / Încrederea. 3 / Dispreţul faţă de inamic. 4 / Ştiinţa de a lupta cu forţele tancurilor şi ale artileriei cu mici unităţi de infanterie. 5 / Ştiinţa de a economisi, de a ţine seama de fiecare cartuş şi obuz — un mare război cu rezerve sărace. 6 / Au învăţat să meargă repede. Aceasta nu-i o lozincă, le-a intrat tuturor în sînge. Să treacă rapid un fluviu, deoarece « călare pe băţ » e de-o sută de ori mai repede decît atunci cînd aştepţi zile în şir pontoanele. Viteza urmăririi e rudă cu viteza de retragere a inamicului.

Ciuikov duce lupte pline de izbîndă în Poznan. El e considerat dupăSta lingrad cel mai bun maestru al bătăliilor victorioase. Teoria: esenţa luptei de laSta lingrad constă în aceea că artileria noastră e creat un clin între forţa motorizatelor germane şi slăbiciunea infanteriei germane. Şi iată că academicianul Ciuikov a nimerit în virtutea împrejurărilor şi a legilor care sînt mai tari decît el aici, la Poznan, în aceeaşi situaţie stalingrădeză, dar în sens invers. El îi atacă cu violenţă pe nemţi pe străzile Poznanului cu forţa tehnicii uriaşe şi a micilor unităţi de infanterie. Iar puternica infanterie germană îşi duce cu înverşunare bătălia sa deznădăjduită.

În regiunea Poznan

La etajul doi al unei vile cu două caturi, într-o cameră friguroasă, viu luminată, stă Ciuikov. Pe masă sună telefonul, comandanţii unităţilor raportează despre mersul luptelor de stradă în Poznan. În pauzele dintre sonerii şi rapoartele colaboratorilor operativi, Ciuikov îmi povesteşte despre spărtura apărării germane în regiunea Varşoviei.

« Regimul zilei unui german l-am studiat timp de-o lună. Ziua, ieşea din prima tranşee, noaptea o ocupa. Toată noaptea înainte de începerea atacului, îl stîrneam prin radio, dădeam muzică şi dansuri şi în vuiet scoteam înainte toate forţele noastre. La 8,30, cînd el se retrăgea de obicei din linia întîi, trăgeam o salvă din două sute cincizeci de guri de foc. În prima zi am spart linia întîi. Am auzit la radio cum comandantul armatei 9 îşi chema diviziile şi nu izbutea. Imediat am zdrobit două divizii de tancuri scoase de el din străfunduri. În această dimineaţă era o ceaţă lăptoasă. Pe scurt, s-a întîmplat aşa: un raid, un baraj de foc, şi plecarea. L-am ţinut pe nicovala liniei întîi şi i-am dat la cap cu ciocanul artileriei. Dacă am fi întîrziat cu o oră, ia-l de unde nu-i. Iar neamţul socotea că sîntem tufă în strategie. Aici sînt ăia din *Landwehr* şi *Volkssturm* »

Ciuikov vorbeşte la telefon, se apleacă peste hartă şi spune:

Un moment să-mi pun ochelarii.

Leipzig ▶

UNIVERSITAS LITTERARUM LIPSIENSIS

Citeşte raportul, rîde vesel şi îl loveşte pe aghiotant cu creionul peste nas. Spune:

Flancul drept Marcenko a şi început să simtă focul lui Glebov. Legătura de foc există, curînd va fi vie.

Strigă la telefon:

Dacă se strecoară spre apus, dă-le drumul în cîmp şi striveşte-i ca pe ploşniţe, blestemaţii.

Trecerea graniţei Germaniei

Seara. Ceaţă şi ploaie. Miroase a putregai de pădure. Băltoace pe şosea. Păduri întunecate de pin, cîmpuri, ferme izolate, acareturi, case cu acoperişuri ascuţite. O uriaşă placardă: « Ostaşule, iată viziunea fiarei fasciste ».

Povestirea lui Babadjanian

« . . . Am început la Visla, la 15 ianuarie, seara. Am intrat în spărtură în sectorul lui Ciuikov. Era întuneric. Corpul mergînd în două coloane, se răspîndeşte pe patruzeci-cincizeci de kilometri, într-o coloană — pe o sută de kilometri; masele artileriei, genişti, infanteria partea sedentară. La 28 am ieşit spre Oder. Un căpitan neamţ s-a dus la Poznan după ţigări şi ne-a căzut în mînă drept pe graniţă. A fost o zi cînd am parcurs 120 kilometri. Toate operaţiile de bază au fost efectuate noaptea, tancurile noaptea sînt invulnerabile. Tancurile noastre noaptea sînt cumplite, ele pătrundeau pe 60 de kilometri în adîncime, deşi n-aveam călăuze (treabă foarte importantă) ca în Polonia. Într-o noapte, totuşi, un neamţ bătrîn a condus foarte bine tancurile noastre ».

Colonelul Gusakovski, de două ori erou al Uniunii Sovietice, comandantul brigăzii de tancuri. El spune:

« *Traversarea peste Piliţa. Am spart gheaţa şi am trecut pe fund, cîştigînd astfel două-trei ore. Toată gheaţa din faţa tancurilor se ridica ca un munte gigantic şi se năruia cu un zgomot îngrozitor* ».

O impetuozitate uriaşă. Erau zile cînd înaintam cu o viteză de 115—120 kilometri pe zi. Tancurile noastre mergeau mai repede decît trenurile din Berlin.

Primăvara lui 1945. Bătălia pentru Berlin.

În oraşul Landberg, lîngă Berlin, pe un acoperiş plat, copii se joacă de-a războiul. La Berlin în aceste minute imperialismului german îi bate ceasul din urmă, iar aici, cu mingi şi suliţe de lemn, băieţaşi cu picioare lungi, cu cefe tunse, cu şuviţe bălaie, strigă, se străpung unul pe altul, se împing, sar cu sălbăticie. Aici se naşte un nou război.

Generalul-colonel Berzarin e comandantul Berlinului. Gras, cu ochi căprui, hîtru, cu cap cărunt, dar tînăr ca vîrstă. E deştept, foarte calm şi viclean.

O zi la Berzarin în birou. Facerea lumii. Nemţi, nemţi — primari, directori ai electricităţii berlineze, ai apei berlineze, ai canalizării, metroului, tramvaielor, reţelei de gaz, fabricanţi, oameni de afaceri. Aici în birou primesc numiri. Vice-directorii devin directori, şefii întreprinderilor raionale — magnaţi atotputernici.

Tîrşîit de picioare, saluturi, şoapte.

O, slăbiciune a naturii umane! Toţi aceşti mari cinovnici, hrăniţi de Hitler, prosperi, dichisiţi, cît de repede, cît de fierbinte au renunţat, cît de uşor şi-au blestemat regimul, conducătorii, partidul. Toţi spun un singur lucru: « Sieg » — aceasta este lozinca zilei.

2 mai. Ziua capitulării Berlinului.

E greu de descris. O monstruoasă concentrare de impresii. Foc, incendii și fum, fum, fum. Mulțimi gigantice de captivi.

Au cerut capitularea noaptea prin radio. Ordinul generalului care comandă garnizoana: « Soldați ! Hitler căruia i-ați depus jurămîntul de credință, s-a sinucis ».

Am văzut ultimele împușcături din Berlin. Grupe S.S. instalate într-o casă de pe malul Șpreiei, nu departe de Reichstag, refuzau să se predea. Mitraliere uriașe izbeau cu pumnale de foc galben în clădire, și totul s-a prăvălit într-un praf de piatră și într-un fum negru.

Reichstag. Uriaș, puternic. În vestibul, soldații fac focuri de tabără, și zăngăne marmitele, deschid cu baioneta borcanele cu lapte conservat.

Monumentele victoriei — Siegalee, clădiri colosale, cetăți betonate, centrele de apărare antiaeriană a Berlinului. Aici era Statul major al apărării, rezidența lui Goebbels. Se spune că aici a ordonat ieri să-i fie otrăvită familia, iar el s-a împușcat. Zace — « trupușorul » lui pîrjolit, proteza, cravata albă.

Măreția victoriei. Lîngă un obelisc uriaș — o sărbătoare anarhică. Cuirasa tancurilor nu se vede sub munții de flori și pînze roșii. Țevile tunurilor sînt acoperite cu flori ca trunchiurile pomilor primăvara. Toți plîng, cîntă, hohotesc. În văzduh zboară sute de rachete colorate, toți salută cu salve de automate, mitraliere și împușcături de pistoale.

Noua cancelarie imperială. Este un crah monstruos al regimului, al ideologiei, al planurilor, a toate, a toate . . . « Hitler kaput » . . . Cabinetul lui Hitler. Sala de recepții. Vestibulul gigantic prin care, căzînd, învață să meargă pe bicicletă un tînăr kazah smead și cu pomeți lați.

Fotoliul și masa lui Hitler. Un uriaș glob metalic îndurerat și boțit, tencuiala, scîndurile, covoarele — totul amestecat. E un haos . . .

În românește de MADELEINE FORTUNESCU

Aprilie 1944, Hitler contemplă ruinele «Cancelariei» înainte de a se refugia în adăpostul său. E ultima lui fotografie. ▶

În Leipzig, un ofițer din Volkssturm și-a curmat viața, lîngă portretul sfîrtecat al lui Hitler. ▼

▲ Un ofițer german în mijlocul ruinelor Berlinului.

KONSTANTIN PAUSTOVSKI

Dimineața Victoriei

Armatele noastre se află la Berlin. Capitala neagră a Germaniei arde și se năruiește. Fumul incendiilor înăbușitoare, ultimul fum al războiului se mai ridică deasupra Europei istovite dar eliberate. Dar în adîncurile Germaniei « în valea unde susură Elba » s-au întîlnit învingătorii, soldații noștri și soldații americani, și și-au întins unii altora mîinile.

Nu există om în țara noastră care în decursul celor patru ani grei de război să nu fi așteptat această zi, această clipă a victoriei, să n-o fi așteptat cu încordare profundă, cu încredere neștirbită, cu speranță în realizarea dreptății și în răzbunare.

S-au împlinit vechile cuvinte și cel ce-a ridicat sabia, de sabie a pierit. Tancurile de oțel l-au făcut una cu praful și noroiul.

Fără să vreau îmi amintesc de o dimineață a lui august 1941, una din primele zile ale încercărilor noastre cînd mă aflam lîngă Nikolaev. Armatele noastre se retrăgeau dinspre Odesa. Dușmanul ne urmărea pas cu pas. În urma noastră ardeau satele și cîmpiile, lanurile de grîu copt. Praful se ridica pînă în înaltul cerului. Cerul vuia de avioanele negre. Pămîntul înfierbîntat se cutremura de explozii.

Pe neașteptate, pe malul limanului se așternu o liniște scurtă aproape de necrezut. Vîntul îndepărtase norii de praf și deasupra capului strălucea cerul albastru al Ucrainei. Un soare uriaș se ridica la orizont. Păsările stepei cîntau, pelinul mirosea amărui și proaspăt și, în depărtări, spre sud, se auzeau valurile somnoroase ale Mării Negre. Tovarășul meu de drum, un om posomorît, închis, tăcut, spuse pe neașteptate:

— Așa va fi probabil dimineața Victoriei noastre.

Și într-adevăr așa a venit această dimineață, acolo, pe Elba, unde s-au întîlnit armatele aliate. Ostașii și-au scos căștile, și-au șters frunțile transpirate, și au ascultat zîmbind sunetele pașnice ale pămîntului, de mult uitate: susurul izvorului, foșnetul ierbii, mîngîiată de vînt, șuieratul aripilor de pasăre și propriile lor glasuri, care răsunau parcă altfel acum decît în decursul celor patru ani. O frunzuliță tremura pe copac de parcă s-ar fi bucurat și ar fi încercat să povestească ceva. Și tremurul frunzei deveni pe neașteptate drag inimilor care trecuseră timp de patru ani printr-un uragan fără sfîrșit.

Victoria ne-a restituit acel măreț sentiment al vieții în sensul lui larg și în sensul lui îngust. În aceste zile am înțeles cu adevărat cît duce dorul pămîntului omul inteligent cu mîini iscusite. Cu cîtă forță va răspunde pămîntul acestui om pașnic și grijii sale pentru el, pămîntul îi va răspunde cu recolte bogate, cu flori minunate.

Astăzi o știm: lumea a fost salvată. A fost salvată datorită unor uriașe suferințe, datorită sîngelui, a morții ostașilor eroici care au ținut piept morții, datorită credinței și bărbăției lor. Noblețea a distrus ticăloșia . . .

Trupe britanice în Africa: El Alamein. ▶

«Sîntem siguri că totul se va sfîrşi cu bine»

WINSTON CHURCHILL
(discursul din 17 lulie 1940)

C. P. SNOW

Winston Churchill

Asemenea celor mai mulţi oameni de vîrsta mea, îmi amintesc — n-am să uit toată viaţa — vara frumoasă, fără nori, şi disperată a anului 1940. Într-o seară ascultam împreună cu un prieten — pentru că niciodată nu se întîmpla să ne aflăm prea departe de un aparat de radio în luna aceea de iunie — unul din marile discursuri ale lui Churchill. Accentul era ciudat pentru urechile noastre mai moderne. N-avea nimic din jargonul elegant al claselor de sus care ajunsese la modă şi care avea să devină şi mai mult. Stilul oratoric era, ca cel al lui Lloyd George, învechit. Dar n-am băgat de seamă nici una din aceste trăsături pe cînd ascultam în seara aceea şi în alte seri din vara anului 1940. Deoarece glasul acela era speranţa noastră. Era întruchiparea glasului voinţei şi puterii. Spunea ceea ce doream să auzim (« Nu ne vom preda niciodată ») şi ceea ce încercam să credem, uneori, împotriva protestelor realismului şi bunului simţ, că va fi adevărat. (« Vom lupta neînvinşi pînă cînd blestemul hitlerismului se va ridica de pe fruntea omenirii. Sîntem siguri că pînă la sfîrşit totul se va isprăvi cu bine »).

Prietenul meu şi eu ascultam şi cînd discursul se isprăvi am ieşit în seara de vară londoneză. Îmi spuse: « Niciodată nu trebuie să negăm recunoştinţa noastră. Nu uita. Nu trebuie niciodată s-o negăm ».

Destul de ciudat, cei mai mulţi dintre noi ne simţeam fericiţi în zilele acelea. Peste toată ţara plutea un fel de euforie colectivă. Nu ştiu la ce ne gîndeam. Eram foarte ocupaţi. Aveam un scop. Trăiam într-o animaţie permanentă, de obicei, dacă stăm şi analizăm situaţia adevărată, de un tip lipsit de orice făgăduială. În clipele realiste, era greu să vedem ce şanse aveam. Dar mă îndoiesc că cei mai mulţi dintre noi aveau momente realiste sau se gîndeau mult. Munceam ca scoşi din minţi. Eram susţinuţi de un flux de patriotism al cărui simbol şi esenţă, animator şi glas era Churchill.

Englezii sînt un popor profund naționalist, tot atît cît oricare alt popor din lume. În ciuda structurii de clasă, sînt, sau cel puțin în 1940 au fost, capabili de a se simți o singură națiune. Comparați comportarea francezilor și englezilor, mă refer la cei bogați, la începutul celui de-al doilea război mondial — mai bine Hitler decît socialiștii noștri, iată ce auzeam de la cunoscuții noștri prosperi din Paris. Englezii avuți n-au spus asta și nici nu s-au comportat la fel cînd a venit clipa. Acei care poate ar fi fost tentați (erau cîțiva) n-au putut să se manifeste deschis, în fața lui Churchill și a forțelor în numele cărora el vorbea.

Erau unii care erau tentați oricum. Sigur că erau. Fiecare din noi cunoștea oameni în care nu ar fi putut avea încredere în momentul încercării. Nu trebuie să romantizăm: comportarea colectivă a fost mai bună decît îndrăzniseră vreodată să spere cei suspicioși. Dar erau și oameni care, sub presiunile pe care le suferea Europa ocupată ne puteau, datorită intereselor de clasă, politice, sau și mai mult datorită, pur și simplu, autoconservării, să ne învețe înțelesul cuvîntului « colaboraționist ». Nu vom ști niciodată cîți. Pe vremea aceea nu ne păsa. Discuțiile luau un aer ciudat, posac, ca și cum patriotismul putea fi adoptat numai dacă aveai față de el o atitudine sarcastică. Stăteam într-un adăpost antiaerian în luna septembrie a aceluiași an cu un funcționar superior: discutam planurile teoretice pentru evacuarea departamentelor guvernamentale. În cazul departamentului meu, planul era teoretic deoarece trebuia să activăm în incinta Londrei sau, dacă nu, să încetăm să mai existăm. În cazul său, departamentul la care lucra ar fi putut ușor să se mute. « Oricum, tot n-are să se întîmple », spuse pe un ton precis, demodat, ca de mandarin. « Prim-ministrul a hotărît să murim în tranșee: și nimeni nu se simte înclinat să spună nu ».

Firește, patriotismul lui Churchill era absolut. Îi antrena întreaga ființă. Era un aristocrat, dar ar fi fost gata oricînd să-și sărăcească prietenii, clasa și pe toți ceilalți, dacă acesta era prețul pentru ca țara să învingă. Sîntem convinși. Săracii o credeau pe cînd glasul i se rostogolea de-a lungul străzilor mahalalelor în serile acelea din vara anului 1940. Sentimentul de patriotism se menținu pe acele culmi cîteva luni, poate datorită și raidurilor aeriene. Cred că începu să scadă înainte de trecerea anului, probabil spre primăvara lui 1941. Dar în toată această perioadă, Churchill vorbi în numele unei națiuni nedezbinate și într-un chip ciudat fericită cum nu mai fusese niciodată în timpul vieții mele, și nici mai înainte și nici de atunci.

Privind în urmă, s-ar putea să descifrezi în starea noastră de spirit din acele luni o serie de elemente care nu-și aveau locul acolo. Aveam oare sentimentul finalității, așa cum îl trăiesc eu acum? Ultima luptă a Angliei ca mare putere solitară (cred că presimțeam că, orice s-ar fi întîmplat, n-o să mai fim niciodată, în sensul deplin al cuvîntului, o mare putere). Ultimul mare rol de star pe scena lumii, ultimul aristocrat care a cîrmuit — nu prezidat, ci cîrmuit — țara. Ultimul strigăt afirmativ al unei națiuni care, fără nici un motiv anume, guvernase o porțiune disproporționată a lumii.

Toate aceste lucruri și multe altele par acum să fie cuprinse în discursurile lui Churchill. Astăzi mă gîndesc la ele în două feluri. Dacă mă simt deprimat în privința Angliei, atunci discursurile lui accentuează asemănarea cu republica Veneției, alt mare stat cuceritor, care timp de o mie de ani a avut o importanță disproporționată față de resursele ei.

Cînd puterea ei ajunse să apună, dintr-o dată porni o luptă impresionantă; dogele Francesco Morosini, în fruntea tuturor, evocă în cuvinte întreaga istorie venețiană și apoi își conduse în persoană oștile la cucerirea Peloponezului — lucru de care Churchill ar fi fost pe deplin capabil (incidental, Morosini a făcut o

breşă aproape fatală în economia falimentară a Veneţiei: Churchill ar fi fost şi de asta capabil). Dacă mă simt deprimat în privinţa societăţii noastre, atunci uneori mă tem că prima parte a războiului antihitlerist a reprezentat ultimul nostru mare efort colectiv în această perioadă de crepuscul. Dacă mă simt optimist în privinţa viitorului, atunci îmi imaginez că într-o Anglie diferită, şi din punct de vedere social mai prosperă, urmaşii noştri se vor gîndi la ea cel puţin cu o mîndrie ascunsă. Despre Oliver Cromwell, Macaulay a spus că toţi, monarhiştii şi anti-monarhiştii, nu puteau să nu îl socotească omul cel mai mare care a cîrmuit Anglia. Bănuiesc că aceasta ar putea fi, într-un fel, atitudinea posterităţii faţă de Churchill, cel puţin faţă de omul din primul an al guvernării sale din timpul războiului.

Există totuşi paradoxuri care vor pune posteritatea în încurcătură dacă se va interesa într-adevăr de această perioadă. În anul acela, şi în măsură mai mică în cei următori, Churchill a cîrmuit ţara mai deplin, mai direct şi cu mai mult sprijin dinafară decît oricare alt prim-ministru. Totuşi, el a devenit prim-ministru numai mulţumită relei-voinţei a majorităţii covîrşitoare din partidul său. Cînd Chamberlain a trebuit să plece, ar fi vrut să-l aleagă drept prim-ministru pe Lord Halifax. Regele George al VI-lea, care reprezenta foarte bine opinia conservatoare moderată, îl considera pe Halifax « urmaşul firesc » şi-i displăcu să trimită după Churchill.

Aceasta s-a întîmplat în mai 1940, cu Germanii invadînd Franţa. Pare că nu s-ar fi trimis niciodată după Churchill dacă nu s-ar fi ivit prilejul absurd dar providenţial şi anume ca Halifax să fie din întîmplare membru al Camerei lorzilor. Cînd Churchill în calitate de prim-ministru îşi rosti primele discursuri în Camera Comunelor, cîştigă puţine aplauze din partea partidului său. Sprijinul real îl primi din băncile laburiste.

Această antipatie depăşea arena politicii. Cei patru concetăţeni ai săi despre care scriu în această carte erau mai toţi contemporani: Churchill se născuse în 1874, Lloyd George în 1866, Wells în 1866, Rutherford în 1871, Hardy în 1877. Lloyd George, după cum am mai spus, nutrea pentru el multă afecţiune, dar în realitate puţin respect. Wells l-a caricaturizat în mai multe romane drept un retoric bombastic, drept un individ închistat de timpuria adolescenţă militaristă, a cărui minte funcţiona numai ca un gramafon (este adevărat că Wells însuşi, un om cu o inventitate extraordinară, sesiza uneori flerul inventiv al lui Churchill).

Nici unul nu avea dreptate, nu mai e nevoie să spunem. Dar toţi proveneau din diferite straturi ale Angliei intelectuale; şi nu-l servi deloc pe Churchill faptul că trezise asemenea sentimente în privinţa sa în acele straturi. Sub aspect practic, nu-l serviră nici pe el şi nici pe noi ceilalţi atunci cînd veni la putere. De pildă, dacă legăturile sale cu Rutherford şi cu savanţii cei mai importanţi, nu ar fi fost atît de ciudate şi pline de tensiune (ce bine ar fi fost să fie tot atît de bune ca, de pildă, cele ale lui Macmillan sau Harold Wilson) întîlnirea pe care a avut-o cu Niels Bohr în 1944 nu s-ar fi preschimbat într-o farsă şi un dezastru. Bohr ceruse cu insistenţă să-l primească pentru ca să-i explice primejdiile mondiale pe care le reprezenta bomba atomică de îndată ce ar fi fost realizată. Bohr era un fizician de geniu: era şi un gînditor profund, umanist: era unul dintre cei mai înţelepţi oameni de pe lume: era atît de preocupat să nu lase nimic din adevăr nerostit, încît interlocutorul lui trebuia să fie înarmat cu răbdare. Pe scurt, putea să fie plictisitor: dar Rutherford, care a murit prin 1944, sau oricare alt mare savant englez care lucrase cu Bohr, i-ar fi putut explica lui Churchill că era nevoie să-şi înfrîneze plictiseala: era una din cele mai puternice şi desigur una dintre cele mai umane inteligenţe care au existat vreodată. De fapt, neavînd asemenea prieteni, Churchill se plictisi, ba chiar şi mai rău. Îl suspectă pe Bohr

de a fi un fel de subminator și, după întrevedere, scrise un proces verbal prin care sugera să fie pus sub arest la domiciliu. (Bietul Bohr, părăsi țara scuturîndu-și capul mare danez, gîndind că nu era bun să comunice cu oamenii politici).

... Abia ani mai tîrziu am cunoscut oameni pe care-i respectam pentru spiritul lor de pătrundere, oameni care fuseseră apropiați lui Churchill și care-l priveau nu numai cu admirație, ci și cu dragoste. Unul dintre ei era Edward Bridges, secretar al Cabinetului: altul era Harold Macmillan. Cînd i-am ascultat vorbind despre el era greu să-mi aduc aminte că era cel care fusese atît de puternic antipatizat. Și totuși fusese. Este greu să detectezi motivele exacte. Egocentricismul său explica multe. Dar temperamentul întreg și viața la care-l silea acest temperament se potrivea timpurilor: și pare că a fost urît tot atît de mult pentru virtuțile cît și pentru greșelile sale. Este instructiv să ne amintim o parte din cariera sa pentru ca să vedem în ce chip calitățile principale, curajul, generozitatea, imaginația, i-au dăunat tot atît de mult ca și slăbiciunile.

A fost un aristocrat din născare. În copilărie a fost într-adevăr moștenitorul unchiului său, ducele de Malborough, pînă cînd figura aceea nu prea agreabilă, izbuti să producă un fecior. Dacă Churchill ar fi devenit duce ar fi fost inevitabil ținut deoparte datorită acelorași complicații care pînă la urmă îl făcură prim-ministru: ceea ce este o ironie ciudată și care ar fi făcut din el un frustat, toată viața.

A avut o copilărie nefericită și nesatisfăcătoare. A fost un exemplu de manual ilustrînd tipul extrem de inteligent care nu poate să facă față educației formale. Capacitatea sa intelectuală era superioară, după cum ne-o arată și volumul întîi al admirabilei biografii scrisă de fiul său; aptitudini verbale imense, dar fără nici un talent pentru matematică și o putere gigantică, chiar dacă era latentă, de a se concentra. Rezultatul net al acestor daruri a fost că niciodată nu a izbutit să se ridice peste nivelul cursului inferior al Colegiului Harrow. Tatăl său, lordul Randolph Churchill, care vădise multă efervescență, melancolie și egocentricism pe care mai tîrziu avea să-l manifeste și fiul său, nu se interesă de el. Churchill își adora tatăl, dar nu se bucură de afecțiunea acestuia. Cu o nerăbdare indiferentă, Lordul Randolph se hotărî să-l facă soldat, deoarece nimeni nu reuși să găsească ceva mai bun pentru el. Chiar atunci, cînd nivelul examenului de admitere la Sandhurst trebuie să fi fost extrem de scăzut, cu greu a izbutit să-l treacă.

Cu pasiune puritană, unica pe care mi-o amintesc s-o fi auzit vreodată printre milioanele de cuvinte pe care le-a rostit, observa undeva că pentru el fusese mai bine că trecuse pe la Sandhurst decît dacă s-ar fi dus la Oxford sau Cambridge, deoarece acolo s-ar fi putut alătura « studenților alcoolici ». Pare și acum o observație misterioasă: nimeni nu l-a acuzat vreodată de abstinență bigotă. De fapt, deprinderile sale în ale băuturii reprezentau una din ciudățenii. Nu era în nici un sens un alcoolic: un alcoolic n-ar fi putut bea în felul său. Nu era nici un obsedat băutor în sensul tehnic al cuvîntului. Pur și simplu bea zi de zi, ziua întreagă, în tot timpul vieții.

Nu fusese croit să fie ofițer în timp de pace. Nutrea glorie, dorea să trăiască frămîntarea războiului. Se născuse romantic (sînt încredințat că acesta era unul din aspectele temperamentului său care îi dezorienta pe ceilalți). Curajul său fizic (sau oricare altfel de curaj) nu era suspectat de nimeni, niciodată, doar poate numai de el însuși. Am inserat această subliniere « doar poate numai el însuși » într-un articol acum cîțiva ani. Am făcut-o în urma recitirii memoriilor sale cu mai multă atenție. Părea limpede că dovedise curajul cel mai înalt, acel fel de curaj ce se suprapune unei imaginații active și alerte. În cartea sa, Lordul

Moran, printre altele, remarca faptul că Churchill, deşi atît de viteaz, era în acelaşi timp conştient de riscurile pe care le înfrunta — întreprinzînd în mod deliberat călătorii cu avionul în timpul războiului, incursiuni primejdioase, ca după aceea să înceapă să se teamă de primejdiile unui eventual atac: temîndu-se de tot felul de primejdii, ca apoi să le înfrunte. Fireşte, există şi oameni care nu cunosc frica. Sînt de invidiat, dar ei nu atrag admiraţia noastră morală: sînt pur şi simplu norocoşi. Felul de curaj admirat este cel pe care-l avea Churchill şi pe care îl împărtăşea împreună cu comandanţii săi, Alexander şi Montgomery. E păcat că lumea n-a izbutut să-şi dea seama că Churchill înţelegea adesea ce avea de înfruntat: ar fi ţinut la el mai mult.

Acum pentru că am pomenit de cartea Lordului Moran, vreau să mai adaug ceva. Nu mă interesează dacă publicarea ei a fost un gest etic sau nu. Dar ceea ce vreau să spun este că dintre fluviile de cuvinte care au fost scrise sau rostite pe seama lui Churchill, cele ale Lordului Moran şi ale fiului său sînt singurele care m-au învăţat ceva despre Churchill-omul. Caracterul îi era de nepătruns oricîtă intuiţie aveai: în jurul său circulau o mulţime de observatori plini de acuitate, dar numai Lordul Moran a izbutit să ne spună destule lucruri despre viaţa sa în ultimii ani.

În tinereţe tînjea — sîntem acum siguri că era sfîşiat de griji şi temeri nebănuite de nimeni — să cunoască pericolul. În după-amiaza victoriană a Imperiului britanic, izbuti să activeze pe tărîm militar în locuri dintre cele mai improbabile, în India, în Egipt (unde participă la una dintre ultimele şarje de cavalerie), în Africa de sud (unde a fost luat prizonier de către buri, evadă şi fu acuzat — pe nedrept dar cu ghinionul care-l urmări pînă la bătrîneţe — de a nu fi respectat parola).

Apoi politica. Intră în parlament la vîrsta de 27 de ani şi într-un timp extrem de scurt ajunse politicianul cel mai urît din ţară. Doar cu excepţia respectabilă a lui Loyd George. Începu ca membru al Partidului conservator, şi în esenţă rămase conservator toată viaţa. Curînd îşi schimbă partidul. În politica engleză un asemenea gest era compromiţător. În cazul lui Churchill, gestul acesta îi ceru o cheltuire minimă, deoarece schimbarea fu urmată în scurt timp de marea victorie din 1906, iar Churchill se pomeni membru al guvernului liberal, cel mai priceput pe care îl avu vreodată ţara aceasta.

Din ziua aceea, numele său deveni un cuvînt murdar în cercurile conservatoare respectabile şi rămase ca atare încă mult timp. După cel de-al doilea război mai puteai întîlni conservatori în vîrstă care în sufletul lor nu izbutiseră să se împace cu purtarea lui. Îl socotiseră întotdeauna arogant, ambiţios, un aventurier. Era un aristocrat, dar prefera tovărăşia altor aventurieri. Îl socotea chiar făţarnic şi excroc (drept o copie a lui Lloyd George, oaia neagră) — în timp ce în realitate caracterul său era integru şi rigid şi toată viaţa a fost un om politic dintre cei mai puţini abili.

Ani în şir n-a fost în stare să săvîrşească nimic cumsecade. A fost un excelent Prim-Lord al Amiralităţii înaintea şi la începutul primului război mondial. Dar ideile sale cele mai bune nu ajunseră la nici un rezultat. Lui i se datoreşte extinderea folosirii tancului (pe care H. G. Wells îl anticipase cu atîta strălucire în scris în 1903), dar arma aceasta fu irosită în van. Concepţia sa strategică majoră, Gallipoli, a fost probabil o idee măreaţă: dar din nou a dus la eşec. În parte, se datoreşte poate faptului că făcuse o alegere nefericită rechemîndu-l pe Fisher la postul de Prim Comandant al Mărilor: şi totodată pentru că planul conţinea prea multe variante de logistică pentru a porni cu şanse egale în condiţiile acelui război.

În timpul coalițiilor de război, conservatorii au pus drept primă condiție ca Churchill să nu mai dețină nici un post de răspundere. Cînd Lloyd George ajunse prim-ministru, el, omul cu cea mai mare putere de convingere, a trebuit să lupte luni în șir să-l poată strecura în guvern: chiar atunci, Lloyd George, care astfel plătea o datorie de onoare, trebuia să-și asume unul dintre riscurile cele mai mari.

Și astfel Churchill ajunse la mijlocul vieții. Lista strălucitoarelor sale eșecuri era și mai lungă. Își schimbă din nou partidul și se alătură iarăși conservatorilor. Lucrul acesta nu-l ajută prea mult. Prea se complăcuse jubilînd în înăbușirea grevei generale din 1926. Trecu printr-o scurtă perioadă activă dar nereușită ca Ministru al finanțelor (1924—1929). După aceea punctul asupra căruia căzură de acord în unanimitate conservatorii fu acela să-l țină departe de orice funcție oficială, cu orice preț. Singurii protestatari erau cîțiva tineri în devenire din aripa stîngă a partidului, ca de pildă Eden, Macmillan, Bracken, Boothby: dar cei mai mulți dintre ei erau priviți cu suspiciune și ținuți ei înșiși de o parte. În anii '30 Churchill apărea în ochii Angliei politice cazul clasic al omului cu un viitor strălucit în urmă. Era criticul numărul unu al guvernului conservator — oponent pasionat în privința problemelor Indiei (se purtă atunci ca un imperialist romantic din secolul XIX, dovedindu-se complet greșit), a lipsei pregătirilor pentru a se preîntîmpina un eventual război și a încercărilor conservatorilor de a potoli pe Hitler (și în ambele aceste cazuri dreptatea era de partea lui).

Astfel izbuti pînă la bătrînețe să fie înconjurat de dezaprobare, din motive diferite, atît de către cei de dreapta cît și cei de stînga. Pentru cei de stînga, și mai ales pentru clasa muncitoare engleză, era pur și simplu un reacționar. Mă îndoiesc că manifesta vreun interes pentru poziția sa în cazul Indiei: clasa muncitoare engleză este foarte insulară, dar are memoria unui elefant, așa eă purtarea lui Churchill din timpul grevei generale nu fusese uitată. Totuși se afla de partea lui împotriva lui Hitler. Această clasă muncitoare — sau cel puțin parte din ea, cuprinzînd pe cei mai încercați leaderi sindicali — a fost tocmai cea care îl dorea la putere, să arate că țara n-avea de gînd să dea înapoi. Era purtătorul ei de cuvînt care, refuzînd sub orice condiție de a servi guvernul lui Chamberlain, îl impuse pînă la urmă guvernului. În timpul domniei sale din anii războiului, clasa muncitoare manifestă o lealitate completă. Nu cred că masele largi ale laburiștilor îl iubeau, atunci sau altădată, cu excepția poate a anului 1940. Dar ajunseseră să-l respecte și să-l asculte.

Totuși toți cei care aveau obiceiul să bea în cîrciumile londoneze și să stea de vorbă cu cei întorși de pe front înainte de alegerile din 1945 nu puteau să se mire de concedierea sa. Soldații își aveau eroii lor, cum era Montgomery, dar Churchill nu se afla printre ei. Nu reprezenta nici o certitudine electorală și nici o perspectivă, iar numele său, în cadrul întregii arene politice, nu putea să realizeze douăzeci de locuri în parlament. Lucrul acesta, firește, este valabil în cazul majorității prim-miniștrilor. De regulă în țara aceasta alegătorii votează partide și nu indivizi. Masa populației dorea reforme sociale radicale și cu un avînt de entuziasm hotărî că partidul conservator nu era în stare să le realizeze. Așa că nimeni și nimic — nici chiar o combinație a politicienilor cei mai mari din istoria democrației — Lincoln, Franklin Roosevelt, Llyod George — n-ar fi putut salva situația.

Dreapta, semenii și partidul său, manifestaseră în anii '30 o și mai mare suspiciune față de Churchill. În privința lui Hitler și a războiului care avea să vină, le servise adevărurile cele mai necruțătoare: dar chiar și așa animozitățile împotriva lui își aveau rădăcini mai adînci decît simplul dezacord. Unele din aceste rădăcini

erau discreditabile: proveneau dintr-o simplă invidie oarbă. Pe vremea aceea Churchill era omul cel mai multilateral dotat printre politicieni. Avea acea magnanimitate aristocratică ce, în loc de a reduce invidia părea s-o intensifice. (Este inutil să ierţi pe cineva cu generozitate dacă nu-ţi pasă cîtuşi de puţin cine este sau ce-a făcut.) Se purtă ca un prinţ într-un moment în care comportarea princiară devenise desuetă. Nu se pricepea deloc să trateze cu înalţii demnitari. Nu întreţinea nici un fel de contacte sociale cu ei, contacte pe care cei mai mulţi dintre oamenii politici le consideră utile — iar contactele cu oamenii de ştiinţă erau şi ele aproape inexistente. Ţara aceasta este o ţară a legăturilor dintre savanţi şi oficialităţi, legături mai puternice decît oriunde. Obiceiurile sale nu aveau nimic comun cu ale lor, iar lor nu le plăceau prietenii lui.

Toate acestea ar putea părea amănunte triviale. Era un om mult prea distins, era invidiat şi nu se împăca prea bine cu cei inferiori lui. Dar totuşi o parte din critica lor avea un sîmbure raţional. Avea o noimă. Cred astăzi că ne demonstrează ceva din personalitatea lui Churchill ce i-a dăunat foarte mult, dar care la un moment critic se preschimbă în virtute. Acest ceva, sub aspect superficial, poate fi definit printr-un cuvînt — « judecată », sau lipsa el. Timp de patruzeci de ani de viaţă publică, în Anglia a circulat următoarea remarcă ortodoxă: « Churchill? Sclipitor, fireşte. Dar lipsit de judecată ».

Pentru cei preocupaţi de hotărîrile din cadrul vieţii politice, cuvîntul « judecată » are două înţelesuri: — unul pe care cei mai mulţi dintre noi îl socotim pozitiv, iar celălalt negativ. Aspectul negativ este reprezentat de capacitatea de a ghici gîndurile celorlalţi şi de a gîndi asemenea lor. Churchill n-a avut niciodată această capacitate şi s-ar fi dispreţuit dacă ar fi avut-o. Dar lucrul bun în ceea ce priveşte « judecata » îl reprezintă şi capacitatea de a gîndi la mai multe probleme dintr-o dată, în interdependenţa lor, ţinînd seama de importanţa lor relativă şi de consecinţe. În acest sens, nu cred că există vreo obiecţie asupra faptului că judecata lui Churchill s-a dovedit de multe ori în timpul vieţii, substanţial defectuoasă.

Chiar cînd a ajuns la putere. Să-l comparăm cu un alt om admirabil dar mult mai puţin strălucitor, şeful Statului major al SUA, George Marshall. Stînd la aceeaşi masă, acesta părea alături de Churchill incoerent, aproape anost. Nimeni nu putea pretinde în privinţa lui Marshall, şi el cel mai puţin, să dovedească licăririle de geniu imaginativ pe care le emitea Churchill, orice subiect aborda. Totuşi, în problemele pe care le discutau împreună, judecata lui Marshall se dovedea, ce-i drept, nu totdeauna, dar de obicei, cu mult mai bună. Istoria celui de-al doilea război mondial mai aşteaptă încă să fie scrisă. Memoriile lui Churchill sînt minunat de atractive şi de convingătoare. Citindu-le, te situezi pe deplin de partea lui. Dar acum, cînd criticii militari s-au apucat de treabă, istoria nu va fi de partea lui în privinţa unui număr mare de crize de judecată.

Churchill a avut o minte puternică, dar romantică şi inconsistentă. Dacă se gîndea destul de mult timp la cursul unei acţiuni, dacă o concepea singur în adîncul conştiinţei sale şi o dorea realizată cu toată puterea fiinţei sale, ajungea să se convingă că trebuia să devină posibilă. Apoi, cu o inventivitate incomparabilă, cu elocinţă şi optimism, se apuca să-i convingă pe toţi ceilalţi că nu era numai un lucru posibil, ci singurul curs de acţiune ce se deschidea în faţa lumii. Din nefericire, faptele brute ale vieţii nu se dovedeau întotdeauna destul de maleabile pentru ascultătorii săi.

Calitatea obsedantă a temperamentului său îl împinse spre greşelile cele mai mari, atît în timpul războiului cît şi în timp de pace. Să ne amintim numai de vestita sa afirmaţie: « N-am devenit primul ministru al regelui pentru a prezida

destrămarea Imperiului britanic ». Da, răsunător. Da, stilul grandios. Dar după cum aliații săi americani știau mai bine decît el, afirmația aceasta nu avea nici un sens. Orice prim-ministru, oricît de imperialist, oricît de încăpățînat, ar fi fost silit să prezideze dizolvarea imperiului. Dacă am fi încercat să reținem India sub orice formă după 1945, n-ar fi fost numai un lucru negativ din punct de vedere moral, ci pur și simplu o vanitate. Oricum, India s-ar fi eliberat, cu suferințe din ambele părți și cu amărăciunea de care, în linii mari am fost scutiți.

Totuși, ironic, aceeași calitate obsedantă care adeseori îi tulbura judecata și îl inducea în eroare reprezenta forța care l-a condus spre realizările capitale ale vieții. Judecata este un lucru bun: dar nu este chiar atît de neobișnuită. Clarviziunea este un lucru mai rar. Churchill a avut scăpărări de clarviziune, izvorîtă din propria sa natură, independentă de orice influență, nedatorînd nimic nimănui decît sieși. A fost un prilej unic din istoria noastră. Trebuia să fie înțeles de către un leader naționalist. Mulți dintre cei de stînga puteau să vadă pericolul: dar nu știau cum s-ar fi putut mobiliza și uni întreaga țară.

Puțini oameni din Anglia conservatoare au dovedit o asemenea clarviziune. Churchill se număra printre ei. După cum a afirmat unul dintre cei mai abili diplomați tineri, regretatul Ralph Wigram, puțin înainte de a fi ucis, disperat pentru că nu izbutea să-i convingă pe oamenii politici de intențiile lui Hitler: « Oricum, e Winston. Trebuie să lăsăm pe seama lui Winston. Este puternic, știe totul, și va merge pînă la sfîrșit ».

Am afirmat că era dăruit cu o clarviziune izvorîtă din propria sa natură, independentă de orice influență care nu datora nimic nimănui în afara propriei sale persoane. O asemenea clarviziune care este foarte rară, de obicei se manifestă indestructibil legată de un egocentrism anormal. Acesta era și cazul lui Churchill care nu era un sfînt. S-ar fi putut întîmpla același lucru, dar într-o formă frumoasă și sublimată în cazul lui Einstein, care nu era mai sfînt decît cei mai mulți dintre oameni: nici el nu datora nimic nici unui suflet și era tot atît de încăpățînat ca și Churchill. Dar în cazul lui Churchill egocentrismul era agresiv; era ceea ce îi dădea forță, era legat de clarviziunea lui și poate și de aureola care-l înconjura, de atmosfera de antipatie din jurul său pînă la adînci bătrînețe. După cum declară și Moran, era lipsit de antene cu ajutorul cărora să-i poată tatona pe cei din jur. În plus, nici nu vedea necesitatea unor asemenea antene. Masiv, spiritual, lipsit de condescendență, își ajungea sieși.

În românește de S. D.

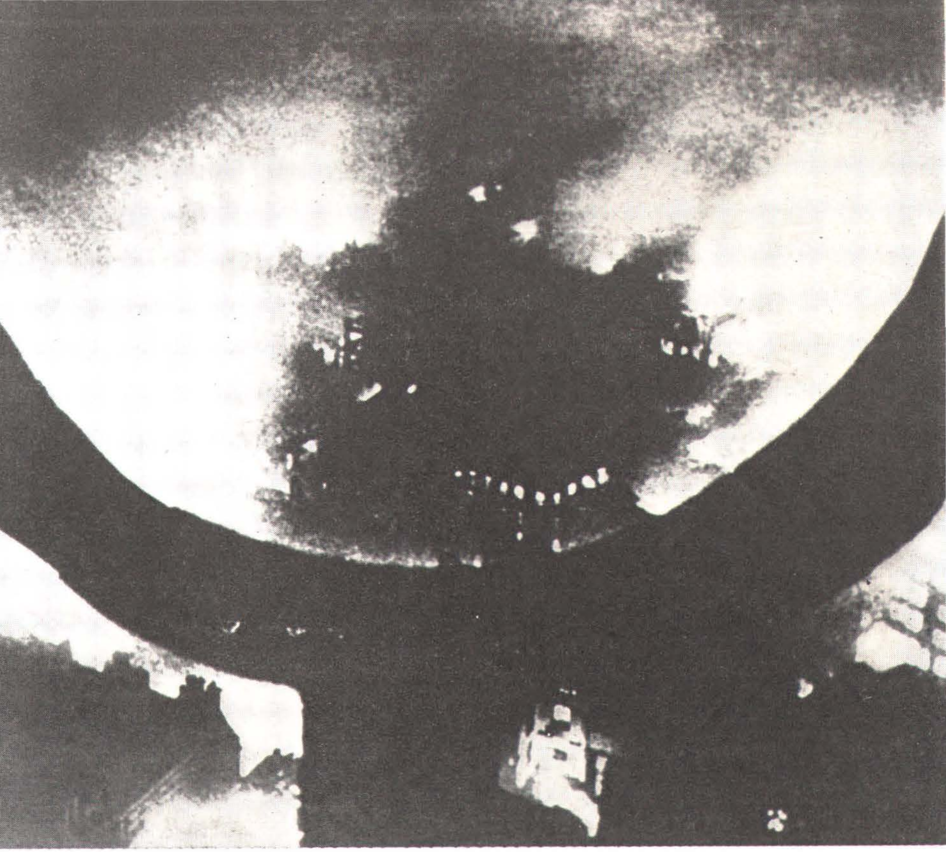

LONDRA ÎN FLĂCĂRI

Începînd cu 15 octombrie, nemții inventară o nouă armă: bomba incendiară. Strigătul nu mai era: « În pivniță ! » ci: « Pe acoperișuri ! » Se puse imediat pe picioare o organizație de străjeri, în curînd obligatorie chiar pentru femei. Efectul a fost tonic. Milioane de incendii fură înăbușite.

(CHURCHILL: Memorii de război)

◀◀ Imobil din Queen Victoria Street prăbușindu-se în urma bombardamentului de la 11 Mai 1941

Fazele unui bombardanment cu V—1 ▶

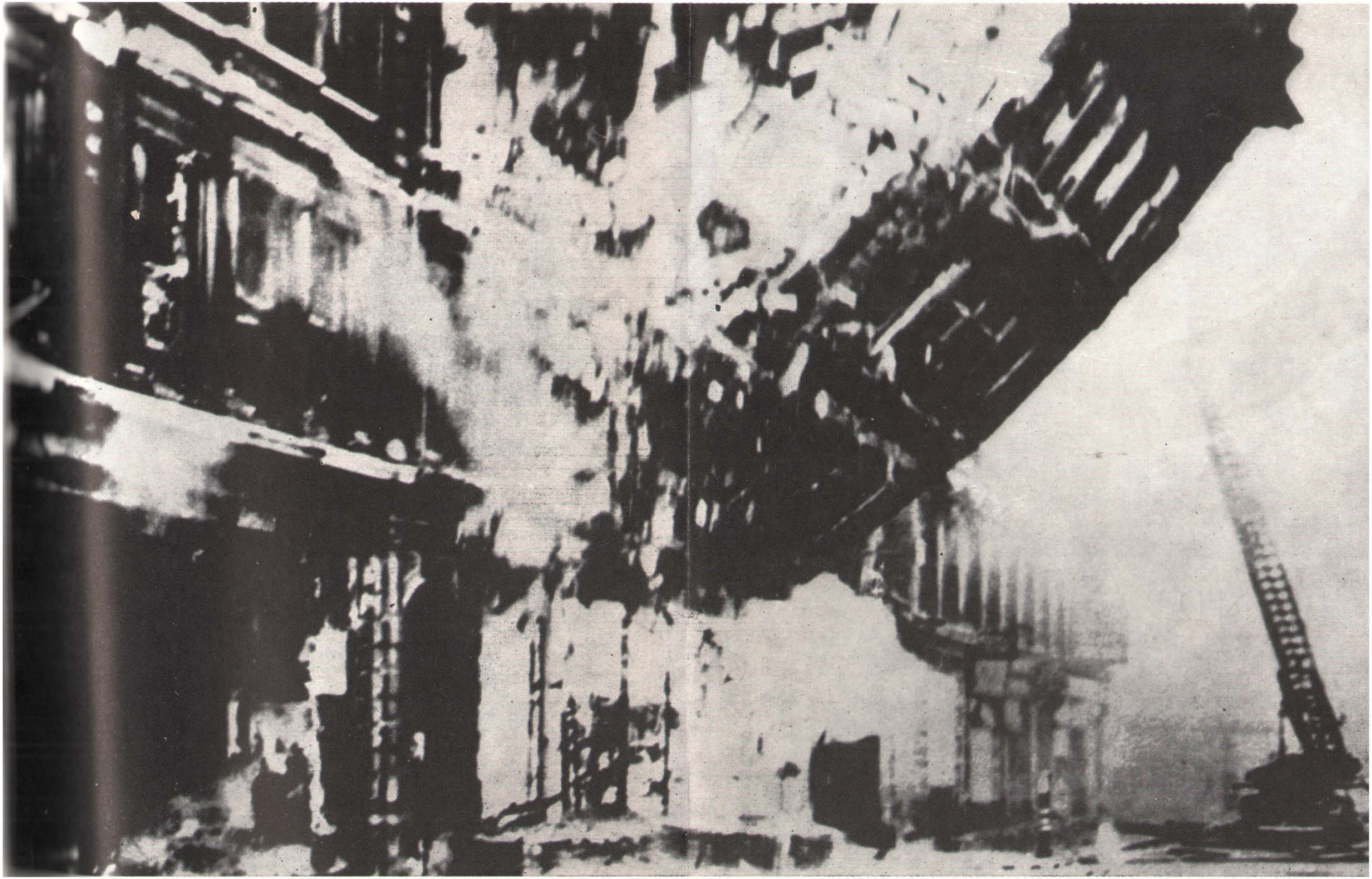

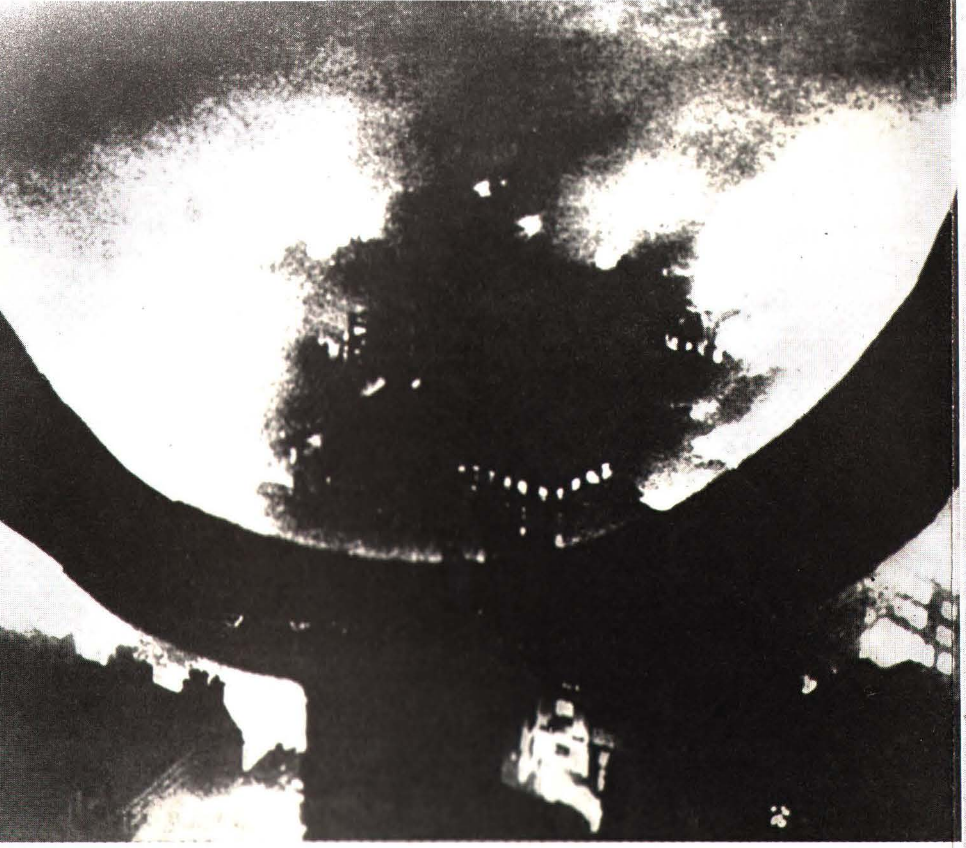

LONDRA ÎN FLĂCĂRI

Începînd cu 15 octombrie, nemţii inventară o nouă armă: bomba incendiară. Strigătul nu mai era: « În pivniţă ! » ci: « Pe acoperişuri ! » Se puse imediat pe picioare o organizaţie de străjeri, în curînd obligatorie chiar pentru femei. Efectul a fost tonic. Milioane de incendii fură înăbuşite.

(CHURCHILL: Memorii de război)

◀◀ Imobil din Queen Victoria Street prăbuşindu-se în urma bombardamentului de la 11 Mai 1941

Fazele unui bombardanment cu V—1 ▶

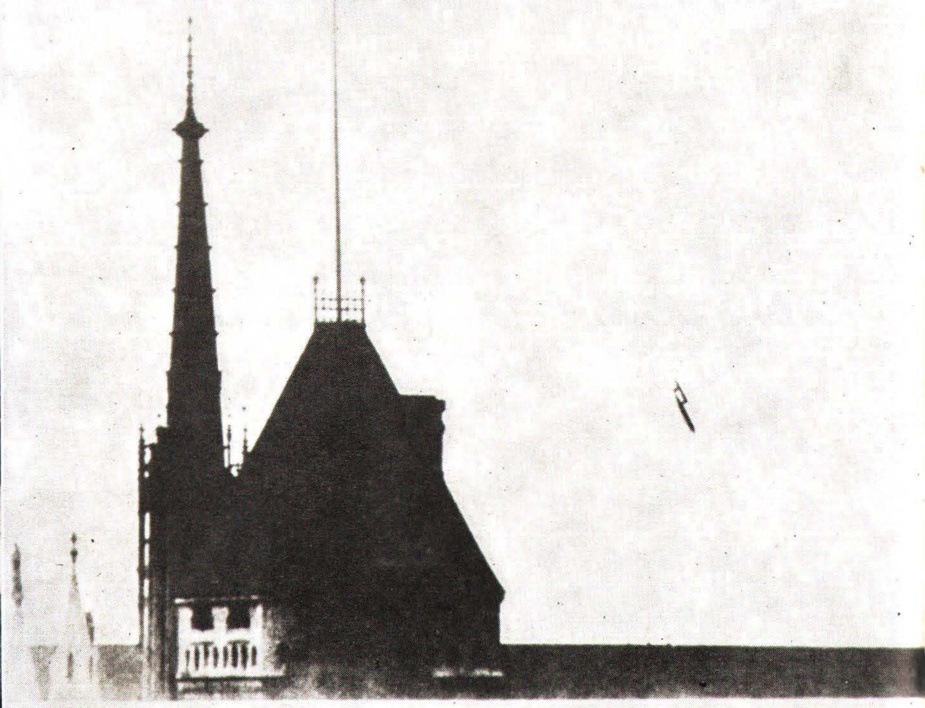

Fotos Imperial War Museum

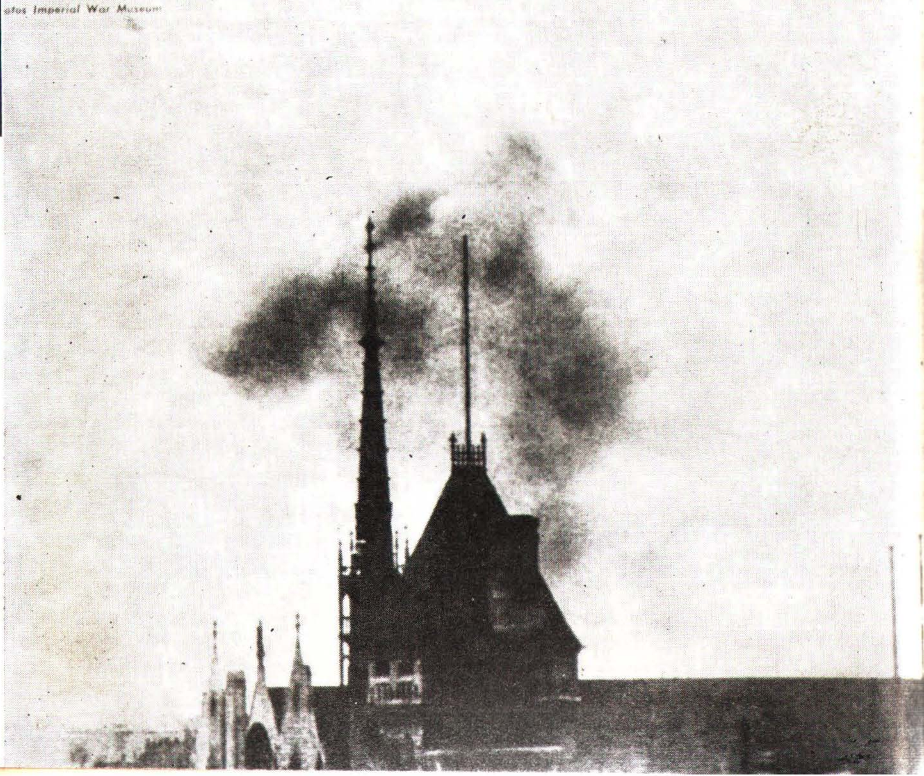

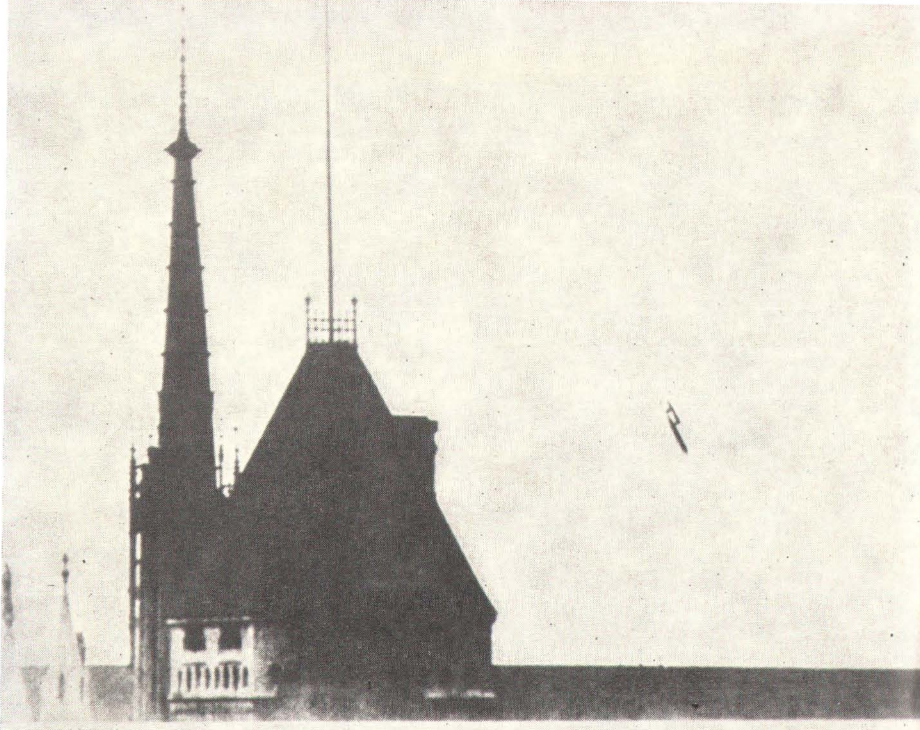

Photos Imperial War Museum

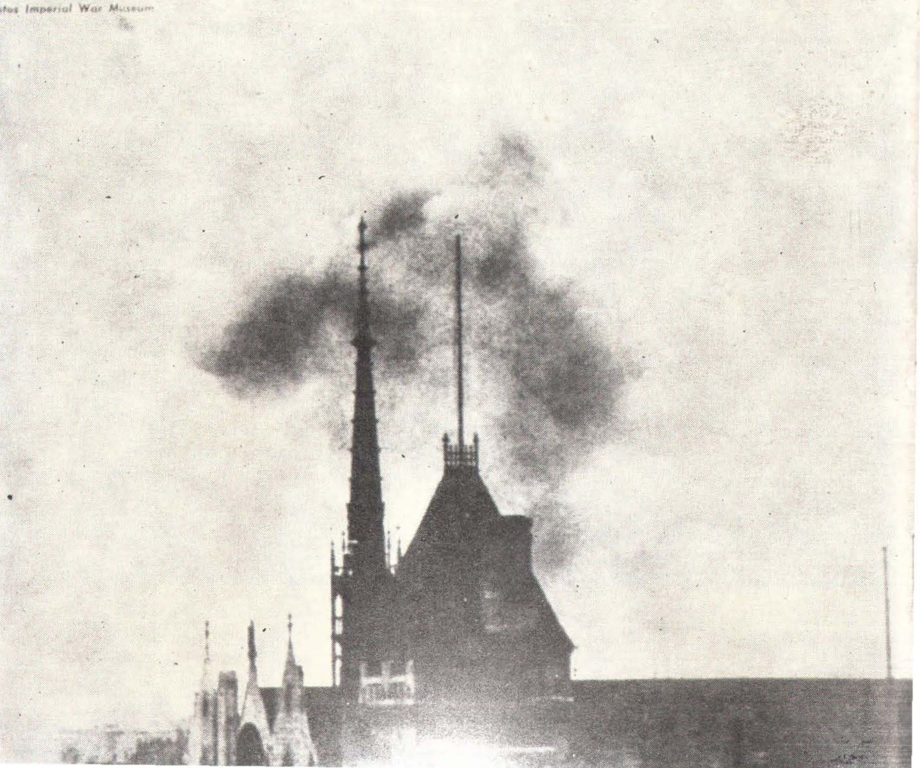

HENRY MILLER — LAWRENCE DURRELL

Scrisori

«Lucrurile par mai frumoase în Mediterana. Probabil că n-are să fie război...»

(Paris) 20 ianuarie 1937

Dragă Durrell,

...Destul de ciudat, şi eu gîndesc că marea operă are să vină şi într-un fel modul în care are să vină a fost schiţat. Nu Capricorn, deşi chiar şi aşa ar putea să fie destul de zguduitor, pot să te asigur. Nu, ceva cu totul diferit. Ceva care să-l aşezi alături de Don Quijote, Gargantua, Satyricon etc. Un clasic pentru secolul XXI sau XXII. În primul rînd, trebuie să mă uşurez de toată această experienţă brobdingnagiană. Trebuie să curăţ covertele de experienţa vieţii. Se zbate înăuntru aidoma unor bolovani uriaşi. Cînd o să dau la iveală în întregime opera cea nouă, are să strălucească prin ea însăşi. Nu mă tem de nimic. Pur şi simplu am să-mi arăt pielea cea nouă. Şi dacă n-ai să rîzi, cred că asta este ceea ce încearcă să spună şi astrologii, deşi încă n-au născocit un limbaj potrivit. Au nevoie de o limbă în carne şi oase în locul unui talmeş-balmeş de algebră stratosferică şi logaritmi. De aceea îi ascult. Nu dau nici o ceapă degerată pe ceea ce prezic. Îmi prezic eu singur. Sau mai degrabă acţionez, şi las prezicerile să-şi poarte singure de grijă. Dar, pe de altă parte, în linii mari, sună cam aşa, cred: noi toţi acţionăm în vederea realizării potenţialului. Omul care îl realizează în cea mai mare măsură, indiferent în ce domeniu, stăpîneşte pămîntul, înfrînge lumea. O apucă de beregată. Întocmai ca pe un om. Încerc să spun asta mereu şi mereu în cartea despre Lawrence. De aceea pot face pronosticuri absurde asupra omului de peste douăzeci de mii de ani. Îl văd trecînd pîlcuri-pîlcuri. Pithecantropus erectus... Neanderthal... Cro-Magnon... Poate că ne-au mai rămas vreo zece mii de ani sau aşa ceva din ciclul nostru de dezvoltare. Poate că o să mai avem nevoie de vreo cincisprezece mii de ani să arătăm tot ce avem. Apoi gata! Ca o scînteie! O altă speţă nou-nouţă, idei noi, tabu-uri noi. Nu nece-

---

Prietenia dintre cei doi scriitori datează din 1935, cînd, la vîrsta de 23 de ani, Lawrence Durrell îi trimite din Corfu lui Miller (care pe atunci avea 43 de ani) la Paris, o scrisoare, felicitîndu-l pentru romanl său *Tropicul Cancerului*, pe atunci o carte prohibită. Corespondenţa dintre ei va continua cu asiduitate, cu sfaturi şi încurajări din partea celui mai în vîrstă; o dată cu trecerea anilor, rolurile se vor schimba de multe ori. S-au întîlnit abia în 1937 şi întrevederea de atunci le-a pecetluit prietenia pe viaţă. Scrisorile lor, deşi niciodată scrise pentru a fi cîndva publicate, trădează o impresionantă originalitate şi o forţă pe care o întîlnim în operele lor cele mai bune. Aceste cîteva scrisori pe care le publicăm, acoperă în mare unul din deceniile cele mai tulburi nu numai din existenţa celor doi, ci a omenirii întregi. Totodată ele constitue un prim contact al cititorilor noştri cu personalitatea scriitorului irlandez Lawrence Durrell din opera căruia revista *Secolul 20* va publica în curînd pagini ample.

sar superioare. Nu, dar complet diferite. Complet. Glorios diferite. Ideea aceasta persistă în permanenţă undeva în capul meu — omul nou care urmează să vină şi care nu va şti să descifreze relicvele noastre.

Ei bine, între timp. . . Astăzi, mîine, la anul, peste zece ani. . . . Am idei, din ce în ce mai multe. Le clocesc repede. Ultima este să scot o antologie a lucrurilor ce-mi plac mie. *Vii şi moarte. Poate am să-i zic «Cei ageri şi cei morţi». Vreau să includ desigur şi «Colindul» tău. (Sper că Laughlin*[1] *n-o să-l vrea, sau are să se învoiască să-mi dea dreptul să-l reproduc, ceea ce cred că e posibil.) Pentru început am un reportaj despre foametea şi molima din China, care cred că este lucrul cel mai îngrozitor, mai sincer şi mai convingător pe care l-am citit vreodată. Numai cu reportajul acesta şi-ar trebui să se pună capăt discuţiilor prosteşti despre război, comunism, pîine, idealism etc. Toate cunoştinţele noastre despre durere şi suferinţă pălesc alături de ce-i în el. Pur şi simplu nu poţi să crezi. Asta-i China! (Da, «Prinţul Chinei», cu orice preţ!) M-am şi gîndit la vreo cincisprezece lucruri, cea mai eterogenă selecţie imaginabilă. Cuprinzînd «Cum să reclădeşti zidurile Parisului» de Rabelais. Şi discursul lui Kirilov către Stavroghin din* Posedaţii. *Să caut o tipografie ieftină — mai întîi în Estonia. Să caut contribuabili care să mă ajute s-o dau la iveală. S-ar putea să fie un succes din punct de vedere financiar. N-o mai fi făcut nimeni ceva asemănător, după cîte ştiu. Knopf*[2] *tocmai a publicat o antologie colosală, dar lucruri cunoscute, salvă sigură. A mea va fi asemenea gazelor toxice, căzînd de sus.*

Oricum, sînt obosit, răpus. Mă duc la Copenhaga pentru o scurtă şedere pe la mijlocul lui februarie. Am să-l văd acolo pe Lundkvist, poetul suedez. Am primit de la el o scrisoare copleşitoare, despre cărţile şi manuscrisele pe care i le-am trimis. Lucrează pentru mine acolo, şi pentru tine, cred. Cel puţin aşa spune. Am să mă întorc să mai fac ceva şi apoi, spre sfîrşitul primăverii, am să încerc să descind în Corfu sau în Creta. Trebuie să văd labirintul! *O obsesie veche de cincisprezece ani. Pare că l-am citit pe Evans*[3]*, cu ani şi ani în urmă. L-a dat gata. Tot aşa şi Schliemann, sau cum îl cheamă pe cel cu Troia.*

Bine, mai multe mai tîrziu. Mă duc să mă culc. Stors. HVM

40 Anagnostopoulou, Atena

Dragă Henry, *(Februarie 1940)*

Doar un rînd, să punem capăt felicitărilor pentru celebritatea întîrziată; ne-am dus la Katsimbalis[4] *săptămîna trecută unde cartea ta poştală trecea din mînă în mînă ca un totem. Era timpul să se trezească şi să te bage în seamă. În ultimele săptămîni am avut zile ciudate, de primăvară minunată, cu ramuri de migdali înfloriţi aduse şi vîndute în stradă; şi astăzi o rafală sălbatecă de zăpadă care s-a topit de îndată ce-a atins pămîntul. Poţi să-ţi închipui Acropole acoperită de zăpadă? Şi într-o clipită dealurile s-au închircit ferindu-se de ceruri, desenate într-un poantilism straniu, de culoarea bălăriilor, asemenea perilor dintr-o barbă. Săptămîna aceasta a început Carnavalul cu arlechini şi clowni (hainele, ce-i drept, cam abjecte, dar păstrîndu-şi forma), cutreerînd străzile, cîntînd, ţopăind, ţipînd şi bătînd tobele grele şi acoperite cu piele de porc, într-un ritm anume. Anul acesta carnavalul este lipsit de strălucire, deoarece guvernul a interzis măştile, de teamă ca nu cumva din spatele lor să se rostească cuvinte sentenţioase.*

---

[1] **James Laughlin, fondatorul editurii americane New Directions.**
[2] **Editor american.**
[3] **Sir Arthur Evans, arheolog britanic.**
[4] **George Katsimbalis, povestitor grec, «colosul» din romanul lui Henry Miller intitulat *Colossus of Maroussi* («Colosul din Maroussi»).**

În curînd, am să capăt o săptămînă de concediu cu plată și am să pornesc prin insule cu Tonio [1], căpitanul. Aș fi dorit să fii aici să mergi iarăși cu noi. Max [2] se întoarce la 1 martie, după un concediu de boală și între timp mă folosesc de mașina lui. În rest, aceeași rutină istovitoare de la școală și plictiseala generală, fără știri din străinătate, numai zvonuri.

Am primit lungi scrisori demențiale din America, de la Simon și Schuster [3], și de la Creative Writing și de la un om care mă invită să mă plimb printr-un lan de grîu și să-mi zvîrl excrementele spre stele în timp ce el are să ducă un miel proaspăt tăiat la casa parohială. Nu știu ce să răspund celor care scriu asemenea scrisori lungi, poetico-lirice, dacă nu sînt femei. Să te complaci într-un asemenea joc de hambar metaforic cu bărbații mă face să mă simt desuet, ridicol, asemenea unui dansator popular care din greșeală a pătruns în incinta unui club Rotary. Scrisoarea firește este o bijuterie. Am să i-o trimit lui Eliot, să-l fac gelos. Ei bine, dragă Henry, toate urările de bine pentru aventura ta americană. Fie ca totul să-ți fie pe plac, vama, minunile, anomaliile, întîlnirile inopinate, aventurile lipsite de noimă, mesele și muzica. Întoarce-te neapărat la anul, dacă mai rămîne vreunul din noi pînă atunci să te mai întîmpine.

Cu dragoste tuturor, L

Dragă Henry, Atena, primăvara 1940

....

Încă n-am devenit eu însumi. Viitorul meu nu suferă să fie luat în discuție. În sfîrșit, am izbutit să obțin să plec în Corfu unde am să mă retrag în mai, să pierd lumea de la care sper atîta și să fiu pierdut pentru ea. Exceptînd accidentele, am să fiu mai mult sau mai puțin în siguranță. Dar acum sînt în exil; leatul meu a fost chemat la armată, și nu mă pot duce acasă de teamă să nu fiu concentrat și eu. Îmi place senzația pe care o trăiesc; asemenea lui Liviu sau Suetoniu sau unul dintre nefericiții aceia exilați în jurul locurilor siberiene; numai că eu sînt un exilat în sens invers, un nordic într-un peisaj din sud. Dacă am să scriu zece cărți de povestiri, rămîne de văzut. Duminica trecută ne-am dus din nou în sud. Parcă ne metamorfozam sau așa ceva în rîndunici; după Corint, aerul rece, îmbălsămat de primăvară se ridica din văi, cu miresmele de mentă și cimbru strivit între degete și întreaga cîmpie argivă ridicîndu-se asemenea unui scut verde de cum ajunserăm la marginea trecătoarei. Părea ceva biblic, «exilic», ca paváza lui Ionatan sau valea de lapte și miere a lui Ghideon. Micena, ar trebui să o vezi acum: toată cruzimea și ferocitatea romană a zidurilor de piatră s-a topit în peisajul vernatic; fiecare ridicătură de pămînt înclinîndu-se, cald aurită și înverzită de orz și de mărunte anemone sălbatice. Întreaga procesiune de dealuri verzi medievale pieri în zare în vecinătatea unui golf liniștit, albastru puternic, în urma Naupliei. În ceea ce mă privește este mult prea emoționant, chiar și pentru lacrimi; o regiune atît de pură și fără pereche întinzîndu-se acolo, spălată de prima ploaie a primăverii și nimbată asemenea unui ou rotund și fraged de Paști. Mă temeam să merg mai departe la Epidaur în văile omenești dinspre răsărit; ne-am așezat pe piscurile Tirinului și am privit marea în căutarea unui fior. Zidurile interioare sînt betege și pline de abcese asemenea unor molari uriași. Și chiar asfodelul izbucnește dintre crăpături asemenea unor limbi decolorate. Sînt bucuros că ai reacționat cu atîta entuziasm la reclamele mele: că are să-ți placă Grecia, și după Grecia, spiritul ei în Niki și George și Seferis [4] și Antoniou și

[1] Tonio diminitivul poetului grec Antoniou, căpitan al unei mici ambarcațiuni de coastă
[2] Max, prieten al lui Dürrell în Corfu
[3] Simon § Schuster, casă de editură din New York
[4] Poetul Georgios Seferis, ulterior laureat al Premiului Nobel.

în toţi acei oameni hazoşi şi harnici. Am să mă întorc în Corfu în mai, de ce nu obţii un angajament de la vreun ziar imaginar să faci rost de un permis să te întorci la vară? Probabil că are să fie linişte; şi desigur, poţi oricînd să arunci pietre în cetăţenii SUA. O să aranjăm aici vizele de intrare, sînt sigur. DE CE NU? O să trăim din leafa mea ca nişte prinţi, o să ne scăldăm, o să cogităm şi o să plănuim lumea nouă. Poate am putea edita o revistă modestă în Corfu; doar ceva de mici dimensiuni în care să vorbim despre lume, şi s-o dăm în vileag. Încearcă să te întorci. Lucrurile par mai frumoase în Mediterana. Probabil că n-are să fie război.

Cu drag L

40 Anagnostopoulou, Atena
(Iunie-iulie, 1940)

Dragă Henry,

Nu ştiu dacă scrisoarea mea are să-ţi parvină, dar vreau să-ţi mulţumesc pentru viteza şi mărimea cecului. Ne-a salvat de la moarte. Toate comunicaţiile au fost întrerupte şi sînt ocupat încercînd să-mi conving banca să-mi trimită bani telegrafic. Încă nu ştiu care este situaţia; aici, şcoala s-a suspendat şi o dată cu ea gologanii mei; pretind că mă voi duce în Cipru, să reîncep acolo în septembrie, dar acum nu putem stabili nici o legătură. Theodore a trecut pe aici săptămîna trecută, cu o misiune în armată, îndreptîndu-se spre Cipru prin Turcia. Cred că vom avea de făcut acelaşi lucru. De la Beirut la Cipru nu sînt decît bărci de pescari, se spune, şi este greu să cari un prunc cu tine. A, că veni vorba, e fată! Penelope Berengaria Durrell. Are un glas de sirenă, un nas de sirenă, şi pielea de sauriană. Sînt fericit dar nu prea ştiu ce să fac cu ea: vreau să spun, în lumea aceasta virtuţile domestice par mai degrabă un anacronism, zeii menajurilor în discordie. S-ar putea să mai apelez la tine, dar am să fiu în stare să mă achit din ceea ce am să primesc pentru slujba de la Consiliul britanic, începînd din septembrie cînd am să fiu cineva, aşa că nu te teme, frate sobol.

Aş dori să-ţi pot da o fărîmă de speranţă privind Europa, dar nu pot. Situaţia este atît de fatal încurcată, o floare atît de frumoasă a politicii noastre cu cap de oaie şi cu inimă de corb, încît nu-ţi rămîne decît să vomiţi şi să priveşti în altă parte.

Acum mă tem că avem cu adevărat de-a face cu un război al răzbunării. Întotdeauna a existat speranţa că stricăciunile unui război de un an sau doi se pot cîrpi, dar acesta are să fie un război al foametei. În Belgia, a şi început. . . Ce păcat că am îngăduit unor căpuşe îmbrăcate cu gulere tari să ne conducă, în locul unor oameni de suflet şi nădejde. Materialul este atît de minunat, ştii bine, vorbesc de infanteristul englez. Am stat de vorbă cu unii care au luat parte la cele întîmplate la Dunkerque; militarii din gardă sînt în stare să lupte, spunea unul, « cu o căldură feroce: cruzimea izvorăşte la ei dintr-o ruşine obliterantă împotriva violenţei ». Ceea ce este o disociere subtilă din partea unui om care nu este poet şi din partea soldaţilor de gardă care nu sînt decît pe sfert oameni chiar în ceasurile lor cele mai bune. Destul despre politică. Mă întreb cînd se va sfîrşi acest capitol de trădări. Fără spiritul de ofensivă sîntem pierduţi, gîndesc; şi nu văd nici o urmă din el în Mediterana. Citeşte Troilus *şi* Cressida *şi ai să înţelegi ce simţim noi, popoarele balcanice. « Războaie şi desfrîu! ». Ne mai întîlnim încă, Seferis şi G.K., şi cu mine dar parc-ar fi o întrunire a anticilor; schimbăm tăceri şi fumăm cîte o lulea; şi vremea este nepăsătoare la toate, zîmbind şi verde.*

Vreau să sper că această scrisoare va ajunge la tine, dar totul e atît de incert. Oricum, fii cît poţi de fericit pe continentul tău paşnic pentru că nimeni nu ştie cît are să mai dureze.

Cultivăm floarea mai frumoasă a resemnării post-europene. La urma urmei, Minos a trebuit s-o înfrunte, iar în Cyclade au dispărut cu totul. Mă simt foarte petronian în această privință; jos cu uriașii epocii de argint!

Cu dragoste, **LARRY**

10 august 1940

Țăranii se întind peste tot pe covertă mîncînd pepeni verzi; rigolele gîlgîie de zeamă. O mulțime imensă ducîndu-se în pelerinaj la fecioara din Tinos. Cu chiu cu vai am ieșit din port și scrutăm orizontul pîndind submarinele tăliane. Ceea ce vreau cu adevărat este să-ți povestesc istoria cocoșilor din Atica; îți va servi de cadru portretului lui Katsimbalis pe care încă nu l-am citit, dar, după cum mi se spune, e minunat. Iat-o. Ne-am cățărat cu toții, într-una din serile trecute, pe Acropole, eram foarte beți și exaltați din pricina vinului și poeziei; era o noapte neagră, fierbinte și sîngele ne vuia din pricina coniacului. Ne-am așezat pe treptele din fața marii porți, trecîndu-ne unul altuia sticla, Katsimbalis recitînd și Georgakis vărsînd cîteva lacrimi, cînd, dintr-o dată, păru că este cuprins de un acces. Sări în picioare și urlă: « Vreți să auziți cocoșii Aticei, voi, moderni blestemați? » Glasul lui avea ceva isteric. Nu i-am răspuns, și nici nu se aștepta. O luă la goană pînă la marginea prăpastiei, ca regina ielelor din basme, o zînă greoaie, mohorîtă, în hainele lui negre; își dădu capul pe spate, își lovi brațul rănit cu mînerul bastonului și dădu drumul celui mai înfiorător cucurigu pe care l-am auzit vreodată. Cucurigu! Răsună peste întreg orașul — un ceaun de beznă punctat cu lumini ca cireșele. Se izbi de coline și se rostogoli sub zidurile Parthenonului. Sub victoria înaripată să auzi această trîmbiță care-ți îngheța sîngele în vine — mai rău decît Emil Jannings. Am fost atît de uluiți încît am amuțit. Și pe cînd ne mai priveam unii pe alții în întuneric, ce să auzi, din depărtarea limpede și argintie, în întuneric, răspunsul somnoros al unui cocoș — apoi altul, și altul. K. își ieși din minți. Strîngîndu-se ca o pasăre gata să-și ia zborul în spațiu, și fluturîndu-și pulpanele hainei, dădu drumul unui răcnet înspăimîntător — și ecourile se înmulțiră. Țipă pînă cînd venele i se învîrtoșară pe tot trupul; arăta din profil ca un cocoș bușit și jumulit, frămîntîndu-se pe mormanul lui de gunoaie. Răcnea ca un isteric și auditoriul din vale crescu pînă cînd peste întreaga Atenă, asemenea unor trîmbițe, cîntau și iar cîntau, răspunzîndu-i. Pînă la urmă, printre hohote de rîs și isterie, trebui să-l rugăm să înceteze. Întreaga noapte învioase de cîntecul cocoșilor — toată Atena, toată Atica, toată Grecia, așa părea, și aproape că-mi venea să cred că ai putea fi și tu trezit în biroul tău din New York de aceste chemări argintii impresionante: cucurigul katsimbalian din Atica.

Este o epopee — o clipă măreață și adevăratul Katsimbalis. Dacă ai fi putut auzi cocoșii aceia, psalmodia frenetică a cocoșilor din Atica! Două nopți la rînd am tot visat-o. Acum ne îndreptăm spre Mykonos, resemnați după ce am putut auzi cocoșii Aticei de pe Acropole. Aș dori să scrii despre asta — este o parte din mozaic.

Cu dragoste tuturor, **LARRY**

Institutul de studii engleze, Kalamata
Grecia, 10 noiembrie (1940).

Dragă Henry,

Sper că vei primi scrisoarea aceasta într-o bună zi. În prezent totul e întors pe dos și cu raidurile aeriene și celelalte una peste alta, abia dacă am timp să gîndesc. Sîntem prinși în luptă. Ei bine, epiroții au avut un picnic așa cum am prevăzut eu.

Katsimbalis a plecat în chip magnific împreună cu artileria; Tonio a plecat cu flota — tocmai am primit o notă de la George Seferis. Între timp am încercat să mă duc în Corfu cu marina sau aviaţia, dar fără nici un rezultat. Se spune că nu operează de loc în sectoarele unde aş fi vrut să dau o mînă de ajutor; şi acum grecii par să nici nu aibă nevoie de ajutor. Toată lumea a rămas încîntată de isprăvile grecilor; între timp, sirena anti-aeriană ne pătrunde în viaţă de trei sau patru ori pe zi: o experienţă dintre cele mai neplăcute. Totuşi trăim şi învăţăm. Sîntem bine şi-ţi rămînem recunoscători pentru că ne-ai ajutat să ieşim din impas. Mama îţi trimite gologanii înapoi, încetul cu încetul, din Londra.

Nu-mi mai văd capul de treabă. Şi are să ţină aşa ani în şir, pentru că nu ne apropiem cîtuşi de puţin de soluţionarea problemei individului — iar lupta externă nu este decît o oglindire a ei. În realitate nu rămîne nimic, în afară de demnitatea personală, şi de admiraţia pentru cei care ucid. O să vedem.

Transmite dragostea mea tuturor celora care acolo au nevoie de dragoste dezinteresată. A, Lao-ţe, avem nevoie de tine aici!

LARRY

Dragă Larry, *Hollywood, 21 noiembrie 1942*

Fred mi-a sugerat să-ţi scriu prin Londra. Sper că scrisoarea mea îţi va parveni la timp pentru a-ţi ura un Crăciun fericit, — ţie, lui Nancy şi Berengariei. În curînd îmi adun catrafusele şi mă reîntorc la New York. Am cîştigat aici exact o sută de dolari, aici unde diamantele cresc pe stradă, lucrînd la un rezumat al romanului lui Wassermann, Cazul Maurizius. *Se pare că studiourile nu mă vor. De neauzit. N-am recomandări în domeniul cinematografiei. Prea sofisticat. Şi aşa mai departe. Singurul eveniment interesant a fost o întîlnire cu Melpomene, grecoaica. Este apoteoza întregului neam femeiesc a Greciei. Sper s-o revăd cînd mă reîntorc la New York. E frig acum aici, cam tot aşa cum a fost la Atena în acel decembrie cînd dădeau drumul la foc cîte un ceas sau două în şir, îţi aduci aminte?*

De, mă gîndesc că în curînd trupele americane au să debarce în Atena. În prezent, lucrurile par să arate ceva mai bine. Invazia a început. Cairo, presupun e numai ochi şi urechi, aşteptînd ce are să fie. Acum, în clipa în care-ţi scriu, nemţii mai sînt încă în Bizerta şi în Tunis. Dar, după toate rapoartele, n-au să mai zăbovească mult. Mă întreb ce o să gîndeşti cînd ai să dai ochii cu americanii în proporţii de masă. Presupun că a şi început rivalitatea. O dată cu schimbarea cursului evenimentelor, Churchill anunţă că n-are de gînd să renunţe la imperiu (sic). Cuvintele lui nu s-au bucurat de o primire prea călduroasă aici. Vrem ca englezii să renunţe la blestematul lor de imperiu, el nu ştie asta, balon bătrîn?

Tocmai am terminat de citit cartea lui Céline, Moartea pe credit. *Mi-a luat mai mult de doi ani, oricît de curios pare. Am cochetat cu ultimele două sute de pagini. Magnific. Feroce. Rămîne cel mai bun scriitor în viaţă din zilele noastre, sînt convins. După ce au să înfrîngă puterile Axei, o să trebuiască să se pună bine cu Céline, aşa mi se pare. Are mai multă dinamită în el decît a avut vreodată Hitler. O ură permanentă — pentru întreaga speţă umană. Dar ce ilaritate! Spre sfîrşitul cărţii are un cadavru însîngerat care oferă mai multă distracţie isterică decît o întreagă trupă de comedianţi. Un umor ce-ţi îngheaţă sîngele în vine. Uneori ţi se întoarce stomacul pe dos. Fă rost de ea, Larry, are să te mai pipăreze. S-ar putea să-ţi placă chiar mai mult decît mie. Traducătorul este englez şi toate expresiile argotice, unele de neînţeles pentru mine, sînt traduse într-o engleză britanică. Totul e atît de caraghios. Închipuieşte-ţi un francez zicînd: « Piei, drăguţule ».*

Filmele au intrat definitiv în zona toridă. Nu se mai fac nici un fel de filme bune, cel puţin în prezent. Numai tobe şi surle, cu un plafon anual de salarii de 25 de mii de dolari pentru vedete. A înţărcat bălaia pentru ele. Cum pot să se descurce cu atîta? E tragic. Doar pentru mîncarea cea mai modestă. Au nevoie mai mult decît Preşedintele, decît Papa de la Roma, pe Dumnezeu! De curînd, m-am întîlnit cu o stea care altădată cîştiga 1.200 de dolari pe săptămînă. Pe săptămînă, bagă de seamă! Tot ce i-a mai rămas, după ce şi-a plătit impozitele, pensia alimentară, capitaţia în cadrul statului şi federaţiei şi Cristos mai ştie cîte altele, sînt 90 de dolari. Cum poţi trăi din 90 de dolari? Probabil că n-a auzit niciodată de vreun culi, presupun. Nici n-a văzut vreodată vreun indian dormind gol pe străzile Bombay-ului. Nici de copilele prostituate din Shangai. Dacă ar fi să-i credem pe domnii noştri de la radio, avem nevoie cu toţii de vitamina B. Un prînz simplu americănesc este lipsit de ingredientele necesare sănătăţii — astea ne transmit pe calea undelor. Aşa cumpăraţi vitamine — săpun Cuticura şi maşini electrice de ras, şi mă rog. . . mai ştii tu ce. Da, hîrtia aceea higienică, fină, moale, ca pînza de borangic. Ne va ajuta să cîştigăm războiul. Vînzările şi cumpărările continuă — pînă la sfîrşitul fatal. Dacă oamenii nu se revoltă împotriva unor asemenea lucruri, cum au să se revolte în celelalte cazuri? Felul în care bastarzii ăştia vorbesc la radio, te face să crezi că războiul nu-i decît un meci mare de fotbal sub firma dolarului.

Ascultă, mi-ai zugrăvit o imagine împuţită a Cairo-ului. Să nu-mi spui că nu-i decît atîta. Ce-i cu viaţa de noapte? Trebuie să fie acolo milioane de străini, acum — îmi vine să cred că e chiar palpitant. Aş vrea mai degrabă să mă aflu acolo decît aici la Hollywood.

Fir-ar să fie, îi duc lipsa lui Fred. În ţara aceasta blestemată nu pot să rîd niciodată din toată inima. Şi nu din pricina vremurilor grele. Cristos ştie, totul merge înainte, înotînd. N-am început să simţim încă războiul, cel puţin eu nu, Fred spunea întotdeauna că vremurile de război sînt vremuri bune; toată lumea are o mulţime de bani. Oricum, în vreme de război îi cheltuieşti fără socoteală. Lumea-i cheltuieşte de teamă să nu le fie luaţi, cred. Pînă acum, totul este de lux. Aşteaptă pînă cînd va trebui să fumăm baligă de vacă sau să mîncăm numai orez. Atunci am să-ţi scriu.

Ei bine, următoarea scrisoare îţi va parveni din New York, aşa cred. Îţi aduci aminte de Crăciunul acela la Sparta şi de femeia care ducea ouă de colo-colo? Cine se gîndea pe atunci că în 1942 tu vei fi la Cairo iar eu la Hollywood? Şi Fred în Scoţia. Zău, cred că Fred s-a învîrtit de cea mai bună vacanţă dintre toţi, nu-i aşa? Trebuie să fie frumoasă regiunea de acolo. Chiar în mijlocul Highlandului, şmecher mare. Totdeauna a ştiut să se aciuiască într-un colţ moale. Sărbători fericite, Larry, ţie şi lui Nancy, şi ţie Berengaria!

HENRY

MOI, BMA, Rhodos, MEF

Dragul meu Henry, (Februarie 1946)

Tocmai am petrecut o săptămînă la Atena şi tot mai sînt ameţit de căldura primirii ce mi-a s-a făcut atît din partea cunoscuţilor cît şi din partea celora la care mă aşteptam cel mai puţin, şi de existenţa cărora uitasem: portarul institutului, o studentă, chioşcarul de la care îmi cumpăram în fiecare zi un pachet de ţigări şi birtaşul, Andrew, în dugheana căruia beam adesea. În prima zi am trecut printr-un vîrtej de îmbrăţişări, lacrimi şi sărutări. Şi cel mai minunat din toate, cel mai tainic,

lucru, a fost însăşi Atena, cufundată în zăpadă: umbre vinete şi cafenii sub Acropole, aburi ieşind din gura oamenilor şi din nările boilor. M-am plimbat alături de Colos ca vrăjit, ascultîndu-l glasul măreţ umplînd anii care ne despărţiseră cu anecdote şi povestiri despre cele prin care au trecut. Nici Katsimbalis şi nici Seferis nu s-au schimbat — deşi lumea din jur s-a schimbat destul de mult. Atena e necrezut de tristă, aglomerată, fără case îndeajuns, cu banii practic lipsiţi de orice valoare şi cu preţurile care zboară; şi totuşi, într-un chip anume experienţa prin care au trecut i-a îmblînzit, i-a făcut prietenoşi şi înţelegători unul faţă de celălalt, cum n-au mai fost niciodată înainte. Chiar în George, în spatele efervescenţei uluitoare, simţi un repaos, o resemnare — asemenea unui om care a trăit gîndindu-se la moarte timp îndelungat, şi pare acum desprins de viaţa obişnuită — care vin după toată bucuria aşteptării. Totuşi relatările lor sînt mai minunate decît oricînd. Cînd am să-ţi scriu data viitoare am să-ţi povestesc înmormîntarea lui Palamas — la care George dintrodată a început să-l insulte cu glas tare pe reprezentantul ambasadei germane care aşeza o jerbă pe mormînt şi apoi începu să cînte imnul naţional pe atunci interzis sub pedeapsa cu moartea. « Ca într-un coşmar. . . da,. . . zece mii de oameni. . . nimeni nu îndrăznea să cînte. . . glasul mi se sparse la notele de sus. . . ochii îmi ieşiseră din orbite. . . am isprăvit singur primul vers în mijlocul tăcerii îngrozite a mulţimii. . . tremuram tot. . . Aspazia încercînd să mă facă să tac. Sora lui Seferis trăgîndu-mă de mînecă. . . Mi s-a părut că înnebunisem de-a binelea. .. O tăcere copleşitoare în mulţime, şi peste tot oamenii şoptind, « Doamne, e Katsimbalis. . . e Katsinbalis ». . . Am început singur cel de-al doilea vers. . . nici o voce nu s-a ridicat să mă ajute. . . neamţul privi în jur furios. . . Mă simţeam ca un înecat în mijlocul unei mulţimi uriaşe. . . Apoi în faţa mea am zărit un prieten de-al meu, gras, din Corfu. . . Gras dar cu voce puternică şi plină. . . Mi se alătură şi isprăvirăm împreună cel de-al doilea vers. . . Apoi deodată, ca la un semn, mulţimea se porni şi începurăm să-l cîntăm cu lacrimile curgîndu-ne pe obraji. . .». Fireşte, după această demonstraţie, George putea să fie împuşcat şi o bună bucată de vreme rămase el însuşi îngrozit. Povestirea lui despre cum se ascunse ici şi colo e foarte caraghioasă. Şi fireşte mai sînt şi altele minunate. Dar am impresia că într-un chip aparte Atena este foarte tristă şi în clipa de faţă istovită. Scrie-i lui George Katsimbalis la Consiliul Britanic, Calea Kiphissia, Atena, şi lui Seferiades, consilier politic al regentului, la Regenţă, Calea Kiphissia. Atena. Trimite-le cărţi, orice, şi din toate. Şi dacă faci rost şi de ceva lire trimite şi lui George din cînd în cînd. Să le folosească după cum îl taie capul ca să-i ajute pe poeţii greci: mulţi dintre ei fac foame, printre ei şi Sekilianos. L-am văzut şi pe Antoniou, măruntul căpitan — a trecut prin toate, deşi e tot atît de tăcut şi zîmbitor ca întotdeauna. Mă tem că va trebui să dai Atenei un răgaz de un an sau doi să se redreseze politiceşte etc., înainte de a te gîndi să-i faci o vizită. Dar ţine legătura cu ei şi nu te supăra dacă n-au să-ţi scrie; lucrează şaisprezece ore pe zi şi nu se întîlnesc decît rareori. Dar foamea intelectuală este teribilă.

Văd că reputaţia ta acum creşte mereu; gloria a pătruns în apele liniştite pe care le meritai, în biroul tău, în pruncul şi secretara ta; sper că noile tale cărţi n-au să mai întîrzie mult. Acum se pare că ai tendinţa să te cam întinzi şi cred că asta se datoreşte influenţei SUA. Dar Duminica *este o carte cît un tun de calibru mare; bubuitura urmează flăcării. Mi-ar place să văd ultimele două cărţi, cele mari. Sînt gata? N-am timp pentru mai mult. Trebuie să lucrez.*

Cu dragoste pentru tustrei, LARRY

În româneşte de SIMONA DRĂGHICI

CURZIO MALAPARTE

PIELEA

roman

PIELEA

CAPITOLUL ÎNTÎI

CIUMA

MOTTO:
« Dacă respectă templele şi zeii învinşilor învingătorii vor fi salvaţi. »
(Eschil, Agamemnon)

Era pe vremea ciumei de la Napoli. În fiece după amiază, la cinci, după ce băteam o jumătate de ceas sacul de box şi făceam un duş cald la gimnaziul P.B.S., Peninsular Base Section, colonelul Jack Hamilton şi cu mine ne îndreptam pe jos spre San Ferdinand, dînd din coate prin mulţimea care din zori şi pînă la ora cînd circulaţia era interzisă se îmbulzea gălăgioasă pe via Toledo.

Amîndoi, Jack şi cu mine, eram curaţi, bine spălaţi, bine hrăniţi, în mijlocul înspăimîntătoarei mulţimi napolitane, lugubră, înfometată, zdrenţăroasă, pe care bande de soldaţi, alcătuite din toate rasele pămîntului, o îmbrînceau şi o înjurau în toate limbile şi în toate argourile lumii. Onoarea de a fi eliberat primul revenise, — dintre toate popoarele Europei — poporului napolitan, şi, spre a sărbători o recompensă atît de meritată, bieţii mei napolitani, după trei ani de foamete, de molimă, de bombardamente groaznice, primiseră bucuroşi, din dragoste de patrie, gloria atît de rîvnită şi de invidiată de a juca rolul unui popor învins, de a cînta, de a aplauda, de a sări în sus de bucurie printre ruinele caselor lor, de a agita drapele străine, inamice cu o zi în urmă, doar, şi de a arunca flori sub paşii învingătorilor.

Dar, în ciuda entuziasmului sincer şi universal, nu exista un singur napolitan, în tot oraşul Neapole, care să se considere învins.

Pe cînd mergeam alături de colonelul Hamilton, mă simţeam ridicul ca niciodată în uniforma mea. Uniformele Corpului Italian de Eliberare erau vechi uniforme engleze, kaki, cedate de Comandamentul britanic mareşalului Badoglio, şi revopsite — poate ca să ascundă petele de sînge şi găurile pricinuite de gloanţe — într-un verde închis ca şopîrla. Erau, într-adevăr, uniforme luate de pe cadavrele soldaţilor britanici căzuţi la El Alamein şi Tobruk. Pe tunica mea se puteau desluşi găurile a trei gloanţe de mitralieră. Tricoul, cămaşa, izmenele îmi erau pătate de sînge. Chiar şi bocancii aparţinuseră unui soldat englez. Cînd i-am pus prima dată în picioare, am simţit că ceva mă împunge în talpă. Mai întîi m-am gîndit că vreun oscior de-al mortului rămăsese lipit de branţul bocancului. Era un cui. Poate că mai bine era să fi fost cu adevărat un os al mortului; aş fi putut să-l scot mai uşor. O jumătate de ceas mi-a trebuit să găsesc un cleşte şi să smulg cuiul. Ce s-o mai întindem: terminasem cu războiul ăsta stupid. Şi nici că se putea să se termine mai bine. Amorul nostru propriu de soldaţi învinşi era salvat: de aici înainte aveam să luptăm de partea Aliaţilor, ca să cîştigăm războiul lor, după ce îl pierduserăm pe-al nostru. Era deci natural să fim îmbrăcaţi chiar în uniformele soldaţilor aliaţi, ucişi de mîinile noastre.

Cînd, în fine, am reuşit să-mi încalţ bocancul, compania a cărei comandă urma s-o iau, se şi adunase, de o bună bucată de vreme, în curtea cazărmii. Aşezată lîngă Torrette în spatele Mergellinei, cazarma era o veche mînăstire pe jumătate năruită de secole şi de bombardamente. Curtea, în formă de ţarc, era mărginită pe trei laturi de un portic sprijinit de cîteva coloane subţiri de ghips, iar pe a patra latură de un zid mare şi galben, acoperit de pete verzi de muşchi şi de plăci mari de marmoră, pe care erau întipărite, sub imense cruci negre, lungi pomelnice de nume. Pe vremuri, cînd izbucniseră epidemiile de holeră, mînăstirea era un lazaret, iar numele acestea erau ale holericilor care muriseră acolo. Pe zid se putea vedea scris cu litere mari: *Requiescant in pace.*

Colonelul Palese ţinuse să mă prezinte el însuşi soldaţilor mei în cursul uneia din acele ceremonii familiare, pe care bătrînii ostaşi le îndrăgesc atît. Era un bărbat înalt, slab, cu părul alb ca zăpada. Îmi strînse mîna fără să spună un cuvînt şi surîse suspinînd cu tristeţe. Soldaţii erau aproape toţi foarte tineri. Se bătuseră cu vitejie împotriva Aliaţilor, în Africa şi în Sicilia, astfel încît Aliaţii îi aleseseră pe toţi ca să formeze primul nucleu al Corpului Italian de Eliberare. Aliniaţi în mijlocul curţii, stăteau în faţa noastră, privindu-mă fix. Şi ei erau îmbrăcaţi în uniformele luate de pe soldaţii englezi căzuţi la El Alamein şi Tobruk; încălţămintea lor era încălţăminte de morţi. Aveau feţele supte şi pale, ochii albi, nemişcaţi, făcuţi dintr-o materie moale şi opacă. Mă fixau — mi se păruse atunci — fără nici cea mai mică clipire.

Colonelul Palese îşi înclină uşor capul, sergentul strigă: « Drepţi ! » Privirea soldaţilor căzu greoaie asupra mea cu o intensitate dureroasă, ca privirea unei pisici moarte. Mîinile, picioarele li se înţepeniră. Pumnii care strîngeau puştile erau albi, cu tot sîngele scurs parcă din ei: pielea, flască, le atîrna de buricele degetelor ca pielea unei mănuşi prea mari.

Colonelul Palese îşi începu scurta lui cuvîntare. El spuse: « Vă prezint pe noul vostru căpitan. . . » şi pe cînd vorbea, mă uitam la soldaţii aceia italieni îmbrăcaţi în uniformele smulse de pe cadavrele engleze, mîinile fără pic de sînge în ele, buzele vinete, ochii albi, încremeniţi. Ici şi colo, pe piept, pe pîntec, pe picioare, uniformele erau presărate de pete de sînge înnegrite. Deodată, îmi dădui seama cu groază că soldaţii aceia erau morţi. Răspîndeau un miros vag de stofă mucedă, de piele putrezită, de carne descompusă în bătaia soarelui. Mă uitai şi la colonelul Palese: şi el era mort. Vocea care se prelingea dintre buzele sale era umedă, rece, lipicioasă, ca horcăielile acelea înspăimîntătoare ce ies din gura unui cadavru cînd îi apeşi mîna pe stomac.

« Ordonă pe loc repaus », îi spuse sergentului colonelul Palese, după ce îşi isprăvi micul său discurs. « Companie, pe loc repaus ! » ţipă sergentul.

Soldaţii se lăsară pe piciorul stîng alene, moleşiţi parcă. Mă priveau cu aceeaşi fixitate, însă mai blînd, şi mai de departe în acelaşi timp.

« Şi acum, rosti colonelul Palese, noul vostru căpitan vă va vorbi ».

Am deschis buzele; gura mea scoase un gîlgîit oribil: vorbe oarbe, obeze, ceva flasc. Spusei: « Noi sîntem voluntarii Eliberării, ostaşii noii Italii. Trebuie să luptăm împotriva nemţilor, să-i izgonim de pe pămîntul nostru, să-i aruncăm dincolo de graniţele noastre. Ochii tuturor italienilor stau aţintiţi asupra noastră. Noi trebuie să înălţăm drapelul nostru căzut în noroi, noi trebuie să fim un exemplu, în mijlocul unei atît de mari ruşini, noi trebuie să ne arătăm vrednici de această zi măreaţă, de misiunea pe care patria ne-o încredinţează ».

Cînd am terminat de vorbit, colonelul Palese le-a spus soldaţilor: « Acum unul dintre voi va repeta ce-a zis căpitanul vostru. Vreau să fiu sigur că aţi înţeles. Tu, spuse el, arătînd un soldat, repetă ce-a spus domnul căpitan ».

Soldatul mă privi. Era palid, avea buzele vinete şi subţiri ca ale morţilor. Cu o bolboroseală oribilă, spuse încet: «Noi trebuie să fim vrednici de ruşinea Italiei».

Colonelul Palese se apropie de mine şi îmi zise cu o voce joasă: «Băieţii au înţeles», şi se îndepărtă tăcut. La subţioara braţului stîng, o pată neagră de sînge părea că se lăţeşte puţin cîte puţin pe postavul uniformei. Priveam pata neagră de sînge întinzîndu-se încetul cu încetul, urmăream cu ochii pe acel bătrîn colonel italian îmbrăcat în uniforma unui englez mort, mă uitam la el cum se îndepărta lent făcînd să scîrţîie bocancii soldatului englez mort, şi numele Italiei duhnea în gura mea ca o bucată de carne putrezită.

«This bastard people ! » spunea printre dinţi colonelul Hamilton croindu-şi drum printre mulţime.

— De ce vorbeşti aşa, Jack?. . .

«This bastard people ! spunea Jack aranjîndu-şi uniforma şifonată în înghesuială şi strînsoarea teribilă a mulţimii.

— Don't say that, nu spune asta, Jack.

— Why not? De ce nu? This bastard, dirty people.

— Oh ! Jack ! Şi eu sînt un bastard, şi eu sînt un italian împuţit. Dar sînt mîndru de a fi un italian infect. Nu-i vina noastră că nu ne-am născut în America. Sînt sigur că am fi fost un *bastard dirty people* chiar dacă ne-am fi născut şi în America. Don't you think so, Jack? Nu crezi?

— Don't worry, Malaparte, spunea Jack, nu te supăra. Life is wonderful.

— Da, viaţa e minunată, Jack, ştiu. Dar nu vorbi aşa, don't say that.

— Sorry, spunea Jack, bătîndu-mă pe umăr, n-am vrut să te jignesc. E un fel de a vorbi. I like Italian people, îmi plac italienii. I like this bastard, dirty, wonderful people.

— Ştiu, Jack, că tu iubeşti poporul ăsta bastard infect şi minunat. Nici un popor de pe pămînt n-a suferit ca napolitanii. Ei suferă de foame şi de sclavie de douăzeci de secole, dar nu se plîng. Nu blestemă pe nimeni, nu urăsc pe nimeni: nici chiar mizeria. Cristos era napolitan.

— Nu vorbi prostii, spunea Jack.

— Nu-i nici o prostie, Cristos era napolitan.

— Ce-i cu tine azi, Malaparte? întreba Jack, privindu-mă cu ochii lui plini de bunătate.

— Nimic. Ce să fie?

— Eşti prost dispus, spunea Jack.

— De ce aş fi prost dispus?

— I know you, Malaparte. Te cunosc eu. Azi nu eşti în apele tale.

— Sînt mîhnit din cauza celor petrecute la Cassino, Jack.

— La dracu cu Monte Cassino, the hell with Cassino.

— Sînt mîhnit, sincer mîhnit de ceea ce se întîmplă la Monte Cassino.

— The hell with you, spunea Jack.

— Păcat, într-adevăr că ai intrat în afacerea urîtă de la Monte Cassino.

— Shut up, Malaparte. Tacă-ţi gura.

— Sorry. N-am vrut să te jignesc, Jack. E doar un fel de a vorbi. I like Americans. I like the pure, the clean, the wonderful American people.

— Ştiu, Malaparte. Ştiu că-i iubeşti pe americani. But, take it easy, Malaparte. Ia-o încet. Life is wonderful.

— La dracu cu Monte Cassino, Jack.

— Oh ! yes. Ducă-se dracului şi Napole, Malaparte, the hell with Naples.

Un miros ciudat plutea în aer. Nu erau miasmele ce se ridică, la apusul soarelui, de pe străduţele din Toledo, din Piazza delle Carrette, şi de la Santa

Teresella a spaniolilor. Nu era mirosul tavernelor, al pisoarelor, cuibărite pe ulicioarele întunecoase şi fetide, care se înşiră de la Via Toledo spre San Martino. Nu era duhoarea galbenă, opacă, lipicioasă, alcătuită din mii de efluvii, din mii de exalări tulburătoare, « din mii de împuţiciuni gingaşe », cum spune Jack, pe care florile ofilite, adunate la picioarele Fecioarei, în micile altare de la colţurile străzilor, o răspîndesc în întreg oraşul la anumite ceasuri ale zilei. Nu era duhoarea pe care-o aduce vîntul Sirocco şi care miroase a brînză de capră şi a peşte putrezit. Nu era nici mirosul acela de carne fiartă, care, seara, emană din bordeluri, şi se răspîndeşte peste Napoli, mirosul acela în care Jean-Paul Sartre, mergînd într-o zi pe Via Toledo, *întunecată ca o subţioară de femeie, plină de o umbră caldă şi puţin obscenă, desluşea înrudirea scîrnavă dintre amor şi mîncare*. Nu, nu era mirosul de carne fiartă care apasă Neapolul în amurg, *cînd carnea femeilor pare că fierbe jeg*. Era un miros neobişnuit de pur şi de vaporos: subtil, uşor, transparent, un miros de mare înspumată, de noapte sărată, mirosul unei păduri antice cu arbori de hîrtie.

Cete de femei despletite şi fardate, urmate de bande de soldaţi negri cu mîinile pale, străbăteau, în sus şi în jos Via Toledo, despicînd mulţimea cu ţipete ascuţite: « Ehi, Joe ! Ehi, Joe ! » La intrarea străduţelor coafezele ambulante, *le copere*, stăteau în şiruri lungi fiecare în picioare, după spătarul cîte unui scaun. Pe aceste scaune, erau aşezaţi, cu ochii închişi, cu capul rezemat de spătar, sau proptit în piept, negrii atletici, cu cap de oaie, rotund şi încreţit, cu pantofi galbeni tot atît de lucitori ca picioarele de aur ale îngerilor din biserica Santa Chiara. Urlînd, chemîndu-se una pe alta cu ciudate strigăte guturale, sau cîntînd, sau ocărîndu-se în gura mare cu cumetrele aplecate peste ferestre şi balcoane ca o loje de teatru, *le copere* îşi înfigeau pieptenele în părul lînos şi creţ al negrilor, şi aducînd pieptenele spre sînii lor, îl apucau cu amîndouă mîinile, scuipau pe dinţii lui, ca să-i facă mai lunecoşi, turnau în palmă fluvii de briliantină şi netezeau ca nişte maseuze chica sălbatică a pacienţilor lor.

Hoarde de copii în zdrenţe, îngenunchiaţi înaintea lădiţelor lor de lemn împodobite cu solzi de sidef, cu scoici şi cioburi de oglinzi, loveau cu dosul periilor în capacul cutiilor strigînd: « Sciuscia ! Sciuscia ! ». Cu o mînă hrăpăreaţă, slăbănoagă, ei înhăţau de manşeta pantalonului pe soldaţii negrii care treceau legănîndu-şi şoldurile. Grupuri de soldaţi marocani şedeau pe vine de-a lungul zidurilor, înfăşuraţi în mantăile lor sumbre, cu feţele ciuruite de vărsat, cu ochii galbeni arzînd în adîncul orbitelor zbîrcite, aspirînd cu nările lor lacome miasmele ce pluteau în aerul îmbîcsit de praf.

Femei livide, descompuse, cu buzele vopsite, cu obrajii descărnaţi, acoperiţi de un strat gros de fard, jalnice, înspăimîntătoare la vedere, se aţineau în colţul străzilor, oferind trecătorilor marfa lor mizerabilă: băieţi şi fetiţe de opt, sau zece ani, pe care soldaţii marocani, hinduşi, malgaşi îi palpau serioşi ridicîndu-le rochiile sau strecurîndu-şi mîna între nasturii pantalonilor. Femeile ţipau: « Two dollars the boy, three dollars, the girl ! » — Doi dolari băiatul, trei dolari fata !

— Spune, n-ai vrea o fetiţă de trei dolari, m-am întors spre Jack.

— Shut up, Malaparte.

— Trei dolari, o fetiţă, la urma urmelor nu-i scump. Un kil de carne de miel costă mai scump. Sînt sigur că la Londra sau la New York o fetiţă costă mai mult ca aici, nu-i aşa, Jack?

— Mă dezgusţi, se strîmbă Jack.

— Trei dolari, dacă fac trei sute de lire. . . Cît cîntăreşte o fetiţă între opt, zece ani? Douăzeci şi cinci de kile? Gîndeşte-te că un singur kil de carne de miel, la bursa neagră, costă cinci sute de lire, adică cinci dolari!

— Shut up! strigă Jack.

Preţurile fetiţelor şi băieţilor scăzuseră în ultimele zile şi continuau să scadă. În timp ce preţurile zahărului, untdelemnului, făinei, cărnii şi pîinii, urcaseră şi continuau să urce, preţul cărnii de om descreştea din zi în zi. O fată între douăzeci, douăzeci şi cinci de ani, care cu o săptămînă înainte costa pînă la zece dolari, nu mai făcea acum decît cel mult patru dolari, cu oase cu tot. Această vertiginoasă scădere a preţului cărnii omeneşti pe piaţa napolitană se explica poate prin faptul că femei din toate regiunile Italiei meridionale dădeau buzna la Napoli. În ultimele săptămîni, angrosiştii aruncaseră pe piaţă transporturi mari de femei siciliene. Nu erau numai prospături, dar speculanţii ştiau că soldaţii negri au gusturi rafinate şi că ei preferă carnea nu tocmai fragedă. Cu toate acestea, carnea siciliană nu era prea căutată, ba chiar în cele din urmă negrii sfîrşiră prin a o refuza. Negrilor nu le plac femeile albe prea negricioase. Din Calabria, din Basilicate, din zeci şi zeci de localităţi soseau zilnic la Napoli, în şarete trase de măgăruşi, în camioanele aliaţilor, şi cel mai adesea, pe jos, turme de fete voinice şi ţepene, aproape toate ţărănci atrase de mirajul aurului. Aşa se explică de ce preţul cărnii omeneşti scăzuse brusc pe piaţa napolitană, şi existau temeri că aceasta ar fi putut să aibă urmări grave asupra întregii economii a oraşului. (Niciodată la Napoli nu se mai văzuseră asemenea lucruri. Era o ruşine. O ruşine de care cea mai mare parte a populaţiei napolitane roşea. Dar de ce nu roşeau autorităţile aliate, care stăpîneau oraşul?) În schimb carnea de negru era la mare preţ şi acest fapt contribuia, din fericire, la restabilirea unui anumit echilibru al pieţii.

«Cît costă azi carnea de negru?» îl întrebai pe Jack.

— Shut up! răspunse Jack.

— E adevărat că un american negru costă de zece ori mai mult decît un american alb?

— Mă agasezi, spuse Jack.

Nu voisem să-l jignesc, nici să-mi bat joc de el şi cu atît mai puţin să defăimez armata americană, the most lovely, the most kind, the most respectable Army in the world. Ce puteam eu face dacă un american negru, carnea lui, costa mai mult decît aceea a unui american alb! Iubesc americanii, orice culoare de piele ar avea, şi am dovedit-o de sute de ori în timpul războiului. Albi sau negri, ei sînt curaţi la suflet, mult mai curaţi decît noi. Iubesc americanii fiindcă ei sînt creştini, sincer creştini. Fiindcă ei cred că Isus Cristos este totdeauna de partea celor care au dreptate. Fiindcă ei cred că e un păcat să dai greş şi că a da greş e ceva imoral. Deoarece cred că numai ei sînt oameni de treabă şi că toate popoarele Europei sînt, mai mult sau mai puţin, necinstite. Fiindcă ei cred că un popor învins este un popor vinovat, că înfrîngerea este o condamnare morală, un act de justiţie divină.

. . . .

Jack avea pentru Europa un respect pornit dintr-un sentiment de dragoste şi de admiraţie. Dar în ciuda culturii sale, în ciuda faptului că el cunoştea toate virtuţile şi viciile noastre, exista în fiinţa lui, ca a mai tuturor americanilor adevăraţi, un fel de complex de inferioritate faţă de Europa, care se vădea nu atît în neputinţa de a înţelege şi ierta mizeriile şi josniciile noastre, cît în teama de a înţelege, în pudoarea de a înţelege. La Jack, acest complex de inferioritate, această candoare, această splendidă pudoare, erau poate mai făţişe decît la mulţi

alți americani. De fiece dată cînd, pe o stradă din Napoli, sau în vreun sat de pe lîngă Capua, Caserta, sau pe șoseaua ce ducea la Monte Cassino, i se întîmpla să fie martorul cîte unui episod dureros al mizeriei noastre, al umilirii noastre fizice și morale, al disperării (al mizeriei, umilirii, disperării nu numai ale Neapolului și Italiei, dar ale întregei Europe) Jack roșea.

Îl iubeam ca pe un frate pentru felul cum roșea. Pentru această minunată pudoare, atît de profund, atît de autentic americană, îi eram recunoscător lui Jack, tuturor G.J. ai generalului Clark, tuturor copiilor și femeilor, tuturor americanilor. (Ah ! America, cu zorile ei luminoase și îndepărtate, cu coastele ei de necuprins, țară fericită și interzisă !) Cîteodată, căutînd să-și ascundă pudoarea spunea îmbujorîndu-se: « This bastard dirty people ». Îmbujorarea lui mă făcea să reacționez prin sarcasm, prin vorbe amare, pline de un rîs dureros și răutăcios de care mă căiam numaidecît, păstrînd toată noaptea în suflet o remușcare adîncă. Poate că ar fi preferat mai curînd să plîng; lacrimile mele i-ar fi părut desigur mai firești decît sarcasmele, mai lipsite de cruzime decît amarul vorbelor. Dar și eu aveam ceva de ascuns. Și nouă, în Europa noastră mizerabilă, ne e teamă și rușine de pudoarea noastră.

De altfel nu era vina mea, dacă prețul cărnii de negru creștea de la o zi la alta. Un negru mort nu valora nimic, costa mai puțin decît un alb mort. Mai puțin decît un alb mort ! Chiar mai puțin decît un italian viu. Valora cam cît ar fi făcut douăzeci de copii napolitani morți de foame. Era ciudat într-adevăr ca un negru mort să coste atît de puțin. Un negru mort e un mort splendid: lucios, masiv, imens. Întins pe pămînt, ocupă un loc aproape de două ori mai mare decît un alb mort. Chiar dacă, în timpul vieții, în America negrul nu era altceva decît un lustragiu din Harlem, sau un fochist de locomotivă, de îndată ce cade mort la pămînt, ocupă tot atît teren ca uriașele, splendidele cadavre ale eroilor lui Homer. La urma urmelor, îmi plăcea ideea că un negru mort ocupa aproape tot atît loc ca Achile mort, ca Ajax mort, ca Hector mort. Dar nu mă împăcam cu gîndul că un negru mort valora atît de puțin.

Un negru viu însă costa extrem de scump. Prețul negrilor vii la Neapole urcase în cîteva zile de la două sute de dolari la o mie de dolari, și tendința era să mai crească. Ajungea să privești cu ce invidie se uitau oamenii de rînd la un negru viu, ca să înțelegi că prețul negrilor vii era foarte ridicat, și continua să urce. Visul tuturor napolitanilor săraci, mai ales al « scugnizzi »-lor, al copiilor, era să poată cumpăra și stăpîni un « black », un negru, fie măcar și pentru cîteva ceasuri. Vînătoarea de negri era jocul favorit al copiilor. Neapole devenise o imensă pădure ecuatorială, plină de mireasma grea și caldă a clătitelor presărate cu zahăr, unde negrii cufundați în extaz umblau legănîndu-se cu ochii la cer. Cînd un « scugnizzo » reușea să apuce un negru de pulpana hainei și să-l tîrască după el din bar în bar, din bodegă în bodegă, din bordel în bordel, prin labirintul ulicioarelor Toledo și Rorcella, de la toate ferestrele, din toate pragurile, din toate colțurile străzilor, sute de guri, sute de ochi, sute de mîini țipau: « Vinde-mi-l mie pe negrul tău ! Îți dau douăzeci de dolari ! treizeci de dolari ! cincizeci de dolari ! Era ceea ce se numea *the flying market*, « tîrgul pe picior ». Cincizeci de dolari era prețul maxim care se plătea pentru « un negru pe zi », adică pentru cîteva ceasuri: timpul necesar ca să-l îmbeți să-l despoi de tot ce avea pe el, de la bonetă pînă la pantofii din picioare, și apoi, la căderea nopții, să-l părăsești gol pușcă pe caldarîmul unei ulicioare.

Negrul habar n-avea. Nu-și dădea seama că era cumpărat și revîndut din sfert în oră în sfert de oră și pășea fericit, înconjurat de un nimb al nevinovăției,

mîndru de pantofii lui auriţi, de uniforma bine ajustată, de mănuşile galbene, de inelele şi dinţii de aur, de ochii lui mari şi albi, cleioşi, străvezii ca ochii caracatiţei. Mergea surîzînd, cu capul lăsat pe un umăr, cu ochii pierduţi într-un nor verzui ce rătăcea departe în cerul de culoarea mării, tăind cu foarfeca strălucitoare a dinţilor săi ascuţiţi rîndul albastru de ciucuri de sub acoperişuri, picioarele goale ale fetişcanelor din balcoane, garoafele roşii ţîşnind din ghivecele de argilă de la geamuri. Mergea ca un somnambul, savurînd cu deliciu toate mirosurile, culorile, sunetele şi imaginile ce fac viaţa atît de dulce: mirosul de clătite, de vin, de peşte prăjit, o femeie însărcinată stînd în pragul casei, o fată care se scarpină pe spinare, alta care caută în sîn un purice, scîncetele unui prunc în leagăn, rîsetele vreunui ştrengar, un geam fulgerînd în soare, cîntecul unui gramofon, flăcările Purgatoriului de carton din micile altare de la încrucişarea străzilor, unde păcătoşii ard în focul Gheenei la picioarele Fecioarei, un copil care, plimbîndu-şi buzele pe felia de pepene, ca pe o muzicuţă, face să suie în cerul sur al unui zid o semilună de sunete verzi şi roşii, o fată ce se piaptănă la fereastră cîntînd « ohi Maria » şi uitîndu-se în cer ca-ntr-o oglindă.

Negrul nu observa că băiatul care-l ţinea de mînă, care îi mîngîia de zor dosul palmei vorbindu-i drăgăstos şi privindu-l cu ochii topiţi, se schimba din timp în timp. (Cînd băiatul îşi vindea « marfa », altui ştrengar, punea uşor mîna negrului său în mîna cumpărătorului şi pierea în mulţime). Preţul unui negru la « tîrgul pe picior » era calculat în strictă legătură cu filotimiile sale, cu îngîmfarea, lăcomia clientului, şi cum zîmbea, şi cum îşi aprindea ţigarea, şi cum se uita la o femeie. . . Sute de ochi experţi şi plini de aviditate urmăreau toate gesturile negrului, socotind banii pe care îi scotea din buzunar, pîndindu-i degetele trandafirii şi negre cu unghii pale. Erau copii care făceau într-o clipită acest calcul rapid şi minuţios. (Un băiat de zece ani, Pasquale Mele, cumpărînd şi revînzînd negri în felul acesta, cîştigase în două luni aproape şase mii de doari, cu care îşi cumpărase o casă lîngă Piazza Olivella).

Tot hoinărind din bar în bar, din cîrciumă în cîrciumă, din bordel în bordel zîmbind, bînd, mîncînd, mîngîind fete, negrul nu-şi dădea seama că devenise o monedă de schimb, nebănuind nici măcar faptul că fusese cumpărat şi vîndut ca un sclav.

Desigur că nu era de loc demn din partea acestor soldaţi negri ai armatei americane, *so black, so kind, so respectable*, atît de negri, atît de buni, atît de respectabili — ei care cîştigaseră războiul, care debarcaseră la Napoli ca nişte învingători să fie cumpăraţi şi vînduţi ca nişte bieţi sclavi. Dar, la Neapole asemenea lucruri se întîmplă de vreo mie de ani: la fel au păţit normanzii, angevinii, aragonezii, şi Carol al VIII-lea al Franţei, şi Garibaldi însuşi, şi chiar şi Mussolini. Poporul napolitan ar fi pierit de foame de multe secole, dacă din cînd în cînd n-ar fi avut norocul de a-i putea cumpăra şi revinde pe toţi acei care, fie italieni, fie străini, debarcau la Neapole, cu pretenţii de învingători şi de stăpîni.

Dacă cumpărarea unui soldat negru la « tîrgul pe picior » pentru cîteva ore numai nu costa decît cîteva zeci de dolari, cumpărarea aceluiaşi soldat pentru o lună sau două luni costa scump, de la trei sute la o mie de dolari şi chiar şi mai mult. Un negru american era o mină de aur. A fi proprietarul unui sclav negru însemna să posezi o rentă sigură, o sursă ieftină de cîştig. însemna să rezolvi problema vieţii şi adesea să te îmbogăţeşti chiar. Riscul, bineînţeles, era mare fiindcă poliţia militară — cei cu M.P. pe cărţi, care nu cunoşteau nimic din obiceiurile Europei, se uitau chiorîş la acest comerţ cu sclavi. Dar, în ciuda lor, comerţul de sclavi era în floare. Nu exista în tot oraşul o familie, oricît de sărmană, care să nu fi avut sclavul ei negru.

Stăpînul unui negru își trata sclavul ca pe un oaspete: îi dădea să bea, să mănînce, îl îndopa cu clătite, îl punea să danseze cu fetele sale în sunetele unui bătrîn gramofon, îl culca în patul său propriu, cu toată familia, fără deosebire de sex, în acel imens pat conjugal, mîndria oricărui « basso » napolitan. Și negrul revenea, seară de seară, aducînd zahăr, țigări, șuncă, pîine, făină albă, tricouri, ciorapi, pantofi, uniforme, pături, mantale și munți de bomboane. Lui îi plăcea viața aceea tihnită de familie, primirea duioasă și toată cumsecădenia, surîsul femeilor și copiilor, masa întinsă sub lumina intimă a lămpii, vinul, și « pizza », clătitele presărate cu mult zahăr deasupra. După cîteva zile, fericitul negru, sclavul acelei familii napolitane, atît de săracă și de afectuoasă, se logodea cu una din fiicele stăpînului său, și venea în vizită în fiecare seară, aducîndu-i în dar logodnicei cutii de *corned beef*, saci de zahăr și de făină, calupuri de țigări, fel de fel de comori sustrase din depozitele militare, și pe care tatăl și frații logodnicii sale le revindeau la bursa neagră. În jungla care se numea Neapole puteai cumpăra și sclavi albi: dar de la ei nu prea scoteai cine știe ce și de aceea costau mai puțin; totuși, un alb de la P.X. costa tot atît de scump cît un *driver*, un șofer de culoare.

Banii cei mai grei îi dădeai pe « *draiveri* ». Un șofer negru făcea pînă la două mii de dolari, unii aduceau cadou logodnicelor lor camioane întregi încărcate cu făină, zahăr, cauciucuri de mașină, bidoane de benzină. Un conducător negru de auto a făcut într-o zi cadou logodnicei sale, Concetta Espasita, din Vicolo de la Torretta, din fundul mahalalei Riviera di Chiaia, un tanc greu de asalt, un Sherman. În două ceasuri numai, tancul, pitit într-o curte, a fost deșurubat, demontat. În două ceasuri n-a mai rămas nici urmă din el, decît pata de ulei de pe pervazul curții. În portul orașului, într-o noapte, a fost furat un Liberty ship, sosit din America abia de cîteva ore cu un convoi de alte zece nave: s-a furat nu numai încărcătura, dar o dată cu ea și vasul. A dispărut și nu s-a mai știut nimic de soarta lui. Tot orașul, de la Capodimonte pînă la Pausilippe, s-a zguduit, la auzul acestei știri, de un formidabil hohot de rîs, ca de un cutremur de pămînt. Pînă și Muzele și cele trei Grații, și Junona cu Minerva. Diana și toate zeițele Olimpului, care seară de seară se aplecau printre nori în jos, deasupra Vezuviului, ca să contemple Neapolul și să mai ia puțin aer, au rîs ținîndu-se de sîni cu amîndouă mîinile — iar Venus a despicat văzduhul cu fulgerarea de nea a dinților săi.

— Jack, cît costă la bursa neagră un *Liberty ship*?

— A, nu cine știe ce, *you damned fool* ! răspundea el roșind.

— Degeaba puneți voi sentinele pe puntea cuirasatelor voastre. Dacă nu băgați bine de seamă, o să vă șterpelească toată flota.

— The hell with you, Malaparte.

. . . .

În ziua aceea ne-am dus la *Căminul soldatului*, iar Jack, apropiindu-se de un sergent francez, l-a întrebat sfios, aproape pe un ton confidențial « dacă fusese văzut pe-acolo locotenentul Lyautey ».

- Da, domnule colonel, adineaori l-am văzut, a răspuns sergentul zîmbind, așteptați un moment, domnule colonel, mă duc după dumnealui să-l caut.

– Ce sergent amabil, a spus Jack roșind de plăcere, sergenții francezi sînt cei mai amabili sergenți din lume.

– Regret, domnule colonel, dar domnul locotenent Lyautey, adineauori a plecat, a spus sergentul întorcîndu-se după cîteva secunde.

Mulțumesc, ești foarte amabil, a spus Jack, la revedere, amice.

– La revedere, domnule colonel, a spus sergentul cu un surîs.

— Ce plăcut e să auzi vorbindu-se franţuzeşte murmură Jack, pe cînd ieşim din cafeneaua Caflisch.

Avea faţa luminată de o bucurie copilărească, şi în acele clipe simţeam că îl iubesc cu adevărat. Îmi făcea plăcere gîndul că iubeam un om mai bun decît mine; totdeauna nutrisem dispreţ pentru oamenii mai buni decît mine, cînd nu le purtam pică şi era prima oară cînd mă simţeam fericit că iubesc un om superior mie.

— Să mergem să vedem marea, Malaparte.

Străbăturăm piaţa Royale, şi curînd ne rezemarăm de digul ce dădea direct spre mare, la capătul căii Partenope.

— E unul din cele mai vechi diguri din Europa, a spus Jack, care îl cunoştea pe de rost pe Rimbaud.

Soarele apunea, iar marea căpăta din ce în ce mai mult culoarea vinului, care e culoarea mării lui Homer. Dar acolo, între Sorrento şi Capri, apele, falezele înalte, abrupte, munţii, şi umbrele munţilor, prinseră încet culoarea vie a coralului, ca şi cum pădurile de coral ce pardosesc fundul golfului ar fi răsărit lent din hăurile mării, vopsind cerul cu reflexele lor de sînge antic. Faleza de la Sorrento, înveşmîntată în grădinile de citrice, apărea brusc departe, în largul mării, ca o gingie dură de marmoră verde, pe care soarele scăpătînd o rănea din cealaltă parte a orizontului cu săgeţile sale piezişe, ostenite, dînd portocalilor o lumină caldă daurie, şi sclipiri reci, livide, lămîilor.

Ca un os bătrîn, descărnat, lustruit de ploaie şi vînt, Vezuviul se înălţa singuratic, golaş în nemărginirea cerului fără nori, înviorîndu-se puţin cîte puţin de o tainică şi roză lumină, de parcă reflexele focului ascuns în pîntecul său ar fi străbătut prin scoarţa tare a lavei, palidă şi lucioasă ca fildeşul: curînd luna făcu marginea craterului să crape deodată ca o coajă de ou, şi se ridică limpede şi extatică în abisul albastru al serii, cu vraja depărtărilor. Din fundul orizontului, ca aduse de vînt, urcau primele umbre ale nopţii. O tristeţe gingaşă, fugitivă, ca presimţirea unei morţi fericite plutea în văzduh, izvorînd parcă din magica transparenţă a lunii, sau din cruzimea rece a peisajului abstract, nălucitor.

Aşezaţi pe zidul de piatră abrupt de deasupra mării, copii în zdrenţe cîntau cu ochii la cer, cu capul uşor înclinat pe un umăr. Aveau faţa suptă, şi ochii orbiţi de foame. Cîntau cum cîntă orbii, cu capul răsturnat, cu ochii întorşi spre cer. Foamea umană are un glas dumnezeiesc de dulce şi de curat. În glasul ei nu există nimic omenesc. E un glas care se naşte într-un ungher misterios al firii omeneşti, unde prinde rădăcină simţul adînc al vieţii, care-i viaţa însăşi, viaţa noastră cea mai tainică şi cea mai vie. Aerul era limpede, bun la gust. O briză uşoară, sărată, cu miros de alge venea dinspre mare, vaetele pescăruşilor înfiorau pata aurie pe care luna o arunca peste valuri, iar undeva, departe, vedenia pală a Vezuviului se cufunda încet în pîcla argintie a nopţii. Cîntarea copiilor făcea şi mai pură şi mai abstractă priveliştea aceea inumană şi crudă, atît de străină de foamea şi de deznădejdea oamenilor.

— În această splendidă natură nu există nici bunătate, nici milă, a spus Jack.

— Este o natură rea, am spus. Ne urăşte şi e duşmana noastră. Natura detestă oamenii.

— Îi place să ne vadă suferind, a murmurat Jack cu voce scăzută.

— Ne fixează cu ochii ei reci, plini de ură şi de disperţ.

— Înaintea naturii, a spus Jack, mă simt vinovat, copleşit de ruşine, mizerabil. Nu-i o natură creştină. Ea urăşte oamenii fiindcă ei suferă.

— E geloasă pe suferinţele oamenilor, am spus.

Jack mi-era drag pentru că era singurul dintre toţi prietenii mei americani. care se simţea ruşinat şi mizerabil înaintea frumuseţii crude şi neomeneşti a cerului, a mării, a insulelor pierdute în adîncurile orizontului. El era singurul care înţelegea că natura aceasta nu e creştină, că ea se situează dincolo de graniţele creştinismului, că priveliştea aceasta nu-i chipul lui Crist, ci imaginea unei lumi fără Dumnezeu, unde oamenii sînt lăsaţi în voia suferinţei lor fără nădejde; şi care mai înţelegea tot ce e misterios în istoria şi în viaţa poporului napolitan, şi cît de puţin depind ele de voinţa oamenilor. Erau, printre prietenii mei americani mulţi tineri inteligenţi, cultivaţi, sensibili: dar ei dispreţuiau Napoli, Italia, Europa, ne dispreţuiau fiindcă îşi închipuiau că noi eram singurii răspunzători de suferinţele noastre, de josniciile noastre, de fărădelegile noastre, de trădările şi ruşinea noastră. Ei nu înţelegeau ce era tainic, ce era neomenesc, în nefericirile şi nenorocirile noastre. Unii ziceau: «Voi nu sînteţi creştini: voi sînteţi păgîni». Şi apăsau cu puţin dispreţ pe cuvîntul «păgîni». Îmi plăcea Jack fiindcă numai el pricepea că vorba «păgîn» nu ajunge ca să lămureşti străvechile, adîncile, necunoscutele pricini ale suferinţelor noastre; că nefericirile noastre, modul nostru de a fi mizerabili şi de a fi fericiţi, chiar motivele măreţiei şi josniciei noastre, sînt străine moralei creştine.

Deşi se considera cartezian şi-i plăcea să se încreadă totdeauna în raţiune şi numai în ea, convins că raţiunea poate să pătrundă şi să lumineze totul, în felul cum vedea Napoli, Italia, Europa, exista o simpatie plină de respect şi în acelaşi timp bănuitoare. Ca pentru toţi americanii, Napoli, fusese pentru el o descoperire neaşteptată şi dureroasă. Crezuse că ajunsese pe ţărmurile unei lumi guvernată de raţiune, de conştiinţa omenească: şi dintr-o dată, se pomenise într-o ţară misterioasă, unde nici raţiunea, nici conştiinţa, ci forţe obscure, subterane, păreau că diriguiesc oamenii şi faptele vieţii lor.

Jack călătorise prin toată Europa, dar nu fusese niciodată în Italia. Debarcase la Salerno în ziua de 9 septembrie 1943, în vacarmul şi fumul exploziilor, printre strigătele răguşite ale soldaţilor, tîrîndu-se pe ţărmul nisipos de la Paestum sub focul mitralierelor germane. În Europa lui ideală, carteziană, în acel *alte Kontinent* Ghoeteean, călăuzit de spirit şi de raţiune, Italia rămăsese patria lui Virgiliu şi Horaţiu învăţaţi în şcoală: ea oferea imaginaţiei sale acelaşi peisaj senin, albastru şi verde, ca al Virginiei natale, unde-şi făcuse studiile, unde îşi petrecuse partea cea mai frumoasă a vieţii, unde îşi avea casa, familia, cărţile. În această Italie a inimii sale, peristilurile caselor georgiene din Virginia, şi coloanele Forumului, Vermont Hill şi Palatinul alcătuiau o privelişte familiară, în care strălucirea verde a pădurilor şi pajiştilor se îmbina cu lucirea albă a marmorei, sub un cer albastru şi clar, asemeni cerului care se apleacă asupra Capitoliului.

Cînd, în zorii zilei de 9 septembrie 1943, Jack sărise de pe puntea unui L.S.T. pe plaja de la Paestum, îl văzuse răsărind înaintea ochilor săi — ca o apariţie din basme — prin norul de praf roşu stîrnit de şenilele tancurilor, printre exploziile obuzelor germane, prin tumultul oamenilor şi maşinilor alergînd dinspre mare, coloanele dorice ale templului închinat lui Neptun, pe marginea unei cîmpii acoperite de mirt şi de chiparoşi pe fundalul munţilor din Latium. Ah ! era Italia, Italia lui Virgiliu, Italia lui Eneas ! Plînsese de bucurie, cu inima strînsă de o emoţie religioasă, aruncîndu-se în genunchi pe plajă, ca Eneas, cînd a debarcat din trirema troiană pe ţărmul nisipos al estuarului Tibrului, cu munţii din Latium în faţă, încoronaţi de turnuri purpurii şi de coloane albe pe verdele adînc al anticelor păduri latine.

Dar decorul clasic al coloanelor dorice ce sprijină templele de la Paestum ascundeau de ochii săi Italia tainică, misterioasă: ascundea Napoli, prima imagine teribilă şi minunată, a unei Europe necunoscute, aşezată în afara raţiunii carteziene, a acelei *alte* Europe despre care, pînă atunci, nu avusese decît o vagă bănuială, şi ale cărei mistere, secrete, acum că le pătrundea puţin cîte puţin, îl făceau să tremure de spaimă şi de oroare.

— Napoli, îi spuneam, este oraşul cel mai misterios din Europa, singurul oraş din lumea antichităţii care n-a pierit ca Ilionul, ca Ninive, ca Babilonul. Este singurul oraş din lume care nu s-a scufundat în naufragiul uriaş al civilizaţiei antice. Napoli este un Pompei care n-a fost îngropat niciodată. Nu este un oraş: este o lume. Lumea antică, precreştină, rămasă intactă la suprafaţa lumii moderne. N-aţi putea alege, ca să debarcaţi în Europa alt loc mai primejdios decît Napoli. Tancurile voastre întîmpină riscul de a se împotmoli în nămolul negru al Antichităţii, ca în nişte nisipuri mişcătoare. Dacă aţi debarca în Belgia, în Danemarca, sau chiar în Franţa, spiritul vostru ştiinţific, tehnica voastră, imensa voastră bogăţie de mijloace materiale v-ar fi asigurat poate victoria nu numai aupra armatei germane, dar asupra spiritului european însuşi, asupra acelei *alte* Europe tainice, a cărei imagine misterioasă, al cărei spectru curat este Napoli. Dar aici, la Napoli, tancurile voastre, tunurile voastre, maşinile voastre fac să surîdă lumea. Fiare vechi, nimic altceva decît fiare vechi. Îţi aminteşti, Jack, cuvintele acelui napolitan din ziua în care aţi intrat în Napoli? Privea cum defilau pe Via Toledo nesfîrşitele voastre coloane de tancuri, privea şi exclama: « ce *tinichele !* ». Umanitarismul vostru american atît de caracteristic se află aici fără apărare, descoperit, periculos de vulnerabil. Nu sînteţi decît nişte copii mari, Jack. Nu puteţi înţelege oraşul, acesta, niciodată nu-l veţi înţelege.

. . . .

CAPITOLUL VI

VÎNTUL NEGRU

Spre zori, vîntul începu să bată şi mă trezii scăldat în sudori. În somn îi recunoscusem vocea tristă, vocea lui neagră. M-am dus la fereastră şi am căutat pe ziduri, pe acoperişuri, pe caldarîmul străzii, în frunzele copacilor, în cerul de deasupra Pausilippului, semnele prezenţei sale. Ca un orb ce merge bîjbîind, mîngîind aerul şi atingînd obiectele cu mîinile întinse, vîntul negru nu vede încotro merge, el pipăie cînd un perete, cînd o ramură, cînd un chip omenesc, cînd ţărmul, cînd muntele, lăsînd în aer şi pe lucruri pecetea neagră a mîngîierii lui uşoare.

Nu era întîia oară cînd auzeam glasul vîntului negru şi îl recunoscui îndată. M-am trezit scăldat în sudori şi ducîndu-mă la fereastră, am privit casele, marea, cerul, norii înalţi de deasupra mării.

Întîia oară cînd i-am auzit vocea eram în Ucraina, în vara lui 1941. Mă aflam în ţinutul cazacilor de la Nipru, şi într-o seară bătrînii cazaci din satul Constantinovka, stînd în pragul izbelor şi trăgînd din lulea, mi-au spus: « la te uită acolo, vine vîntul negru ». Ziua se stingea, soarele se cufunda în pămînt, departe, în marginea zării. Ultima lucire a soarelui dezmierda, trandafirie şi transparentă, crengile cele mai înalte ale mestecenilor albi. La ceasul acesta trist, cînd moare lumina zilei, am văzut prima dată vîntul negru.

Era ca o umbră neagră, ca umbra unui cal negru rătăcind nesigură pe întinsul stepei. Cînd se apropia cu prudenţă de sat, cînd se îndepărta temătoare. Ceva ca aripa unei păsări de noapte lovea cu un fîlfîit arborii, caii, cîinii ce dădeau tîrcoale satului: culoarea lor se întuneca îndată, se făcea neagră ca noaptea. Vocile oamenilor, răgetele vitelor păreau petece şi fîşii de hîrtie neagră zburînd în văzduhul roz al amurgului.

M-am dus pe malul fluviului, apa era şi ea opacă, sumbră. Mi-am ridicat ochii spre frunzişul unui copac, frunzele erau strălucitoare şi negre. Am cules de jos o piatră, şi în palma mea piatra era neagră şi grea, şi greu de desluşit, ca pietrele, noaptea. Fetele care se întorceau de la cîmp, îndreptîndu-se spre magaziile lungi şi joase ale colhozului aveau ochii negri şi sclipitori, rîsetele lor libere, proaspete, se înălţau în văzduh ca nişte păsări negre. Şi totuşi ziua era în putere. Arborii, vocile, oamenii, dobitoacele, înnoptate în toiul zilei, mă umpleau de o spaimă subţire.

Cazacii bătrîni, zbîrciţi la faţă, cu smocul lung de păr răsucit pe creştetul căpăţînii rase, mi-au spus:

— E vîntul negru, *ciornîi veter*.

Clătinau din cap, privind vîntul negru rătăcind nesigur în stepă ca un cal speriat.

— Poate că e umbra nopţii — spusei — poate că ea înnegreşte vîntul.

Bătrînii cazaci scuturau din cap, zicînd:

— Nu, nu umbra nopţii înnegreşte vîntul: *Ciornîi veter* întunecă orice atingere.

Şi mă învăţară să recunosc vocea lui *ciornîi veter*, mirosul şi gustul lui. Luau în braţe un miel, suflau în lîna lui neagră, şi rădăcinile albe ale lînii ieşeau la iveală. Luau în palme o păsăruică, suflau în fulgii ei negri, uşori, şi penele la rădăcină apăreau aurii, roşii, albastre. Suflau peste tencuiala casei şi sub puful de funingine neagră a vîntului, desluşeai albul varului. Îşi înfigeau degetele în coama neagră a calului, şi între degete răsărea spicul energic, sălbatic zburlit al părului murg dedesubt. Ori de cîte ori se furişau pe după vreun gard sau zid, adăpostindu-se de vînt, blana cîinilor negri care se hîrjoneau în piaţa mică a satului, se aprindea, căpătînd culoarea roşcată a dulăilor căzăceşti, şi numaidecît se stingea, cînd înotau iarăşi în vînt. Un moşneag dezgropă cu unghiile o piatră albă cufundată în pămîntul afînat şi o azvîrli în fluviul vîntului: piatra căzu ca o stea stinsă, o stea neagră înecîndu-se în curentul limpede al zilei. Tot astfel, învăţai să recunosc vîntul negru după miros, care miroase a iarbă uscată, şi după gust, amar şi iute ca al frunzelor de laur, şi după glas, fermecător de trist, plin de o noapte profundă.

A doua zi, porneam spre Dorogo, care se află la o distanţă de trei ceasuri de Constantinovka. Era tîrziu şi calul era obosit. Mă duceam la Dorogo ca să vizitez un colhoz vestit unde se creşteau cei mai buni cai din toată Ucraina. . . Mă aflam încă departe de Dorogo, cînd soarele se înfipse în pămînt cu un zgomot surd, departe, la orizont. Soarele, în stepă apune dintr-o dată, el cade în iarbă ca o piatră, cu zgomotul unei pietre izbind pămîntul. . .

. . . .

Cînd am zărit înaintea mea focuri, noaptea se şi lăsa. Era, cu siguranţă, Dorogo. Deodată, recunoscui mirosul vîntului, şi îngheţai. Mi-am privit mîinile: erau negre, uscate, carbonizate parcă. Copacii risipiţi în stepă erau negri şi ei, negre şi pietrele, negre iarba, ţărîna: dar aerul era limpede încă şi părea de argint. Ultima lucire a zilei murea pe cer, în urmă, în spate, iar caii sălbateci ai nopţii galopau în întîmpinarea mea din depărtările Orientului, stîrnind nori de pulbere neagră.

Simţeam pe obraji mîngîierea neagră a vîntului şi noaptea de beznă a vîntului umplîndu-mi gura. O tăcere grea, vîscoasă, ca un smîrc, plutea deasupra stepei. Mă aplecai peste grumazul calului şi, cu o voce scăzută, îi vorbii la ureche. Calul asculta cuvintele mele, nechezînd uşor şi întorcînd spre mine ochiul lui mare şi

oblic, ochiul întunecat, plin de o nebunie melancolică şi castă. Noaptea căzuse, focurile din Dorogo ardeau acum foarte aproape. Deodată auzii, deasupra capului meu, glasuri.

Am ridicat ochii. Două şiruri paralele de arbori, ce mărginesc drumul la intrarea oricărui sat ucrainian, îşi aplecau crengile deasupra capului meu. Dar nu vedeam nici trunchiurile, nici ramurile, nici frunzele, ghiceam doar prezenţa copacilor în jurul meu, o prezenţă ciudată, ceva viu în umbra moartă, ceva delicat zidit în zidul negru al nopţii. Oprii calul şi trăsei cu urechea. Nu era o amăgire, deasupra capului meu auzii vorbindu-se: voci omeneşti încrucişîndu-se în văzduhul înnoptat pe deasupra capului meu.

— Wer da? Cine-i? strigai în germană.

Înaintea mea, în zare, o roşeaţă tulbure lumina cerul. Erau cu adevărat vorbe omeneşti, cuvinte germane, ruseşti, în idiş. Vocile erau cînd blînde, cînd acre, alteori reci şi fragile ca sticla, şi adesea ele se spărgeau în adîncul cuvintelor cu clinchetul unui pahar lovit. Vorbeau despre lucruri simple şi omeneşti, de femei, de copii, de prieteni şi de călătorii, de bani, de afaceri. Am strigat din nou:

— Wer da? Cine-i?

— Cine eşti? Ce vrei? Cine este? Cine este? răspunseră glasurile înalte de deasupra capului meu.

Buza orizontului era roză şi străvezie, ca o coajă subţire de ou.

Pe dunga zării, parcă un ou ar fi ieşit aievea, încet, din pămînt.

— Om bun — am răspuns — sînt un om, un suflet de creştin.

Un rîs strident străbătu văzduhul negru şi se pierdu departe în noapte. O voce şi mai puternică decît celelalte, ţipă:

— Un suflet de creştin? Tu eşti creştin?

— Sînt creştin, am răspuns.

— Ah, ah, ah — făcu vocea — şi nu ţi-e ruşine că eşti creştin?

— Nu — am răspuns — nu mi-e ruşine că sînt creştin.

Un rîs batjocoritor întîmpină cuvintele mele, şi trecînd pe deasupra capului meu, se topi puţin cîte puţin în beznă.

— Zău? Şi nu ţi-e ruşine că eşti creştin, ţipă iar vocea.

Am tăcut. Aplecat pe greabănul calului, cu obrajii cufundaţi în coama lui, tăceam.

— De ce nu răspunzi? strigă vocea.

Tăceam privind orizontul care se lumina puţin cîte puţin. O lucire aurie, transparentă ca o coajă de ou, se lăţea încet pe cer.

Ai fi jurat că este un ou, care ieşea lent din pămînt, înălţîndu-se greoi din groapa adîncă şi neagră a pămîntului.

— De ce nu răspunzi? repetă glasul.

Deasupra capului am simţit un foşnet de frunze, agitate de vînt, un murmur de frunze vibrînd în vînt, un rîs turbat tăind văzduhul, şi ceva, ca o aripă de pasăre, îmi atinse obrazul. Erau desigur păsări, erau nişte păsări negre şi mari, poate un stol de corbi, care treziţi din somn, fugeau bătînd din aripile lor negre şi lucioase ca date cu grăsime.

— Cine-i acolo? — am strigat — pentru numele lui Dumnezeu, răspunde!

Clarul de lună cotropea încet cerul. Era cu adevărat un ou ce se năştea din pîntecul nopţii, un ou se năştea aievea din pămînt, ridicîndu-se lent în zare. Cu aceeaşi încetineală, văzui ieşind din noapte şi arborii care străjuiau drumul, decupaţi pe cerul învăpăiat, şi umbre negre mişcîndu-se sus printre ramuri.

Un ţipăt de groază mi se frînse în gîtlej. Erau oameni crucificaţi. Erau oameni răstigniţi de trunchiurile copacilor, cu braţele întinse în cruce, cu picioarele lipite,

bătute în piroane de trunchi, sau cu gleznele strîns legate cu fire de sîrmă răsucite. Unii aveau capul plecat pe un umăr, alţii, în piept, alţii stăteau cu faţa în sus, contemplînd răsăritul lunii. Aproape toţi purtau macferlanele negre ale ovreilor, mulţi erau despuiaţi, şi carnea lor strălucea smerită în răcoarea străbătută de o undă călduţă a lunii. Asemeni oului plin de viaţă, simbol al fecundităţii şi veşniciei, pe care, în picturile de pe mormintele etrusce din Tarquinia, morţii îl ridică între două degete, luna ieşea din pămînt, suind pe cer, albă şi rece ca un ou, luminînd chipurile bărboase, orbitele negre, gurile căscate, mădularele zdrobite ale răstigniţilor.

M-am înălţat în scări, am întins mîinile spre unul din ei şi încercai cu unghiile să smulg piroanele înfipte în picioarele sale. Dar ţipete ascuţite izbucniră printre crengi, şi răstignitul urlă:

— Nu mă atinge, blestematule !

— N-am vrut să-ţi fac rău — am strigat — pentru numele lui Dumnezeu, lasă-mă să-ţi viu în ajutor !

Un hohot de rîs plin de cruzime răsuna din copac în copac, din cruce în cruce, şi văzui capetele clătinîndu-se, bărbile fluturînd, gurile deschizîndu-se, închizîndu-se: auzii pînă şi scrîşnetul dinţilor.

— Să ne vii în ajutor? ţipă vocea, şi de ce? Fiindcă ţi-e milă de noi? Fiindcă eşti creştin? Hai, răspunde: fiindcă eşti creştin? Ţi-e milă de noi fiindcă eşti creştin?

Tăceam, şi glasul reluă cu şi mai multă tărie:

— Ce, nu nişte creştini ca tine ne-au răstignit aici? Ce, cîinii, caii, şobolanii ne-au bătut în piroane de pomii ăştia? Auziţi ! Auziţi ! Auziţi ! dumnealui e creştin !

Cu fruntea aplecată peste grumazul calului, tăceam.

— Răspunde ! Cu ce drept pretinzi să ai milă de noi?

— Nu eu ! — am strigat — nu eu v-am răstignit de copaci ! nu eu !

— Ştiu, spuse glasul cu un minunat accent de blîndeţe şi ură, ştiu, ceilalţi sînt de vină, toţi ceilalţi, de-un neam cu tine.

În aceeaşi clipă, un strigăt răsună departe. Din copac în copac, un tînguit ajunse pînă la noi. Voci care gîfîiau, ţipară:

— Cine? Cine? Cine moare acolo?

Şi alte voci răspundeau de departe, făcîndu-se auzite pînă la noi, din cruce în cruce:

— E David, David al lui Samuel, e David fiul lui Samuel, e David, e David. . .

Cu numele acesta repetat din copac în copac, suspine înăbuşite ajungeau pînă la noi, gemete, ocări, ţipete de durere şi de furie.

— Nu era decît un copil, spuse vocea.

Atunci ridicai ochii. Luminat de lună, de reflexele albe şi reci ale oului cosmic plutind în cerul întunecat, îl văzui pe cel care îmi vorbea: era un om cu trupul gol, cu obrajii argintaţi, descărnat şi bărbos. Avea braţele întinse în cruce, cu palmele pironite de două crengi groase. Mă fixa cu ochii arzători, şi pe neaşteptate, exclamă:

— Ce-nseamnă mila voastră? Ce vrei să facem cu mila voastră murdară? Scuip pe mila voastră ! *la naplivaiu! la naplivaiu !*

Şi alte glasuri repetară în cor:

— la naplivaiu ! la naplivaiu ! Scuip !. . . scuip !. . .

— Pentru numele lui Dumnezeu, — am strigat — nu mă respingeţi ! Lăsaţi-mă să vă ridic de pe cruce ! Nu-mi respingeţi mîna ! E o mînă de om ! De om !

Un rîs răutăcios scîrţîi deasupra mea. Auzeam crengile gemînd, un fior de groază străbătea frunzele.

— Ah, ah, ah ! ţipă răstignitul, aţi auzit? Vrea să ne ridice de pe cruce ! Neam mişel de creştini ! Ne schingiuiţi, ne bateţi în cuie, şi pe urmă veniţi să ne arătaţi mila voastră ! Aţi vrea să vă mîntuiţi sufletele, nu? Vi-e frică de iad. Ah! ah! ! ah !

— Nu mă respingeţi — am strigat — nu-mi respingeţi mîna pe care vi-o întind, pentru numele lui Dumnezeu !

— Vrei să ne ridici de pe cruce, vorbi răstignitul cu o voce gravă şi tristă, şi după aceea? Nemţii ne vor ucide ca pe nişte cîini, şi pe tine o dată cu noi : au să te ucidă ca pe un cîine turbat . . .

— Ne vor ucide ca pe nişte cîini — am repetat în sinea mea, plecînd capul.

— Dacă vrei să ne ajuţi, dacă ţii să ne scurtezi suferinţele, trage-ne cîte un glonţ în cap, tuturor, rînd pe rînd, unul după altul. Hai, începe cu mine : trage, dă-mă gata ! N-ai curajul? Dacă eşti cu adevărat creştin, dacă ţi-e cu adevărat milă de noi, dă-ne lovitura de graţie ! Hai, scoate pistolul şi trage. Ţi-e frică? Ţi-e frică să nu te omoare nemţii fiindcă ţi-a fost milă de noi?

Vorbind astfel, mă privea ţintă şi ochii lui negri, scăpărători, parcă mă străpungeau.

— Nu ! nu ! — am strigat — fie-vă milă de mine, nu-mi cereţi una ca asta ! N-am tras niciodată într-un om, nu sînt un ucigaş ! Nu vreau să ajung un ucigaş !

Şi plîngînd şi ţipînd, mă izbeam cu capul de grumazul calului.

Răstigniţii tăceau. Îi auzeam gîfîind, un şuierat răguşit le ieşea printre dinţii care clănţăneau, iar privirile lor grele îmi ardeau faţa scăldată în lacrimi.

— Dacă ţi-e cu adevărat milă de mine, omoară-mă ! Trage-mi un glonţ în cap ! ţipă omul crucificat, trage-mi un glonţ în cap, ai milă de mine ! Pentru numele lui Dumnezeu, omoară-mă, ah ! omoară-mă, pentru numele lui Dumnezeu !

Şi atunci, plîngînd şi ţipînd cît mă ţineau plămînii, mişcîndu-mi cu greu braţele copleşite de o povară enormă, dusei mîna la şold, şi apucai mînerul revolverului. Încet, ridicînd cotul, am tras revolverul din toc, şi, înălţat în scări, apucîndu-mă cu mîna stîngă de coama calului, ca să nu alunec din şa — atît de slăbit mă simţeam, buimăcit şi paralizat de groază, am ridicat revolverul, apropiindu-l de obrazul răstignitului : în aceeaşi clipă, îl privii : gura ştirbă şi neagră, căscată ca o peşteră, nasul coroiat cu nările pline de chiaguri de sînge, barba ţepoasă, ochii arzători.

— Ah ! blestematule ! îmi strigă răstignitul, asta-i mila voastră? Ne bateţi în cuie şi pe urmă ne trageţi un glonţ în cap ! Asta-i mila voastră, laşilor?

Şi de două, de trei ori, mă scuipă în obraz.

M-am lăsat să cad la loc în şa. Un rîs înspăimîntător trecea din copac în copac. Simţind pintenii, calul porni în trap, şi, cu capul în jos, agăţat cu amîndouă mîinile de oblîncul şelei, trecui pe sub oamenii răstigniţi, şi fiecare mă scuipa, ţipînd :

— Laşule ! goi blestemat !

Scuipăturile lor îmi biciuiau faţa, şi strîngeam din dinţi, aplecat pe gîtul animalului, sub ploaia de scuipături.

Ajungînd astfel la Dorogo, căzui din şa în braţele cîtorva soldaţi italieni care păzeau satul acesta pierdut în stepă. Făceau parte dintr-o patrulă de cavalerie uşoară, comandată de un sublocotenent lombard, foarte tînăr, aproape un copil. Noaptea avui un acces de febră şi aiurai pînă în zori, vegheat de tînărul ofiţer. Nu ştiu ce strigam în delirul meu, dar cînd mi-am recăpătat cunoştinţa, ofiţerul îmi spuse că nu eram cîtuşi de puţin vinovat de soarta acelor nenorociţi, că, în dimineaţa aceea, chiar, o patrulă germană împuşcase un ţăran surprins în momentul cînd le dădea de băut răstigniţilor. Am început să zbier :

— Nu mai vreau să fiu creştin, mi-e ruşine că sînt creştin, un goi blestemat! Mă zbăteam să mă lase să mă duc să le dau de băut acelor nenorociţi, dar ofiţerul ajutat de doi soldaţi mă ţineau cu forţa în pat. M-am zbătut astfel, pînă am leşinat. Cînd mi-am venit în fire, avui un alt acces de febră şi aiurai toată ziua şi noaptea următoare.

A doua zi am rămas întins în pat, prea istovit ca să mă mai pot scula. Priveam pe geam cerul alb deasupra stepei galbene, norii verzui de la orizont, ascultam glasurile ţăranilor şi soldaţilor care treceau pe lîngă gardul grădinii. Seara tînărul ofiţer îmi spuse că, neputînd împiedica grozăviile acelea, nu ne rămînea altceva mai bun de făcut decît să le dăm uitării, ca să nu înnebunim. El îmi mai spuse că dacă m-aş fi simţit mai bine, m-ar fi dus a doua zi să vizitez colhozul din Dorogo cu vestita lui crescătorie de cai. I-am mulţumit pentru gentileţea ce mi-o arăta, dar i-am răspuns că trebuie să mă întorc cît mai repede cu putinţă la Constantinovka. A treia zi m-am dat jos din pat, mi-am luat rămas bun de la tînărul ofiţer (îmi amintesc că-l îmbrăţaşisem, şi că, îmbrăţişîndu-l, tremuram) şi cu toate că mă simţeam vlăguit de puteri, mă suii în şa: escortat de doi cavalerişti, plecai spre Constantinovka în primele ceasuri ale după-amiezii.

Am ieşit din sat, la pas. Cînd am pătruns pe calea străjuită de arbori, am închis ochii, apoi dînd pinteni calului, am pornit în galop printre cele două şiruri groaznice de oameni răstigniţi. Călăream aplecat, cu pieptul lipit de spinarea calului, cu ochii închişi, strîngînd din dinţi. Deodată oprii calul:

— Ce-i cu liniştea asta, am strigat? — de ce atîta linişte?

Recunoscusem liniştea — liniştea aceea... Am deschis ochii, şi am privit. Înspăimîntătorii crişti atîrnau nemişcaţi pe crucile lor, cu ochii rătăciţi, cu gurile căscate, şi toţi se uitau ţintă la mine. Vîntul negru care de mai multe zile cutreera nesigur stepa, ca un cal orb, agita zdrenţele ce acopereau acele biete trupuri canonite, frunzele arborilor, şi nici cel mai slab murmur nu se auzea în frunziş. Corbi negri stăteau cocoţaţi, imobili, pe umerii morţilor şi mă priveau fix.

Era o linişte înfiorătoare. Lumina era moartă, mireasma ierbii, culoarea frunzelor, a pietrelor, a norilor rătăcitori pe cerul de plumb, totul era mort în mijlocul acestei linişti imense, goale şi glaciale. Am dat pinteni calului, care, ridicîndu-se pe două picioare, se avîntă în galop. Şi am gonit astfel, plîngînd şi strigînd în pustietatea stepei, în vîntul negru ce cutreera nesigur prin limpezimea zilei ca un cal orb.

În româneşte de CONSTANTIN ŢOIU

ERNST JÜNGER

IRADIAȚII

Sars-Poteries, 18 februarie 1941

Sosit în gara de mărfuri Avesnes, cu mult înainte de zori ; sînt trezit dintr-un somn adînc, care mi-a prilejuit cîteva splendide imagini de vis ; se făcea că eram copil, dar, în același timp matur, și mă aflam pe vechiul drum spre școală, dintre Wunstorf și Rehburg, pe care-l parcurgeam întotdeauna cu un tren vicinal. Coborîsem parcă la Winzlar, urmînd, pe jos, linia ferată. Era noapte, fiindcă în direcția casei părintești vedeam trasoare înălțîndu-se în văzduh și sfîșiind întunericul, dar totodată și ziuă, deoarece în stînga mea lanurile erau scăldate de lumina soarelui. Pe o țarină cu o abundentă vegetație verde, am văzut-o, sub chipul unei tinere și încîntătoare femei, pe mama, care mă aștepta. M-am așezat lîngă ea și cînd am obosit, ea a apucat holda verde, ca pe o plapumă subțire, cu care ne-am învelit.

Imaginile din vis mi-au strecurat în suflet sentimentul unei nețărmurite fericiri și căldura lor a stăruit prelung, tot timpul cît am stat în frig, pe rampa de descărcare, îndeplinindu-mi misiunea.

Marș la Sars-Poteries ; încartiruire. Am fost repartizat la două doamne bătrîne, dintre care una, numărînd optzeci și unu de ani, a trăit trei războaie. Masa lor de seară, la care am putut contribui cu niște cîrnați, era mai mult decît sărăcăcioasă ; se compunea de fapt, din trei cartofi mari așezați pe o plită și acoperiți cu o scufie din lut. Mica mașină se numește *etouffoir*, fiindcă bucatele sînt fierte înăbușit, fără aer.

Saint Michel, 27 martie 1941

La Charleville, martor la Curtea Marțială. Profit de ocazie să-mi cumpăr cărți, printre altele cîteva romane de Gide și diferite lucrări despre Rimbaud care, de altfel, este născut acolo, unde, după spusele librarului, un cerc restrîns de poeți îi cultivă amintirea. La întoarcere am citit din *Si le grain ne meurt*, splendidul pasaj despre caleidoscop.

Vincennes, 27 aprilie 1941

Prima duminică la Paris. M-am mutat între timp într-o locuință care oferă o minunată priveliște asupra donjonului fortului. Profundă melancolie. După amiază, la grădina zoologică din Vincennes. Girafele alegînd cu limbile lor lungi și ascuțite, mestecau frunze uscate de salcîm, îngrămădite în capul unei scări înalte. Urși negri, o ceată de gheparzi, capricorni corsicani, cățărați pe muchiile unei stînci uriașe, se ofereau contemplației. Măreția acestor măști: ele ne vorbesc, dar noi nu mai sîntem în stare să pricepem frîntura de divinitate din ele.

Paris, 29 mai 1941

Puhoiului de întîmplări potrivnice care mă apasă, i se adaogă acela al ordinului de a supraveghia execuția unui soldat condamnat la moarte pentru dezertare. Inițial, am vrut să anunț că sînt bolnav, dar motivul mi s-a părut pueril. Îmi spuneam în același timp: poate că e mai bine ca *tu* să fii prezent acolo, nu altcineva. Și, într-adevăr, mi-a fost dat să înțeleg, altfel de cum sînt prevăzute, unele lucruri foarte omenești.

De fapt o curiozitate tulburătoare a fost aceea care a decis. Văzusem pînă atunci destui oameni murind, dar niciodată pe vreunul într-o clipă cu totul aparte. Ce înfățișare poate lua o atare situație care ne amenință azi pe toți și ne umbrește existența? Care-i comportarea într-un asemenea moment?

Am citit deci dosarul cu acte, care se-ncheie cu sentința. E vorba de un fruntaș; în urmă cu nouă luni și-a părăsit unitatea, dispărînd în oraș, unde-l găzduia o franțuzoaică. Apărea cînd în civil, cînd în uniformă de ofițer de marină, și se ținea de afaceri. Devenise probabil foarte sigur de sine și în afară de faptul că o făcea pe amanta lui să sufere de gelozie, o și bătea. Ca să se răzbune, ea l-a denunțat poliției, care l-a predat autorităților germane.

Ieri, însoțit de judecător, m-am dus la locul stabilit, o pădurice lîngă Robinson. Într-un luminiș, un frasin cu trunchiul scrijelit de execuțiile anterioare. Se văd urmele a două serii de împușcături: unele mai sus — împușcăturile în cap, altele mai jos — cele în inimă. În miezul crud al lemnului, cîteva muște albăstrui-negre. Ele mi-au întărit convingerea cu care venisem: nu există loc de execuție, oricît de curat întreținut, care să nu amintească de coclaurile unde se aruncă hoituri.

Încă în zori pornim spre această pădurice. În mașină se află medicul comandamentului și un locotenent care comandă plotonul. Pe drum, discuții « ca de la om la om », cu caracter de confidențe, de intimitate.

Plutonul ne întîmpină chiar în luminiș. Formează un fel de coridor în fața frasinului. Soarele strălucește, deși tot drumul a plouat; picăturile de apă sclipesc pe firele de iarbă verde. Rămînem în așteptare cîteva clipe și cu puțin înainte de orele cinci o mașină se strecoară pe poteca îngustă de pădure. Îl vedem pe condamnat coborînd, însoțit de doi gardieni și un preot. În urmă, un autocamion aduce plotonul de înmormîntare și sicriul confecționat conform prescripțiilor: « mărime normală și fabricație ieftină ».

Omul e condus spre coridor; mă cuprinde o neliniște adîncă de parcă m-ar strînge de gît cineva. Adus în fața judecătorului militar, care stă lîngă mine, observ că mîinile condamnatului sînt prinse la spate în cătușe. Poartă pantaloni din stofă de calitate, o cămașă de mătase cenușie și tunică militară descheiată, pe care cineva i-a aruncat-o pe umeri. Se ține drept, e bine făcut, are trăsături simpatice, care plac femeilor.

prietăreasa îi cerceta pe cei care intrau, ca nu cumva să aducă flori, să nu se fi parfumat sau să fi fost în tovărăşia vreunei femei parfumate. De cele mai multe ori, Proust putea fi găsit în pat, îmbrăcat, cu mănuşi galbene pe mînă, pentru a nu-şi roade unghiile. Dădea sume mari de bani meseriaşilor ca să nu lucreze în locuință, deoarece zgomotele îl iritau. Nu permitea să se deschidă ferestrele. Mesuţa de noapte era ticsită cu medicamente, inhalatoare, pulverizatoare. Rafinamentul său nu era lipsit de trăsături macabre: se ducea la măcelar şi-i cerea să-i arate « cum se înjunghie o viţea ».

Paris, 22 mai 1942

După amiază la Plon, Rue Garancière, în tovărăşia lui Poupet, pe care l-am găsit suferind. Mă încredinţează că una din cele mai frumoase dedicaţii citite pe o carte este aceasta: « A Victor Hugo, Charles Baudelaire ». Fireşte, în cazul cînd nici un artificiu nu alterează profunditatea substanţei. A-ţi crea un nume înseamnă în acest caz, a-ţi da o substanţă, încărcînd fiecare literă cu maximă greutate.

În limbă, lucrurile se petrec oarecum asemănător. « Mehr Licht » poate spune oricine, dar numai în cazul lui Goethe cele două silabe scot la iveală profunda lor bogăţie. Asemenea preotului care cuminecă, dăruind mulţimii vin, poetul dăruie cuvintele sale tuturor.

Paris, 22 iulie 1942

După amiază la Picasso. Locuiește într-o clădire imensă, ale cărei etaje au fost transformate în hambare şi depozite de materiale. Casa, Rue de Grands Augustins, e menționată și în romanele lui Balzac. Aci a fost adus după atentat, Ravaillac. La un colţ al clădirii se face o scară în spirală, îngustă, cu trepte din piatră şi lemn de stejar. Pe o uşă era atîrnată o foaie de hîrtie avînd înscris pe ea cu creionul cuvîntul « ICI ». Am sunat și mi-a deschis un omuleţ în haine simple, de muncitor: Picasso în persoană. Îl mai văzusem o dată, însă fugitiv, și acum, din nou, mi-a făcut impresia unui magician — impresie care pe atunci fusese întărită şi de pălărioara verde, ţuguiată, pe care o purta.

În afară de un mic apartament cu dependințe, restul locuinţei se compune din două hambare, unul folosit, probabil, ca atelier de sculptură, celălalt, de sus, pentru pictură. Pardoseala de cărămidă imită fagurii, pereţii galbeni erau sprijiniţi de stîlpi negri de stejar. Tavanul era străbătut și el, de la un capăt la celălalt, de grinzi de stejar, ca nişte nervuri. Încăperile păreau foarte propice lucrului; aveau ceva din gestaţia solurilor vechi, unde timpul a încremenit.

Jos, am răsfoit mai întîi documente vechi, am urcat apoi la etaj. Dintre tablourile zărite acolo mi-au plăcut două portrete de femei și un peisaj cu ţărm de mare, pe care, privindu-l îndelung, părea că tonurile de roșu şi galben se intensifică din ce în ce mai mult. Picasso m-a întrebat apoi cum arăta în realitate peisajul descris în *Falezele de marmoră*.

O serie de alte tablouri, nişte capete asimetrice, mi s-au părut monstruoase. Trebuie să recunoaştem totuşi că dacă un asemenea om de talent excepţional a fost preocupat de atari teme, ele au un corespondent obiectiv, chiar dacă percepţia noastră nu le admite. De fapt este vorba de ceea ce nu a fost văzut încă şi nici născut; nişte experienţe de natură alchimică. De altfel, în timpul convorbirii, a fost pomenit de mai multe ori cuvîntul « retortă ». Mai mult ca oricînd mi-am dat seama, foarte precis dar şi apăsător, că homunculul reprezintă

mai mult decît o invenţie lipsită de înţeles. Imaginea omului e presimţită magic şi numărul celor care să înţeleagă adîncimea înfiorătoare a deciziei în faţa căreia este pus pictorul, este destul de redus.

Deşi am încercat de cîteva ori să îndrept discuţia în această direcţie, Picasso s-a eschivat, poate intenţionat:

— Există chimişti care-şi consacră întreaga viaţă studierii elementelor componente ale unei bucăţi de zahăr. În ce mă priveşte, eu aş vrea să ştiu ce este culoarea.

Referitor la efect:

— Tablourile mele ar produce acelaşi efect, chiar dacă, după ce le-am terminat le-aş împacheta şi le-aş sigila. E vorba de un fenomen nemijlocit.

Despre război:

— Cred că pentru noi doi, aşa cum stăm aci de vorbă, ar fi suficientă o după amiază pentru a cădea de acord asupra păcii. Seara, oamenii ar putea aprinde luminile.

Paris, 25 iulie 1942

... După amiază în Cartierul Latin, unde am rămas uimit de o ediţie în douăzeci şi două de volume din Saint-Simon, un monument al pasiunii istoriografice. Opera se situează în punctul de cristalizare a modernului.

Ceai la Doctoresse. Seara ne-am dus la Valentiner care m-a invitat la cină; în afară de el mai era şi Des Closais. Discuţii asupra lui Picasso şi Léon Bloy. Des Closais mi-a povestit o anecdotă despre Bloy, pe care deşi nu o cred, o notez, întrucît scoate în evidenţă antipatia subconştientă, deşi nu în totul nejustificată, de care se bucură acest autor în lumea literaţilor.

« Conform obiceiului, îl rugase — în zadar însă — şi pe Paul Bourget să-i împrumute bani. Refuzat, Bloy nu s-a sfiit să-l bruscheze în public. La cîtăva vreme, Bourget primeşte o nouă scrisoare prin care, vestindu-l că i-a murit părintele, Bloy îl roagă să-i împrumute cinci sute de franci. Luînd cu sine banii, Bourget porneşte spre Montmartre unde locuia Bloy într-un hotel obscur. În dreptul camerei la care-l conduse portarul, Bourget aude muzică; după ce bate în uşă apare Bloy, neîmbrăcat; prin uşa întredeschisă se zăresc cîteva femei goale, iar pe masă mezeluri şi vin. Bloy, cinic, îl invită pe Bourget să intre; acesta dă curs invitaţiei, pune banii pe cămin, priveşte în jur.

— Domnule Bloy, mi-aţi scris că v-a murit tatăl!

— Aşa, deci, nu împrumutaţi bani decît contra gaj? răspunde Bloy deschizînd uşa camerei învecinate unde pe un pat zăcea cadavrul tatălui său ».

Ceea ce face ca toată povestea să pară neverosimilă stă în faptul că locul nu e prea adecvat pentru un deces. Ciudat apare fireşte şi faptul că în numeroasele sale jurnale, Bloy nu prea pomeneşte de tatăl său, deşi despre restul familiei dă foarte multe amănunte.

Bloy, muribund, întrebat ce simte în preajma morţii:

— Une immense curiosité.

Asta-i foarte frumos. În general, el dezarmează prin replici tăioase.

Apoi despre celebrităţi. Contesa de Noailles, care-l invitase pe mareşalul Joffre:

— Mare trebuie să fi fost plictiseala înaintea bătăliei de la Marna!

Portarul aduce ceştile şi de fiecare dată cînd le oferă îşi bate călcîiele. A participat la primul război mondial ca « nettoyeur » într-o unitate de asalt; într-o

Se citeşte sentinţa. Deşi condamnatul urmăreşte cu atenţie încordată tot ceea ce se petrece în jur, îmi face impresia că totuşi nu înţelege textul. Ochii-i sînt larg deschişi, încremeniţi, avizi, mari; trupul în întregime pare atîrnat de ei. Buzele-i groase bolborosesc, de parcă ar silabisi. Privirile-i cad asupra mea şi căutătura pătrunzătoare, scrutătoare zăboveşte o clipă pe chipul meu. Îi citesc toată frămîntarea care-i dă un aer de uluială, de frăgezime, de copil chiar.

O musculiţă joacă în jurul obrazului stîng şi se aşază de cîteva ori lîngă ureche. Condamnatul ridică din umeri şi-şi scutură capul. Citirea sentinţei ţine doar cîteva minute, dar ele-mi par peste măsură de lungi. Timpul pendulează greu şi încordat. Condamnatul e condus de cei doi gardieni pînă în dreptul frasinului; preotul îl însoţeşte. Sentimentul terifiant de sfîrşeală, de parcă nişte greutăţi imense, urnite din loc, s-ar rostogoli spre mine, mă copleşeşte în clipa aceasta. Îmi amintesc că trebuie să-l întreb dacă vrea să i se pună legătura neagră peste ochi; preotul răspunde afirmativ, în locul lui. Gardienii îl leagă cu două funii albe. Cu voce scăzută, preotul îi mai pune cîteva întrebări; îl aud răspunzînd: « Desigur ». Sărută apoi crucea argintie care i se întinde, în vreme ce medicul îi prinde de cămaşă, în dreptul inimii, un cartonaş roşu de mărimea unei cărţi de joc.

Între timp, la un semn al locotenentului, plotonul s-a aliniat în spatele preotului, o pavăză încă pentru condamnat. Dar, după ce-l mai mîngîie o dată cu mîna, se retrage. Urmează comenzile şi brusc îmi revin. Aş vrea să nu văd nimic, dar privirile, constrînse parcă, sînt aţintite într-acolo şi prind clipa cînd o dată cu salvele apar pe carton cinci găuri mici, întunecate, ca nişte boabe de rouă. Împuşcatul se ţine încă pe picioare, lîngă pom. Trăsăturile lui resfrîng o uluitoare surprindere. Văd cum i se deschide şi închide gura, ca şi cum ar vrea să mai scoată un sunet şi, frînt, să mai spună ceva. Simt furia care ar putea izbucni din el dintr-o clipă în alta. Dar pînă la urmă genunchii se frîng. Sînt desfăcute funiile şi abia acum paloarea morţii inundă dintr-o dată obrajii de parcă o căldare cu lapte de var s-ar fi revărsat peste ei. Medicul se apropie indiferent şi anunţă: « Omul e mort ». Unul dintre gardieni îi scoate cătuşele şi şterge cu o cîrpă sîngele de pe metalul sclipitor. Cadavrul e aşezat în sicriu; îmi pare că văd musculiţa jucînd într-o rază de soare, deasupra lui.

La reîntoarcere, o nouă şi extrem de violentă criză de deprimare. Medicul comandamentului îmi spune că gesturile muribundului au fost simple reflexe. El nu a înţeles nimic din ceea ce mi-a fost dat să intuiesc într-un mod atît de înfiorător.

Paris, 22 octombrie 1941

Cînd năvăleşte asupra stînei, lupul sfîşie doar două-trei oi prinse între ţarcuri; alte cîteva sute se ucid călcîndu-se în picioare.

Paris, 25 noiembrie 1941

Roland, care s-a întors din Rusia, relatează despre înfiorătoarea metodă cu care sînt ucişi prizonierii. Li se spune că trebuie să fie măsuraţi şi cîntăriţi; sînt puşi să se dezbrace şi duşi apoi în faţa « aparatului de măsurat »; în realitate, acesta pune în funcţiune o armă cu aer comprimat care trimite glontele în ceafă.

Paris, 23 noiembrie 1941

Subordonaţilor le poţi cere sfatul cu privire la o anumită situaţie, nu însă şi la substratul etic al acesteia.

Mai sfîntă decît viaţa ar trebui să fie demnitatea omului.

Epoca umanităţii este o epocă în care numărul oamenilor devine foarte rar.

Paris, 4 decembrie 1941

Pe o vreme foarte înceţoşată, la Palais Royal. I-am restituit lui Cocteau pe Boissière. El locuieşte pe Rue de Montpensier şi anume în casa în care Rastignac a primit-o pe doamna de Nucingen. Cocteau avea oaspeţi; în aranjamentul casei m-a surprins prezenţa unei table de grezie pe care, cu ajutorul unei crete, amfitrionul sublinia sensul cuvintelor prin cîteva trăsături de linii.

« L'homme qui dort, c'est l'homme diminué ». Una din erorile lui Rivarol.

Paris, 1 februarie 1942

Dimineaţa, primesc vizita lui Nebel, în legătură cu cazul petrecut la postul de interceptare. Bineînţeles nu a putut nega că n-a fost pus în gardă. După ce a trezit bănuieli prin studiul despre omul-insectă, publicat la Suhrkamp, acum a deschis pur şi simplu posibilitatea de a fi denunţat. În seara de revelion s-au amuzat pe coridoare pe seama « pădurarului şef ». Acum trebuie să dispară undeva în provincie. În orice caz, îmi pare rău că un spirit atît de scînteietor trebuie să părăsească oraşul.

Paris, 16 februarie 1942

Andromeda. Cu asemenea fiice de regi se repetă cele întîmplate cu popoarele germanice care au trebuit să fie îngenunchiate înainte de a fi convertite la creştinism: nu pot iubi decît după ce au fost date pradă demonilor din adîncuri.

Dragostea pentru o anumită femeie este totdeauna disociată: iubim în ea, în primul rînd tot ceea ce are comun cu restul milioanelor de femei şi apoi, ceea ce o deosebeşte de toate celelalte, ceea ce îi aparţine în exclusivitate. Foarte rar se întîmplă ca în una şi aceeaşi făptură să se împletească ambele ipostaze — cupa şi vinul.

Paris, 17 februarie 1942.

Seara la Calvet, în tovărăşia lui Cocteau, Wiemer, şi Poupet care mi-a dăruit, pentru colecţia personală, un autograf al lui Proust. Cocteau a povestit cîteva episoade din relaţiile sale cu Proust. Acesta nu permitea niciodată să se şteargă praful; pînzele de păianjen atîrnau pe mobile « comme Chincilla ». La uşă, pro-

busculadă, un german i-a rupt cu dinții degetul mare. I-a interzis soției să le spună germanilor « boches » — « Eu am dreptul să le spun boches, fiindcă am luptat cu ei ».

Paris, 26 iulie 1942

După amiază, în cimitirul Montparnasse. Găsesc, după lungi căutări, mormîntul lui Baudelaire, cu acea înaltă stelă funerară reprezentînd un liliac cu uriașe aripi noptatice.

Zăbovesc, printre mormintele părăsite, în preajma lăcașului de veșnică odihnă a lui Napoleon Charles Louis Roussel, decedat la 27 februarie 1854, « artist » la vîrsta de nouăsprezece ani și jumătate. Pe lespedea așezată de prieteni, dintr-o cupă căzută de pe soclu mușchiul năpăditor se revarsă ca un torent verde de viață.

M-a impresionat totdeauna taina care învăluie cavourile unor necunoscuți, pierdute într-o mare de morminte simple. Se aseamănă cu urmele pașilor pe nisip, pe care vîntul le spulberă într-una.

Am citit la « Raphael »: *Der Theodor* de Heinrich Hansjakob. Am impresia că descinde din apa vie a darului popular de a povesti, care astăzi începe să sece. Și o dată cu el piere din literatură și humusul, flora de mușchi de la rădăcina și baza tulpinei, într-un cuvînt, arta de a grada o descriere.

Paris, 28 iulie 1942

Nefericitul de farmacist din colțul străzii, a cărui soție a fost deportată. Asemenea ființe bine intenționate nu se gîndesc deloc să se apere, nici măcar cu argumente. Chiar în clipa cînd se sinucid, nu aleg calea oamenilor liberi, ci se retranșează în ultima lor cetățuie, caută noaptea, întocmai ca acei copii fricoși care-și caută mama. E înfiorător cît de mare este astăzi nepăsarea, chiar și a tinerilor, față de suferințele celor lipsiți de orice apărare. Tinerii au pierdut pînă și sensul suferinței. Au devenit prea slabi pentru a duce o viață cavalerească, ba și-au pierdut pînă și obiceiul atît de firesc de a nu permite lovirea celor slabi. Dimpotrivă, văd un act de bravură în asta.

Înainte de amiază, după ce am scris aceste rînduri, am făcut o vizită bunului Potard, și i-am dus o rețetă precisă de Doctoresse. În timp ce mi-o pregătea, mi-a dăruit un săpun, bănuind bunele intenții cu care am venit la el. Nu trebuie să uit nici o clipă că mă aflu printre oameni care suferă. Asta reprezintă mult mai mult decît orice victorie obținută pe calea armelor sau a spiritului și mai mult decît ovațiile sterpe ale tinerilor care-și permit orice.

Paris, 10 august 1942

Noaptea, în vis, în tranșeele primului război mondial. Se făcea că eram într-un adăpost; în jurul meu se aflau de astă dată, copii, cărora le arătam cărți ilustrate. Am ieșit apoi afară și m-am întins într-o pîlnie de bombă. Din pricina bombardamentelor pămîntul părea trecut printr-un ciur fin. Am frămîntat în palme crusta fărămicioasă, ca să cunosc mai bine materia din care purcedem și în care dispărem. N-am prea putut face o deosebire între ea și trupul și mîinile mele. Zăceam acolo ca o mumie, în ipostază de mumie.

Paris, 8 septembrie 1942

Seara la Valentiner; erau acolo Henry de Montherlant şi Nebel care venise de pe insule. Nebel mi-a povestit despre o profeţie din secolul al XVI-lea cu privire la actuala distrugere a Köln-ului, care s-a adeverit întrutotul cuvînt cu cuvînt şi chiar cu precizări geografice, întrucît a fost distrusă partea care forma pe atunci inima oraşului.

Despre Quincey, a cărui ediţie engleză, adusă de Nebel, am rîvnit-o de mult; despre tauromahia care în tinereţe l-a făcut pe Montherlant să fugă de acasă. Despre Ducele de Saint-Simon şi memoriile lui Primo Visconti de la curtea lui Ludovic al XVI-lea. Montherlant a povestit anecdota cu baronul de Guiche pe care a descoperit-o acolo şi pe care o aminteşte şi într-una din cărţile sale.

Paris, 2 octombrie 1942

...În fiecare viaţă de om există un număr de lucruri pe care nu le destăinuim nici celui mai sincer confident. Ele se aseamănă cu pietricelele din stomacul găinilor, şi care nu pot fi asimilate prin simpatie. Sînt lucrurile cele mai abominabile şi cele mai sublime pe care omul le tăinuieşte cu multă grijă. Dacă prin spovedanie se eliberează de cele rele, pe cele bune le dăruieşte numai lui Dumnezeu. Tot ceea ce-i nobil, bun, sfînt în noi se situiază în afara sferei socialului: este incomunicabil.

Sub acest aspect, femeile sînt mult mai tăinuitoare: adeseori, adevărate morminte ale unor relaţii amoroase defuncte. Există oare vreun soţ sau vreun amant care să le cunoască pe toate, oricît de strîns ar sta în braţele lor? Toţi cei care au întîlnit, după ani, o fostă iubită, s-au înspăimîntat de măestria acestei tăceri. Cu adevărat fiice ale pămîntului. Există decizii înfiorătoare şi solitare închise în pieptul lor, ca bunăoară paternitatea. Sînt abisuri medeice în plină epocă burgheză, ca de exemplu imaginea acelei femei căreia ani de-a rîndul i-a fost dat să-şi vadă soţul adorînd un copil care nu era al lui.

« Doi oameni care se iubesc, ar trebui să se destăinuie reciproc» — dar dispun ei oare de suficientă tărie pentru aşa ceva?

Doresc să mă destăinui, dar mi-e teamă că ai să mă asculţi ca un duhovnic al propriei tale cauze, nu cu înţelepciunea reprezentantului lui Dumnezeu. Mi-e teamă că vei deveni judecătorul meu».

Aspectul înfiorător şi salutar totodată al rugăciunii constă în aceea că deschide pentru o clipă adîncul inimii, lăsînd să pătrundă lumina. Există oameni, mai ales în zona latitudinilor noastre nordice, cărora li se deschide o astfel de poartă a adevărului, o poartă a ultimei şi neînduplecatei onestităţi. În caz contrar, ei nu pot fi decît răi, nu au decît ascunzişuri sumbre faţă de semenul lor cel mai apropiat şi chiar de iubita lor — şi acolo unde prevederea nu ar fi în stare să pună stavilă limbii, ar face-o neînduplecarea.

Berlin, 15 noiembrie 1942

Lectură din revista « Zalmoxis»; numele acesta este — după cum spune Herodot — corespondentul scitic al lui Hercule. M-au atras două studii, unul asupra obiceiului de a culege şi de a folosi rădăcini de mătrăgună, celălalt despre « Symbolisme aquatique», care dezbate raportul dintre lună, femeie şi mare. Ambele sînt

scrise de Mircea Eliade, redactorul revistei, despre care — ca şi despre maestrul său René Guénon — Carl Schmitt mi-a împărtăşit unele amănunte.

Concludent în special este raportul etimologic dintre scoică şi organele genitale femeeşti, ca de pildă raportul latinescului «conca» cu danezul «Kudefisk» — «Kude» avînd semnificaţia de «vulva».

Tematica revistei este foarte promiţătoare: aspectele logice sînt convertite în simboluri... În fiecare frază musteşte fecunditatea.

Carl Schmitt mi-a mai dăruit o carte a lui Gubernatis: «La Mythologie des Plantes». Autorul a fost, în urmă cu şaizeci de ani, profesor de sanscrită şi mitologie la Florenţa...

Paris, 4 martie 1943

Micul dejun cu Heller la Florence Gould care s-a mutat acum într-o locuinţă pe Avenue Malakoff. Am găsit acolo în afară de Jouhandeau şi pe Marie Louise Bousquet şi pe pictorul Bérard.

Convorbiri în faţa unei vitrine pline cu antichităţi egiptene de la Rosette. Amfitrioana ne-a arătat străvechi cutii de alifie şi ulcioare pentru lacrimi din morminte antice, de pe care, jucîndu-se, a răzuit pieliţa de culoare violacee închisă şi sidefie aşa încît pulberea s-a răspîndit în lumină. Ne-a împărţit cîte ceva din ele — n-am putut rezista darului: un scarabeu splendid, cenuşiu deschis, cu o inscripţie mare pe placa soclului. Apoi ne-a arătat cărţi şi manuscrise care au fost legate de Gruel — dintr-o lucrare cu tablouri vechi lipseau trei file pe care le smulsese şi le dăruise unui vizitator cărula îi plăcuseră foarte mult.

La masă am aflat amănunte asupra lui Reverdy pe care l-am amintit, întrucît Bérard şi Madame Bousquet sînt prieteni cu el. Există spirite care se recomandă, se dezvăluie printr-o singură epigramă.

Convorbire cu Jouhandeau, ale cărui «Chroniques maritales» Hercule mi le trimisese în urmă cu ani, asupra felului cum lucrează. După un somn de nici şase ore, se scoală la patru dimineaţa şi lucrează pe manuscrise pînă la orele opt. Se duce apoi la gimnaziu, unde este profesor. Liniştitele ore ale dimineţii pe care le petrece cu un termos pe genunchi sînt cele mai plăcute. Apoi, despre construcţia frazelor, interpunctuaţia lor şi mai ales despre punct şi virgulă, la care ar vrea să renunţe, dar pe care le consideră drept surogat necesar al punctului, în cazurile cînd fraza se continuă logic. Despre Léon Bloy: prin Rictus aflase unele amănunte din viaţa acestuia, care-mi erau necunoscute. Bloy nu este încă un clasic, dar va fi o dată. Şi în cazul operelor este nevoie de un oarecare timp, pînă ce dispare temporarul. Au şi ele purgatoriul lor. După care cresc mai presus de orice critică.

Paris, 14 martie 1943

După amiază la Marcel Jouhandeau care locuieşte într-o căsuţă din Rue du Commandant Marchand, un colţ al Parisului pe care l-am îndrăgit de multă vreme, mai mult decît oricare altul. Am stat împreună cu soţia sa şi cu Marie Laurencin în grădiniţa care deşi nu era mai lată decît o batistă, era plină de flori. Soţia lui seamănă cu măştile care pot fi văzute în vechile sate de podgorii. Ele ne captivează nu atît prin mimică, cît mai ales prin încremenirea care se resfrînge de pe chipul lor de lemn strident vopsit.

Am vizitat apoi locuinţa, care exceptînd bucătărioara, are la fiecare din cele trei etaje cîte o încăpere — jos un salonaş, la mijloc dormitorul, iar sus, asemenea observatorului unui planetariu, o bibliotecă amenajată ca locuinţă.

Pereţii dormitorului sînt vopsiţi în negru cu ornamente aurii, mobile chinezeşti în vernis roşu. Priveliştea unei asemenea încăperi paşnice e apăsătoare, totuşi lui Jouhandeau îi place să stea acolo şi chiar să lucreze din plin, în zori, cînd soţia doarme încă. Foarte frumos mi-a povestit cum se trezesc pe rînd păsărelele şi încep să-şi acordeze melodiile.

A venit apoi Heller şi am luat loc în bibliotecă. Jouhandeau ne-a arătat manuscrise, mi-a dăruit şi mie unul, ierbarul şi colecţia de fotografii. Într-o mapă cu fotografii ale soţiei sale se găsesc şi cîteva nuduri ale ei, de pe vremea cînd era dansatoare. Nu am rămas surprins deoarece ştiam din cărţile lui că vara, mai ales, obişnuieşte să se plimbe goală prin casă şi să-şi rezolve astfel treburile cu furnizorii, meseriaşii, omul de la gaz.

Convorbiri. Despre bunicul soţiei lui Jouhandeau, un poştaş care, la patru dimineaţa, înainte de a porni cu scrisorile, lucra mai întîi în vie. « Munca în via aceea era rugăciunea lui». Socotea vinul drept un medicament universal şi dădea şi copiilor din el cînd aceştia erau bolnavi.

Apoi despre şerpi, din care, o dată, un prieten a adus o duzină. Lighioanele s-au răspîndit prin locuinţă; după luni de zile chiar îi mai puteai găsi pe sub covoare. Unul din ei îşi luase obiceiul ca să se ridice seara pe piciorul lampadarului; se încolăcea pe abajur unde era mai cald.

Din nou mi s-a confirmat impresia despre străzile, casele şi locuinţele Parisului: sînt nişte arhive ale unor substanţe de esenţă veche, saturate pînă peste măsură de exemple justificative şi amintiri de toate soiurile.

Seara, vizită la Florence care-i bolnavă; şi-a rănit piciorul în locuinţa lui Céline. Ea mi-a povestit despre acest autor că în ciuda marilor sale venituri se plînge totdeauna că nu are bani; dă totul prostituatelor care-i transmit bolile lor.

Chiar de ar fi ca toate clădirile să fie distruse, rămîne totuşi limba ca un castel fermecat cu turnuri şi crenele, cu bolţi străvechi şi ganguri pe care nimeni nu le cercetează. Acolo, în pivniţele, tainiţele şi galeriile ei vom putea zăbovi chiar de-ar pieri lumea întreagă.

Paris, 4 octombrie 1943

După amiază, cu Jouhandeau, la Braque care are un mic atelier, atrăgător, orientat spre sud, în apropierea parcului Montsouris.

Am fost primiţi de un bărbat de statură mijlocie, dar bine dezvoltat, de vreo 60 de ani, îmbrăcat într-o jachetă albastră de pînză de in şi pantaloni cafenii de Manchester. Papucii comozi de casă, din piele, ciorapii de lînă moale şi o pipă mereu aprinsă fac să crească impresia de mişcare liberă într-un spaţiu familiar. Capul expresiv, decis, cu păr des, complet alb; ochii de un splendid email şi neobişnuit de proeminenţi ca nişte lentile foarte şlefuite.

Pereţii casei bogat ornamentaţi cu tablouri. Mi-a plăcut în special un tablou reprezentînd o masă pe care cupele şi sticlele par mai mult obiecte spiritualizate decît reale. O natură moartă, neterminată, pe un şevalet, moştenire părintească pe care vopseaua s-a uscat în cruste groase, atîrnînd ca nişte stalactite multicolore.

Convorbire despre raportul dintre pictura impresionistă şi camuflajul din timpul războiului, despre care Braque susţine că e o descoperire a sa, desăvîrşind astfel în artă dispariţia formelor în culoare.

Braque evită prezenţa imaginilor şi a modelelor, pictează din amintire, ceea ce dă tablourilor sale un profund aspect de realitate de vis. În legătură cu aceasta, mi-a povestit că, recent, a inclus într-unul din tablourile sale un homar, fără să ştie cu

precizie cîte picioare are acest animal. Cînd ulterior, la masă, s-a convins în fața unui exemplar, își dădu seama că ghicise întrutotul numărul exact — bazat pe concepția aristoteliană după care speciile sînt rînduite în funcție de un anumit raport cifric.

Ori de cîte ori întîlnesc un om activ, îl întreb asupra experiențelor cîștigate o dată cu vîrsta. Mi-a răspuns că cel mai plăcut lucru constă în posibilitatea de a se transpune într-o stare în care nu mai are nevoie să facă vreo alegere — și eu am interpretat asta în sensul că la o vîrstă înaintată, viața devine mai necesară și mai puțin întîmplătoare; calea are o linie simplă.

El adaogă: « Trebuie deopotrivă să ajungem ca actul creației să nu pornească de acolo, ci de aci », indicînd cu un gest mai întîi fruntea, apoi diafragma. Gesturile în succesiunea lor m-au uimit deoarece există în genere credința că munca devine mai conștientă în cazurile cînd exercițiul, experiența se simplifică, întrucît este vorba de o conștientă scurtare a procedeelor creatoare. Ele m-au făcut totuși să înțeleg transformările foarte vizibile în schimbarea de direcție de la cubism la un realism profund. Există un progres și în direcția naivității. În domeniul spiritului există alpiniști și mineri; unii urmează trăsătura paternă, ceilalți, pe cea maternă. Unii cuceresc marile înălțimi, o claritate crescîndă, alții, întocmai ca eroul din « Minele din Falun » al lui Hoffman, pătrund în galerii din ce în ce mai adînci — acolo unde ideea se revelează spiritului în toată splendoarea-i latentă, deplină, cristalină. Aceasta este de altfel și deosebirea dintre apolinic și dionisiac. Cei mari însă posedă ambele forțe — ei măsoară de două ori pe atît întocmai cum pentru ochi, oglinda mării divizează înălțimea absolută a Anzilor. Cu toate acestea domeniul lor se întinde începînd cu zona de zbor a vulturilor și terminînd cu aceea a monștrilor din adîncul apelor.

Prin Braque și Picasso am cunoscut doi dintre marii pictori ai epocii. Impresiile au fost deopotrivă de puternice și totuși principial diferite, în măsura în care Picasso, dincolo de scoarța cerebrală, apare ca un extraordinar de puternic magician, în vreme ce Braque dispune de o amabilitate iradiantă. Aceasta se poate vedea și din deosebirea dintre ateliere, la Picasso conturîndu-se specificitatea spaniolă. În atelierul lui Braque am întîlnit o mulțime de obiecte mici — măști, vaze, cupe, divinități, scoici și altele asemănătoare. Am avut impresia că e vorba mai degrabă de niște talismane, de un soi de magnete pentru a atrage substanța visului, decît de niște modele în înțelesul obișnuit al cuvîntului. Se pare că e vorba de aceeași substanță tezaurizată și care iradiază ori de cîte ori achiziționezi un tablou al lui Braque. Printre obiecte se numără și un fluture mare împodobit cu ochi de un albastru marin. Braque l-a prins în grădina sa în care crește și o iederă despre care afirmă că a adus-o din Japonia și a aclimatizat-o. . . .

Paris, 14 octombrie 1943

Se făcea că am coborît într-un cavou, la sicriul bunicului, dascălul copilăriei mele. Dimineața am deschis cartea de vise unde am găsit pentru « tombeau » = *longevité*. E una din acele anoste tălmăciri care caracterizează asemenea cărți. A intra în cavoul unui strămoș pare să însemne mai degrabă a căuta în momente grele un sfat pe care, de unul singur nu-l poți găsi.

În teancul de corespondență, o scrisoare de la un tînăr soldat, Klaus Meinert, care mi-a mai scris o dată cu prilejul micului meu studiu asupra vocalelor. De astă dată îmi comunică descoperirea sensului simbolic al majusculelor:

A, pare să însemne distanță și înălțime. Este atestat foarte simplu prin semnul: ^ două puncte îndepărtate se întîlnesc la zenit.

E, este vocala lipsei de spaţiu, a gîndirii abstracte, a lumii matematice. Este tălmăcită prin trei paralele monotone ≡ care includ şi o verticală.

I, exprimă semnul eroticii, a relaţiei de sînge, a dragostei, a pasiunii.

O, ca vocală deschisă, semnifică soarele şi ochiul.

U, sau aşa cum îl scriau bătrînii, V, este vocala pămîntului, care se cufundă în adînc. Semnificativ este şi faptul că este opusul lui A.

Chestiunile acestea m-au bucurat, deoarece denotă spirit de observaţie. M-am gîndit în acelaşi timp la circumstanţele în care s-au născut ele — în timpul unor marşuri, în nopţile de gardă, în adăpostul tranşeelor. Tinerii se cramponează de elementele spirituale ale vieţii ca de o constelaţie văzută de undeva de pe o poziţie pierdută. Cît de rar sînt ei ajutaţi în aceste minunate porniri ale lor.

Paris, 21 decembrie 1943.

În corespondenţa franceză care mă aştepta la « Raphael », a fost o scrisoare a lui Jean Leleu despre Leon Bloy, a cărui lectură i-am recomandat-o. Ceea ce-l impresionează este « inumanitatea » acestui autor. Îi reproşează în special că foarte adesea catolicismul său încetează să mai fie creştin. E adevărat: multor romane ale lui Bloy li se poate imputa devierea « spaniolă », o abrutizare foarte personală, care pînă la urmă devine neînduplecare. De cealaltă parte se situiază devierea germanică, tinzînd spre descompunerea în elemente. Marele Inchizitor şi Angelus Silesius.

Lectură: Horst Lange: *Das Irrlicht (Luminiţa rătăcitoare)*, o povestire pe care, ilustrînd-o, Kubin mi-a trimis-o din Zwickledt. Chiar de la primul său roman acest autor mi-a atras atenţia asupra faptului că e un deplin cunoscător al lumii smîrcurilor, cu flora şi fauna ei, cu viaţa ei meteorică. În arida noastră literatură, iată unul care-i stăpîn şi crede în simbolistica sa. El face parte din buchetul acela sumbru al autorilor originari din estul Europei care probabil că vor fi decretaţi cîndva drept şefi de şcoală — mă gîndesc la nume ca Barlach, Kubin, Trakl, Kafka şi alţii. Aceşti mesageri ai decăderii, din Europa orientală, sînt mult mai profunzi decît cei occidentali; dincolo de aparenţele sociale, ei pătrund pînă în relaţiile elementare şi pînă în zona viziunilor apocaliptice. Astfel, Trakl dispune de experienţa în domeniul umbrelor taine ale descompunerii, Kubin, de aceea a lumii de pulbere şi putregai, şi Kafka, de acela al imperiului demonilor de vis, iar Lange de aceea a mlaştinilor în care forţele prăbuşirii trăiesc mai puternic decît oriunde, ba chiar se dezvoltă, proliferează. De altfel, într-o zi, însuşi Kubin, bun cunoscător al acestui autor, i-a prezis că se află în preajma unor întîmplări sumbre.

Paris, 31 decembrie 1943

(. . .) Din toate domurile, singurul care va dăinui este acela a cărui cupolă va fi formată de mîinile împreunate. Doar acolo există certitudine.

Paris, 13 august 1944

După amiază, vizite de rămas bun, ultime întîlniri. Plimbare cu Charmille pe cheiurile Senei. Fiecare cotitură decisivă se realizează în numeroase despărţiri personale.

Kirchhorst, 6 octombrie 1944

La mlaştini. În depărtare pe fond de umbre albastre lucesc coroanele gălbui ale pădurii. Soarele de toamnă dă la iveală multă albăstrime. La fel se petrece şi în domeniul spiritului. Toamna e o invitaţie la metafizică, dar şi la melancolie.

Simt nevoia unui somn prelung, a unor nopţi abundente. Creerul, asemenea ficatului lui Prometeu, e devorat de vulturul luminii. Se reface doar la întuneric.

Kirchhorst, 27 octombrie 1944

La Bothfeld, pentru formele de eliberare din serviciul militar. Acum cînd războiul este prezent pretutindeni, lucrul acesta nu mai înseamnă nici o schimbare. Pe drum am găsit o frîntură de potcoavă.

Kirchhorst, 28 octombrie 1944

Mit şi ştiinţă. Ici, lumea e interpretată, dincolo, explicată. Cînd Palinurus adoarme la timonă, se spune că Dumnezeu i-a trecut pe la gene. Chimistul explică fenomenul prin formarea acidului lactic în ţesuturi. Alchimia reprezintă una din cele mai ciudate tranziţii: este ştiinţifică în experimentări, dar mitologică în explicaţii.

Friedrich George are dreptate cînd spune că lumea titanilor se apropie mai mult de tehnică, decît de Olimp. Astfel, bunăoară, titanii au un singur zeu, care poate fi considerat tehnician, pe Hefaistos; în preajma acestuia şi sub protecţia lui lucrează în atelier, aşa cum sînt reprezentaţi în scena făuririi armelor lui Aeneas.

Scufundarea «Titanicului» care s-a lovit de un munte de ghiaţă este — mitic văzută — un pandant la Turnul lui Baal din Pentateuh. Un turn al lui Baal, *en plein vitesse*. Nu numai numele este simbolic, ci şi aproape fiecare amănunt. Baal, viţelul de aur, bijuterii fabuloase, mumii, ca de faraoni — toate erau prezente.

Kirchhorst, 30 octombrie 1944

Cînd a căzut mina aeriană, am avut impresia că pereţii caselor au devenit transparenţi şi că doar căpriorii, asemenea unor carcase organice, au rămas imobili.

Moartea trebuie că ascunde în sine un fenomen de o măreţie deosebită, care atinge uneori genialitatea. Am observat, în repetate rînduri, că ori de cîte ori primesc vestea morţii cuiva, un soi de înduioşare şi de incredibilă uluire pun stăpînire pe mine, de parcă cel decedat a izbutit să treacă un examen dificil şi să îndeplinească o misiune de care nu-l credeam capabil. Şi atunci, dintr-o dată, aspectele vieţii lui dobîndesc o aură miraculoasă . . .

Kirchhorst, 29 noiembrie 1944.

Perpetua a visat că i s-a extras un canin.

Către prînz, pe o vreme cu cer foarte înnourat, şi-au făcut apariţia numeroase escadrile, care au aruncat bombe. Deasupra satului părea că a început să rotească un uriaş carusel, din care cădeau fiori de oţel. Au explodat toate în jurul Kirchhorst-

ului — la Stelle, la Lohne; privind din grădină, am văzut explozia a vreo treizeci de bombe. La Buchholz se pare că au făcut mari ravagii, la Misburg, au fost scoase de sub dărămături cadavrele a cincizeci de fete din trupele auxiliare ale unităţilor de aviaţie. . .

. . . În vis, am plecat să fac o vizită tatălui meu; l-am şi găsit, dar cei doi stîlpi de la intrarea casei crescuseră într-atît de mult unul în celălalt, încît cu greu m-am putut strecura printre ei.

Kirchhorst, 12 ianuarie 1945.

Ernstl e mort; a căzut, bunul şi dragul meu copil, încă în ziua de 29 noiembrie, anul trecut ! Ieri, 11 ianuarie 1945, seara, imediat după ora şapte, am primit vestea

Kirchhorst, 15 ianuarie 1945.

Somnul face bine, dar de îndată ce te trezeşti, durerea se înstăpîneşte din nou. Mă întreb cum de a fost posibil ca timp de săptămîni, gîndindu-ne zi de zi la flăcăul nostru, să nu simţim totuşi un ecou măcar al adevărului. Fireşte, rămîne doar ceea ce am notat în aceste file în ziua de 29 noiembrie 1944, ziua morţii lui, poate chiar în ceasul morţii lui. Mi-amintesc că mă gîndisem atunci, imediat, la credinţa populară atît de răspîndită, dar este uluitor că, în ciuda tuturor încercărilor de a tălmăci visul Perpetuei, nici pe departe nu mi-a trecut prin gînd cea mai apropiată eventualitate.

Sîntem ca nişte stînci în vuietul fără glas al eternităţii.

Kirchhorst, 1 mai 1945

. . .Seara posturile de radio au anunţat moartea lui Hitler, care rămîne învăluită în mister ca multe alte lucruri legate de persoana acestuia. De mult am avut impresia că, asemenea lui Mussolini, acest om nu mai acţiona decît ca o marionetă, sub imperiul unor mîini şi a unor forţe străine. Bomba lui Stauffenberg nu i-a luat viaţa, i-a smuls însă aura; se simţea în glasul său. Că un asemenea atac va veni şi încă din partea unui om cu nume ilustru am bănuit-o de la început, după cum am bănuit că atacul va avea efect în măsura în care va eşua. Am analizat în amănunt o atare situaţie încă din 1939, creînd personajul Sunmyras.

Se spune că « marele om » s-ar fi otrăvit. Aceasta contrazice viziunea despre care mi-a vorbit Ziegler, mi se pare în 1942, la Paris. Soţia acestuia îl văzuse într-un loc întunecat, cu sîngele năvălindu-i pe gură. Cu ani în urmă, în orele de transă astrală, ea văzuse şi marea navă aeriană în flăcări la Lakehurst.

Mă simt cuprins de un sentiment ciudat, amintindu-mi de şedinţa aceea. Era la « Café de la Paix ».

Kirchhorst, 2 mai 1945

Munca, îndeletnicirea cu lucruri lipsite de importanţă oferă nu numai o contrapondere iluzionarului, ci ajută să apărăm sau să restabilim demnitatea în locurile unde a fost rănită. Pe măsură ce creşte panica, pe atît de îmbucurătoare

este priveliştea unui om care nu supraevaluiază spaima şi refuză să i se închine. În epocile de ateism lucrul acesta nu va fi mai uşor, dimpotrivă. În copilăria mea, cînd abia învăţasem să citesc, mă emoţionase profund povestea unei întîmplări din timpul răscoalei boxerilor. Cred că era vorba de raportul unui ofiţer din statul major de la Waldensee care nara execuţia unor ostatici chinezi. Aceştia aşteptau într-un şir lung pentru a fi decapitaţi unul după celălalt. Ofiţerul fu impresionat de unul dintre chinezi, care, aşteptîndu-şi rîndul, citea o carte. Îl rugă deci pe cel ce comanda execuţia să-l graţieze pe om, ceea ce se şi întîmplă. Comunică această hotărîre celui ce citea. Chinezul mulţumi respectuos, vîrî cartea în buzunar şi părăsi locul execuţiei unde continuă masacrarea ostaticilor. M-am întrebat mai tîrziu: oare ce carte va fi citit în clipa aceea? Ar trebui să cunoaştem textul. Astăzi aş putea spune că-l va fi preocupat fie un capitol din *Kin-Ping-Meh*, fie un manual despre cultivarea crinilor.

Pe înţelept îl recunoşti nu după aspect, ci după profunditatea preocupărilor sale. Acolo se trece marele examen; există rugăciuni goale de sens dar şi un surîs care convinge.

Kirchhorst, 16 mai 1945

Cînd, în însemnările mele, vorbesc despre rus, american, polonez, german, francez, cuvintelor acestea nu trebuie să li se acorde alt înţeles decît acela pe care-l au în enumărarea piesele unei partide de şah. Piesele pot fi albe, dar pot fi şi negre. Oricare din ele poate strica jocul, oricare din ele poate lua decizii pentru sine sau poate să se jertfească pentru rege. Crima, violul, jaful, hoţia, curajul, măreţia, ajutorul dat la nevoie — toate acestea nu aparţin în exclusivitate unei singure naţiuni. Fiecare poartă în sine toate modalităţile în care se reflectă caracterul uman.

Nu putem renunţa totuşi la faptul că aparţinem unui popor. Stă în firea lucrurilor să participăm mai intens la nenorocirea familiei, la suferinţele fratelui, şi, totodată, să fim mai vîrtos implicaţi în greşelile lor. Fiindcă greşelile lor sînt şi greşelile noastre. Trebuie să le reparăm, să dăm socoteală.

Kirchhorst, 23 mai 1945

...Radio-ul vesteşte, că, deghizat, Himmler a fost arestat. Poate că era pentru prima oară cînd, Reichsführer-ul SS s-a deghizat în vagabond sau cerşetor cu un singur ochi. Sic transit gloria. În momentul arestării a sfărîmat între dinţi o fiolă de acid cianhidric pe care o purta în gură. Eram de la început convins că asemenea bomboane fac parte din zestrea, din obiectele necesare unor potentaţi adevăraţi, lipsiţi cu totul de scrupule.

Ceea ce m-a impresionat totdeauna în mod profund la acest om, a fost felul său de-a fi un burghez oarecare. Sîntem înclinaţi să credem că un om care pune la cale uciderea a mii de semeni de-ai lui, trebuie să se deosebească profund de toţi ceilalţi, că este învăluit de o aură înfricoşătoare, de o strălucire luciferică. În locul acestora, întîlneşti o figură pe care o poţi vedea în orice oraş mare, cînd cauţi o cameră mobilată şi-ţi deschide uşa un inspector pensionat înainte de vreme.

În asta se reflectă clar, pe de altă parte, măsura în care răul a pătruns în instituţiile noastre: progresul abstractizării. În spatele oricărui nevinovat ghişeu îşi poate face apariţia călăul nostru. Astăzi, el ne poate înmîna o scrisoare reco-

mandată, mîine, sentința de moarte. Astăzi, ne perforează biletul de tramvai, mîine, ceafa. Şi oricare din treburi o execută cu aceeaşi pedanterie, cu aceeaşi conştiinciozitate. Cel ce nu vede acestea pe peroanele gărilor sau în *keep smilling*-ul vînzătoarelor, trece ca un daltonist prin lumea aceasta, care are nu numai perioade şi zone înfiorătoare, ci în însăşi esenţa ei este înfiorătoare.

Ar mai trebui să meditām şi asupra faptului că ideile mucede, antipatia cotidiană a unor asemenea chipuri se datoresc rolului secundar pe care-l joacă în împărăţia răului. Ideea că milioane de oameni au trebuit să renunţe la viaţă numai fiindcă domnul Himmler a apăsat pe manivela maşinii de distrugere, ţine de categoria iluziilor optice.

După ce, de-a lungul unei ierni grele, a nins fără încetare, este suficientă laba unui iepure pentru ca lavina să se prăvălească.

Celălalt aspect nu ne este cunoscut. În clipa cînd victima păşeşte pe poarta măreţiei, ea îl uită pe călăul ei; acesta rămîne ca o fantomă în lumea de groază, ca un portar îmbrăcat în livreaua epocii.

Kirchhorst, 8 iunie 1945

Am încheiat lectura din Ieremia. Zedechia nu este omul în stare să domine soarta care l-a aşezat între marile puteri ale Babilonului şi Egiptului. Slăbiciunile sale se vădesc şi în relaţiile cu Ieremia. Ar fi trebuit fie să-l omoare pe profet şi să se pregătească să piară sub dărîmăturile templului şi ale oraşului, fie, sfătuit de Ieremia, să-l poarte cu vorbe pe Nebukanedzar, pînă ce se vor fi ivit vremuri mai favorabile. Aşa însă, a pierdut partida. Nebukanedzar a pus să i se scoată ochii, după ce, drept ultimă imagine ce i-a fost oferită, a trebuit să asiste la măcelărirea feciorilor lui.

Fireşte că, pentru a-l înţelege deplin pe Zedechia ar trebui să mai cunoaştem de-aproape situaţia internă, care nu era prea uşoară. Se poate deduce de altfel. şi din acţiunea de partizanat al lui Ismael care-l omoară pe Ghedalia, instalat de Nebukanedzar, cauzînd în felul acesta cel mai mare rău populaţiei rămase între ruine.

Nebusaradan, căpetenia războinică a lui Nebukanedzar, reprezintă tipul de om care execută muncile grosolane ce ilustrează pertinent mecanismul silniciei. Puţinele pasaje care-l amintesc, poartă peste veacuri ecoul spaimei pe care-l trezea. Epoca noastră a generat şi ea asemenea fenomene. Întocmai ca erotomanii, oamenii care inspiră groază nu cunosc decît *o singură* reacţie. Aceasta-i face să fie stăpîniţi de o rigiditate de automat, vizibilă de altfel şi pe fizionomia lor. Sînt cei mai de jos fochişti ai spiritului lumii şi implicaţi în planuri despre care cunosc atît de puţine amănunte ca un călău învinuit că-şi exercită meseria. Scoşi din funcţie, apar de îndată în respingătoarea lor goliciune. Par nişte oameni care au trăit pe credit şi care de mult ar fi trebuit să fie cadavre, fiindcă moartea a pătruns foarte repede şi cu nesaţ în ei.

După amiază ne-a vizitat domnul Haase care a stat împreună cu Ernstel în închisoarea de la Wilhelmshaven. Vizita lui mi-a amintit de acele zile în care pentru prima dată mi-am dat seama, pe propria mea piele, de situaţia unui hăituit. Am fost foarte aproape de o catastrofă care ar fi putut constitui cel mai lugubru capitol al vieţii mele. Pe atunci nu sesizasem ameninţarea în gravitatea ei deplină, poate şi datorită faptului că, la nevoie, am obţinut mult ajutor din partea necunoscuţilor, a prietenilor.

Vizitatorul a povestit că s-a întîlnit adeseori cu flăcăul în curte, sau, în timpul atacurilor aeriene, în pivniţa tristului lăcaş şi că de cele mai multe ori arăta palid şi era taciturn, alteori vorbea cu multă nostalgie de Kirchhorst.

Haase, un om liniştit, paşnic, trecut de cincizeci de ani, fusese închis acolo din pricina unei convorbiri pe care o avusese într-o seară cu alţi camarazi de spital. Criticase pe şeful « Frontului muncii », Robert Ley şi Volkswagen-ul acestuia, şi a fost denunţat. Fiind vorba în esesnţă de nişte chestiuni lipsite de importanţă care se refereau la unele nedumeriri de natură economică, acuzatul spera că tribunalul, chiar dacă nu-l va achita, îl va condamna cel mult la cîteva săptămîni de închisoare, inclusiv timpul de prevenţie. În urma dezbaterilor s-a pomenit condamnat la moarte.

Sentinţa fusese dată în apropiere de Köln. Pentru executarea ei, a fost trimis sub paza a doi soldaţi înapoi la Wilhelmshaven. Pe la orele două din noapte urma o transbordare şi la Hamm aşteptau trenul de legătură. În timpul călătoriei şeful transportului cunoscuse o fată pe care o condusese în sala de aşteptare. Hasse împreună cu celălalt paznic, un fruntaş, rămase pe peron. O garnitură, gata de plecare, se afla trasă la linie. Deodată sirenele vestiră un atac aerian; luminile se stinseră. Haase auzi lîngă el o voce strigînd: « Acceleratul de Hanovra pleacă imediat, poftiţi în vagoane! » Ca un somnambul dădu urmare invitaţiei, se îndepărtă, fără ca paznicul să-l observe imediat şi se pomeni în îmbulzeala din faţa uşilor. Izbuti să-i evite pe controlori şi ajunse la Hanovra unde locuia soţia lui care-i dădu bani, lucruri civile şi o bicicletă. Se ascunse prin gospodăriile ţărăneşti din Saxonia inferioară şi începu să lucreze ca electrician prin satele şi oraşele landului. O dată, mi se pare la Burgwedel, lucrînd la şeful poliţiei, avu norocul să vadă pe masă hîrtia cu semnalmentele sale. Trei sferturi de an şi-i petrecu în felul acesta, cu pistolul în buzunar, gata să se împuşte în cazul cînd ar fi fost arestat. Apoi îşi făcură apariţia americanii.

În timp ce-şi sorbea cafeaua, stăteam şi mă uitam la el, întrebîndu-mă cum de a izbutit să scape de o urmărire sistematică. Explicaţia rezidă în completa sa inofensivitate confirmată şi de numele său, care-l apăra ca o culoare proteguitoare.

Viaţa i-a fost salvată de aceeaşi certitudine care pe Ernstel l-a dus la moarte. Taina aceasta nu ne va fi cunoscută, cîtă vreme timpul ne ţine în cătuşele ei.

Kirchhorst, 10 august 1945

Pe o ploaie torenţială îşi făcu apariţia domnul Koepp din Göttingen. De la el am aflat de capitularea Japoniei care a fost obţinută prin folosirea unei « bombe-trombă ». Credeam că e vorba de un proectil care, lansat de la mare înălţime, produce zguduiri seismice.

Abia în timpul discuţiilor ieşi la iveală eroarea, cînd am auzit că a fost vorba de o « bombă atomică »; aceasta explodînd deasupra unui mare oraş japonez a ucis într-o clipă sute de mii de oameni. Proporţia distrugerii poate fi asemuită doar cu aceea provocată de o catastrofă cosmică — în cîteva secunde, fiindcă un Tamerlan a făcut acelaşi lucru, dar în cîteva decenii. Iar el nu a fost decît un naiv faţă de această invenţie.

M-a cuprins o cumplită durere de cap, care se menţine. Anii din urmă au fost bogaţi în astfel de veşti. Ele produc acelaşi efect în suflet, ca o otravă aruncată în apa mării. Plantele, peştii, ba chiar lighioanele care trăiesc acolo, încep să dea semne de boală; culorile se sting.

Kirchhorst, 28 octombrie 1945

Primesc vizita lui Captain Thomas şi Major Hood. Thomas îmi transmite salutări din partea lui Niekisch, cu care a avut o lungă convorbire la Berlin. Niekisch se afla în închisoarea Brandenburg, în timp ce ruşii se apropiau, şi urma să fie « supus unui tratament special », adică ucis, aşa cum s-a întîmplat cu mulţi alţii. A scăpat cu viaţă numai datorită faptului că directorul a menţionat de fiecare dată că-l « netransportabil ». Amestecul de birocraţie şi bestialitate dă naştere unor astfel de situaţii paradoxale, care, cu timpul, vor ieşi la iveală din dosare.

După amiază am revăzut cu Hood traducerea *Falezelor de marmură* făcută de el. Textul englez are un strat de cuvinte galice care-i dau un aspect arhaic, ca bunăoară « the squalch » pentru « căldăruşe ».

Kirchhorst, 6 noiembrie 1945

Soseşte pe neaşteptate Friedrich Hielscher; constat la el aceeaşi siguranţă de sine, de totdeauna, poate puţin adumbrită. A pierdut totul: casa. mobila, corespondenţa, biblioteca; doar manuscrisele i-au rămas, puse la loc sigur de soţia sa, la Marburg, unde locuieşte acum.

După 20 iulie a fost arestat şi aruncat în închisoarea Moabit. În timpul anchetei, care nu făcea deloc progrese, a fost supus unui interogatoriu în pivniţă, adică biciuit o oră întreagă. În timp ce unul dintre zbiri îl lovea, celălalt citea cifrele unui chestionar şi nota răspunsurile. Amîndoi fumau în acest timp. Bogo spune că lucrul cel mai obositor a fost alegerea combinaţiilor la care trebuia să recurgă, mai întîi pentru ca să nu se contrazică şi apoi să nu-i scape vreun nume necunoscut încă de anchetatori. În astfel de cazuri, vina trebuie aruncată asupra unor persoane care nu mai sînt în viaţă. Dar şi aci este nevoie de combinaţii speciale.

La eliberare, l-a revăzut pe cei doi flagelatori: erau simpli funcţionari de la registratură, de tipul celor care pot fi văzuţi cu duiumul la oricare din autorităţi, şezînd cu dosare în faţă.

Kirchhorst, 29 noiembrie 1945

Un an de la moartea lui Ernstl. Tot mai sosesc scrisori de la prietenii lui din Salem şi Haubinda, care-l întreabă dacă nu vrea să-şi pregătească împreună examenul de bacalaureat. Prea tîrziu; el şi-a trecut de mult examenul de maturitate.

Kirchhorst, 4 ianuarie 1946

...În poşta de azi, o scrisoare de la Hans Möller, secretarul asociaţiei ordinului cavalerilor « Pour le Mérite ». Alăturat, în plic, un bileţel de la generalul von Witzleben, preşedintele asociaţiei, fratele acelui Witzleben care a fost spînzurat imediat după 20 iulie 1944. Bunurile i-au fost imediat confiscate fiind tolerat numai într-o cameră din mansarda castelului său. Fiul său, locotenent-colonelul von Witzleben în acea zi de 20 iulie a ţinut în faţa frontului o cuvîntare pe care a plătit-o cu capul. Fiica sa a fost internată în aceeaşi lună în lagărul de concentrare de la Ravensbrück, unde, îmbolnăvindu-se, a fost « gazată » şi arsă.

« Aşa se apropie de moarte bătrînul Witzleben. Fiţi părtaşi tăcuţi ai durerii lui ».

Kirchhorst, 18 martie 1946

Lectură: *Jurnalul* fraţilor Goncourt. La data de 9 aprilie 1869 este consemnată o previziune a chimistului Berthelot, după care omul va cunoaşte, peste o sută de ani, ce este atomul şi, înarmat cu această cunoaştere, va fi în stare să regleze radiaţia solară întocmai ca aceea a unui bec electric. La aceasta, fraţii Goncourt menţionează că în clipa aceea, probabil că bunul Dumnezeu îşi va face apariţia pe pămînt şi că, întocmai ca la o expoziţie care e pe cale să se închidă, se va destăinui oamenilor.

Tot aci se întîlneşte pentru prima oară noţiunea « lichidare » ca termen revoluţionar. Naşterea ei se datoreşte influenţei bursei, după cum « revoluţia » descinde din astronomie.

Kirchhorst, 15 februarie 1947

Lectură: *Sartre*: « Le sursis ». Nu atît fenomenul este alarmant, cît popularitatea lui.

La Zola, descrierea putreziciunii era legată de anumite locuri speciale: măcelării, bordeluri, hale de carne, bunăoară. La Céline şi Sartre, putreziciunea se insinuează în fiecare frază, în fiecare fapt. Simţi că totul a devenit cadaveric.

Uimitoare este stăpînirea dialogului în autentica lui nimicnicie. Dacă lucrul acesta va prezenta importanţă, cititorul unor vremuri viitoare va avea imaginea deplină a felului cum se discuta în cafenele, în baruri, în metrouri. Deşertăciunea a devenit aci artistică — este în adevăr o mare artă să redai în aşa fel frazele de parcă nu ar fi fost scrise sau tipărite. Însemnări în stil fonografic.

La lectura unor astfel de romane ai impresia că vezi societatea printr-o oglindă tulbure. Mîncatul, băutul, carnea bărbaţilor şi a femeilor, însăşi ideile îşi pierd voluptatea. E o atmosferă de lagăr de concentrare fără sîrmă ghimpată.

Cărţi pe care le citeşti o singură dată.

...Cărţi scrise atît de concentrat, încît trebuie să-ţi impui pauze în lectură. Simţi nevoia să te odihneşti, să ieşi din cameră, din casă; contrar, lectura te-ar consuma tot atît de intens, precum flacăra o lumînare.

De altfel, lucruri asemănătoare mi s-au întîmplat şi cu oamenii: a trebuit să pretextez căutarea unui obiect, pentru a trece în camera alăturată.

Ierarhia prietenilor ţine de ierarhia tainelor. Pentru a putea împărtăşi însă indivizibilul, trebuie să fii una.

Kirchhorst 18 mai 1947

Am auzit paşi, urcînd treptele încet, în mers greu. Uşa se dădu în lături şi răceala morţii umplu încăperea. Noţiunea de răceală este perifrastică; erau fiorii care năvăleau dinăuntru în afară.

Kirchhorst 28 iulie 1948

Citesc splendida scrisoare a lui Antoine de Saint-Exupéry adresată generalului X.A. fost găsită printre postumele sale. Reţin două fraze:

« Sufăr din pricina vremurilor care-mi apar străine. Nu cred însă că-mi pot aroga dreptul de a fi scutit de astfel de suferințe ».
Aceasta-i suferința unor spirite superioare în epoca noastră.

Kirchhorst, 20 noiembrie 1948

Vizita lui Hannibal la Scipio. Se petrece într-o casă de țară ; cei doi comandanți discută despre bătăliile lor. Amîndoi, asemenea unor fortărețe, s-au înfruntat sub o zodie mare. Se contemplă reciproc într-o tăcere mormîntală, dar și cu încordare ; se urmăresc reciproc voind parcă să-și ghicească destinul. Parcă în fața unor cifruri, cifrurile de bază ale strategiei. Caută să-și surprindă reciproc și să-și dezghioace trăsăturile de caracter.

Printr-o fereastră cu geamuri extrem de străvezii, se văd zidurile Zamei. Și totuși lui Scipio i se pare insuficientă vizibilitatea ; într-o clipită sparge în țăndări cu o lovitură de pumn geamul.

Mi-am dat imediat seama de anacronismul flagrant care nu m-a jenat, fiindcă, fără îndoială, geamul simboliza timpul.

În românește de L. VOITA

Ernst Jünger și jurnalul ca formă de viață

Creația lui Ernst Jünger, deosebit de unitară în alcătuirile ei intim-stilistice, realizată cu mijloace artistice care cunosc doar arhetipul, nu și modelul, îl situează printre marii eseiști și prozatori ai secolului nostru. Ea își are geneza într-un univers de gîndire dintre cele mai insolite, care de-a lungul deceniilor evoluează spre o extremă inițial imprevizibilă. Cu alte cuvinte, pleacă de la poziția doctrinarului cvasi-militar, lucid și glacial, și ajunge la cea a umanistului european, a cărui bază teoretică nu mai este cîmpul de luptă, ci sfera culturii. De altfel, fără să-și fi retractat vreodată în chip explicit părerile, Jünger nici nu a negat necesitatea permanentei transformări interioare, în perspectiva perfecționării umane, a lărgirii și adîncirii experiențelor spirituale ; sub influența istoriei căreia i s-a supus, sensibil la sensurile și implicațiile ei. Înzestrat cu o extraordinară mobilitate de gîndire, susținută de o cultură profundă, în fiecare operă ieșită de sub penița sa atît de specifică, Jünger a căutat descifrarea sensurilor existenței în epoca modernă, dominată de tehnicitatea care îi modelează fizionomia și structurează un tip uman anumit. Pentru a înțelege personalitatea scriitorului german, se impune schițarea drumurilor sale, sub dublul aspect : al faptului biografic concret și al evoluției spirituale, aflate deopotrivă sub semnul « aventurii ». De fapt, pe *aventură* se întemeiază în secolul nostru o dimensiune majoră a însăși spiritualității lui. Evident, noțiunea se cuvine epurată de accepțiile accidentale și pejorative, privite ca un concept cu multiple nuanțări posibile, sinonim aceluia de *act* revelator al esenței noastre umane. « *Omul* — nu spune Malraux? — este ceea ce face » (nu ceea ce ascunde : « o grămadă de mizerii »).

întîia sa aventură — singura de natură romantică din cîte întreprinde — se săvîrşeşte în adolescenţă. Plictisit de manualele şcolare dar şi de atmosfera burgheză din jur, tînărul Jünger studiază cu aviditate cărţi de călătorie şi atlase, pregătindu-şi secrete itinerarii africane. Tot de pe atunci se pasionează pentru universul insectelor, care în cursul anilor va deveni preocupare ştiinţifică, sau exprimîndu-ne în termeni jüngerieni, ocupaţie « subtilă » şi prilej de continuă contemplare. Părăseşte şcoala la vîrsta de şaisprezece ani, şi, declarîndu-se mai în vîrstă, intră în legiunea străină, ancorînd după diferite tribulaţii la Sidi-bel-Abbès. Episodul se naşte din nevoia de a cunoaşte lumea şi de a descoperi o realitate diferită, prin intermediul acţiunii, ceea ce îi este specific lui Jünger. E aici în acelaşi timp şi rezultatul nostalgiei pentru independenţă şi forma unei « revolte instinctive împotriva mecanicii timpului », cum avea să spună mai tîrziu însuşi scriitorul. Această aventură e povestită de Jünger într-o carte pe care o publică în 1936: *Afrikanische Spiele*. « Jocului african » îi urmează, la numai un an, altul, infinit mai periculos. După ce îşi dă examenul de bacalaureat, intră voluntar în armată şi e trimis, chiar în 1914, pe frontul din Franţa. Dînd dovadă de un curaj ieşit din comun, devine curînd legendar pe întreaga armată germană. După patru ani de front continuu, participînd la bătăliile dintre cele mai grele, locotenentul Jünger înregistrează următorul bilanţ: 14 grave răniri şi numeroase decoraţii, printre care şi una în general inaccesibilă ofiţerilor cu grad inferior: « Pour le mérite ». În anul 1920 îşi publică experienţa aventurii în necuprinsele zone ale morţii: un jurnal *(In Stahlgewittern* — În furtună de oţel*)*, care îl impune de îndată atenţiei generale. Paginile sale sînt lipsite de patetism şi entuziasm, nu au nimic comun cu tiradele patriotarde, atît de frecvente în cărţile de acest gen, răsărite ca ciupercile în perioada sărmanei republici weimareze. Jurnalul consemnează, în stil naturalist, observaţiile acute, la rece, asupra confruntărilor omului cu uriaşul material de distrugere creat de civilizaţia modernă. În această confruntare, tehnica e demonizantă, iar războiul în sine, după remarca lui Fritz Martini, apare mitizat, străin idealizărilor sau viziunilor curente. Teama şi groaza, durerea şi sacrificiile ivite pe cîmpul de luptă sînt estetizate. Imaginea plastică a acestui război (vestind parcă era confruntărilor atomice) ne-o sugerează din plin « Zeul Marte », desenat de Alfred Kubin, un artist-grafician (de altfel îndrăgit de Jünger) posedat de himere şi coşmaruri trakiieno-kafkaneşti. Timp de un deceniu, pentru Jünger tema războiului constituie sursa inspiraţiei totale, mobilul unor teoretizări abstracte, concretizate în cîteva volume, dintre care se detaşează în special eseul *Der Kampf als innere Erlebnis* (Lupta ca trăire interioară). Conform viziunii lui Jünger, alături de tipul soldatului se reliefează muncitorul, exponentul unei etici noi, structurată într-o lume care, după haos, caută o altă ordine statală, anti-burgheză, dinamică, energică. El transpune forţa în viaţă, determină « mobilizarea generală ». Dar « muncitorul » lui Jünger e plasat într-un context metafizic şi nu are nici o legătură cu definiţia clasică marxistă ! E integrat unui colectiv amorf, demonizant, total despuiat de atributele luptei de clasă. Două cărţi sintetizează această concepţie de sursă nihilistă şi vitalist-nietzscheană: *Totale Mobilmachung* (Mobilizare generală—1931) şi *Der Arbeiter* (1932).

Înscăunarea nazismului îl găseşte pe Jünger cu temeinice studii în filozofie şi ştiinţele naturii, încheiate la Leipzig şi Neapole. E un scriitor notoriu, supralicitat de diverse cercuri social-politice de dreapta. Ajunşi la putere, mai-marii naţional-socialismului vor să-l înalţe pe un piedestal cît mai înalt cu putinţă, dar asemenea lui Stefan George, şi, mai tîrziu Gottfried Benn, el refuză cu dispreţ suveran favorurile regimului. Este în aceasta şi ceva din rezerva aristocratului care nu tolerează contactul apropiat cu nazismul, dintr-o organică aversiune pentru vulgaritate. Mai mult, valoarea gestului e sporită prin refuzul acceptării unui

scaun în celebra Academie prusacă pentru artă, care, paralel, exclude scriitori ca Thomas şi Heinrich Mann. În acelaşi timp, interzice reeditarea acelor pagini din opera sa, care prin caracterul lor ambiguu pot sluji ca mijloc de propagandă naţionalistă. Cărţile pe care le scrie acum au caracter pronunţat apolitic, de genul volumului de aforisme *Blätter und Steine* (Foi şi pietre). E cazul să remarcăm aici în apolitism o formă latentă de protest. Curînd însă revolta devine activă. În anul 1939 publică o capodoperă: *Auf den Marmorklippen* (Pe falezele de marmoră), anunţînd noul său destin spiritual, drumul de răscruce care lasă în urmă idealuri vechi reliefate în pagini despre război, eroism sau naţionalism naiv de nuanţă conservatoare. *Pe falezele de marmoră*, una din cărţile neobişnuite ale secolului, surprinde feţele hidoase ale regimului totalitar nazist, forţele sale întunecate şi terenul anarhismului care fermentează şi produce un univers apăsător, total dezintegrant. Figurile cifrate din carte îi vizează pe Göring, Hitler şi Goebbels. Deşi caracterul grandioasei ficţiuni e inteligent învăluit, sensurile şi subtextele ei sînt imediat înţelese de numeroşi cititori, care văd în ea o operă literară de rezistenţă. Editorul cărţii e supus represaliilor, dar autorul e lăsat deocamdată în pace, graţie desigur prestigiului său mondial. Gînduri şi reflexii din ficţiunea sa alegorică *Pe falezele de marmoră*, revin, în ipostaze diferite în jurnalul *Gärten und Strassen* (Grădini şi drumuri) din 1942.

Anii care urmează aduc numeroase evenimente întunecate, contribuind la o şi mai adîncă reprofilare a gîndirii şi viziunii lui Jünger, aflat acum la o totală distanţare de teoriile sale asupra războiului tehnic şi a « muncitorului » ca expresie a lumii depersonalizate. După ce e chemat să îmbrace iar uniforma militară, deţine o funcţie importantă în cadrul comandamentului din Franţa. Aici, unde se remarcă printr-o ţinută umană exemplară, începe elaborarea unei scrieri ilegale *Der Friede*, care, în eventualitatea răsturnării regimului nazist, urma să fie adresată Germaniei şi în special tineretului lumii. Manifestul, după ce e multiplicat, circulă pe ascuns, mai cu seamă în rîndurile acelor ofiţeri din Franţa, viitori participanţi la puciul de la 20 iulie 1944. Jünger trăieşte curînd o mare tragedie personală: fiul său, exprimîndu-se în termeni ireverenţioşi la adresa lui Hitler, e denunţat şi condamnat la moarte; comutîndu-i-se sentinţa, piere în luptele de la Carrara. Urmează executarea unor prieteni şi protectori, printre care şi generalul Stülpnagel, măcelărit bestial de sumbrii slujbaşi ai Gestapoului. Jünger însuşi e rechemat din rîndurile Wehrmacht-ului şi declarat nedemn să poarte uniforma de colonel...

Prezenţa sa în Franţa, în condiţii desigur jenante pentru un intelectual de rasa lui Jünger, el însuşi scriitor apropiat de gîndirea şi rafinamentul francez, îşi găseşte ecoul imediat în cele două volume *Die Strahlungen* (Iradiaţii), anunţate de *Gärten und Strassen* şi întregite după 1945 cu *Jahre der Okupation*. Acest grup de jurnale constituie expresia noilor sale itinerarii spirituale, avatarurile şi tragicele experienţe trăite între anii 1939—1948, într-un cuvînt, mărturia unui destin pus la încercare de evenimentele de după venirea lui Hitler la putere. Privit în ansamblu, jurnalul este o carte a viziunilor şi profetizărilor; în detaliile sale consemnează aversiunea faţă de şefii nazismului şi condamnă uciderile în masă, existenţa lagărelor, teroarea etc. Paginile sale, de o densitate de idei aproape fără precedent, conţin numeroase referiri la cărţi rare şi manuscrise, evocă un şir de personalităţi artistice ale Franţei contemporane, de care îl legau prietenii trainice. Întîlnim permanent reflexii asupra visului, interferat deseori cu realitatea. Aproape fiecare rînd îndeamnă la meditaţie asupra limbii şi culturii, asupra visului şi morţii. Aici, ca în toate scrierile lui Jünger, e pronunţată tendinţa de a cristaliza observaţiile asupra vieţii şi de a le pune în strînsă interdependenţă cu istoria, astronomia, entomologia, teologia etc. *Iradiaţiile* marchează punctul de gîndire opus celui din jurnalul de debut, *În furtună de*

oțel: în locul estetizării eroicului, a ținutei soldatului și a gînditorului conservator, se reliefează poziția umanistului european, ajuns la o profundă înțelepciune a vieții. Anumite lecturi adîncite (din *Vechiul Testament* și din scrierile catolicului Léon Bloy) lasă urme în felul lui Jünger de a judeca viața, surprinsă dintr-un unghi sceptic sau melancolic, redescoperirea religiei spunîndu-și și ea cuvîntul (« A fi evlavios înseamnă să fi atins de miracolul universului »). Stilul său, maturizat încă în *Abenteurliche Herz* (Inima aventuroasă), deci din 1929, e considerat de istoria literară drept realist-magic. Pregnanța și desăvîrșita sa eleganță rămîn tot timpul la același nivel în creațiile ulterioare: *Heliopolis*, *Gläserne Bienen*, sau în recentul jurnal *Subtile Jagden*, care conjugă date științifice cu altele de natură strict biografică. Dintre toate operele lui Jünger, *Iradiațiile* par să fie cea mai îndrăgită de cititor.

PETRE STOICA

Italia, orașul Camocete, de două ori ocupat de nemți ▶▶

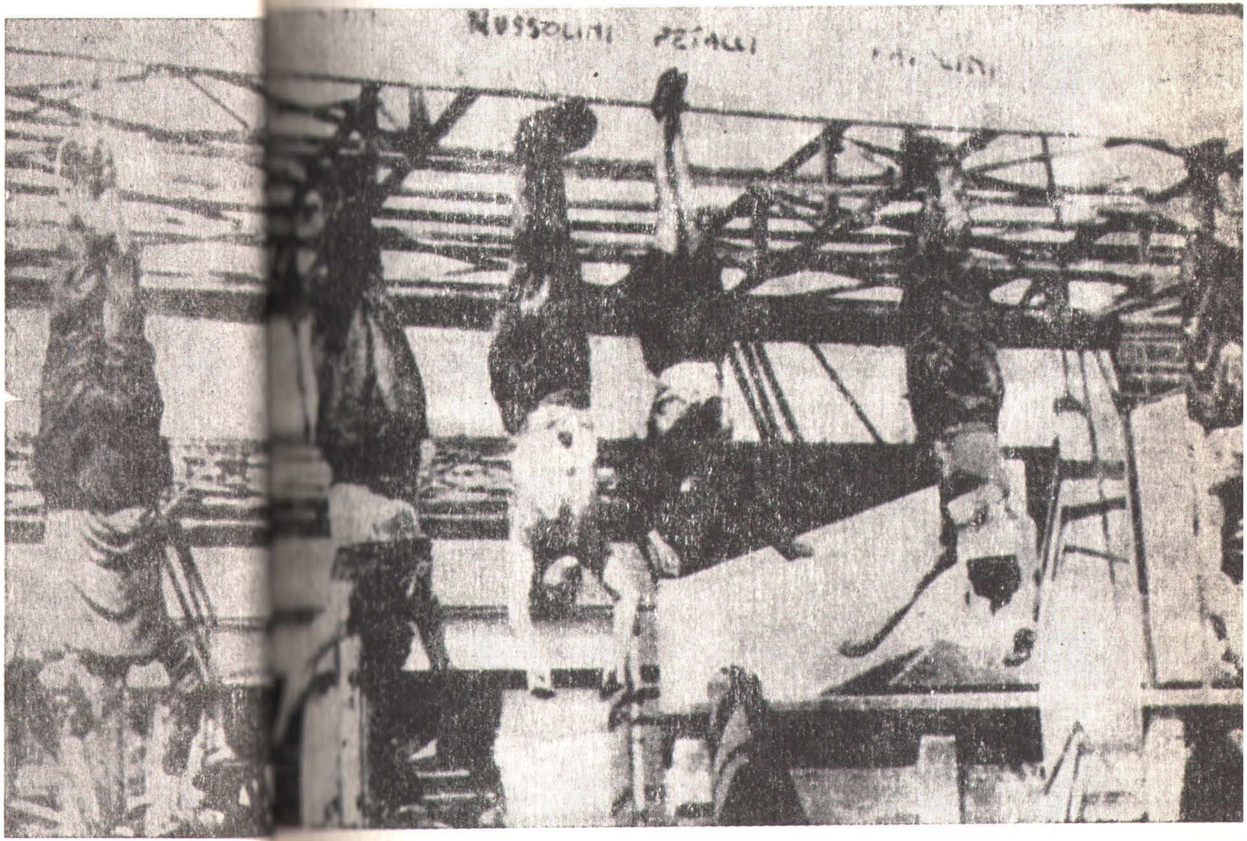

Piazzale Loreto, la Milano, 28 aprilie 1945: ▶
Mussolini spînzurat de partizani

RENÉ CHAR:

I

Brutarul nici n-apucase să deschidă obloanele de fier ale prăvăliei cînd satul fusese luat cu asalt, redus la tăcere, hipnotizat, pus în imposibilitate ca cineva să se mai clintească din el. Două companii de S.S-iști și un detașament de milițieni îl țineau sub botul căscat al mitralierelor și mortierelor. Atunci a început marea încercare.

Locuitorii au fost azvîrliți din case și somați să se adune în piața din centrul satului. Cheile trebuiau să le lase în porți. Un bătrîn, cam surd, care nu respectase destul de repede ordinul, își văzu cei patru pereți și acoperișul grajdului făcuți fărîme din cauza unei bombe. Mă trezisem de patru ore. Marcelle venise la fereastra mea și mă vestise în șoaptă despre alarmă. Am înțeles imediat că era inutil să încerc să străbat cordonul de supraveghere și să fug în cîmpie. Am schimbat în grabă locuința. Casa nelocuită unde m-am refugiat permitea în ultimă instanță, o rezistență armată eficace. Puteam să urmăresc de lîngă fereastră — după perdelele îngălbenite — dute-vino-ul nervos al ocupanților. Nici unul din ai mei nu era în sat. Gîndul ăsta îmi dădea curaj. La cîțiva kilometri de acolo, ei o să urmeze ordinele mele și o să stea ascunși. Auzeam cum cineva era bătut și înjurat. S.S.-iștii surprinseseră un tînăr zidar care se dusese să ridice niște colete. Spaima lui a făcut să fie torturat. O voce se apleca urlînd deasupra corpului tumefiat: « Unde este? Condu-ne la el ! » și urma tăcerea. Ploua cu lovituri de picior și paturi de pușcă. O furie nesăbuită mă cuprinse, îmi alungă neliniștea. Mîinile transmiteau armei sudoarea lor crispată, exalta forța ei reținută. Calculam că nenorocitul o să tacă încă cinci minute, apoi, fatal, o să *vorbească*. Mi-era rușine că îi doream moartea înaintea acestei scadențe. Atunci apăru — țîșnind din fiecare stradă — gloata femeilor, copiilor, bătrînilor, care se duceau la locul unde li se indicase să se adune, după un *plan concertat*. Se grăbeau fără grabă, șiroind literalmente peste S.S.-ișiti, paralizîndu-i « cu deplină bună credință ». Zidarul fu lăsat în pace, crezîndu-se că murise. Furioasă, patrula își făcu drum prin mulțime și plecă mai departe. Acum, cu o prudență infinită, ochi neliniștiți și buni priveau în direcția unde mă aflam, străbăteau ca o țîșnitură de lumină prin fereastra mea. M-am descoperit pe jumătate și un surîs se desprinse de pe paloarea mea. Eram legat de aceste ființe prin mii de fire trainice din care nici unul nu trebuia să se rupă.

În ziua aceea, am iubit sălbatic pe aproapele meu, dincolo de orice sacrificiu.

II

Îngrozitoare zi! Am asistat la o depărtare doar de cîţiva centimetri, la executarea lui B. Nu trebuia decît să apăs pe trăgaciul puştii mitraliere şi putea să fie scăpat. Ne aflam pe înălţimile care domină Cereste, cu arme bune şi cel puţin egali în număr cu S.S.-iştii. Nu ştiau că sîntem acolo. Ochilor care imploraau pretutindeni în jur semnalul pentru deschiderea focului, le-am răspuns « nu » din cap. . Soarele de iunie îmi strecura un frig polar în oase.

A căzut ca şi cum nu vedea pe călăii lui şi atît de uşor mi s-a părut că cea mai slabă adiere a vîntului ar fi putut să-l înalţe de pe pămînt.

N-am dat semnalul pentru că satul trebuia cruţat *cu orice preţ*. Ce este un sat? Un sat aidoma cu un altul? Poate el, să fi înţeles asta, în ultima lui clipă?

Din filele lui Hypnos — *1942*.

PHILIPPE SOUPAULT :

Octombrie 1945

În sfîrşit, mă desmeticesc. Încep să văd limpede şi să compar. Pot să mă gîndesc să notez ce mă uimeşte, ce mă întristează sau mă bucură. Totuşi, ştiu prea bine că sînt încă o fantomă şi pentru prima oară în viaţa mea înţeleg de ce nălucile şovăie atît de mult să se întoarcă pe pămînt. Vreau numai să scriu ce observ, la întîmplare, după reîncarnarea mea, fără să vreau să trag concluzii.

Parisul mi s-a părut, la prima vedere, la fel de tandru şi frumos ca odinioară, intact fiziceşte. Numai cîteva zgîrieturi de gloanţe. Mici plăci de marmoră în amintirea celor morţi pentru eliberare au înlocuit de pe acum petele de sînge.

Numai eu şi foarte puţini citim plăcile; unele sînt înconjurate cu flori, cu o atenţie şi emoţie care nu-şi pierde din intensitate.

Totuşi Parisul nu uită. Dar nu este obişnuit cu eroismul lui.

Toamna este glorioasă ca amintirea unei epopei. Dar aşteptăm frigul, ofensiva iernii.

Prăvăliile sînt aceleaşi ca odinioară, dacă le priveşti doar în trecere. Eşti îndemnat să crezi că nimic nu s-a schimbat de atîţia ani: aceleaşi denumiri, acelaşi gust în aranjarea mărfurilor, aceleaşi subtilităţi. Totuşi trecătorii par că nu vor să admire. S-ar crede că se tem să nu se înşele. Este adevărat că feeriile acestei toamne prea blînde par de asemenea să-i lase nepăsători.

Mă uimesc florăriile, cele mari, magazinele de lux ca şi vînzătoarele care îşi plimbă coşurile pe trotuare. Chiar florăresele foarte grăbite îţi oferă buchete admirabile. Uitasem dragostea pe care Parisul o poartă florilor. Niciodată nu mi s-a părut atît de intensă. Şi este o impresie încîntătoare.

Îi privesc pe parizieni. Nu-i recunosc. Îi observ prietenos. Nu reuşesc să-i văd clar. Mi se pare că vederea mi-e cam slabă. Bărbaţii — şi mai mult femeile — sînt înconjuraţi de o ceaţă. Aştept înainte de a-i deosebi. Mă las înconjurat

de o mulţime de oameni ale căror priviri nu le înţeleg. Mă tem neîncetat că am să-i insult dacă risc să formulez o observaţie.

Mi se vorbeşte mereu de anii îngrozitori. Şi ascult cu nelinişte istorisirile celor care îşi amintesc. Despre viitor se pomeneşte puţin. Se trăieşte de azi pe mîine.

Parisul este mai puţin primitor, mai puţin surîzător, totdeauna la fel de frumos. Azi dimineaţă, înaintea palatului Chaillot lumina te mînghîia cu o blîndeţe pe care o uitasem şi după amiază pe Champs-Elysées era mai diafană.

Cafenelele de pe Montparnasse sau Champs-Elysées (toate cafenelele în general) sînt aproape goale. Cîteva fantome ca mine sau cîţiva călători obosiţi se mai află pe terase.

Toată ziua îngrămădeală la intrările în metrou. Dar mai multă disciplină ca odinioară şi mai multă resemnare. Observ că oamenii care au depăşit şaizeci de ani (bărbaţi şi femei) sînt mai obosiţi, se resimt mai mult ca cei tineri, aşa cum e de altminteri în firea lucrurilor. În ochii celor mai vîrstnici nu sînt licăriri de speranţă.

Noiembrie

În metrou, la restaurant, sau la prieteni, ascultîndu-i pe unii şi pe alţii cu o curiozitate niciodată potolită, m-am convins că o parte din parizieni (nu ştiu dacă cei mai mulţi) doresc înainte de orice o ordine oarecare şi un guvern hotărît să dea de lucru, să amelioreze situaţia, să accelereze această ameliorare. O altă parte a nădăjduit într-o revoluţie şi mai crede în ea. Aceştia gîndesc că anii de suferinţă şi de nelinişte nu trebuie să fi fost trăiţi atît de dureros în zadar. Vor ca « asta să se schimbe », vor din răsputeri, chiar dacă îşi vor sacrifica obiceiurile şi comodităţile.

Ceilalţi, cei care doresc ordinea, încă speră că îşi vor regăsi confortul, traiul uşor din trecut. Se tem de o revoluţie şi chiar de o evoluţie. Mă gîndesc că mai există o altă parte, care se lasă la voia întîmplării, n-au nici o părere, trăiesc de azi pe mîine şi care aşteaptă cu puţină teamă, dar nu vor să se gîndească la ce o să se întîmple mîine. E « mlaştina ». Poate — n-o doresc — sînt cei mai mulţi.

Am auzit în metrou discuţia — feroce antisemită — dintre doi tineri — cam de soiul vînzătorului de ziare regaliste dinainte de război. Am vrut să-i întreb să argumenteze de ce vorbesc aşa. N-am avut prilejul — mi se spune că există — să iau contact cu cei din opoziţie care nu îndrăznesc să-şi spună numele, vichinişti incorigibili, nazişti neconvertiţi, petainişti care n-au învăţat nimic, colaboraţionişti.

Zi friguroasă, dar de o frumuseţe care e emoţionantă. Nu-mi amintesc ca Parisul să fi fost vreodată atît de frumos în luna noiembrie.

Trecătorii se plimbă agale, dar nu par să admire acest sfîrşit de toamnă. E duminică şi se plimbă ca în fiecare duminică. Se nelinişteau puţin (nu mult) din cauza crizei politice şi a hotărîrilor generalului de Gaulle.

Ziarele anunţă manifestaţii studenţeşti. Dar nici pe Montparnasse nici pe bulevardul Saint Germain, nici pe Saint Augustin, nici la Auteil — cînd am trecut pe acolo — n-am observat nici o agitaţie sau cea mai neînsemnată manifestare.

Din « Jurnalul unei fantome » — *1946.*

În româneşte de A. B.

Un « Feldwebel » făcut prizonier în Place de l'Opera ▼

CHARLES DE GAULLE

Memorii

Seara, Leclerc îmi face bilanțul luptelor din interiorul Parisului. Predarea tuturor punctelor de sprijin germane, este, în clipa de față, un lucru împlinit. Așa-zisul bloc « al Luxemburgului », care îngloba palatul, Școala de mine și liceul Montaigne, cel din piața Republicii, organizat în cazarma Prințului Eugen și completat cu centrala telefonică din strada Arhivelor, sînt ultimele care au încetat focul. În timpul zilei, trupele noastre au făcut 14800 de prizonieri. 3 200 de germani au murit, fără a-i socoti pe cei — o mie, cel puțin — pe care partizanii, ei singuri, i-au ucis în zilele precedente. Pierderile Diviziei a 2-a blindate se ridică la 28 ofițeri și 600 soldați. Cît despre forțele din interior, profesorul Pasteur Vallery-Darot, care a luat în sarcina sa serviciul sănătății, evaluiază la 2500 oameni omorîți sau răniți, pierderile pe care le-au avut în luptele ultimelor șase zile. În afară de asta, au căzut mai mult de 1000 de civili.

Leclerc îmi arătă că la nord de Paris presiunea inamicului continuă să se facă simțită. La Saint-Denis, la Villette, elemente au refuzat să depună armele, susținînd că nu sînt sub ordinele lui Choltitz. O parte din Divizia a 47-a germană este pe cale de a se instala la Bourget și la Montmorency, fără îndoială pentru a acoperi coloanele care bat în retragere mai spre nord. Adversarul împinge unele vîrfuri pînă la intrările în capitală. Generalul Gerow, comandantul Corpului 5 de armată american, de care Divizia a 2-a blindată continuă să depindă în vederea unor operațiuni, i-a dat misiunea de a lua contact cu pozițiile germane pentru a le ataca.

Totuși, eu sînt — mai mult ca oricînd — hotărît să urmez, mîine, itinerariul: Etoile-Notre-Dame, dînd întîlnire poporului pe acest traseu, și înțeleg ca Divizia a 2-a blindată să participe la ceremonie. Fără îndoială manifestația va com-

Generalul de Gaule la Carlton Gardens, unde era instalat cartierul general al Franței Libere.

porta unele riscuri. Dar merită. De altfel, mi se pare foarte puțin probabil ca ariergărzile germane, transformîndu-se brusc în avangărzi, să pornească spre centrul Parisului a cărui garnizoană este, în clipa de față, prizonieră în întregime. În orice caz, trebuiesc luate unele măsuri de prevedere.

Mă înțeleg cu Leclerc ca o grupă tactică, sub comanda lui Rumiantzoff, să fie adusă, încă de dimineață, pe ascuns spre Le Bourget și să îngrămădească unitățile forțelor din interior care hărțuiesc în această parte. În timpul defi-

lării, restul Diviziei va fi fragmentat în alte trei grupe care vor fi în stare de alarmă, respectiv la Arcul de Triumf, la Rond-Point des Champs-Elysées și în fața Bazilicei, și care, dacă va fi nevoie, vor atinge punctele dorite. Leclerc însuși, mergînd în urma mea, va rămîne în legătură neîntreruptă cu diversele sale elemente. Deoarece comandamentul aliat n-a socotit de cuviință să stabilească nici cea mai slabă legătură cu mine, îl însărcinez pe Leclerc să-i facă cunoscut dispozițiile pe care le-am luat. Acest comandament are, de altfel, toate mijloacele necesare pentru a compensa, la nevoie, rezerva momentană a unei părți a Diviziei franceze. În caz că i-ar fi venit dispoziții contrare din partea aliaților, Leclerc va trebui deci să răspundă că-și menține dispozitivul, conform ordinelor generalului De Gaulle.

Dimineața de sîmbătă 26 august nu aduce nimic de natură a modifica planul meu. Desigur sînt avertizat că Gerow îl somează pe Leclerc să se țină și să țină trupele sale în afara manifestației. Generalul american îmi trimite chiar un ofițer pentru a mă preveni direct. Bine înțeles, nu țin cont de asta, nu fără a nota că într-o asemenea zi, într-un asemenea loc, o asemenea atitudine, care desigur n-a fost luată fără instrucțiuni primite de sus, dovedește lipsă de înțelegere. Trebuie să spun că, în afară de acest incident la fel de deșart pe cît de neplăcut, aliații noștri nu țin deloc să se amestece în treburile capitalei. Generalul Koenig care preia funcțiunile de guvernator militar, post în care l-am numit la 21 august, prefectul Senei, prefectul de poliție nu vor avea de indicat nici cea mai mică tentativă de încălcare. Nici o trupă americană nu staționează în Paris, iar elementele care au făcut de pază în Place d'Italie și gara Lyon s-au retras imediat. Dacă n-ar fi prezența reporterilor și fotografilor, aliații n-ar lua de loc parte la defilarea care se va desfășura. Pe parcurs, nu vor fi decît francezi.

Dar vor fi mulți. Încă din ajun, postul de radio, pe care Jean Guiguebert, Pierre Crenesse și echipa lor se străduiesc să-l pună în stare de funcționare, anunță ceremonia. În cursul dimineții, mi se raportează că din toate părțile orașului și din împrejurimi, în acest Paris care nu mai are metrou, nici autobuze, nici mașini, nenumărați pietoni sînt în marș. La orele 3 după amiază, sînt prezent la Arcul de Triumf. Parodi și Le Troquer, membri ai guvernului, Bidault și Consiliul Național al Rezistenței, Tollet și Comitetul parizian de eliberare, generalii: Juin, Koenig, Leclerc, O'Arguelieu, Valin, Bloch-Dasault, prefecții: Flouret și Luizet, delegatul militar Chaban-Delmas, numeroși șefi și combatanți ai forțelor din interior, se află în apropierea mormîntului. Salut Regimentul Tchad, așezat în linie de bătaie în fața Arcului și ai cărui ofițeri și soldați, în picioare în mașinile lor, mă privesc cum trec prin fața lor, la Etoile, ca pe un vis care se realizează. Eu aprind din nou flacăra. Din ziua de 14 iunie 1940, nimeni n-a putut s-o facă decît în prezența cotropitorilor. Apoi, ies de sub

boltă şi cobor. Cei prezenţi se dau la o parte. În faţa mea, se deschid Champs-Elysées !

Ah ! Ce mare de capete ! O mulţime imensă e îngrămădită de o parte şi de alta a şoselei. Poate două milioane de suflete. Chiar şi acoperişurile sînt negre de oameni. La toate ferestrele se îngrămădesc grupuri compacte, la cealaltă cu drapelele. Ciorchinii omeneşti sînt agăţaţi de scări, de stîlpi, de felinare. Departe, cît văd cu ochii, nu e decît o hulă vie de capete, în lumina soarelui, sub tricolor.

Mă duc pe jos. Nu e o zi de trecere în revistă cu arme strălucitoare şi sunet de fanfare. Astăzi, e vorba de a reda propriei sale conştiinţe, prin spectacolul bucuriei şi dovada libertăţii sale, un popor care ieri a fost strivit prin înfrîngere şi spulberat prin servitute. Odată ce fiecare ins din cîţi sînt de faţă l-a ales, în inima sa, pe Charles de Gaulle ca refugiu al durerii sale şi ca simbol al speranţei sale, să-l vadă, aşadar, familiar şi fratern, iar în vederea aceasta să strălucească unitatea naţională. Este drept că ofiţerii de stat major se întreabă dacă năvala unor blindate duşmane sau trecerea unei escadrile aruncînd bombe sau mitraliind pămîntul nu vor decima această masă, provocînd panica în rîndurile ei. Dar eu, în seara aceasta, cred în soarta Franţei. E adevărat că serviciul de ordine se teme că nu va putea să stăvilească valurile de oameni. Dar eu cred, din contra, că se vor disciplina. E adevărat că la suita tovarăşilor care au calitatea de a mă urma se alătură, în mod nepermis, figuranţi de prisos. Dar lumea nu se uită la ei. În fine, e adevărat că eu însumi nu am înfăţişarea, nici dorinţa, atitudinea şi gesturile care ar putea să măgulească asistenţa. Dar sînt sigur că ea nici nu le aşteaptă.

Trec deci, mişcat, şi liniştit, prin mijlocul bucuriei de nedescris a mulţimii, sub tunetul vocilor care fac să răsune numele meu, încercînd treptat să-mi aşez privirile pe fiecare val al acestui flux pentru ca vederea tuturora să-mi umple ochii, înălţînd şi coborînd braţele pentru a răspunde la aclamaţii. În acest moment, se petrece unul din acele miracole ale conştiinţei naţionale, unul din acele gesturi ale Franţei care uneori, de-a lungul secolelor, vin să ilumineze Istoria noastră. În această comunitate, care nu e decît o singură gîndire, un singur elan, un singur strigăt, deosebirile se şterg, indivizii dispar. Nenumăraţi francezi, de care mă apropii pe rînd, la Etoile, la Rond-Point, la Concorde, la Hôtel de Ville, în piaţa din faţa Catedralei, dacă aţi şti cît de mult vă asemănaţi între voi ! Voi, copii atît de palizi ! care tropăiţi şi chiuiţi de bucurie; voi, femei purtătoare ale-atîtor chinuri, care mă întîmpinaţi cu urale şi cu zîmbete; voi bărbaţi inundaţi de o mîndrie mult timp uitată, care-mi strigaţi mulţumirea voastră; voi, bătrîni care mă cinstiţi cu lacrimile voastre; ah ! cît de mult vă asemănaţi între voi ! Iar eu, în inima acestei dezlănţuiri, eu simt că îndeplinesc

o misiune care întrece cu mult persoana mea, că sînt un instrument al destinului.

. . . .

Cu fiecare pas pe care-l fac pe cea mai ilustră axă a lumii, mi se pare că gloriile trecutului se adaugă la aceea de astăzi. Sub Arc, în onoarea noastră, flacăra se înalţă voioasă. Această şosea, pe care armata biruitoare a urmat-o acum douăzeci şi cinci de ani, se deschide radioasă înaintea noastră. Pe piedestalul său, Clemanceau, pe care-l salut trecînd, parc-ar vrea să se smulgă din piatră pentru a ni se alătura. Castanii de pe Champs-Elysées, la care visa Puiul de vultur prizonier şi care au văzut de-a lungul atîtor decenii, desfăşurîndu-se graţiile şi prestigiul Franţei se oferă ca vesele estrade miilor de spectatori. Tuileriile, care au cuprins maiestatea Statului sub doi împăraţi şi două regalităţi, Concorde şi Caruselul care au asistat la dezlănţuirea entuziasmului revoluţionar şi la trecerea în revistă a regimentelor biruitoare; străzile şi podurile ce poartă numele bătăliilor cîştigate; pe celălalt mal al Senei, Invalizii dorm scînteind încă de splendoarea Regelui-Soare; mormînt al lui Turenne, Napoleon, Foch; Institutul, pe care l-au onorat atîtea spirite ilustre, sînt martorii binevoitori ai fluviului uman care curge pe lîngă ele. Iată că la rîndul lor: Luvrul, unde continuitatea regilor a reuşit să zidească Franţa; pe soclul lor, statuile Ioanei d'Arc şi Henric IV; palatul lui Ludovic cel Sfînt, a cărui sărbătoare a fost chiar ieri; Notre-Dame, rugăciunea Parisului, şi la Cité, leagănul ei, participă la eveniment. Istoria, adunată în aceste pietre şi-n aceste pieţe, s-ar spune că ne surîde.

Dar totodată ne avertizează. Această Cité a fost Lutetia, subjugată de legiunile lui Cezar, apoi Parisul, pe care numai rugăciunea Genevievei l-a putut salva de para şi sabia lui Attila. Sfîntul Ludovic, cruciat părăsit, a murit în nisipurile Africei. La poarta Saint-Honoré, Ioana d'Arc a fost respinsă de Oraşul pe care abia-l redase Franţei. Nu departe de-aici, Henric IV a căzut victimă a unei uri fanatice. Revolta Baricadelor, masacrul din noaptea Sf. Bartolomeu, atentatele Frondei, torentul furios de la 10 august, au însîngerat zidurile Luvrului. La Concorde, s-au rostogolit în ţărînă capetele regelui şi reginei Franţei. Tuilleriile au văzut naufragiul vechei monarhii, plecarea în exil a lui Carol X şi Ludovic-Filip, disperarea Împărătesei, pentru a fi pînă la urmă prefăcute în cenuşă, ca şi vechiul Hotel de Ville. De cîte ori palatul Bourbon n-a fost teatrul unor dezastruoase învălmăşeli ! De patru ori, în decursul a două vieţi, Champs-Elysées au îndurat insulta cotropitorilor defilînd în sunetul unor fanfare odioase. Dacă în seara asta Parisul străluceşte de toate măreţiile Franţei, el învaţă totodată din pilda unor zile întunecate.

Pe la orele 4 şi jumătate, ajung, aşa cum era prevăzut, la intrarea în Notre-Dame. Adineaori, pe strada Rivoli, urcasem în maşină şi, după o scurtă oprire

pe peronul Primăriei, iată-mă în piaţa Catedralei. Cardinalul-arhiepiscop nu mă va primi pe pragul basilicei. Nu pentru că n-ar fi dorit. Dar noua conducere l-a rugat să se abţină. De fapt, monseniorul Suhard a socotit, acum patru luni, că trebuie să-l primească aici, cu toată solemnitatea pe mareşalul Pétain. Cînd acesta a trecut prin Parisul ocupat de nemţi, apoi, luna trecută, a socotit că trebuie să conducă serviciul funebru pe care Vichy-ul l-a organizat după moartea lui Philippe Herriot. Datorită acestui fapt, mulţi oameni din Rezistenţă s-ar indigna la ideea că prelatul ar putea, astăzi, să-l introducă în catedrală pe generalul de Gaulle. În ce mă priveşte, ştiind că Biserica se consideră obligată să accepte « ordinea stabilită », ştiind totodată că pietatea şi caritatea cardinalului sînt în aşa măsură în afară de orice discuţie, încît lasă foarte puţin loc în sufletul său aprecierilor faţă de tot ce e temporal, aş fi vrut să nu ţin seama de acestea. Dar starea de spirit încordată a multor combatanţi a doua zi după bătălie, precum şi voinţa mea de a evita orice manifestaţie neplăcută pentru monseniorul Suhard, m-au făcut să fiu de acord cu delegaţii mei care l-au rugat să rămînă la episcopat în timpul ceremoniei. Ceea ce avea să se petreacă mi-a întărit convingerea că această măsură era binevenită.

În clipa cînd cobor din maşină, în piaţă izbucnesc împuşcături. Apoi, imediat, o salvă întreagă. Toţi cei care au arme încep să tragă pe întrecute. Se iau ca ţintă acoperişurile, la întîmplare. Soldaţii din armata din interior fac să răsune puştile lor, din toate părţile. Dar zăresc chiar cîţiva vechi soldaţi din detaşamentul Diviziei a 2-a blindată, în poziţie de tragere aproape de intrare, ciuruind cu gloanţe turnurile catedralei. Îmi dau seama imediat că aici e vorba de unul din acele schimburi de focuri pe care emoţia le declanşează uneori în rîndurile trupelor enervate cu ocazia unui incident fortuit sau provocat. În ce mă priveşte, ceea ce contează mai mult este să nu cedez vîrtejului. Intru deci în catedrală. Lipsind curentul electric, orgele sînt mute. Din contra, împuşcăturile răsună înăuntru. În timp ce mă îndrept spre strană, asistenţa, mai mult sau mai puţin aplecată, mă primeşte cu aclamaţii. Iau loc, avînd în spatele meu pe cei doi miniştri: Le Troquer şi Parodi. Canonicii sînt în scaunele lor. Protopopul, monseniorul Brot, se apropie pentru a-mi transmite salutul, regretele şi protestul cardinalului. Îl însărcinez să exprime Eminenţei Sale respectul meu în ce priveşte religia, dorinţa mea de reconciliere din punct de vedere naţional şi intenţia mea de a-l primi curînd.

Liturghia începe. A fost ea oare vreodată cîntată cu mai multă ardoare? În timpul acesta, focurile nu încetează. Cîţiva inşi, dornici să se distreze, postaţi în galeriile superioare, întreţin împuşcăturile. Nici un glonţ nu ţiuie pe la urechile mele. Dar proiectilele, îndreptate spre boltă, smulg bucăţi din zid, ricoşează, cad pe jos.

În româneşte de ŞTEFAN AUG. DOINAŞ

Varşovia ▶▶

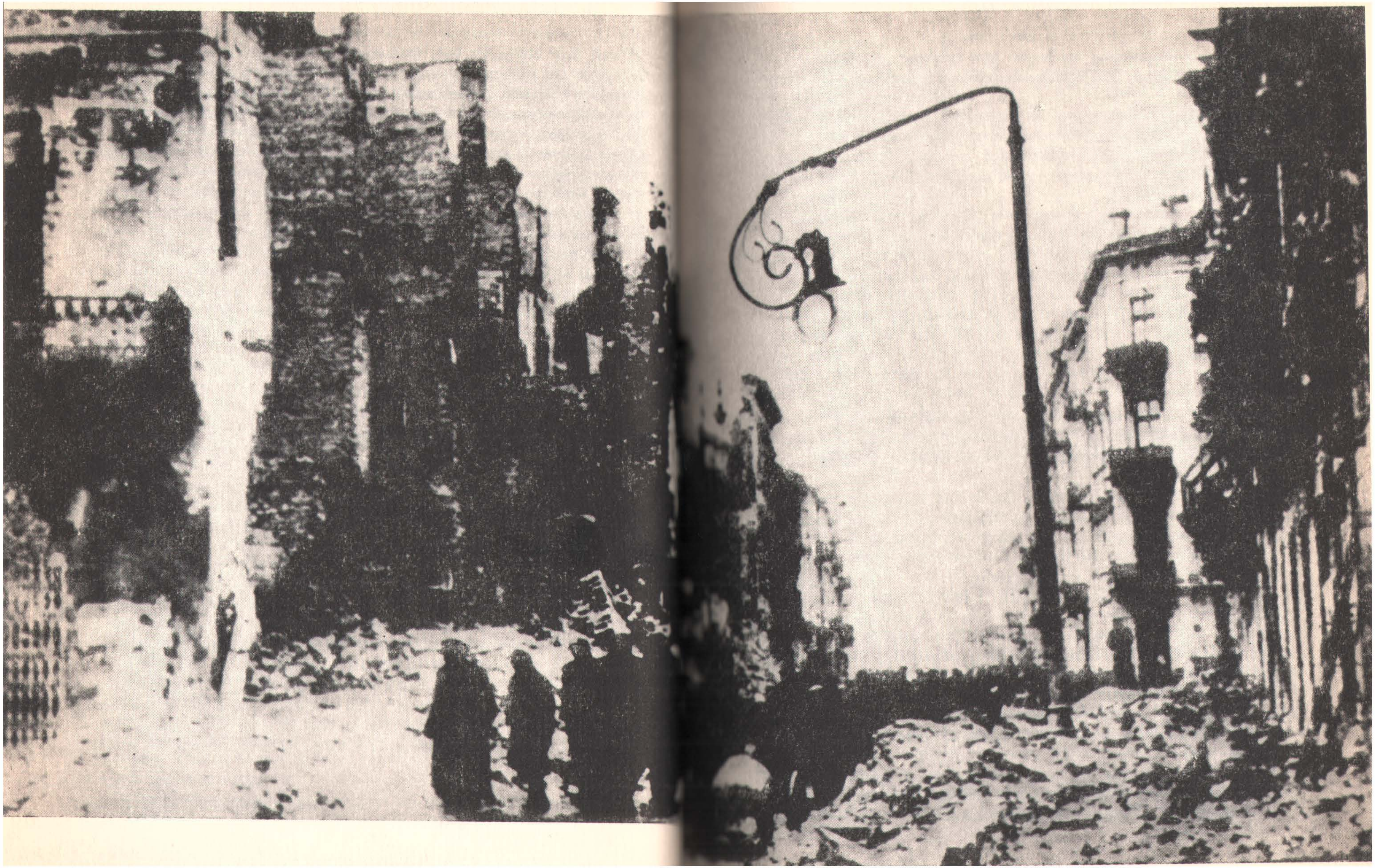

TUDOR ARGHEZI

Baroane

Ce semeț erai odinioară, dragul meu, de n-ai mai fi fost. Și ce mojic! ce mitocan ! ce bădăran ! nu te mai recunosc. Parcă în hainele tale a intrat alt om și parcă celălalt a plecat în pielea goală, pe undeva, prin ceruri ori în iad.

Botul nu-ți mai e așa de gros, fălcile ți-s mai puțin dolofane și ai început, Doamne ! să și surîzi cu buzele alea groase, șterse de unsoare. Ceafa ți s-a mai tras, gușa s-a mai moderat, burta caută un relief mai apropiat de spinare. Nici părțile de dindărăt nu mai sînt atît de expresiv dominante, dedesubtul croielii scurte.

Cred că nu mai iei dimineața patru cafele cu lapte, o halcă de șuncă și opt prăjituri, cu care ți-ai pus din nou în funcțiune intestinul gros, anemiat de răbdări prăjite. Te umpluseși bine, pînă la rîgîială. Ți-aduci aminte ce sfrijit erai pe cînd erai sărac și cum ne pălmuia căutătura ta ațîțată după ce te-ai procopsit. Îndopat cu bunurile mele, nu-ți mai dam de nas și ți s-a părut că eram pus pe lume ca să slujesc mădularele tale, burții, gușii, sacului și dăsagilor tăi: ăsta era rostul meu, a trebuit să-l aflu de la tine, flămîndule, roșcovanule, bobosatule, umflatule.

Mi-ai împuțit salteaua pe care te-am culcat, mi-ai murdărit apa din care ai băut și cu care te-ai spălat. Picioarele tale se scăldau în Olt, și mirosea pînă la Calafat, nobilă spurcăciune !

l-auzi ! Vrea să-mi fie stăpîn și să slugăresc la mațele lui, eu care nu m-am băgat rîndaș nici la boierul meu. Vrea trei părți și din văzduhul meu, ca să răsufle în răcoarea mea numai el. Lasă-mă să-mi aleg stăpînul pe care-l vreau eu, dacă trebuie să mă robesc, nu să mă ia la jug și bici, înșfăcat de ceafă, cine poftește.

Uită-te, mă, la mine ! Baroane ! Să ne desfacem hîrtiile amîndoi, eu zapisul și hrisoavele mele, scrise pe cojoc, și tu zdrențele tale. Scrie pe ale tale Radu? Nu scrie ! .. Scrie Ștefan? Nu scrie ! ... Scrie Mihai, scrie Vlad, scrie Matei? Nu ! ... Păi ce scrie pe cîrpele tale? Degete șterse de sînge?

Mi-a ieșit o floare-n grădină, ca o pasăre roșie rotată, cu miezul de aur. Ai prihănit-o. Ți-ai pus labele pe ea și s-a uscat. Mi-a dat spicul în țarină cît hulubul și mi l-ai rupt. Mi-ai luat poamele din livadă cu carul și te-ai dus cu el. Ți-ai pus pliscul cu zece mii de nări pe stînca izvoarelor mele, și le-ai sorbit din adînc și le-ai secat. Mocirlă și bale rămîn după tine în munți și secetă galbenă pustie în șes — și din toate pasările cu graiuri cîntătoare, îmi lași cîrdurile de ciori.

Începi să tremuri acum căzătură. Așa s-a întîmplat cu toți cîți au umblat să-mi fure binele ce mi l-a dat Dumnezeu. Te-ai cam subțiat și învinețit. Obrazul ți-a intrat în gură, gulerul ți-a căzut pe gît ca un cerc de putină uscată. Dacă te mai usuci nițel, o să-ți adune doagele de pe jos. Ce floacă plouată-n capul tău ! ce mustață pleoștită ! ce ochi fleșcăiți ! Parcă ești un șoarice, scos din apă fiartă, de coadă, Baroane. . .

(1943)

Năpîrca

Îmi dai tîrcoale, năpîrcă. Te-aud alunecîndu-mi primprejur, strecurată prin hîrtii. Mi-ai furat o foaie și te-ai dus cu ea, unde nu știu, înfășurată pe unul din ouăle tale. M-ai pîrît, trăitorule din murdărie și pîră, și mi-ai stat în drum, pe furiș, vreme-ndelungată. Ai socotit că nu te-am băgat de seamă — te-am văzut și te văd și acum, cînd mă citești. Despre tine-i vorba, năpîrcă, deschide ochii bine, nu te-ai înșelat, și poți și să ți-i închizi.

Năpîrcă ți-e numele colectiv, omule netrebnic, repetat în fețe multe, de la șarpele spîn la șarpele flocos, de la vierme la rîmă, mușiță, larvă

și lindin. Ce dulce te apropii și ce surîsuri îți dilată gurița! ție, celui cu ochelari de urechi, care ți-ai făcut un cap de copil idiot la patruzeci de ani, eczematos, zgîit în două lentile de miop. Ce dulce și ce cald ești, cînd vrei să minți, și ce plină ți-e emoția de admirație și de citate, una din năpîrci.

Celălalt, ai dus ghiozdanu unui învățat, i-ai răbdat scuipatul și piciorul, și adunîndu-i peticele dintr-un ungher, care purtau din ființa lui o ștersătură, le-ai pus în rame de bronz, ca să-i flatezi vanitatea și să afle că și ce arunca din el îți era scump. L-ai hoțit și l-ai tîlhărit fără să știe, ai adunat avere și-i mai mulgi și astăzi mormîntul. Tu ai în tine, năpîrcă, mai multe jivine, și dihorul, și hiena, și un păduche. Te aștept să te retez în două cu nuiaua, tăvălit. Citește: șira spinării ți se va rupe cu nuiaua asta. Poți începe să te frămînți de pe acum.

Altul, ai înțeles de unde-ți vine primejdia ticăloșiei și ai vrea să te îngrădești cu măsuri, cu garduri putrede și cu suliți ruginite. Ai vrea să pui la remorca fricii, care te muncește, ca o energie, puterile altora, plictisiți de mișeleasca ta stăruință. Te mai mîngîiai cu visul că oamenii nu te-au cîntărit și că i-ai mai putea stăpîni cu o teroare meșteșugită. Ai simțit că s-a schimbat ceva?

Timpul te înghesuie și te strînge tot mai tare și te lichidează treptat. Cauți în van să scapi de frînghia lui, care-ți înnoadă coada și-ți curmă gîtlejul. Nu mai e mult și ai să dansezi în văzduh, în luptă cu ștreangul. Ești în convulsia finală: o singură ultimă bucurie nu pot să ți-o iau, că, scuturat în mădulări, vei încerca spasmul fericit al tuturor spînzuraților.

Știu ce spaimă ascunsă te îneacă: te cunosc. Bravura ta de afiș e masca unei puturoase lașități. Ți-o mai cunosc și alții, și călăul care va trage de funie la bătaia a treia de tobă. Îi vezi cum rîd?

Ai vrea și tu, altă năpîrcă, să fugi de pedeapsă, dar n-ai unde scăpa, drumurile ți s-au strîmbat, pămîntul se leagănă și se ridică și te întoarce de unde pleci. O să-ți cerșești patul, blidul și țigarea de la cel la care ai slugărit cu șoapta neagră și cu iscoada, dar care nemaiavînd trebuință de ludă, te aruncă înapoi cu ciubota. În ogradă, te așteaptă gîdele liniștit, cu săcurea. El știe cînd ai să pici.

De cînd te rabdă țărîna, vînătă năpîrcă, cu capete multe? Te-a lăsat să te umfli, să crești și să te înalți pe spinările celor doborîți de tine. M-ai făcut să te îndur, să te miros, să te aud, să te rabd. Ți-ai pus bucile pe obrazul meu de fecior răstignit.

Ți-a sunat ceasul, năpîrcă. Îl asculți? A bătut ceasul tău din cimitir.

(1943)

Frigmania şi Bovenia[1]

Întocmai ca în filmele americane atragem stăruitor atenţia cititorului că asemănările întîmplărilor din acestă cronică cu posibile evenimente contemporane sînt simple coincidenţe, cu atît mai mult cu cît faptele sînt scoase dintr-un vechi manuscris din secolul al XIII-lea, găsit în mănăstirea din Grapa[2] de un foarte erudit profesor. Iată în fond despre ce este vorba:

Pe un continent îndepărtat, existau acum cîteva sute de ani două state, anume Frigmania și Bovenia. Frigmania era o ţară puternică, foarte populată, și, *mutatis mutandis*, industrială. Bovenia era o ţărișoară vecină aproape fără nici o însemnătate politică. Nenorocirea Boveniei (căci va fi la mijloc o nenorocire) este că, în vreme ce Frigmania avea pășunile cele mai sterpe din lume pentru un popor iubitor de lapte și derivatele lui, Bovenia era acoperită cu o prea frumoasă iarbă. Turmele de boi și vaci ale acestei ţări erau vestite, și numele statului nu pare a fi străin de bogăţia lui. Pașnica clătinare de cozi a vacilor Boveniei irită în cele din urmă pe vecinii cu vaci slabe. Dar nu s-ar fi întîmplat firește nimic, dacă purtările bovenilor n-ar fi devenit de la o vreme intolerabile. În Bovenia locuiau nouă frigmani spre hotarul Frigmaniei (împinși acolo de frăgezimea pășunilor) și un frigman în capitala Boveniei numită Grapa. Într-o zi, frigmanii din Bovenia observară că bovenii, întorcîndu-se de la cîmp îndărătul vacilor, rîdeau cu prea multă volubilitate. Era hotărît că bovenii își băteau joc de ei. Un boven scuipă în direcţia frigmanilor. O vacă bovenă se scutură de muște cu coada și toate muștele zburară și se așezară pe vacile frigmanilor. Provocarea era evidentă. Atunci frigmanii din Bovenia implorară ocrotirea Frigmaniei, care ceru lămuriri amănunţite bovenilor. Situaţia deveni în curînd nesuferită, fiindcă bovenii începură să atenteze la siguranţa statului frigman. Mă veţi întreba cum?

[1] Germania şi Cehoslovacia
[2] Praga

Ne spune cronica. Un frigman din Frigmania, dormind lîngă graniță, fu pișcat de un purice. Făcîndu-se examenul agresorului se constată că puricele sărise hotarul din Bovenia. O vacă bovenă se așeză cu cele două picioare din urmă pe teritoriul frigman și-și lăsă superfluitatea mistuirii în țara frigmană. O pisică bovenă prinse șoareci în pămînt frigman și-i mîncă în Bovenia. Foarte multe vrăbii bovene treceau în stoluri în Frigmania și-și lăsau necurățeniile pe căciulile frigmanilor. Atrase de o propagandă mîrșavă — am vrut să spun de vrăji — găinile frigmane mergeau și se ouau în Bovenia, privînd statul de un important venit. Norii se învîrteau pe vreme de secetă în Frigmania, dar fugeau și se prefăceau în ploaie în Bovenia. Frigmanii dădură o mulțime de avertismente bovenilor, ca să nu mai atragă norii, dar totul fu în zadar. Existența celor nouă frigmani din Bovenia devenise și ea din ce în ce mai tristă din cauza prigoanelor. În iulie, august, nu se știe prin ce procedee, era o căldură teribilă; în decembrie, ianuarie, nu puteai sta de frig. În anotimpul acesta, bovenii închegau apa frigmanilor. Noaptea, cînd cei nouă frigmani voiau să doarmă, lătrau cîinii, cîntau cucuvelele. Se pretindea chiar că bovenii izbutiseră să țină iarna soarele pe loc măcar cîteva ceasuri, așa încît frigmanii să aibă noaptea mai lungă și să sufere din cauza asta pagube materiale. Se mai observă că, oricîte sforțări conjugale făceau cei nouă frigmani, nu puteau avea mai mult de un copil fiecare, și încă fată. Se bănuia că apa fusese infectată cu substanțe sterilizatoare.

Împăratul frigmanilor suportă cu mare răbdare aceste provocațiuni, dar în cele din urmă, durîndu-l soarta conaționalilor săi, decise să pună un capăt obrăzniciei bovenilor. Prilejul se ivi curînd. O vacă bovenă izbi cu coada o frigmană, un copil rîse cu insolență, soțul frigmanei vru să pedepsească coada vacii trăgînd-o, iar vaca izbi cu copita pe frigman. În loc să dea dovezi de umanitate și să apere pe frigman, bovenii ziseră în rîs: Ai găsit ce-ai căutat ! Cei nouă frigmani cerură omorîrea vacii, bovenii se împotriviră și, în sfîrșit, vexațiile veniră cu duiumul. Ciorile făceau cra-cra la bieții frigmani, puricii îi pișcau, cîinii îi lătrau, oile behăiau obraznic la ei. Atunci cerură ajutorul împăratului Frigmaniei, care cuprinse numaidecît teritoriile bovene în care locuiau cei nouă frigmani, luînd și ceva în plus cu populație bovenă, ca garanție. Conflictul se socoti lichidat și împăratul zise că de acum încolo speră că cele două țări să trăiască în cea mai calmă vecinătate, nu fără a atrage atenția bovenilor că el va proteja cu cea mai atentă paternitate pe frigmanul al zecelea, și acum unicul în Bovenia, care locuia în Grapa. Tratatul suna așa: « *Împăratul Frigmaniei nu va suferi să se clatine un fir de păr de pe capul unui frigman* ». În scopul de a se controla executarea tratatului, un observator fu trimis la Grapa să protejeze pe frigman. Însă cum frigmanul avea coama foarte abundentă

şi nu purta pălărie pe cap, a doua zi chiar după intrarea în vigoare a tratatului, vîntul boven suflă în capul lui. Părul frigmanului fiind clătinat, frigmanii ocupară numaidecît toată Bovenia.

Dar toate acestea s-au petrecut foarte de mult, într-o vreme în care omenirea nu era încă civilizată.

(26 martie, 1939)

Frigmania

Ceea ce caracteriza pe vechiul popor frigman de care vorbeşte manusscrisul meu, era o înaltă concepţie a patriei. Cuvîntul patrie se auzea de cîteva ori în orice cîntec, era începutul şi sfîrşitul oricărei cuvîntări, cuvîntul de ordine al copiilor, al femeilor, al soldaţilor şi al cetăţenilor. Patria mai presus de orice, totul pentru patrie. Şi într-adevăr, frigmanii lucrau pentru patrie, făceau copii pentru ea, luptau şi mureau pentru ea. Iubirea lor de ţară era proverbială.

Cînd cineva mergea în Frigmania, rămîmea uimit de atîta devotament pentru o idee. Toţi indivizii cu o musculatură satisfăcătoare mînuiau un arc şi o suliţă, femeile lucrau pentru soldaţi, mamele mergeau sinistre şi despletite şi depuneau pe altarul patriei aurul, bijuteriile, sculele lor de preţ, invocînd protecţia Zeului Războiului. Copiii aveau şi ei arcuri mai mici, ori alergau să ducă veşti. Cînd cineva era prea de tot tînăr sau prea bătrîn, deci incapabil de a contribui şi el la luptă, făcea totuşi ceva: cînta imnul patriei. Toţi invalizii şi copiii se adunau în mijlocul cetăţii, sau îndărătul liniei de luptă şi cîntau de dimineaţa pînă seara, îmbărbătînd pe luptători.

Frigmania era o mare tabără. Cînd nu aveau război, frigmanii se jucau de-a războiul, şi simţul lor de cetăţeni era aşa de acut, şi atît de urît era individualismul, încît nu numai că mîncau în comun ca spartanii, dar nu ieşeau niciodată singuri pe drum. Copii, femei, bărbaţi mergeau pe uliţi în două rînduri, în plutoane de cîte douăsprezece persoane cel puţin, cîntînd imnul patriei. Cînd un individ era surprins singur pe drum, era întîmpinat cu un mare dispreţ. De altfel, Frigmania era foarte populată, şi, prin o asemenea disciplină, ea extirpase sentimentalismul familial. Netrăind în familii, fiindcă copiii se încredinţau numaidecît taberelor

statului, frigmanii nu sufereau de moartea rudelor lor și nu-și dădeau seama de loc de împuținarea prin moarte a grupului, fiindcă pe dată numărul coloanelor firești, în care se asociau, se refăcea. Cînd cădeau prea mulți frigmani în luptă mamele se adunau în Templul nașterii și așteptau să li se comunice de către marele preot al patriei numărul exact de copii pe care trebuiau să-l producă în cel mai scurt timp legal posibil. Frigmania era un stup, un roi. Cetățenii mîncau toți aceeași mîncare în porții egale, după vîrstă și după vremuri. Dacă se aflau în belșug, căpătau de pildă, fiecare, o pîine, o felie de carne, un măr; dacă se găseau în lipsă, mîncau numai cîte o jumătate de pîine sau chiar un sfert. Tratamentul fiind rațional, nimeni nu cîrtea. În timp de mare primejdie, cu foamete, ca să poată mînca zilnic soldații și mamele (care nășteau viitori soldați), bătrînii posteau cîte o zi, două, trei, pe săptămînă, după trebuință. Prada de război se împărțea egal la toți.

Astfel cum oile, în lipsa păstorului și a cîinelui, stau nedumerite și nu știu încotro s-o ia, frigmanii nu puteau trăi fără îndrumări de la căpeteniile lor. Un mare simț de disciplină îi însuflețea și toți ascultau orbește poruncile de sus. Sularea, culcarea, plimbările, muncile, toate se îndeplineau după ordinele celor mari. Frigmanii plîngeau cînd plîngea marele preot și rîdeau cînd rîdea el. Un rîs izolat stîrnea dezaprobarea. Ar fi putut să stîrnească rîsul, însă, precum am spus, mulțimea se sfia să rîdă dacă nu li se spunea că acest lucru e util pentru patrie. De obicei însă frigmanii erau foarte veseli, fiindcă era în părerea căpeteniilor lor că veselia dă energie.

Frigmanii erau soldați și duceau astfel de viață, deoarece toate popoarele se băteau cu ei. Cine pica în mijlocul lor, fără să cunoască lucrurile mai de aproape, aproba din tot sufletul abnegația, ordinea, însuflețirea cu care toți, bărbați și femei, tineri și bătrîni, mîncînd cît le dădea statul, făcînd treburile poruncite, apărau țara înconjurată din toate părțile de dușmani. Și acești dușmani îi combăteau cu disperare, jurînd să nu lase armele jos pînă nu vedeau pe frigmani doborîți la pămînt. Văzînd cum tot poporul cîntă imnul patriei și se apără, străinul era cuprins de admirație și simpatie, și regreta că celelalte popoare nu lăsau răgaz acestei vrednice țări să-și arate virtuțile în vreme de pace. Frigmanii păreau, de altfel, obișnuiți cu asemenea stări și nu se plîngeau de ele. Ba, dimpotrivă, puneau în joc toată ingeniozitatea pentru a distruge pe inamici și, cînd îi învingeau, se purtau față de învinși cu toată asprimea. Erau niște mari născocitori de arme. Aveau săbii crestate ca niște fierăstraie, suliți cu cange, linguri lungi pentru vărsat păcură în capul dușmanilor, coifuri înspăimîntătoare, țepi și cuie pe armură. Erau mari meșteri în a face găuri pe sub pămînt și a ieși ca niște cîrtițe pe la spatele inamicului.

Dar ce înspăimînta mai mult pe dușmani este că, atunci cînd luau prizonieri, în loc să-i omoare, îi hrăneau cu jumătate din porția zilnică a frigmanilor, crezînd că le fac cinste, în vreme ce dușmanii obișnuiți cu mîncări multe se simțeau pierind prin foamete. Așa încît soldații celorlalte popoare, ca să nu ajungă a mînca o jumătate de măr, se înjunghiau cînd cădeau prinși.

Toate aceste lucruri erau admisibile pentru străinul neștiutor, exaltat de imnul patriei. Apoi el afla neapărat un amănunt care-l tulbura. Toate noroadele se luptau cu înverșunare cu Frigmania, fiindcă aceștia cei dintîi îi atacau. Legea patriotică a Frigmaniei hotăra că frigmanii trebuie să lupte mereu, pînă ce toată lumea să devină patrie. Oriunde punea piciorul frigmanul, locul devenea patria lui și, de aceea, toți căutau să împingă cît mai departe granițele țării prin lupte și prin activitatea procreatoare a mamelor.

Pentru că frigmanii aveau în mare grad simțul patriei lor, dar nu și pe acela al patriei altora.

(19 noiembrie, 1939)

GEO BOGZA

Provocatorii războiului

Asupra sensului pe care îl vor lua de acum înainte evenimentele internaționale, se pare că nu trebuie să ne mai facem nici o iluzie. Din groapa în care popoarele îl crezuseră înmormîntat pentru totdeauna, războiul s-a sculat și privește pămîntul. Nu mai e mult pînă ce va sări afară, călcînd în picioare țări și orașe. Conducătorii disperați ai unor popoare nefericite au nevoie de el și în fiecare noapte îl trag puțin mai afară.

Dacă, printr-un miracol, acești conducători nu se vor prăbuși ei înșiși în groapă, cu zeul lor în brațe, mai înainte de a-l fi scos de tot, atunci

măcelul prin care va trece omenirea va fi cea mai mare baie de sînge prin care i-a fost dat să treacă vreodată.

În fața acestei catastrofe, pentru a cărei dezlănțuire se străduiesc atîția scelerați, cred că e de datoria celor cu mintea limpede să arate cu un deget profetic, denunțător, pe cei ce vor purta vina măcelului.

Cu mult înainte de ultimele evenimente, care au făcut să se vorbească de iminența războiului pînă în cele mai depărtate sate, au fost oameni care au sesizat ceea ce pregătesc dictaturile fasciste și le-au denunțat. În toate țările, în țară la noi de asemeni, oameni care nu sînt simpli pacifiști, ci luptători activi împotriva războiului, au atras atenția lumii, au arătat lămurit și continuă să arate că regimurile din Italia și Germania, prin structura lor, prin metodele lor, nu pot duce decît la război.

Cei ce admiră aceste două țări, să știe că sînt și ei vinovați de pregătirea războiului.

(1936)

Cum curg apele în Europa

De la o vreme, raționamentul oamenilor politici germani e tot atît de absurd și uluitor ca și al lupului care cerînd socoteală mielului că-i tulbură apa, iar mielul precizînd că bea cu mulți kilometri mai la vale, i-a replicat: dacă nu tu, atunci unul din neamul tău mi-a tulburat-o și tot trebuie să te mănînc. Felul în care s-au obișnuit să vorbească în ultima vreme conducătorii Germaniei nu mai păstrează nici cea mai mică urmă de logică sau de respect față de adevăr ! Pare că a început în partea aceea a lumii o noapte valpurgică, în care tot ce are mai sfînt omenirea e profanat.

Într-o lume normală, în care n-ar fi totul întors pe dos și nu s-ar minți cu atîta nerușinare, nu s-ar putea ține limbajul pe care oamenii politici ai Germaniei îl țin în Cehoslovacia.

Lupii care au mîncat pînă acum cîțiva miei sub pretextul că le-au tulburat apa, și-au luat rolul în serios și din ceea ce e minciună sfruntată și monstruoasă răstălmăcire a realităților vor să facă lege pe care s-o aplice tuturor popoarelor. Național-socialismul după ce « a curățat » Germania de dușmanii săi ideologici, împînzind-o cu lagăre de concentrare, vrea să aplice acum același regim întregului continent.

Ceea ce cu cîțiva ani în urmă, încă ar fi părut de neconceput, astăzi este posibil, cînd ne e dat să aflăm că hiteleriștii se plîng de soarta locuitorilor de naționalitate germană din Cehoslovacia și, după ce-i ațîță, insinuează că situația lor ar putea duce la un război civil.

Țara care și-a batjocorit cum a vrut minoritățile și le-a scos de sub orice lege, are nemaipomenita îndrăzneală de a acuza Cehoslovacia de intoleranță față de minorități și o amenință cu războiul civil.

Așadar, libertatea și independența țărilor din Europa a ajuns la cheremul lupilor care se cred chemați să sancționeze delictele de tulburare a apei de către mieii aflați mai în josul rîului.

Fiindcă trebuie să se știe că Germania se află chiar la izvor, că nimeni nu-i tulbură apa, că tot ceea ce e tulburare, și neliniște, și amenințare vine din Germania spre celelalte țări, iar nu din celelalte țări spre Germania.

Totul arată că astfel și numai astfel curg în timpul de față apele în Europa.

(1937)

ZAHARIA STANCU

Pacea nu se cumpără

Evenimentele se precipită într-o măsură neînchipuită. Situația europeană se schimbă nu de la o zi la alta, ci din oră în oră. Nu mai știi dacă comentariul scris la miezul nopții mai are valabilitate dimineața la apariția ziarului, și dacă nu cumva telegramele de la ultima oră îl dezmint categoric. Diplomații duc încă tratative pentru salvarea păcii și în biserici mulțimile îngenunchiate imploră evitarea dezastrului.

Dar la toate frontierele se masează trupe și se transportă cantități formidabile de material de război.

Cataclismul s-ar putea produce din clipă în clipă.

Trebuie însă, pînă în ultimul moment, să nădăjduim în pace.

Hitler şi-a înfipt pintenii în coastele Cehoslovaciei. I s-a făgăduit împlinirea unor deziderate. Pofta a crescut.

Hitler a înţeles că ameninţarea cu războiul a prins, că teroarea stăpîneşte şi că democraţiile burgheze ale Apusului, în cuvîntul cărora statele mici din Europa Centrală au crezut cu sfinţenie, nu îndrăznesc să primească războiul şi par dispuse să cedeze, mai ales că ceea ce li se pretinde deocamdată nu le aparţine lor, ci altora, mai slabi. Cehoslovacia pare sacrificată.

Este drept: telegramele din străinătate nu precizează cît de mari vor fi jertfele ce se vor cere bravului popor cehoslovac. Dar impresia generală aceasta este: Cehoslovacia a fost aruncată în gura leului pentru a i se astîmpăra foamea.

Numai că leul acesta are o foame greu de potolit.

Cu doi ani în urmă, în gura leului italian a fost abandonată Abisinia.

A devenit, în urma acestui fapt, Mussolini mai conciliant?

Setea de cucerire a regimurilor totalitare fasciste n-o poate potoli nimeni.

Iată ce s-a uitat mereu la Paris.

Iată ce s-a uitat mereu la Londra.

Pacea nu se poate cumpăra cu nici un fel de monedă.

Războiul anglo-italian a fost evitat cu sacrificarea independenţei Abisiniei, care, de bună credinţă, a socotit că o vor apăra tratatele, a socotit că o va apăra Liga Naţiunilor.

Acum se caută a se prelungi pacea cu sacrificarea Cehoslovaciei.

Statele mici asistă nedumerite la tocmelile dintre statele mari, tocmeli în care intră existenţa statelor mici, fără ca ele să fie consultate altfel decît de formă.

Mai există tratate?

Mai există securitate colectivă?

Ceea ce s-a cîştigat cu jertfa sîngelui într-un război cumplit de patru ani, se pierde în etape fiindcă învinşii de ieri au curajul vorbelor, iar învingătorilor le lipseşte cu desăvîrşire curajul faptelor.

Se spune, şi inconştienţii se bucură: să cedeze Cehoslovacia regiunile sudete Germaniei, iar statului ciuntit, care va rămîne fără putinţa de a se mai apăra, îi va fi garantată existenţa de marile puteri.

Mai poate cineva crede în garanţii?

În tratate?

Cehoslovacia de azi s-a sprijinit pe tratate tari, pe alianţe puternice, pe cuvinte ce păreau tuturor cu neputinţă de călcat.

Ce s-au făcut tratatele, alianţele militare, cuvintele?

Cehoslovaciei i s-a garantat existenţa atîta vreme cît această existenţă n-a fost ameninţată.

În momentul în care Hitler a strîns cleştele şi a ameninţat cu războiul, Cehoslovacia a fost părăsită.

În loc să fie susţinută ferm, s-a recurs la tratative.

Misiunea Runciman a fost trimisă la Praga spre a face presiuni asupra Cehoslovaciei să cedeze.

Locul ei era la Berlin.

Presiunile trebuiau făcute asupra lui Hitler.

Au fost încurajaţi sistematic şi satisfăcuţi agresorii.

Victimelor li s-a oferit, sub forme mai dulci sau mai amare, sinuciderea.

Atitudinea statelor democrate burgheze din Apus pune o întrebare: ce cale trebuie să apuce statele mici ameninţate de expansiunea Germaniei hitleriste?

Pacea nu se cumpără.

Pacea se impune cu armele.

Cei ce cumpără azi pacea cu pielea altora, mîine, cînd sistemul securităţii colective va fi cu desăvîrşire zdrobit şi cînd vor veni în joc interesele lor cele mai vitale, nu vor mai putea cumpăra pacea cu nici un preţ.

Vor trebui să facă atunci războiul.

Şi-l vor face.

Dar cu mai puţine şanse.

(22 septembrie 1938)

Război şi pace

În articolele noastre de politică externă am susţinut zi de zi că războiul care părea să izbucnească dintr-o zi în alta, nu este inevitabil şi că o alinţă între puterile democrate apusene şi URSS ar pune axa Berlin-Roma în situaţia de a nu mai încerca nici o agresiune. Evenimentele recente par a ne da dreptate, de unde mai înainte presa anglo-franceză învinuia *axa* de intenţii războinice, acum presa italo-germană este aceea care dă alarma şi aruncă vina asupra democraţiilor apusene că pregătesc declanşarea războiului.

Războaiele — dacă zvîrlim o scurtă privire îndărăt, observăm numaidecît aceasta — au pornit totdeauna din inițiativa acelora care aveau ceva de cucerit, niciodată din a acelora care aveau totul de păstrat.

Azi se vorbește de revendicări italiene și germane. Spațiul vital a ajuns o formulă curentă. Franța, Anglia, U.R.S.S. nu au făcut altceva decît să se înarmeze, în vederea apărării teritoriilor și libertăților lor, sub presiunea, tot mai puternică, a axei.

Poate fi cineva învinuit de agresiune cînd în jurul casei amenințate de incendiu postează din vreme pompierii? Este ceea ce fac statele europene, mari și mici, care simt plutind în jurul granițelor lor o cît de vagă amenințare.

Cursa nebună a înarmărilor n-a pornit din Paris, nici din Londra, nici din Moscova.

Bucuroase ar fi fost statele democrate să-și întrebuințeze altfel capitalurile și munca, slujind progresul și umanitatea, decît să-și utilizeze toate forțele într-un singur scop: acela de a-și pregăti, fiecare, apărarea națională.

Dar o dată ce s-a ajuns — și încă destul de tîrziu, după ce două state, Cehoslovacia și Albania, și-au pierdut independența — la convingerea că pacea nu poate fi păstrată decît cu armele, singura datorie a celor ce vor să-și păstreze independența este aceea de a avea cît mai multe și cît mai bune arme de apărare.

Cei care ar mai fi tentați să facă uz de forță armată știu ce-i așteaptă. Franța și Anglia, singurele țări europene burgheze care dispun de capitaluri inepuizabile, au pus totul în joc, pentru înarmare. O informație reprodusă zilele trecute în presă din sursă bine informată, afirma că Anglia singură va fi în curînd capabilă să fabrice anual 40 mii de avioane de luptă.

Stă în puterile financiare ale *axei* să întreacă această cifră?

Cei ce cunosc starea finanțelor germane și italiene răspund hotărît: *Nu*.

La Berlin și la Roma, se știe tot atît de limpede ca și la Paris sau la Londra că războiul ar însemna o catastrofă, dar în primul rînd pentru acel stat, sau acel grup de state, care ar făptui greșeala de a-l declanșa.

Istoria arată că războaiele, de cele mai multe ori, au fost cîștigate nu de aceia care le-au pornit, pentru a atenta la avutul și libertatea altora, ci de aceia care, atacați fiind, au făcut războiul pentru a se apăra.

(4 iunie 1939)

ADRIAN BALL

ultima zi a lumii vechi 3 septembrie 1939

DE LA MIEZUL NOPŢII LA ORELE 6

Cei care urzeau războiul nu vorbeau decît despre pace. Dimpotrivă, apărătorii păcii se pregăteau, în silă, să participe la război. Aşa s-a întîmplat că rolurile s-au inversat în mod ciudat pe scena mondială în timpul celor cîteva ore cînd s-a hotărît cea mai mare răsturnare din istoria umanităţii.

În seara aceea de sîmbătă, 2 septembrie 1939, aproape de miezul nopţii, cuvintele despre pace reveneau mereu pe buzele celor doi dictatori care se găseau la fiecare capăt al axei Roma-Berlin. Din zorile zilei precedente, Germania declanşase invazia ei în Polonia. Diviziile de tancuri ale lui Hitler cauzau pierderi enorme forţelor poloneze abia înarmate pentru a se apăra. Chiar cei mai încăpăţînaţi dintre patrioţii polonezi nu puteau afirma că rezistenţa va dura mai mult de cîteva săptămîni. Totuşi, în ciuda succeselor sale militare în Polonia, Adolf Hitler era departe de a se arăta optimist. Începea să înţeleagă că nu putea continua să înşele. Cît despre complicele lui, Benito Mussolini, era pur şi simplu îngrozit de desfăşurarea evenimentelor.

•

Cabinetul lui Neville Chamberlain delibera de o jumătate de oră cînd bătu miezul nopţii la Big Ben. În timp ce primul ministru şi colegii lui dezbat problema de a şti dacă trebuie să declare război şi cînd anume, Downing-Street este la fel de sumbru ca restul Londrei şi tot aşa de întunecat ca viitorul.

Miniştrii, reuniţi în jurul biroului preşedintelui, ştiau că rezistenţa guvernului şi poate chiar viitorul partidului conservator sînt condiţionate de hotărîrea ce sînt pe cale s-o ia. Atmosfera în ţară şi parlament este pentru război. Discuţiile pasionate de pe culoarele Camerei Comunelor, conversaţiile din timpul dineului de la clubul lor din St. James, telefoanele magnaţilor presei şi ale marilor patroni din comerţ şi industrie din ultimele ore i-au convins.

Cabinetul lui Chamberlain s-a întrunit sub impresia că mulţi conservatori, poate chiar majoritatea, sînt gata să răstoarne guvernul dacă nu adresează un ultimatum hotărît Germaniei înainte de următoarea şedinţă a Camerei Comunelor.

Revolta împotriva guvernului a atins intensitatea maximă, la orele 18, în seara aceea, chiar cînd primul ministru trebuia în principiu să anunţe trimiterea unui ultimatum lui Hitler. Dar trebuise să-l amîne cu două ore din cauza continuării negocierilor cu Franţa privind propunerile de pace italiene. În plus, trebuia să se încerce coordonarea celor două ultimatum-uri aliate. Atunci, în timp ce Chamberlain spera că pacea mai putea fi încă salvată în cursul celor două ore de răgaz, neliniştea şi suspiciunea au cuprins naţiunea şi pe legiuitorii ei.

Doar cîţiva parlamentari rămîn partizanii unui nou acord ca acela de la München. Aşadar, se ştia cu exactitate ce va propune Chamberlain în declaraţia sa din seara aceea în Camera Comunelor.

Un auditoriu compact, pe care aşteptarea îl făcuse neliniştit şi nervos, l-a auzit pe Chamberlain declarînd:

« Guvernul Majestăţii Sale va fi obligat să ia măsuri energice dacă trupele germane nu evacuează teritoriul polonez. Contacte sînt în curs cu guvernul francez pentru a fixa răgazul maxim pe care guvernele francez şi englez îl vor acorda guvernului german pentru a şti dacă este hotărît sau nu să ordone retragerea trupelor sale. »

În atmosfera care domnea în Camera Comunelor, aceste cuvinte sunau fals, puţin convingătoare. Chamberlain n-a avut nimic să mai adauge. În faţa lui nu întîlnea decît chipuri grave şi întunecate, atît pe băncile partidului conservator cît şi pe acelea ale partidului laburist. Enervarea cîştiga spiritele şi un moment stăpîneşte impresia că se va dezlănţui un adevărat vacarm.

Cei mai îndîrjiţi se află printre conservatori. Deputaţi ca L. S. Amery şi Duff Cooper sînt roşii de mînie, incapabili să articuleze un cuvînt. Discursul temporizator pronunţat de primul ministru este primit în Camera Comunelor ca o manevră pentru reîntoarcerea la potolirea spiritelor şi pare că prevesteşte că polonezii vor fi sacrificaţi. Cînd domnul Arthur Greenwood, lider laburist, se ridică să ia cuvîntul, Amery îl salută cu strigătul — « Vorbiţi în numele Angliei », — care este îndată urmat de acela ale laburiştilor: « Vorbiţi pentru Marea Britanie » şi « Vorbiţi pentru laburişti ».

Discursul viguros, deşi convenţional al lui Greenwood şi modul cum este primit sînt pentru primul ministru cel mai serios avertisment din toate cele pe care le-a primit vreodată. Greenwood declară: « Sînt profund tulburat. Un act de agresiune a fost comis acum treizeci şi opt de ore. În momentul precis cînd acest act era comis, unul din cele mai importante acorduri ale istoriei contemporane ar fi trebuit să intre automat în vigoare . . . Mă întreb cît timp o să mai şovăim, cînd Marea Britanie şi civilizaţia sînt în pericol. »

Cuvintele agresive ale lui Greenwood declanşează aplauze furtunoase pe băncile conservatorilor ca şi pe acelea ale opoziţiei. Vorbele lui se făceau ecoul convingerii celei mai profund înrădăcinate în ţară, atît printre *lobbies* cît şi în cercurile ziaristice, că Anglia îşi neglija angajamentele ei faţă de Polonia, în timp ce francezii « îşi schimbau brusc opinia ». Mai tîrziu, domnul Leslie Hore-Belisha, ministrul de război, va afirma că dacă Greenwood s-ar fi împotrivit guvernului, « el ar fi avut sprijinul conservatorilor şi ar fi putut antrena căderea guvernului ».

Conştient de revolta care mocnea în cei din propriul său anturaj, Chamberlain a convocat imediat cabinetul pentru miezul nopţii. Doreşte să explice colegilor săi cum a trebuit să-şi modifice expunerea în urma hotărîrii luate puţin mai înainte în cursul după-amiezii, într-o şedinţă a cabinetului, şi anume că ultimatul trebuia să expire la 2 septembrie la miezul nopţii, orice ar fi făcut francezii.

Înainte de a-şi primi miniştrii, Chamberlain a luat masa cu contele Halifax, ministrul afacerilor externe, căruia i-a spus ce avea pe inimă. Mătăhălosul şi austerul Halifax nu-l văzuse niciodată pe primul său ministru într-o asemenea stare. Chamberlain i-a afirmat făţiş că declaraţia lui în Camera Comunelor n-a decurs deloc bine, că deputaţii au interpretat greşit cuvintele lui.

În timpul dineului, Chamberlain i-a mărturisit ministrului său de externe că dacă situaţia nu se limpezeşte, nu crede că guvernul său este capabil să se menţină pînă a doua zi. Cei doi şefi ai guvernului, la care s-au adăugat sir Alexander Cadogan, subsecretar de Stat la afacerile externe, şi domnul Corbin, ambasadorul Franţei,

au petrecut apoi o oră « frenetică » — după expresia lui Halifax — avînd convorbiri telefonice cu Parisul. Rînd pe rînd, Daladier, Bonnet şi ambasadorul englez (sir Eric Phipps) au fost chemaţi telefonic în scopul de a fixa germanilor un termen cît mai scurt posibil pentru a părăsi Polonia.

Acum, trecuse de miezul nopţii şi Chamberlain trebuie să-şi învingă oboseala pentru a explica miniştrilor săi dificultăţile pe care le întîmpina ca să obţină de la francezi să-şi sincronizeze ultimatumul lor cu cel al englezilor. Marea problemă a Franţei este mobilizarea şi şefii ei militari cer încă un nou răgaz. Între timp, în Anglia, Amiralitatea, ministerul de război şi comandamentul aviaţiei se împotrivesc cu înverşunare acordării acestui nou răgaz.

Hore-Belisha, care a stăruit mult pentru un ultimatum expirînd la 2 septembrie la miezul nopţii, vrea acum ca ora-limită să fie fixată la 6 dimineaţa. Chamberlain ripostează că dacă ultimatumul englez trebuia să expire la amiază, francezii l-ar trimite pe al lor la amiază ca să expire la orele 9 seara. În afară de problemele privind mobilizarea — explica Chamberlain — Bonnet se mai simte obligat să aştepte propunerea italiană pentru o conferinţă. Către orele unu şi jumătate dimineaţa, fiecare este în culmea surescitării, dar un acord a intervenit: ultimatum-ul britanic adresat Germaniei va expira la orele 11, duminică dimineaţa. În timp ce miniştrii se risipesc pe stradă, fulgerele brăzdează noaptea şi furtuna mocneşte. Zarurile sînt aruncate . . .

Chamberlain se întoarce acasă istovit de una din zilele cele mai penibile pe care le-a trăit vreodată un prim-ministru britanic. Totuşi sănătatea şi nervii lui rezistă. La 70 de ani este încă de o remarcabilă supleţe şi într-o formă excelentă, datorită vieţii regulate pe care a dus-o totdeauna. Are mereu poftă de mîncare şi face în fiecare zi lungi plimbări pe jos în parcurile londoneze. Soţia lui, spune despre el: « Ce noroc că Neville doarme şi digeră bine ! Nu-mi provoacă niciodată griji. » . . .

Miezul nopţii la Varşovia. Haosul domneşte în oraş, care a suferit în tot timpul zilei asaltul puternicei flote aeriene germane. La şocul bombardamentelor masive se adăuga spectacolul deprimant al trenurilor de răniţi, evacuaţi în grabă de pe front.

Primul val al acestor convoaie pătrunde aproape de miezul nopţii în capitala poloneză complet cufundată în bezna camuflajului. În tot timpul nopţii, uruitul lor lugubru va impresiona pe fiecare locuitor al oraşului.

Încă din primele ore ale duminicii, spitalele din Varşovia sînt înţesate de victimele raidurilor aeriene din ajun. Nu mai rămîn paturi pentru a primi răniţii de pe front. Curţile, holurile, culoarele spitalelor le servesc drept adăpost provizoriu. Mai tîrziu, va trebui să le găsească loc în gările capitalei, căci spitalele sînt arhipline.

Spectacolul acestor tinere trupuri sfîrtecate este mai ales intolerabil pentru ochii unei întregi populaţii, care puţin înainte, nu se gîndea decît să profite de ultimele zile frumoase ale verii. O femeie, ce se afla la miezul nopţii într-una din gările principale ale Varşoviei, va povesti mai tîrziu: « Alungiţi pe brancarde, abia acoperiţi cu o pătură, răniţii păreau neasemuit de mari şi parcă goliţi de carne. Era îngrozitor. Vedem primele roade ale unui necruţător război mecanizat. »

În această agitaţie şi haos, un singur om îşi păstra deplin sîngele rece: colonelul Josef Beck, calmul ministru polonez al afacerilor externe. Impecabil îmbrăcat, colonelul are o înfăţişare distinsă cu monoclul ce îl poartă la ochiul drept; el refuză să se lase copleşit de primele victorii germane şi de publicitatea pe care le-o face propaganda lui Goebbels. În telegramele lor, corespondenţii de presă relatează despre

stăpînirea de sine pe care n-a încetat s-o arate colonelul în timpul acestei nopți îngrozitoare. A declarat chiar unui ziarist care i-a luat un interviu, că niciodată n-a dormit atît de bine ca atunci în biroul lui !

3 septembrie. Orele cinci dimineața. Nu este numai a treia zi a atacului german asupra Poloniei care marchează această dată, dar şi o cotitură a întregii campanii. Comunicatele de pe frontul polonez anunţă mereu noi victorii germane. Presiunea nazistă se intensifică. Unităţi motorizate proaspete sînt aruncate neîncetat în bătălie şi lupta între blindatele germane şi cavaleria şi infanteria poloneză este din ce în ce mai inegală. Ultimele unităţi poloneze nu vor ceda înainte de sfîrşitul lui septembrie, dar în zorii celei de a treia zi a invaziei, rezistenţa Poloniei este virtual zdrobită. . . . Numai intervenţia militară masivă a francezilor la frontiera occidentală ar fi putut salva situaţia. Franţa accepta să atace cel mai tîrziu în cincisprezece zile după declaraţia ei de război şi acest gînd dădea curaj multor ofiţeri polonezi. Ei nu ştiau că generalii francezi n-aveau nici un chef să se bată în linia « Siegfried » şi ideea unui atac nazist asupra propriilor poziţii le provoca coşmaruri.

Moralul trupelor germane, la 3 septembrie, era foarte ridicat. Pentru soldaţii Reich-ului, era vorba de un război de represalii împotriva Poloniei. Hitler şi apropiaţii lui avusese grijă să pregătească minuţios una din cele mai remarcabile înscenări ale istoriei. La sfîrşitul lui august, tot ce doreau liderii nazişti era un pretext pentru a lansa un atac dinainte pregătit cu minuţiozitate. Le trebuia « incidente » de frontieră, acte de « provocare » poloneze. Dacă nu se produceau, le era uşor să le născocească.

A inventa un pretext nu cerea prea multă pregătire. Naziştii aveau obişnuinţa acestui fel de exerciţiu şi puţin le păsa dacă se observa. Tot ce dorea Hitler era de a găsi o justificare personală pentru acţiunile lui în faţa poporului său. « Incidentul » polonez a fost o adevărată capodoperă, şi a consistat dintr-un « atac » polonez la frontiera de sud a Poloniei. Amiralul Canaris, şeful spionajului german, a fost însărcinat să procure cîteva uniforme poloneze, care trebuiau să joace un rol în înscenarea concepută de Himmler şi Heydrich. Principalii actori au fost Heinrich Müller, ofiţer al Gestapo-ului şi un comandant SS numit Naujocks, precum şi o duzină de mercenari.

La 31 august, un mic grup de germani deghizaţi în soldaţi polonezi apar pe neaşteptate la frontieră şi ucid şase prizonieri ai Gestapo-ului « procuraţi » de Müller. Oamenii conduşi de Naujocks « capturează » staţia de radio de la Gleiwitz, de unde anunţă în limba polonă violarea teritoriului german de către Polonia. Serviciile de propagandă ale Reichului profită pentru a răspîndi vestea agravînd-o. Iată preludiul. A doua zi, aerodroamele, bazele militare, căile ferate poloneze se află sub focul conjugat al aviaţiei, artileriei şi navelor de război germane.

Naziştii n-au slăbit un singur moment eforturile lor, după distrugerea de către nava de război *Schleswig-Holstein* a depozitului polonez de muniţii de la Westerplatte, în ziua de vineri la orele 5 dimineaţa. Trupele germane se răspîndesc în toate direcţiile, unele atacînd la sud spre Varşovia, altele încercînd să taie « coridorul », ca să izoleze forţele poloneze din provincia Gdynia de restul armatei.

Obiectivul germanilor era de a decima armata poloneză chiar pe poziţiile iniţiale, pentru a nu-şi putea organiza retragerea. Planurile lor prevedeau o înaintare fulgerătoare a blindatelor spre Varşovia ca să nimicească orice încercare de rezistenţă.

. . . Nepunticioşi să controleze valurile de tancuri germane, paralizaţi din cauza bombardamentelor în picaj ale aviaţiei germane şi dezorientaţi de uimitoarea mobilitate a inamicului — conducătorii militari polonezi aveau şi un alt motiv de lamentare: seceta. Chiar timpul îl favoriza pe Hitler. Dacă ar fi plouat la 3 septembrie,

orice speranță n-ar fi fost pierdută. Polonezii își aminteau, că în primul război mondial datorită ploii, armata lui Hindenburg putuse fi învinsă, deoarece se înnămolise în mlaștinile Pripetului și nu izbutise să iasă de acolo. Dar în acest an, nu ploua. Pămîntul se uscase strașnic. Pentru polonezi era un adevărat dezastru. Exista atît de puțină apă de rezervă, încît era de neconceput să vrei inundarea unor cîmpii ca aceea a Narevului pentru a opri înaintarea germană. Așa că nu era de loc de mirare că în acea zi a Domnului puteai vedea flăcăi zdraveni, care nu îngenunchiaseră niciodată în viața lor, rugîndu-se pe neașteptate de Dumnezeu să plouă.

DE LA ORELE 6 LA ORELE 12

Orele unsprezece. Ora declarației de război engleze.

În fața *Whitehall*-ului se îngrămădește o mulțime compactă, neliniștită și tăcută, care nu știe încă ce se va întîmpla. Pe urmă, la ora prevăzută, posturile de radio anunță că Germania nerăspunzînd termenului fixat de ultimatum, războiul este inevitabil. Brusc, s-a spart ghiața. Mulțimea devine veselă, destinsă, încîntată. Fluturînd un drapel englez, un bărbat începe să fredoneze cuvintele cîntecului patriotic *Rule Britania*, în timp ce alții își manifesta bucuria prin strigăte de victorie. Cîteva minute poliția cu greu îi poate împiedica să năvălească în clădirea din Downing Street, 10. Șoferul primului ministru execută atunci o ieșire foarte remarcată, cu masca de gaze a șefului său pe care o așezase delicat pe bancheta din spate a mașinii. La vederea acestui simbol de război, mulțimea se potolește, uită să mai strige și se risipește încet.

La orele 11 și zece minute, domnul Robert Dunbar, șeful Serviciului-tratate din Ministerul de externe pleacă tăcut din cabinetul său, cu o servietă plină de documente sub braț. Nimeni nu-l observă. Traversează strada. Timpul e superb. Domnul Dunbar se duce să declare războiul.

Diplomatul decorat cu *Military Cross* în timpul primului război mondial și care fusese diplomat la Peking, Atena și Addis-Abeba nu va reuși să-și amintească ce costum purta în acea duminică vestită. Poate era o jachetă neagră și pantaloni vărgați sau un costum maro. În orice caz, nu era îmbrăcat pentru o asemenea împrejurare.

Pătrunde în Carlton House Terrace, bate în ușa ambasadei germane și cere să-l vadă pe Dr. Kordt, însărcinat de afaceri, care îl primește imediat.

Dunbar întinde o hîrtie diplomatului german. E vorba de declarația de război oficială a Marii Britanii adresată Germaniei, precum și de lista cu personalul ambasadei germane autorizat să beneficieze de imunitate diplomatică.

— Iată. Știți ce este, spune Dunbar.

— Da, răspunde Kordt, luînd cunoștință de document.

În timp ce cei doi bărbați se întrețin despre lista membrilor ambasadei autorizați să-și ceară pașaportul, sirenele fac să li se audă brusc urletul lugubru, urmat după cîteva minute de semnalul sfîrșitului alarmei. Fără a clipi, cei doi diplomați își reiau conversația. . .

La Doorn, în Olanda, fostul kaiser Wilhelm al II-lea al Germaniei, ascultă la radio declarația de război a Primului ministru împotriva țării sale natale, bîntuit de simțăminte diverse. Exilat, acest bătrîn de optzeci de ani era unul din puținii germani care îl putea asculta pe Chamberlain fără să-i fie teamă de dispozițiile decretului ce interzicea compatrioților săi să asculte posturile de radio străine, sub pedeapsa de a fi închiși sau chiar condamnați la moarte.

Cuvîntarea îl trezi din toropeală pe bătrînul care fusese împăratul Germaniei şi regele Prusiei. În modestul său living-room îşi chemă nevasta, Hermina, şi pe cei care stăteau cu el şi le ceru să se roage. Pe urmă urcă în camera lui unde, în urmă cu optsprezece ani, murise prima lui soţie, împărăteasa Augusta-Victoria; îngenunchie şi se rugă în solitudine.

Mai tîrziu, se întoarse în palatul din Doorn, unde o uriaşă hartă a Poloniei fusese ţintuită pe zid. Metodic şi cu priceperea unui specialist în problemele de război începu să pună stegulete de reper de-a lungul frontului, pentru a indica poziţiile respective ale armatelor duşmane, oraşele bombardate şi obiectivele care căzuseră în mîinile germanilor. Pentru bătrînul războinic era un nou motiv de a trăi.

DE LA ORELE 12 LA ORELE 18

La Londra, Amiralitatea a fost înştiinţată, puţin înainte de orele 18, despre sosirea noului său şef. În cîteva minute, toate navele britanice care brăzdau mările lumii primiră mesajul următor: «Winston a revenit». Aceste cuvinte simple au fost deajuns să trezească amintirile veteranilor din primul război mondial care serviseră atunci sub ordinul lui Churchill şi să provoace tinerilor ofiţeri un entuziasm pe care numai un şef experimentat cu o faimă legendară le puteau stîrni.

La orele 18 precis, Churchill sosi la Amiralitate şi se duse direct în biroul pe care îl ocupase în urmă, cu un sfert de veac. Decorul, care nu se schimbase, îi era familiar. Convocă pe primul-lord al Amiralităţii, amiralul sir Dudley Pound, precum şi pe alţi conducători ai marinei, pentru o conferinţă imediată. La început, Churchill părea nervos şi iritat, dar ştiu repede să-şi cîştige respectul noilor săi colegi datorită modului dezinvolt prin care ceru vechile hărţi maritime — de care se servise în 1914 şi 1915 — pentru a marca mişcările flotei de război. Şi conferinţa continuă pînă în primele ore ale dimineţii de a doua zi. . .

DE LA ORELE 18 LA MIEZUL NOPŢII

«Navă la orizont». Strigătul răsună de pe puntea unui submarin german de tipul *U*-30 care naviga la suprafaţă cam la 200 de mile nord-vest de Irlanda. Era aproape de ora 21, ora de vară engleză. Locotenentul Fritz Lemp, comandantul submarinului *U-30* tocmai îşi terminase cina. Stimulat de vestea declaraţiei de război engleze pe care o aflase numai de cîteva ore, Lemp era nerăbdător să treacă la acţiune. Împovărat şi de masa copioasă, părăsi agale careul ofiţerilor şi urcă pe punte. Prin puternicele lentile ale binoclului său zări silueta întunecată a unui vas cu un singur coş, cam la trei kilometri de el.

Nimeni nu va şti niciodată ce a trecut prin mintea tînărului locotenent spătos în timp ce vedea nava apropiindu-se în semiobscuritatea Atlanticului. Cerul era clar şi luna se oglindea în valuri. Lemp ordonă submarinului să se afunde pînă la nivelul periscopului şi adună echipajul la postul de luptă prin ofiţerul său secund. Lemp nu identifică nava. Era vorba de *Athenia*, un pachebot de 13581 de tone, cu două elice, care fusese construit în urmă cu şaisprezece ani şi aparţinea companiei de transporturi Donaldson. Dar acum nava făcea ruta Glasgow-Liverpool-Montreal pe socoteala societăţii Cunard White Star Line.

Athenia părăsise Glasgow-ul cu două zile înainte şi se îndrepta spre vest pentru a lua drumul Atlanticului de nord cu 1432 de pasageri, plus echipajul. Despica valurile oceanului cu o viteză bună de cincisprezece noduri. Printre pasageri se aflau numeroşi

americani și canadieni care se întorceau în patrie pentru a fugi de criza europeană. În seara asta, aveau impresia că scăpaseră în sfîrșit de primejdiile războiului. Totuși, căpitanul James Cook, care comanda *Athenia*, nu împărtășea părerea lor și, îngrijorat de responsabilitatea ce o avea, preferase să mănînce singur în cabina lui. *Athenia* era un vas mare — 175 de metri în lungime, 22 lățime și pescaj de 13 metri — ușor de reperat la orizont. Înainte de cină, Cook avertizase ofițerul de cuart să fie atent la submarine și să camufleze toate luminile. Intrarea neașteptată a ofițerului Barnet Copeland în cabina lui îi risipi gîndurile. Copeland venea să-i raporteze că după o cercetare minuțioasă a navei, totul părea în ordine. Perdele din stofă neagră fuseseră așezate în fața unor uși de acces pe puntea principală, pe cînd altele erau blocate. Toate hublourile fuseseră camuflate. După raport, Copeland se duse să întîlnească pasagerii la masă.

La ora cinei, cel de al treilea ofițer, Calix Portens, luă în primire cuartul pe puntea *Atheniei*. În preajma lui alți oameni de veghe scrutau oceanul pînă în depărtare. Nimeni nu zări nici cea mai neînsemnată anomalie. Nici unul din ei nu observă deasupra valurilor neliniștitorul mic tub, aflat la mai mult de o jumătate de milă de acolo, în semiobscuritate.

Pe bordul submarinului *U-30*, Lemp, fascinat, nu mai obosea privind prin periscopul lui cum se apropia vaporul cel mare. Deosebea din ce în ce mai clar suprastructura lui albă și uriașul său coș negru. Nici o lumină nu se vedea pe vas. După cîteva minute de șovăială, Lemp luă o decizie care trebuia să zgudue lumea. Tot hărțuind nava în periscopul lui, urlă — adresîndu-se celui ce regla tirul torpilelor — indicațiile necesare despre distanța, direcția și viteza vaporului din fața lui. Cînd reglarea a fost stabilită, Lemp ordonă să se aducă o încărcătură de torpile. Nava se afla la mai puțin de o milă depărtare. « Foc ! » ordonă Lemp. Îndată trei torpile svîcniră din tuburile lor și despicară valurile în direcția *Atheniei*. Una dintre ele trecu pe lîngă pupa pachebotului, dar o alta îl izbi în plină proră.

Lemp ordonă ca submarinul să se cufunde imediat și să se depărteze de țintă. În timp ce *U-39* dispărea sub valuri, postul de radio al submarinului înregistra zgomotul caracteristic al șocului torpilei de carcasa vasului. Îndepărtîndu-și casca pentru a-și feri timpanele de bubuitul exploziei, strigă: « Atins, căpitane, o dată ! Deși înăbușit de apă, zgomotul exploziei acoperi radio-ul și ajunse la urechile lui Lemp, în timp ce submarinul era zguduit violent de valurile stîrnite.

Pe paserela *Atheniei*, Portens era gata să-și potrivească lentilele binoclului ca să scruteze încă o dată orizontul; atunci auzi îngrozitoarea explozie din cala navei. Cînd se întoarse, clătinîndu-se pe picioare, descoperi o enormă țîșnitură de fum, apă și de dărîmături proiectate în aer deasupra punții. Torpila făcuse o gaură uriașă în babordul *Atheniei* și un val de apă învolburată umplea sala mașinilor. Suflul exploziei se repercută mai sus, pustiind sala de mese unde cîțiva pasageri tocmai terminaseră cina. Deodată, toate luminile se stinseră. Marele pachebot șovăi, apoi se înălță în apă, înainte de a recădea în ea, culcat pe babord. Portens deveni îndată foarte activ. Ordonă imediat oprirea mașinilor, pe urmă alergă la timonă și întoarse controalele automate pentru a închide ușile etanșe de sub punte.

În sfîrșit, trase din răsputeri semnalul de alarmă. Șuieratul strident al sirenei despică aerul. Între timp, ofițerul de pe punte, Copeland, se năpustea în partea dinapoi a navei pentru a evalua stricăciunile făcute de explozie și să raporteze lui Cook. Cînd începu să coboare treptele scării ca să ajungă sub punte, zări la cîteva mii de metri de babord, submarinul *U-30* care ieșise la suprafață. Suduind de mama focului, Copeland coborî scara și se îndreptă spre cala sfîrtecată unde apa năvălise pînă la jumătatea ei. Peretele-etanș care despărțea cala de sala de mașini cedase și apa atingea rapid puntea inferioară. Copeland își dădu seama că *Athenia*

este pierdută şi se cufunda din ce în ce mai mult în mare. Din cală, auzi zgomotul încărcăturii vasului care se clătina.

Descurajat, ofiţerul de pe punte îl chemă pe Cook care tocmai sosise pe pasarelă şi îi aduse la cunoştinţă grava situaţie a vasului. Cook bombăni: « Pregătiţi-vă să părăsim vasul ». Pe urmă ordonă lui Don, şeful-operator radio, să lanseze S.O.S. Don scandă la aparatul Morse următorul mesaj, datorită căruia vor fi salvate mai mult de o mie de fiinţe umane: « *Athenia* torpilată, 56 grade, 42 minute nord, 14 grade, 5 minute vest ».

Mesajul lui Don a fost captat succesiv de o staţie de coasta irlandeză, de petrolierul norvegian *Knute Nelson*, de iachtul britanic *Southern Cross* şi de torpiloarele engleze *Electra* şi *Escort*. Şeful operator-radio rămase lîngă aparatul său ciocănind semnalele sale vestitoare de nenorocire pînă la limita posibilului; pe urmă se repezi pe punte unde îl aştepta o viziune de coşmar. În mijlocul strigătelor şi urletelor femeilor şi copiilor, care se agăţau de ofiţerii şi matelofii de pe punte, aceştia aruncau în mare ambarcaţiile de salvare. Dar hula era atît de puternică, încît la tribord nu izbuteau să manevreze parîmele. La babord, cîteva bărci fuseseră atinse de explozie şi atîrnau inutilizabile deasupra valurilor agitate. Acelea care puteau fi folosite au fost ocupate repede şi coborîte sacadat spre apele oceanului. Cele mai multe din ambarcaţii aveau apă, care se vînzolea sinistru în jurul picioarelor pasagerilor îngroziţi. Una din bărci căzu sub pupa navei şi virînd brusc se zdrobi de enormele elici.

În sfîrşit, aproape de orele 10 seara, Copeland putu să anunţe că toţi pasagerii evacuaseră nava şi căpitanul reţinu una din bărcile de salvare. Cînd se îmbarcă în ea cu restul echipajului ochii îi erau plini de lacrimi.

Locotenentul Lemp remarcase, nu fără satisfacţie, prin periscopul său, că ţinta sa se scufunda cu partea dinapoi. Fumul care învăluia vasul îl împiedica mereu să-l identifice. Aşa că ordonă ca submarinul să iasă din nou la suprafaţă şi să se apropie de *Athenia*. Avea să mărturisească mai tîrziu groaza de care fusese cuprins la vederea acelei mulţimi de bărbaţi, femei şi copii parcaţi ca vitele pe puntea vasului. Reflectoarele de pe *Athenia* fuseseră aprinse şi nu pierdu nici un amănunt al acestei scene sfîşietoare. Fără să spună un cuvînt, se depărtă şi coborî în careul ofiţerilor pentru a medita asupra consecinţelor atacului său împotriva unei nave fără apărare.

Sprijinindu-se de babordul unei ambarcaţii de salvare, căpitanul Cook se întoarse pentru a privi frumosul său vas atins de moarte. Se umplea din ce în ce mai mult cu apă şi pupa începea să dispară sub valuri. Chiar atunci, o aversă neaşteptată întunecă cerul, ascunzîndu-i vasul *Athenia*. Îşi concentră atenţia la manevrele ambarcaţiilor de salvare care se risipeau în depărtare. Cînd furtuna trecu, îşi îndreptă din nou privirea spre pachebotul care se cufunda.

Semnalele de alarmă lansate de Don fuseseră captate de *Knute Nelson* pe cînd se afla la mai puţin de cincizeci de mile de catastrofă şi petrolierul norvegian, abătîndu-se din drum, se îndreptă imediat spre locul unde se afla *Athenia*.

Puţin înainte de miezul nopţii, unul din membrii echipajului care se afla într-o ambarcaţie, lansă o rachetă roşie. Aproape imediat, o altă rachetă îi răspunse foarte de departe şi silueta lui *Knute Nelson* apăru. Era miezul nopţii. Fatidica zi de 3 septembrie se terminase. Mai tîrziu, *Southern Cross* şi cele două torpiloare britanice ajunseră şi ele la locul nenorocirii şi culese înainte de zori mai mult de 1300 de naufragiaţi. Un alt torpilor britanic *Frame*, ca şi cargoul *City of Flint*, se uniră cu celelalte vase participînd la căutarea naufragiaţilor.

Totuşi, torpila submarinului *U-Boote* făcuse un mare număr de morţi. Primele victime ale războiului naval erau toţi civili — 112 în total, din care 80 de femei şi copii, 50 de englezi, cîţiva polonezi şi germani, 19 membri ai echipajului şi 28 de canadieni şi americani îşi găsiseră moartea cu prilejul exploziei sau dispăruseră în mare. Doar cele două torpiloare britanice au rămas toată noaptea în acele locuri pentru a asista, a doua zi dimineaţă, la ultimul capitol al tragediei şi să vadă *Athenia* cufundîndu-se definitiv cu pupa în valuri.

Cît timp va dăinui liniştea pe frontul de vest? . . .
În afară de cîteva misiuni de recunoaştere efectuate de infanteria franceză împotriva liniei Siegfried n-a avut loc în realitate pe frontul de vest nici unul din acele atacuri masive la care polonezii sperau cu atîta ardoare. Franţa nu exploată uriaşul său avantaj numeric pe frontul de vest, deşi cele treizeci şi trei de divizii germane pe care le avea în faţă nu reprezentau decît mai puţin de jumătate din efectivul total al trupelor de care dispunea generalul Gamelin. Cît despre englezi nu intenţionau să deslănţuie escadrilele lor de bombardament împotriva centrelor industriale germane şi astfel să paralizeze maşina de război nazistă. Dimpotrivă, Anglia începea să efectueze lansarea din avioane de manifeste, spre marea mînie şi dispreţul profund al polonezilor . . .

În orice caz, « bombardamentele » cu manifeste marcau o atitudine foarte moderată a acestei prime zi de război care era de asemenea ultima zi a unei lumi chemate să dispară pentru totdeauna. Lansarea deasupra oraşelor germane a 6 milioane de mesaje de propagandă redactate cu sinceritate aparţinea aceleaşi surse de inspiraţie ca şi spiritul şi tradiţia ce se degajau din notele curtenitoare şi memorandurile care prezidaseră la declaraţia de război.

Acest prim bombardament cu manifeste a fost la origina unei anecdote care a făcut rapid turul popotelor R.A.F-ului. Ea pare apocrifă, deşi unii piloţi britanici au jurat că e autentică.

Un aviator englez întorcîndu-se la baza sa mult mai devreme decît era prevăzut, comandantul grupului său i-a cerut explicaţii.

— Mi-am atins obiectivul, sir, şi am lansat manifestele peste bord, — i s-a răspuns.

— Aţi desfăcut mai întîi pachetele? întrebă şeful grupului.

— Nu, îi răspunse pilotul. Trebuia s-o fac?

După ce îl privi o clipă cu o expresie îngrozită, superiorul său exclamă:

— Dumnezeule ! Nu ştiaţi că aţi fi putut ucide pe cineva?

Asta se întîmpla exact cu două mii o sută şaizeci de zile înainte de Hiroshima.

În româneşte de ALEXANDRU BACIU

Fotografiile de la pp. 5, 15, 24-25, 35, 43, 49, 54, 55, 61, 62-63, 66-67, 68, 69, 71, 73, 89, 128-129, 130-131, 135, 137, 142-143 şi 166 sînt reproduse după lucrarea lui RAYMOND CARTIER „*La seconde guerre mondiale*" ed. Larousse-Paris-Match, 1966.

L'odyssée du *Bismarck* et du *Prinz Eugen*.

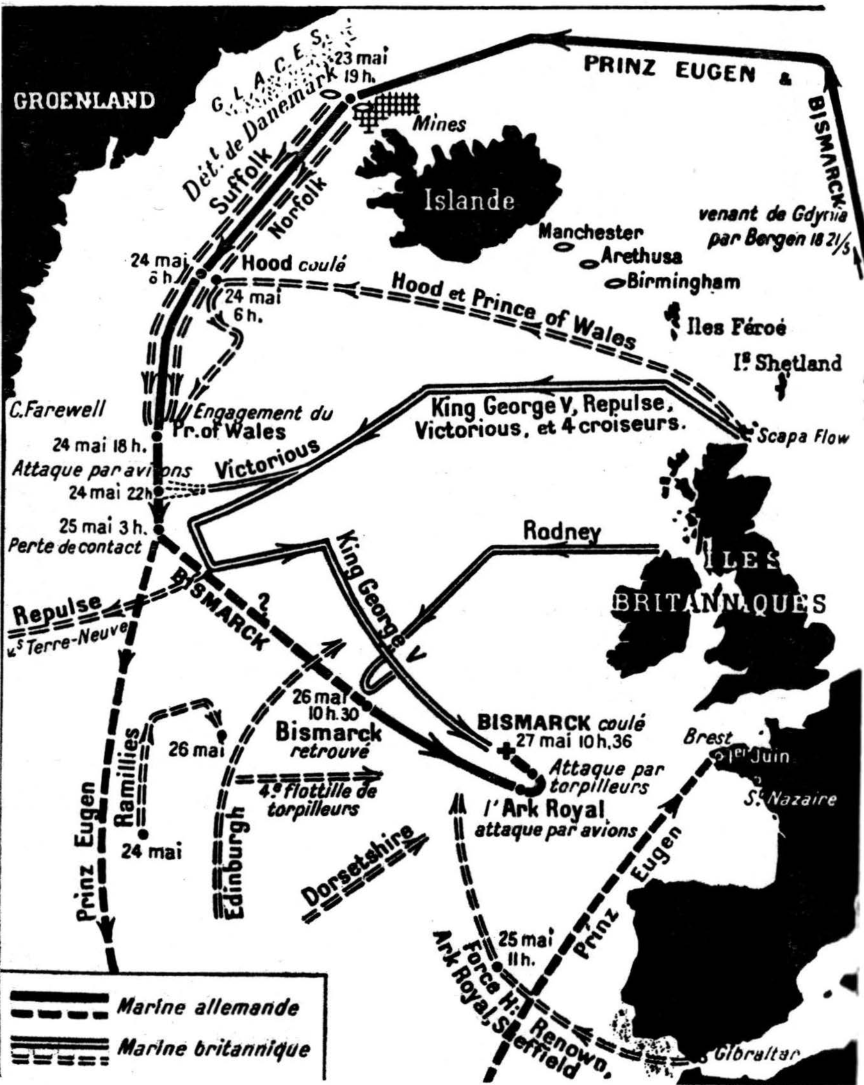

RAYMOND CARTIER

Din istoria celui de-al doilea război mondial

Urmărirea lui «Bismarck»[1]

. . . În aceste condiții, Amiralitatea primește vestea de care se temea de mai multe săptămîni: *Bismarck* luase largul mării.

La 22 mai, avioane de recunoaștere britanice reperaseră marea navă făcînd pregătiri să ridice ancora în fiordul Kors, la sud de orașul Bergen. O a doua recunoaștere, cîteva ore mai tîrziu, găsește fiordul pustiu. Cinci convoaie sînt pe mare dintre care două — SC 31 spre est și OB-324 spre vest — se găsesc pe drumul probabil al cuirasatului la ieșirea din strîmtoarea Danemarcii, iar un altul NS-8B, încărcat cu trupe, are destinația Egipt. Toate vasele de escortă, inclusiv vechile nave de linie ca *Ramillies* și *Revenge* nu sînt decît fetuși față de cel mai puternic bastiment de război din lume: 42.500 de tone deplasare, 28 de noduri[2] viteză, 8 tunuri de 381 mm. . . Cele două cuirasate britanice care tocmai intraseră în escadră — *King George V* și *Prince of Walles* — nici măcar nu-l egalau.

Ieșirea lui *Bismarck* făcea de temut o ofensivă generală a flotei germane de suprafață. Un crucișător greu, de asemenea, de construcție recentă, *Prinz Eugen*, însoțește gigantul. Amiralul Raeder mai dispune de cuirasatul de buzunar *Lutzov*, de crucișătoarele *Hipper*, *Köln*, *Emden* și, la Brest, de puternica divizie de crucișătoare de luptă, *Scharnhorst* și *Gneisenau*. Sir John Tovey, succesorul amiralului Farbes, care conducea flota britanică, se afla în preajma unei bătălii de care putea să depindă soarta Regatului Unit.

Dar norocul — un noroc alimentat de eroism — surîde englezilor. La 6 aprilie, singurul dintr-o formație de patru avioane, ofițerul de zbor Cambell din escadronul de coastă nr. 22, ajunge deasupra radei din Brest și, sinucigîndu-se, torpilează crucișătorul *Gneisenau*, Această faptă eroică determină Amiralitatea germană să-și schimbe hotărîrea și divizia din Brest, redusă la un singur bastiment, nu va participa la ieșirea lui *Bismarck*. Nava cea mare, pe care se

1. Fragment din lucrarea «*La seconde guerre mondiale*, ed. Larousse — Paris Match, 1966, vol. I pp. 209—212
2. Un nod = 1852 m. pe oră (n. tr.)

îmbarcase amiralul Lütjens, nu este cît un « raider » solitar care se încrede în steaua lui.

La 23 mai, condiţiile în strîmtoarea Danemarcei sînt ciudate. La această latitudine înaltă, noaptea de mai nu este decît un crepuscul prelungit, dar ceaţa face din zi un alt crepuscul, de o limpezime lăptoasă, care răneşte ochii. Ghiaţa astupă strîmtoarea, nelăsînd spre Islanda decît un canal de cîteva mile. Cele două crucişătoare cu tunuri de 203 mm. — *Suffolk* şi *Norfolk* — de sub comanda contra-amiralului Wake Walker patrulează la limita gheţurilor. La orele 19 şi 22 de minute, *Suffolk* zăreşte la mai puţin de 8 mile pe *Bismarck*, urmat de *Prinz Eugen*. El intră în ceaţă şi continuă să urmărească inamicul prin radar. O oră mai tîrziu — cînd cerul se luminează trecător — *Norfolk*, la mai puţin de 6 mile, este atins, fără urmări grave, de primul obuz tras de pe *Bismarck* asupra unui inamic. Crucişătorul englez intră la rîndul lui în ceaţă, şi împreună cu *Suffolk* urmăresc cele două nave germane. Rafalele de zăpadă, efectele de miraj produse de fosforescenţa banchizei, ghiaţa sdrobită de etravele lansate de viteza de 28 de noduri, lumina difuză a nopţii boreale — creează o atmosferă fantastică în această cursă a morţii.

La o depărtare de 600 de mile la sud-vest, amiralul Holland se grăbeşte. Se află pe bordul lui *Hood*, crucişător de luptă, cea mai mare navă de război a lumii. Este urmată de *Prince of Walles* cel mai puternic vas de război al lumii, dacă n-ar fi existat *Bismarck*. Dar *Hood* este prea bătrîn — are mai mult de douăzeci de ani — şi *Prince of Walles* prea tînăr: abia ieşise din şantier şi nici nu-şi terminase rodajul. Amiralul Tovey este gata să semnalizeze lui *Prince of Walles* — mai bine protejat decît *Hood* — ca să-i ordone să ia conducerea. Dar gîndindu-se la vechimea lui Holland, evită.

Apropierea este dificilă. Socotind că-şi va surprinde inamicul, Holland nu vrea să folosească nici radar-ul, nici postul de radio: lasă să fie despărţit de inamic de patru distrugătoare ce au reuşit să urmeze marile sale nave şi care se pierd în vijelia cu zăpadă. Inamicul este descoperit de *Hood* la orele 5 şi 35 de minute, dar el « barează T-ul », astfel că duşmanul poate folosi toată artileria lui, pe cînd englezii nu o pot utiliza decît parţial pe a lor. Avînd viteza mai redusă, Holland nu se poate apropia pentru a se bate şi, la mare depărtare, unghiul de incidenţă al obuzelor lui *Bismarck* este periculos pentru bătrînul său *Hood*, fără punte blindată.

La orele 5 şi 53 de minute, cele două nave engleze deschid focul de la 26.500 iarzi[1]. Tunurile germane răspund ca nişte ecouri. A treia salvă de pe *Bismarck* atinge crucişătorul *Hood*. O flacără izbucneşte în faţa coşului. Cîteva secunde mai tîrziu, o formidabilă explozie face să zboare în ţăndări cea mai mare navă de război a lumii. *Hood* a pierit exact în acelaşi mod ca şi *Queen Mary* şi *Indefatigable*, în Jutlanda, victimă ca şi ele a unui viciu de construcţie care a îngăduit propagarea unui incendiu în magaziile cu muniţii. Din 95 de ofiţeri şi 1324 de oameni ai echipajului, numai aspirantul W.J. Douglas, timonierul A.E. Briggs şi matelotul R.E. Tilburn vor fi salvaţi — din apa aproape îngheţată — de către torpiloarele engleze.

Rămas singur, *Prince of Walles* este atins de patru ori în patru minute. Amiralul Wake Walker îşi asumă răspunderea să ordone cuirasatului să se retragă

---

[1] Un iard = 0,914 m (n. tr.)

din bătălie. Cu ajutorul lui *Suffolk* şi *Norfolk*, va îndruma spre *Bismarck* forţele mult superioare pe care Amiralitatea le pune în acţiune.

De altfel *Bismarck* nu scăpase fără avarii. Din flancul său găurit de un obuz al tunurilor de pe *Prince of Walles* se prelinge o mare dîră de păcură. Prudenţa i-ar fi comandat lui Lütjens să ducă nava sa rănită la o latitudine mai înaltă şi să se refugieze într-un port norvegian după strălucita victorie pe care o adusese marinei lui Hitler. Pentru motive al căror secret le-a dus în mormîntul lui din fundul oceanului, el stăruie să coboare spre sud, vestind la orele 8 şi un minut Amiralitatea germană că vasul său are încă viteza de 28 de noduri şi intenţionează să ajungă în portul Saint-Nazaire.

Împotriva lui, flota engleză din Atlantic este mobilizată. Tovey aduce de la baza din Scape, navele *King George V*, *Repulse* şi portavionul *Victorious*. *Ramillies*, *Revenge* şi *Rodney* îşi părăsesc misiunea de a însoţi convoaiele pentru a continua urmărirea lui *Bismarck*. Somerville aduce din Gibraltar navele *Ark Royal*, *Renown* şi crucişătoarele *Shefield* şi *Dorsetshire*. De asemenea, germanii ordonă flotei lor de submarine să se îndrepte spre *Bismarck*, chiar dacă nu mai au torpile, numai ca să multiplice alarmele false.

Într-o asemenea situaţie se afla U—556, care nici el nu mai avea torpile. Pe o mare deslănţuită, comandantul lui, Woldfarth, vede trecînd prin faţa periscopului său portavionul *Ark Royal* şi cuirasatul *Renown*, spintecînd valurile cu toată viteza şi proiectînd în aer geiseri de apă spumegîndă care îi acoperă de la etravă pînă la pupă. Spectacol măreţ şi sfîşietor ! Nu mai are torpile pentru a opri acest iureş !

Toată ziua de 24 mai, *Prince of Walles*, *Suffolk* şi *Norfolk* escortează la distanţă respectuoasă pe *Prinz Eugen* şi *Bismarck*. La orele 18, cele două nave germane se despart, crucişetorul intact urmîndu-şi drumul drept spre sud, pe cînd cuirasatul deviază spre sud-est. La miezul nopţii o escadrilă de avioane « Swordfish », lansate de pe *Illustrious*, îl descoperă pe *Bismarck* şi în ciuda nopţii, în ciuda furtunei şi a lipsei de experienţă a echipajelor, reuşeşte să-l atingă cu o torpilă. Dar, trei ore mai tîrziu un dezastru loveşte pe urmăritori: *Suffolk*, în urma unui zig-zag antisubmarin, nu mai regăseşte pe *Bismarck* în radarul său. Churchill, ţinut la curent cu urmărirea minut cu minut, şovăie sub această lovitură. Urma este pierdută ! Membrii Camerei Comunelor — a cărei sală de şedinţă tocmai fusese distrusă de un bombardament — sînt pe cale să se întrunească la sediul principal al Bisericii engleze, Church House. Cum o să se poată prezenta în faţa membrilor parlamentului, pentru a le mărturisi că *Bismarck*, după ce asasinase pe *Hood*, se întorsese liniştit la el acasă?

Ziua, noaptea, se scurg. Urmărirea se termină de la sine. Navele cu magaziile aproape goale, se întorc una după alta în portul cel mai apropiat. *Revenge* se duce spre Terra-Nova. *Victorious*, *Prince of Walles*, *Repulse* se îndreaptă spre Islanda. *King George V* şi *Rodney* vor fi constrînşi să-i imite. De altminteri, Amiralitatea este convinsă că ultimele eforturi sînt inutile. Pierzîndu-i-se urmele, urcînd din nou spre nord, Lütjens se află probabil în imposibilitate să fie ajuns. Patrulele lui Catalinas, mai curînd ca să aibă sentimentul că şi-au făcut datoria, îl caută din Bretania în Islanda. Pe meleagurile din apropierea acesteia din urmă se aşteptă să fie descoperit, în afară de orice primejdie. . .

Dintre avioanele de patrulare cel mai la sud se afla cel pilotat de ofiţerul de zbor D.A. Briggs din escadronul 209, Comandamentul de coastă. Timpul este îngrozitor, cerul viforos, cu nori compacţi. La orele 10 şi 30 de minute, la 26

mai, Briggs zăreste o navă mare. Trebuie să coboare foarte jos pentru a o identifica — şi tirul apărării antiaeriene pe care îl stîrneşte este atît de precis, că era gata-gata să nu se mai întoarcă niciodată. Făcînd tangaj în mijlocul exploziilor, reuşeşte să urce în învelişul protector al norilor, în timp ce postul său de radio-emisie lansează marea veste. *Bismarck* a fost regăsit ! Se credea că se află undeva sub cercul polar, şi era la 690 de mile vest de Brest !

Scăpat? Fără îndoială. Depăşise cu o sută de mile forţa principală a amiralului Tovey. Trebuia să se afle curînd sub aripa protectoare a aviaţiei germane. Singurele nave engleze care mai au o şansă să-l poată intercepta sînt cele de la baza din Gibraltar. Dar bătrînul *Renown* nu este de talia unui *Bismarck*, chiar rănit. Toate speranţele sînt în port-avionul *Ark-Royal*.

Escadrile de avioane « Swordfish » zbor cu multă greutate ca pe un pod mişcător şi înecat în ceaţă. Valurile şi norii se învălmăşesc. O navă este detectată de posturile de radar, la poziţia indicată de Briggs. Torpilele o urmăresc la suprafaţa mării zbuciumate şi avioanele survolează nava pe care au ţintit-o.

Oroare ! Îşi recunosc victima. Briggs s-a înşelat în aprecierea lui cu 25 de mile. Cel care fusese torpilat era *Sheffield* !

Nu ! Crucişătorul, printr-o manevră rapidă, evitase torpilele. Avioanele « Swordfish » — triste — se întorc pe *Ark-Royal*.

De data asta, este în adevăr ultima şansă. Conduse de locotenent-comandorul T.P. Poole, 15 avioane « Swordfish » pleacă din nou. Decolează la orele 19 şi zece minute, pe vreme urîtă, într-o lumină împînzită de ceaţă. Dacă nu izbutesc nici de data aceasta, noaptea va învălui cuirasatul şi, în zori, va intra în Iroise, sub o puternică umbrelă aeriană.

La orele 20 şi 47 de minute, întunericul este aproape total. Ajungînd dispersate de furtună, avioanele trebuie să atace izolat. Acţiunea se desfăşoară în trei zeci şi opt de minute. O torpilă îl izbeşte pe *Bismarck*, dar numai cuirasa şi, ca şi cea din ajun, nu-i provoacă decît avarii neînsemnate. O altă torpilă se îndreaptă spre pupă.

Lumina slabă şi agitaţia mării întîrzie cu cîteva secunde manevra de evitare. Cîteva secunde care înseamnă cîţiva metri, şi cîţiva metri care înseamnă deosebirea între triumf şi moarte. Torpila provoacă pagube la elici şi smulge cîrma. Viteza scade la 3 noduri. *Bismarck* este descumpănit.

Noaptea lui de agonie începe. La orele 1 şi 20 de minute o divizie de cinci distrugătoare conduse de căpitanul Vian intră în scenă. Dînd tîrcoale gigantului aproape imobilizat, micile nave reuşesc să-l torpileze de două ori. În zori, cînd *Rodney* şi *George V* apar, *Bismarck* este practic scufundat. Marea şi vîntul care ating respectiv forţa de 5 şi 7 — întîrzie pînă la orele 8 şi 47 de minute începutul canonadei. Riposta lui *Bismarck* slăbeşte rapid. La orele 10 şi 15 minute nu mai este decît o masă de flăcări şi toate tunurile lui fuseseră reduse la tăcere. Tovey — care vede că va sosi prea tîrziu pe o mare deslănţuită — se îndreaptă spre Anglia, ordonînd numai crucişătoarelor să desăvîrşească opera de distrugere a inamicului învins. *Norfolk* şi *Dorsetshire* îşi iau această sarcină. *Bismarck* dispare în valuri la orele 10 şi 36 minute. În ciuda timpului rău, sînt salvaţi 110 din marinarii săi.

În româneşte de A. B.

ROMA CITTÀ APERTA

ROMA ORAȘ DESCHIS

Film de
ROBERTO ROSSELLINI
Scenariul de
SERGIO AMIDEI, FEDERICO FELLINI și ROBERTO ROSSELLINI

Roma — în zori

Plan general al oraşului cu puţin înainte de răsăritul soarelui. Oraşul este văzut dinspre colinele înconjurătoare. Panoramic lent, în timp ce apare un generic succint. Pe ultimul titlu, Domul San Pietro apare în depărtare. Muzică.

Piaţa Spaniei — în zori

Spre sfîrşitul genericului, muzica este treptat înlocuită de un cîntec militar german foarte scandat. O trupă de soldaţi germani străbate piaţa în marş. Un camion trece prin piaţă şi se opreşte în faţa unei uşi. Un grup de soldaţi germani coboară din camion şi aleargă spre această uşă.

Casă de închiriat — interior

Bătăi foarte violente în uşa apartamentului. În interior, se aude distinct un post de radio în limba engleză.

VOCEA CRAINICULUI: London calling Italy — aici Londra.

Bătrîna bonă, Nannina, se apleacă pe fereastră. Camionul poartă semnul Crucii roşii.

NANNINA: O, Doamne!

Terasele din Piaţa Spaniei

Roma văzută de pe acoperişuri. Un bărbat iese deodată pe fereastră, aleargă pe terasă, se apleacă spre o fereastră, privind în interior. Apreciază înălţimea de la acoperiş la terasa de jos, apoi fuge. Este Manfredi.

Culoarul. La uşă, bătăile cresc în intensitate.

Casă de închiriat

NANNINA: Vin, vin!

Deschide uşa. În cadrul uşii apare un Feldwebel SS, urmat de doi soldaţi tineri.

FELDWEBEL: Inginerul Manfredi locuieşte aici?

NANNINA: Nu este acasă.

PROPRIETĂREASA *(din camera ei, în fundul culoarului)*: Nu doarme acasă în fiecare seară.

FELDWEBEL: Şi unde se duce?

PROPRIETĂREASA: Nu ştiu nimic, e un tînăr burlac... adesea nu se întoarce acasă.

FELDWEBEL: Bine... unde-i camera lui?

PROPRIETĂREASA: Pe aici...

FELDWEBEL *(către soldaţi, în limba germană)*: Percheziţionaţi casa!

Camera lui Manfredi

În faţa uşii camerii lui Manfredi, proprietăreasa se dă la o parte din faţa Feldwebelului, care străbate camera şi se întoarce spre ea, vorbindu-i:

FELDWEBEL: Primeşte des vizite?

PROPRIETĂREASA: Des, da... dar în ultima vreme n-a mai venit nimeni.
FELDWEBEL: Da, desigur. Cîţi chiriaşi mai aveţi.
PROPRIETĂREASA: Doi.
El deschide sertarele scrinului, apoi se îndreaptă spre masa de lucru. Se aude telefonul. Străbate camera.
FELDWEBEL: Unde-i telefonul?
PROPRIETĂREASA: În fundul culoarului.
Pe culoar: Feldwebelul iese din cameră şi o opreşte de proprietăreasă, care vrea să-l urmeze.
FELDWEBEL: Rămîl acolo, răspund eu.
Se îndepărtează pînă în fundul culoarului unde ridică receptorul.
FELDWEBEL *(răspunzînd în limba germană:* Hal... lo! *(Apoi îşi revine, vorbind în italiană):* Allo!

Camera de dormit a Marinei

Marina, o tînără femeie, stă în pat rezemată între perne, cu telefonul în mîna stîngă.
MARINA: Giorgio, tu eşti? Da...! Domnul Manfredi.... Cine e... la aparat?
FELDWEBEL: Sînt un prieten de-al inginerului.
MARINA: Care prieten?
FELDWEBEL: Cine-i la aparat?
Marina pune încet receptorul în furcă.

Casa de închiriat

Feldwebel se întoarce spre Nannina.

FELDWEBEL: Era o femeie, cine e?
NANNINA: Nu ştiu nimic, n-am văzut-o.
Soldaţii reapar. El se întoarce spre ei.
FELDWEBEL *(în limba germană):* Aţi găsit ceva?
UN SOLDAT *(în limba germană):* Nimic, pe nimeni.
Feldwebel observă în dreapta sa uşa care dă înspre terasă.
FELDWEBEL: Unde dă uşa asta?
PROPRIETĂREASA Pe terasă.
FELDWEBEL: A! Terasă!
Trece pe terasă urmat de doi soldaţi. Se întoarce spre proprietăreasă şi Nannina, care-l urmează.
PROPRIETĂREASA *(încet, către Nannina):* Fii calmă.
Terasa. Nemţii o străbat în lung şi în lat fără să găsească nimic. Feldwebel remarcă ceva, se apleacă şi întreabă:
FELDWEBEL: Cine locuieşte aici?
NANNINA: Ambasada Spaniei.
Deschidere spre un plan monumental al Romei, pe care se plimbă o mînă ţinînd o ţigară.

Biroul maiorului Bergmann — interior seara

MAIORUL BERGMANN: Oraşul se împarte în paisprezece zone. Planul... *(Ofiţerul german discută cu chestorul Romei.)*

BERGMANN *(continuînd):* . . . Schroeder, pe care l-am aplicat deja în alte orașe ale Europei, ne va permite executarea ştiinţifică a unor razii monstre cu minimum de trupe. *(Bătăi în uşă. Bergmann se întoarce.)*
BERGMANN: Herein!
(În uşă apare ordonanţa lui Bergmann, Krammer, salutînd ca naziştii)
KRAMMER *(în limba germană):* Sturmbannführer Bauer mi-a telefonat ca să-mi spună că n-au găsit persoana în chestiune.
BERGMANN *(în limba germană):* Nu? Ciudat!. . .
KRAMMER *(în limba germană):* Nu erau în casă decît două femei: proprietăreasa şi servitoarea. Vreţi să le interogaţi, Sturmbannführer?
BERGMANN: *(în limba germană):* Nu, inutil. Mulţumesc.
Krammer salută şi pleacă.
CHESTORUL: O veste proastă?
BERGMANN *(trecînd în spatele biroului său și așezîndu-se):* Cineva n-a venit la o întîlnire.
CHESTORUL: Cineva important?
BERGMANN: Sper. *(Deschide un sertar, scoate o fotografie pe care i-o întinde)* Îl cunoaşteţi? *(În fotografie, Manfredi și Marina pe treptele din Piaţa Spaniei)*
CHESTORUL: Nu. Cine e? *(Se aşează şi el)*
BERGMANN: Îşi zice inginerul Manfredi.
CHESTORUL: Manfredi?
BERGMANN: Da.
CHESTORUL: Ni s-a semnalat acest nume. N-o fi unul din şefii Comitetului de Eliberare Naţională?
BERGMANN: Am motive temeinice să cred că e chiar el.
CHESTORUL: Dar cum l-aţi descoperit?
BERGMANN: L-am întîlnit aici, la această masă. În fiecare seară *(se cufundă în fotoliu satisfăcut)* fac. . . o lungă plimbare pe străzile Romei, fără să ies din biroul meu. Îmi place mult acest gen de fotografii luate prin surprindere. *(Ia un teanc pe care îl întinde în faţa lui):* Se fac descoperiri foarte interesante. Acum cîtva timp, de pildă, am căzut peste domnul Manfredi şi mica sa prietenă. Mi-am spus: pe omul ăsta l-am mai văzut undeva. *(Scoate din alt sertar un alt teanc de fotografii):*
De exemplu, priviţi acest grup. Al doilea din stînga. *(Îi întinde o lupă):* Am primit aceste fotografii de la Berlin. *(Bergmann se ridică şi se aşază pe birou):* Sînt italieni care au luptat în Spania cu Roşii.
(Lupa îl izolează pe Manfredi, mai tînăr, printre combatanţii fotografiaţi în grup).
BERGMANN: Nu cred că mă înșel, nu-i aşa?
CHESTORUL: Nu te înşeli deloc. El e, e aceeaşi persoană.
(Se aude un urlet)
BERGMANN: Ce plictiseală! Scuzaţi-mă! *(Apasă cu violenţă pe un buton).*
CHESTORUL: Vă rog. . .
(Apare un zbir în uşă).
BERGMANN *(în limba germană):* Müller! Ce-i gălăgia asta?
MÜLLER: Vă cer iertare, Sturmbannführer. Îl interogăm pe profesor, n-a spus nimic încă.
BERGMANN: Bine! Dar, aţi putea să fiţi mai puţin zgomotoşi.
(Müller iese. Bergmann enervat, spune în italiană):
Ce ţipă italienii ăştia!
CHESTORUL *(puţin jenat):* Da. *(Ia din nou lupa):* Şi fata cine e?

BERGMANN: O oarecare Marina Mari, actriţă de varietăţi.
CHESTORUL: A! o cunosc... am şi văzut-o. Nu arată rău, ă?
BERGMANN *(rece)*: Nu arată rău deloc...

Via Casilina — brutărie — dimineaţa

Faţada unei brutării: nişte copii stau îngrămădiţi în faţa vitrinei, spre stînga. La dreapta, un grup de femei (cea mai mare parte în doliu, cu basmale pe cap, ţinînd coşuri în mînă încearcă să intre, stăvilite de un brigadier de poliţie care stă în faţa uşii)
BRIGADIER: Uşor, uşor, fiţi calme, fiţi calme...
(Alte femei se apropie în fugă. Brigadierul renunţă şi degajează intrarea, ştergîndu-şi fruntea. Sacristanul, un om mărunţel, ponosit, se apropie de el).
AGOSTINO (Sacristanul): Dar ce se întîmplă aici?
BRIGADIER: Nu vedeţi..., femeile au luat brutăria cu asalt!
AGOSTINO: Şi, dumneata dumneata ce faci?
BRIGADIER: Eu, din nefericire, sînt în uniformă. Nu pot să fac nimic.
(Ridică din umeri, încudat. Se întoarce spre brutărie. Brutarul, în spatele vitrinei îndeamnă mulţimea să plece acasă. De afară, copiii îl privesc).
O FEMEIE *(cu coşul plin de pîinişoare, se năpusteşte spre brigadier)*: Ticălosul ăsta avea şi pîini mici. Ia uite!
O FEMEIE ÎN NEGRU: Şi mai spunea că n-are făină.
(Agostino ia din coş o pîinişoară pe care o miroase)
FEMEIA CU COŞUL: Agostino, de ce nu te duci să iei şi tu.
AGOSTINO: Eu, eu nu pot. Sînt sacristan. Aş intra în iad.
FEMEIA CU COŞUL *(Luîndu-i înapoi pîinea)*: Atunci, tu să mănînci pîine în rai!
Intrarea în bucătărie. O femeie însărcinată, în doliu, Pina, iese din brutărie, cu un coş plin, apucă o pîine, pe care o femeie vrea să pună mîna.)
PINA: Jos laba!
Brigadierul se apropie de ea, o trage deoparte; ea şovăie.
BRIGADIERUL: Doamna Pina, dar e o nebunie. În starea dumneavoastră?
PINA: Şi ce, ai vrea să mor de foame?
Înaintează ajutată de brigadier. Din spate, e apostrofată. Ea se întoarce şi răspunde: Duceţi-vă la naiba!
BRIGADIERUL: Vă însoţesc.
Ajutată de brigadier se îndepărtează. Sacristanul face semnul crucii şi aleargă spre intrarea brutăriei.

....

Scara imobilului

Pina urcă scările ţinîndu-se de balustradă. Doi copii coboară alergînd, tăindu-i calea. Ea ridică capul.
PINA: Căutaţi pe cineva?
În faţa uşilor, pe palier, Manfredi purtînd palton, cu mîinile în buzunar.
MANFREDI: Scuzaţi-mă, Francesco tipograful, locuieşte aici?
(Ea continuă să urce)
MANFREDI: Nu ştiţi unde e?
PINA: Ceea ce ştiu e că-şi vede de treburile lui.
MANFREDI: Iertaţi-mă, cine sînteţi dumneavoastră?
PINA: În definitiv, ce vă interesează?

MANFREDI *(zîmbind foarte afabil, dintr-odată)*: Am înţeles, sînteţi Pina.
PINA: De unde ştiţi?
MANFREDI: Francesco îmi vorbeşte mereu de dumneavoastră.
PINA: Atunci, sînteţi...
MANFREDI *(oprind-o)*:... un prieten.
PINA: Ce proastă sînt. Vă luasem drept poliţist.
MANFREDI: Mi-am dat seama.
PINA: Spuneţi-mi ce doriţi.
MANFREDI: Trebuie să intru la Francesco.
PINA: Vă deschid numaidecît, mă duc să iau cheia.
Ea intră prin uşa din dreapta. Manfredi rămîne singur pe palier. Două femei trec ducînd o damigeană de vin. Pina se întoarce, fără palton.
PINA: Scuzaţi-mă, nu găseam cheia.
(Trece înaintea lui, pentru a deschide uşa de la mijlocul palierului, uşa lui Francesco) Intraţi, vă rog.

Camera lui Francesco

PINA: E multă neorînduială, dar...
MANFREDI: Lăsaţi, nu-i nimic. Ascultaţi-mă... Îl cunoaşteţi pe Don Pietro, preotul de la San Clemente? Aş vrea să-l vorbesc.
PINA: Mă duc după el.
MANFREDI: Nu, nu dumneavoastră.
PINA: Îl trimit pe băiatul meu.
MANFREDI: Mai bine.
PINA: Aşteptaţi-mă aici.

Camera lui Francesco

Manfredi şi Don Pietro, aşezaţi pe scaune. Don Pietro îşi şterge ochelarii.

MANFREDI: Sînt peste cinci sute, în munţi, mai sus de Togliacotto... o band de băieţi dezgheţaţi! Nu-i putem părăsi. Întîlnirea a fost fixată astă seară la ora şase, la podul Tiburtino; unul dintre ei va fi acolo. Eu, e mai bine să nu mă duc, deoarece acum sînt luat la ochi. Şi apoi, starea excepţională a fost stabilită la ora cinci.
DON PIETRO *(ridicîndu-se în picioare)*: E adevărat. Am să merg eu.
MANFREDI: Eram sigur.
DON PIETRO: Care e mesajul?
MANFREDI: Nu există nici un mesaj. E vorba de o sumă de bani de la Comitetul Militar. Vă cer prea mult?
DON PIETRO: Nu, e chiar prea puţin pentru cei care se sacrifică. Şi cum am să-l recunosc?
MANFREDI: Se va opri pe pod şi va fluera cîntecul « Mattinata Fiorentina ».... E adevărat... dumneavoastră nu-l ştiţi!
DON PIETRO: Nu-l ştiu. Cum e?
(Manfredi flueră, Don Pietro reia melodia împreună cu el)
MANFREDI: Ei!
DON PIETRO *(puţin jenat)*: Desigur, toată lumea îl cîntă.

Magazin de antichităţi — ziua

Don Pietro intră. Un vînzător se apropie de el.
VÎNZĂTOR: Bună ziua, părinte.
DON PIETRO: Bună ziua.
VÎNZĂTOR: Doriţi ceva?
DON PIETRO (*şovăind, privind în jurul lui*): Aveţi cumva un Sfînt Anton?
VÎNZĂTOR: Îmi pare rău, am avut unul recent, dar... se vinde puţin... Dar am un Sfînt Rocco.
DON PIETRO: Mulţumesc, nu mă interesează.
VÎNZĂTOR: Cum... nu vă interesează un sfînt ca Sfîntul Rocco? Poftiţi, vă rog. Veniţi, veniţi să vedeţi, e o piesă frumoasă.
DON PIETRO: Să vedem.
Spre fund, un curier face un semn. Vînzătorul se întoarce.
CURIERUL: Bine, plec.
VÎNZĂTOR: Du-te, nu uita să treci pe la Chiurazzi.
(Curierul iese. Vînzătorul se întoarce spre Don Pietro.)
Vi-l las la un preţ convenabil.
DON PIETRO (*văzînd că au rămas singuri*): Aş vrea să vorbesc cu Francesco, m-a trimis omul cu pantofi strîmţi.
VÎNZĂTORUL: Aşteptaţi o clipă. (*iese*)
Plan american a lui Don Pietro, în picioare între Sf. Rocco şi aceea a Venerei. Lasă ochii în jos, îi ridică, o priveşte pe Venus, apoi pe Sfîntul care pare că o priveşte şi el. Încurcat, o întoarcd pe Venus cu spatele. E mai rău: sfîntul pare că priveşte acum fesele Venerei. Atunci, îl întoarce pe sfînt.
VÎNZĂTORUL: Urmaţi-mă părinte. Vă aşteaptă.
În fundul magazinului, vînzătorul îi arată o trecere îngustă care duce la o scară.
VÎNZĂTORUL: Urmaţi-mă, părinte. Vă aşteaptă. Iată, coborîţi această scară.

Tipografie clandestină

FRANCESCO: A, dumneavoastră Don Pietro, ce s-a întîmplat?
DON PIETRO: Nimic grav, mulţumesc lui Dumnezeu. Dar puţin a lipsit. Azi noapte SS-iştii au venit la Manfredi.
FRANCESCO: Asta o ştiam. Dar el, el unde e?
DON PIETRO: La tine.
FRANCESCO (*surprins*): La mine?
DON PIETRO: Da. Pina i-a deschis. Va rămîne acolo cîteva zile. Mi-a dat acest bilet. (*I-l dă. Francesco îl ia şi-l citeşte*). Voiam să-l trimit la San Giovanni şi Paolo, la mînăstire. Ar fi fost în siguranţă acolo. Dar el nu vrea. Spune că ar rămîne izolat. *(Intervine directorul tipografiei)*
DIRECTORUL: Are dreptate. *(Don Pietro şi Francesco se apropie de el. Francesco îi întinde biletul)*
DON PIETRO: Da, dar acum că e urmărit, munca lui va fi mai grea.
DIRECTORUL: Da, ştiu părinte, dar noi sîntem puţini, şi dacă începem să ne punem la adăpost la mănăstire...
DON PIETRO: Înţeleg.
FRANCESCO: Scuzaţi-mă (*prezentîndu-i:*) Îmi permiteţi, Don Pietro... directorul nostru.
DON PIETRO: Mă bucur să vă cunosc.

MANFREDI *(zîmbind foarte afabil, dintr-odată):* Am înţeles, sînteţi Pina.
PINA: De unde ştiţi?
MANFREDI: Francesco îmi vorbeşte mereu de dumneavoastră.
PINA: Atunci, sînteţi...
MANFREDI *(oprind-o):*... un prieten.
PINA: Ce proastă sînt. Vă luasem drept poliţist.
MANFREDI: Mi-am dat seama.
PINA: Spuneţi-mi ce doriţi.
MANFREDI: Trebuie să intru la Francesco.
PINA: Vă deschid numaidecît, mă duc să iau cheia.
Ea intră prin uşa din dreapta. Manfredi rămîne singur pe palier. Două femei trec ducînd o damigeană de vin. Pina se întoarce, fără palton.
PINA: Scuzaţi-mă, nu găseam cheia.
(Trece înaintea lui, pentru a deschide uşa de la mijlocul palierului, uşa lui Francesco) Intraţi, vă rog.

Camera lui Francesco

PINA: E multă neorînduială, dar...
MANFREDI: Lăsaţi, nu-i nimic. Ascultaţi-mă... Îl cunoaşteţi pe Don Pietro, preotul de la San Clemente? Aş vrea să-l vorbesc.
PINA: Mă duc după el.
MANFREDI: Nu, nu dumneavoastră.
PINA: Îl trimit pe băiatul meu.
MANFREDI: Mai bine.
PINA: Aşteptaţi-mă aici.

Camera lui Francesco

Manfredi şi Don Pietro, aşezaţi pe scaune. Don Pietro îşi şterge ochelarii.

MANFREDI: Sînt peste cinci sute, în munţi, mai sus de Togliacotto... o band de băieţi dezgheţaţi! Nu-i putem părăsi. Întîlnirea a fost fixată astă seară la ora şase, la podul Tiburtino; unul dintre ei va fi acolo. Eu, e mai bine să nu mă duc, deoarece acum sînt luat la ochi. Şi apoi, starea excepţională a fost stabilită la ora cinci.
DON PIETRO *(ridicîndu-se în picioare):* E adevărat. Am să merg eu.
MANFREDI: Eram sigur.
DON PIETRO: Care e mesajul?
MANFREDI: Nu există nici un mesaj. E vorba de o sumă de bani de la Comitetul Militar. Vă cer prea mult?
DON PIETRO: Nu, e chiar prea puţin pentru cei care se sacrifică. Şi cum am să-l recunosc?
MANFREDI: Se va opri pe pod şi va fluera cîntecul « Mattinata Fiorentina »....
E adevărat... dumneavoastră nu-l ştiţi!
DON PIETRO: Nu-l ştiu. Cum e?
(Manfredi flueră, Don Pietro reia melodia împreună cu el)
MANFREDI: Ei!
DON PIETRO *(puţin jenat):* Desigur, toată lumea îl cîntă.

Magazin de antichităţi — ziua

Don Pietro intră. Un vînzător se apropie de el.
VÎNZĂTOR: Bună ziua, părinte.
DON PIETRO: Bună ziua.
VÎNZĂTOR: Doriţi ceva?
DON PIETRO *(şovăind, privind în jurul lui)*: Aveţi cumva un Sfînt Anton?
VÎNZĂTOR: Îmi pare rău, am avut unul recent, dar... se vinde puţin... Dar am un Sfînt Rocco.
DON PIETRO: Mulţumesc, nu mă interesează.
VÎNZĂTOR: Cum... nu vă interesează un sfînt ca Sfîntul Rocco? Poftiţi, vă rog. Veniţi, veniţi să vedeţi, e o piesă frumoasă.
DON PIETRO: Să vedem.
Spre fund, un curier face un semn. Vînzătorul se întoarce.
CURIERUL: Bine, plec.
VÎNZĂTOR: Du-te, nu uita să treci pe la Chiurazzi.
(Curierul iese. Vînzătorul se întoarce spre Don Pietro.)
Vi-l las la un preţ convenabil.
DON PIETRO *(văzînd că au rămas singuri)*: Aş vrea să vorbesc cu Francesco, m-a trimis omul cu pantofi strîmţi.
VÎNZĂTORUL: Aşteptaţi o clipă. *(iese)*
Plan american a lui Don Pietro, în picioare între Sf. Rocco şi aceea a Venerei. Lasă ochii în jos, îi ridică, o priveşte pe Venus, apoi pe Sfîntul care pare că o priveşte şi el. Încurcat, o întoarcd pe Venus cu spatele. E mai rău: sfîntul pare că priveşte acum fesele Venerei. Atunci, îl întoarce pe sfînt.
VÎNZĂTORUL: Urmaţi-mă părinte. Vă aşteaptă.
În fundul magazinului, vînzătorul îi arată o trecere îngustă care duce la o scară.
VÎNZĂTORUL: Urmaţi-mă, părinte. Vă aşteaptă. Iată, coborîţi această scară.

Tipografie clandestină

FRANCESCO: A, dumneavoastră Don Pietro, ce s-a întîmplat?
DON PIETRO: Nimic grav, mulţumesc lui Dumnezeu. Dar puţin a lipsit. Azi noapte SS-iştii au venit la Manfredi.
FRANCESCO: Asta o ştiam. Dar el, el unde e?
DON PIETRO: La tine.
FRANCESCO *(surprins)*: La mine?
DON PIETRO: Da. Pina i-a deschis. Va rămîne acolo cîteva zile. Mi-a dat acest bilet. *(I-l dă. Francesco îl ia şi-l citeşte)*. Voiam să-l trimit la San Giovanni şi Paolo, la mînăstire. Ar fi fost în siguranţă acolo. Dar el nu vrea. Spune că ar rămîne izolat. *(Intervine directorul tipografiei)*
DIRECTORUL: Are dreptate. *(Don Pietro şi Francesco se apropie de el. Francesco îi întinde biletul)*
DON PIETRO: Da, dar acum că e urmărit, munca lui va fi mai grea.
DIRECTORUL: Da, ştiu părinte, dar noi sîntem puţini, şi dacă începem să ne punem la adăpost la mănăstire...
DON PIETRO: Înţeleg.
FRANCESCO: Scuzaţi-mă *(prezentîndu-l:)* Îmi permiteţi, Don Pietro... directorul nostru.
DON PIETRO: Mă bucur să vă cunosc.

DIRECTORUL: Şi eu. Am auzit vorbindu-se mult despre dumneavoastră.
DON PIETRO: Păcat! Pentru modestia şi pentru... siguranţa mea.
DIRECTOR: Da, faceţi multe pentru noi... Vă mulţumesc.
DON PIETRO: E de datoria mea să vin în ajutorul celor care au nevoie.
DIRECTORUL: Vreţi să veniţi cu mine. *(Se îndepărtează spre fundul încăperii. Directorul intră într-un birou, caută ceva, apoi scoate pe masă trei cărţi mari, legate)* Iată, părinte.
DON PIETRO: Manfredi mi-a spus că e vorba de o sumă de bani...
DIRECTORUL: Sînt cărţi, dar... nu-i mare lucru de citit în ele. *Don Pietro răsfoieşte o carte. Paginile sînt făcute din bilete de cîte o mie de lire)*
DON PIETRO: Toate la fel?
DIRECTORUL: O mie de pagini în total.
DON PIETRO: Un milion?
DIRECTORUL: Exact.

. . . .

Podul Tiburtino (Porta San Lorenzo) — sfîrşitul după amiezii

Plan general al staţiei de triaj văzută de la o oarecare înălţime, deasupra arcului Santa Bibiana. Zgomot de trenuri. Panoramic. Se aude cineva fluierînd « Mattinata fiorentina »: un feroviar ducînd o lanternă, urcă panta fluerînd. Don Pietro ascultă. Cînd feroviarul trece prin faţa lui, el reia cîntecul. Omul se-ntoarce spre el, Don Pietro îi dă pachetul.

. . . .

Scara imobilului — noaptea

Pina iese pe scară, suspinînd. Francesco se apropie de ea.
FRANCESCO: Ce e cu tine?
PINA: M-am certat cu soră-mea.
FRANCESCO: Iarăşi?
PINA: Vrea să plece. Spune că nu vine nici la nuntă. *(plînge)*
FRANCESCO: Vorbeşte şi ea aşa...
PINA: Nu, nu. E serioasă. Îşi face valiza.
FRANCESCO: Mîine dimineaţă o să-şi schimbe părerea.
PINA: Sînt atît de obosită.
FRANCESCO: Plîngi... *(o cuprinde de umeri)*: Vino cu mine. *(Vrea să o conducă în camera lui)*
PINA: Da, dar Manfredi e acolo. Nu se poate.
FRANCESCO: Dar e un prieten.
PINA: E-adevărat, dar e aşa de mult de cînd doresc să vorbesc puţin cu tine, singură. *(Îl apucă de haină)*: Vino aici. *(Se aşează pe treptele scării)*: Să stăm aici, ca atunci cînd am vorbit pentru prima oară. Ţi-aduci aminte? Tu băteai un cui în perete şi mi-a căzut oglinda. Dar nu s-a spart.
FRANCESCO *(imitînd-o)*: « Cine crezi că eşti, regele universului? »
PINA *(rîzînd)*: Pentru că mi-erai nesuferit!... Stăteai aici de două luni şi nu-mi dădeai bună ziua cînd treceam pe scară. Au trecut doi ani. Ce departe e timpul acela şi cît de schimbat!... Şi totuşi, războiul începuse.

FRANCESCO: E-adevărat. Toată lumea credea că o să se sfîrşească repede... că n-o să-l mai vedem decît la cinema. Şi apoi...
PINA: Dar cînd o să se termine? Uneori, nu mai am puteri deloc... Iarna asta pare că nu se mai sfîrşeşte. *(E foarte tristă, foarte obosită).*
FRANCESCO: O să se termine, Pina... o să se termine. Are să vină iar primăvara şi o să fie mai frumoasă ca altele. Trebuie să crezi în asta, trebuie să vrei. Vezi tu, sînt lucruri pe care le ştiu, pe care le simt..., dar pe care nu pot să ţi le explic. El, da, el ar şti..., e un om învăţat..., a studiat, a călătorit. Ştie să vorbească bine. Dar eu cred că aşa e..., că nu trebuie să ne fie frică, nici astăzi, nici mai tîrziu, pentru că noi avem dreptate, noi sîntem pe calea cea bună. Înţelegi?
PINA: Da. Francesco.
FRANCESCO: Noi luptăm pentru ceva care trebuie să vină, care nu poate să nu vină. Drumul va fi poate puţin cam lung şi greu, dar noi vom răzbi şi vom vedea această lume mai bună; şi-o vor vedea mai ales copiii noştri, Marcello şi... el, cel pe care-l aşteptăm. Aşa că nu-ţi fie teamă, Pina. Niciodată, orice-ar fi. Ne-am înţeles?
PINA *(plîngînd)*: Da, Francesco. Nu mi-e frică, n-o să-mi fie niciodată.

. . . .

Biroul lui Bergmann — noaptea.

La biroul său, Bergmann citeşte ziarele clandestine. Peste umărul lui, se văd titlurile: « Il Popolo », « L'Unità », « Avanti », « Voce operaia », « L'Italia libera »... Bătăi în uşă. Pune ziarele într-un sertar şi se ridică.

BERGMANN: Herein!
KRAMMER *(intrînd şi salutînd, apoi în limba germană)*: Şeful poliţiei din Roma, Herr Sturmbannführer.
BERGMANN *(în limba germană)*: Lasă-l să intre.
Chestorul intră, cu o servietă sub braţ. Cei doi se întîlnesc la mijlocul camerei, salută ca naziştii, apoi îşi strîng mîna.
BERGMANN: Scumpe prieten, aţi picat bine. Am ceva foarte interesant. Amicul nostru Manfredi... *(Îl duce pe chestor la o măsuţă scundă. Chestorul îşi scoate paltonul)*:... a fost văzut, azi dimineaţă, pe lîngă Rio Prenestino. Luaţi loc...
CHESTORUL: Mulţumesc. *(Se aşează în fotoliu, în faţa mesii)*
BERGMANN: În gara din acest cartier a fost aruncat în aer un vagon de benzină.
CHESTORUL: Scuzaţi-mă, scumpul meu maior, dar veştile mele sînt mult mai senzaţionale decît ale dumneavoastră. Mi-am petrecut după amiaza explorînd fişierele noastre şi am avut, şi eu *(scoate din servietă o fişe de poliţie)* o întîlnire foarte interesantă.
BERGMANN *(privind fişa)*: Formidabil! « Ferraris Luigi, născut la Torino *(pe fişă se vede fotografia lui Manfredi)* la 3 octombrie 1906, arestat la Bologna la 4 februarie 1928, condamnat la doisprezece ani pentru conspiraţie împotriva autorităţilor statului, evadat în cursul transferării sale, semnalat la Paris şi la Marsilia ». *(Ridică capul)* Luigi Ferraris! *(Pune fotografia, se ridică, imitat de celălalt)* M-aţi dat gata!
CHESTORUL: Nu mi-aş fi permis-o niciodată. De altfel, esenţialul rămîne de făcut: să-l prindem.
BERGMANN *(cu mîinile în buzunar)*: Nu vă fie teamă, n-o să ne scape!

CHESTORUL: Vreţi să mă ocup eu de el?
BERGMANN *(întorcîndu-se repede)*: Nu, v-o interzic... *(Îşi revine, zîmbind)* Vreau să spun că am încredere în metodele dumneavoastră, dar prefer să acţionez singur. Îmi permiteţi... *(Se duce spre o uşă, pe care o deschide. E o uşă dublă, capitonată)*

. . . .

Camera lui Francesco — dimineaţa

Pina intră, dă fuga la fereastră, urmată de Francesco.

PINA: Francesco, nemţii, fasciştii... înconjoară casa!...

Strada în faţa imobilului — dimineaţa

Imagine generală, de sus în jos, asupra a ceea ce văd ei. Un motociclist vine spre imobil. Muzică. Apoi imagine la nivelul solului: poliţistul pe motocicletă vine spre aparatul de filmat, frînează făcînd un viraj pe loc. În fund, camioane militare se apropie. Zgomote de ambianţă, sinistre. Întoarcere spre poartă în plan general: zăpăceală. Femei fugind. Alt unghi: bărbaţi în gabardine aleargă spre poartă. Plan general: în colţul străzii, camioane frînează şi o maşină înaintează, spre imobil. Imagine de sus în jos: bărbaţi coboară din camioane. Maşina frînează în faţa porţii. Un bărbat în gabardină de culoare deschisă coboară din ea. Este ajuns de alţii. Plan semi-general, de sus în jos: patru soldaţi şi trei bărbaţi în civil se agită în jurul maşinii. Un militar dă ordine în limba germană. Întoarcere spre Francesco, Pina, Manfredi (cu săpun de ras pe faţă), la fereastră

PINA: Priveşte, înconjoară casa. Şterge-o, plecaţi!... du-te!... haide!

Imagine de sus în jos: un detaşament de soldaţi aliniaţi. Plan semigeneral: uşa imobilului, soldaţii pătrund în imobil prin cealaltă intrare, venind din partea din fund. În fruntea lor, un militar care dă ordine în limba germană, şi un interpret. Şeful ordonă şi împarte trupele, strigînd.

Faţada bisericii — apoi altarul

Copiii pregătesc missa. Andreina intră în biserică, îl strigă pe Marcello. Marcello e în altar şi răspunde (plan general apoi apropiat).

ANDREINA: Marcello, Marcello, Marcello!
MARCELLO: Ce e, Andreina?
ANDREINA *(alergînd spre el)*: Nemţii, fasciştii, acasă!
MARCELLO *(către ceilalţi)*: Să mergem, băieţi.

Vor să plece, dar Don Pietro îi opreşte. Alternanţă de plonjeuri asupra lui Marcello şi de planuri americane cu Don Pietro.

DON PIETRO: Opriţi-vă. Aşteptaţi! O clipă.
MARCELLO: Dar nemţii sînt în casă.
DON PIETRO: N-o să vă mişcaţi de-aici. Mă duc eu să văd ce s-a întîmplat.
MARCELLO: Trebuie să mergem şi noi.
DON PIETRO: V-am spus să rămîneţi aici, ne-am înţeles?
MARCELLO: Dar, Don Pietro, nu înţelegeţi: la Romoletto... sînt bombe! *(Don Pietro rămîne perplex)*.

Stradă în fața imobilului — dimineața

Plan de ansamblu: femeile sînt aliniate lîngă ușă. Nemții controlează totul. Nimeni nu mișcă.

Spălătorie — dimineața

Plan semi-ansamblu: femei ajutînd pe bărbați să treacă într-o subterană.
O FEMEIE: Repede, repede! O să vă întîlniți din nou, la calea ferată.
Sosește un bărbat și i se adresează lui Manfredi care conduce operațiile.
BĂRBATUL: Nemții au intrat în curte.
Plan american: femeia și bărbatul îl împing pe Manfredi spre subterană.
UN ALT BĂRBAT: Francesco a avut timp s-o șteargă. Nu vă neliniștiți, casa e mare!
BĂRBATUL: Să nu-i spuneți nimic Pinei!
FEMEIA: Fii liniștit!

Manfredi și bărbatul trec în subterană. Femeia se întoarce în spălătorie. Fasciștii sosesc. Unul din ei vîră capul în subterană, privește spre aparatul de filmat. De cealaltă parte, Manfredi e pe cale să fugă. Gardianul ridică capul și zîmbește, prin răsuflătoarea subteranei, vedem împreună cu el picioarele și desuurile femeilor.

Stradă în fața imobilului — dimineața

Portalul, din interior. Brigadierul ajută femeia din spălătorie să iasă.
BRIGADIERUL: Haide, haide. Să mergem, repede, pe aici.

Plan semi-ansamblu: femeia se așează lîngă Pina. Plan american cu amîndouă.
PINA: Unde e Francesco?
FEMEIA: Fii liniștită, e-n siguranță. *(Gardianul îi face semn să tacă).*
O FEMEIE, (în spatele Pinei): Uitați-vă la ticăloșii ăștia, îi scot pînă și pe bolnavi.

Panoramic pentru a cadra în plan mijlociu un infirm sprijinit de două femei. Apoi plan american: brigadierul, interpretul. O mamă sosește cu alte femei și-i spune brigadierului
MAMA: Bunicul n-a vrut să coboare, ce-au să-i facă?
BRIGADIERUL (*încet*): Nimic, nimic, nu vă neliniștiți. *(Mai tare)* Pe aici repede.

Plan de ansamblu: femeile se așează în linie cu celelalte.
Plan american cu Pina și celelalte femei. Apoi plan semi-general: alte femei sînt împinse afară, fără menajamente. Nou plan american: o femeie, plîngînd, este aproape aruncată în brațele Pinei.
PINA: Dar unde poate fi ascuns?
Plan american: milițianul ajunge lîngă brigadier, ofițerul neamț și interpretul. Neamțul vorbește, interpretul traduce.
INTERPRETUL: Unde sînt bărbații din casa asta?
POLIȚISTUL: Ați înțeles? Unde sînt bărbații?
BRIGADIERUL: Dar ce știu eu? *(Alt unghi)* Nu sînt eu portar aici.
Din fund sosește Don Pietro în odăjdii, însoțit de Marcello îmbrăcat la fel ca în altar. Brigadierul se întoarce brusc spre el. Planuri cu cei trei.
INTERPRETUL: Ce vrea ăsta?
DON PIETRO: Un bolnav are nevoie de ajutorul meu.

BRIGADIERUL: E preotul...
POLIȚISTUL: Inutil să vă grăbiți atîta. Nu mai e nimeni în casă. Toată lumea a ieșit să ia puțin aer.
DON PIETRO: El nu, nu e cu putință. Cu o boală atît de gravă!... Trebuie să urc.
POLIȚISTUL: Opriți-vă!
BRIGADIERUL *(intervenind)*: Acum veniți, părinte? nenorocitul v-a strigat atît! Poate că a și murit la ora asta. Duceți-vă.
POLIȚISTUL: O clipă. Ce poveste mai e și asta? A fost scoasă toată lumea din casă.
BRIGADIERUL: Nu, el nu. E un bătrînel paralizat. Hai, părinte, grăbiți-vă. *(Don Pietro și Marcello se îndepărtează pe scară)* Ce mai serviciu! Altădată, veneau la fel de repede ca pompierii.

Scara imobilului — dimineața

Imagine de jos în sus: Don Pietro și Marcello pe scară. În vîrful scării, Marcello fluieră și aleargă spre ușa terasei strigînd.
DON PIETRO *(bătînd și zgîlțîind ușa)*: Deschide, Romoletto! Deschide, îți spun.
Sare și apucă ușa de sus, o deschide cu zgomot, își ridică de jos capa care îi căzuse, aleargă pe terasă.

Terasă — dimineața

Don Pietro și Marcello îl văd pe Romoletto și reacționează.
DON PIETRO: Ce faci?

Plan mijlociu: Romoletto în cîrje, ținînd o bombă, gata s-o arunce de pe marginea terasei.
ROMOLETTO: Am să-i omor pe toți!
Don Pietro se precipită, îi zmulge bomba și pistolul-mitralieră.
DON PIETRO: Vrei să omori pe toată lumea, nebunule! Dă-mi-o mie!
Revine, oprit de strigăte. Împreună cu el vedem, în imagine de jos în sus, o femeie țipînd pe un balcon, tîrîtă de soldați nemți. Aparatul se întoarce spre Don Pietro și Marcello, alergînd spre scară.

Intrarea imobilului — dimineața

POLIȚISTUL: La ce etaj stă muribundul ăsta?
BRIGADIERUL: Nu știu nimic. La al treilea, ba la al patrulea...
POLIȚISTUL: Mă duc s-arunc o privire. Sînt și eu un medic bun.
BRIGADIERUL: Vă însoțesc.
POLIȚISTUL: Nu, nu, mă duc singur. Nu-mi place mutra dumitale.

Apartamentul familiei Pinei — dimineața

Plan apropiat: bunicul, adormit în patul lui. Don Pietro și Marcello intră în cameră Don Pietro pune armele pe masă. Îl văd pe bătrîn. Don Pietro scoate capa, îi face semn lui Marcello să-nchidă ușa.
DON PIETRO *(încet, dar enervat)*: Ușa!... Ușa!...

PINA, în interpretarea ANNEI MAGNANI

Don Pietro sare şi prinde la timp bomba care era gata să cadă şi o pune sub pat..., apoi răzgîndindu-se preferă să o ascundă sub pătură, împreună cu pistolul-mitralieră. Îşi pune calm capa şi se aşează lîngă pat. Bunicul se trezeşte sau mimează mai degrabă o trezire şi îşi pierde cumpătul.

BUNICUL: Cum? Au chemat preotul? Dar sînt sănătos! Sînt sănătos, aţi înţeles? Sînt sănătos tun, vreau să trăiesc o sută de ani!

Plan apropiat: Don Pietro şi travelling înapoi încadrînd pe cei doi oameni.

DON PIETRO: Vin nemţii...

BUNICUL: Nemţii, dar puţin îmi pasă de nemţi şi de fascişti, eu...

DON PIETRO *(astupîndu-i gura, întorcîndu-se spre Marcello)*: Iartă...

Pe scară, soldaţii ies din camera lui Francesco şi intră în apartamentul Pinei.

MILIŢIANUL: Uitaţi-vă, pe aici.

Intră, deschid un dulap, împing cu zgomot o uşă, pătrund într-o cameră, se opresc. Se aude Don Pietro recitînd rugăciuni în latineşte. Plan-mijlociu: Marcello, bunicul « adormit » şi Don Pietro; acesta remarcă intruşii, îi salută dînd din cap şi continuă să se roage. Cei trei soldaţi ies. Plan: cu Marcello, Don Pietro şi bunicul leşinat pe care încearcă să-l reanime. Marcello îi aduce un pahar cu apă lui Don Pietro.

DON PIETRO: Hai, trezeşte-te! Să mergem, să mergem.

MARCELLO: Ei bine, Don Pietro, ai dat o lovitură de maestru!

Stradă în faţa imobilului

Plan american: femeile, aliniate cu faţa spre zid. Un neamţ le păzeşte, o priveşte pe Pina, o apucă de braţ. Pina îi dă peste mînă. Plan semi-general: cîţiva soldaţi îl tîrăsc pe Francesco spre uşă. Văzîndu-l, Pina încearcă să treacă, se luptă cu neamţul. Plan american: Pina se luptă cu soldaţii care agită armele.

PINA: Francesco! Francesco! Francesco!

Plan american: Francesco luptîndu-se să scape.

FRANCESCO: Pina! Pina! *(E tîrît în faţa uşii)*: Pina! Pina!

PINA *(luptîndu-se cu un soldat neamţ)*: Francesco! *(Scapă, o rupe la fugă)*

Plan mijlociu: la uşă, interpretul încearcă s-o oprească. Ea îl respinge.

PINA: Francesco!

Semi ansamblu, cu portalul, de cealaltă parte a intrării. Don Pietro şi cîţiva soldaţi nemţi încearcă s-o oprească pe Pina. Soseşte brigadierul. Plan american: Francesco, într-un camion, păzit de soldaţi nemţi.

FRANCESCO *(urlînd)*: Pina!

Pina scapă şi (alt unghi) fuge din nou. Travelling: camionul care demarează. Ea aleargă spre camion, strigînd. Travelling lateral urmărind-o pe Pina în cursa ei.

PINA: Francesco! Francesco! Francesco!

Plan american: Don Pietro îl strînge la piept pe Marcello ca să-l împiedice să privească. Camionul. Francesco strigă. Travelling după camion. Se aude o scurtă rafală de pistol-mitralieră. Pina cade. Panoramic: Marcello aleargă, se aruncă asupra cadavrului mamei sale, strigînd. Muzică. Don Pietro vine în fugă acolo, îl ia pe Marcello şi-l trage înapoi. Semi-ansamblu: Marcello se zbate urlînd, între brigadier şi Don Pietro. Plan american: Don Pietro îngenunchiază, ridică trupul Pinei şi-l sprijină pe genunchiul său.

Imprejurimile Romei — ziua

Plan de ansamblu: în depărtare, o stradă. În prim plan, un bărbat iese dintr-o groapă, priveşte spre dreapta. Alt plan general: o motocicletă, o camionetă şi două camioane înaintează. Bărbatul se întoarce şi fluieră. Plan mijlociu: Manfredi şi alţi oameni din rezistenţă.
În fund, Palatul Expoziţiilor. Continuă muzica.

MANFREDI: Aşteptaţi să treacă de poartă. Cînd vor ajunge la cotitură, vizaţi şoferii.

Împreună cu doi oameni, el ia poziţie în spatele unui zid. Au pistoale-mitraliere. Plan de ansamblu: convoiul intră sub un pod-tunel. Muzică. Ansamblu: partizani aplecaţi peste ieşirea tunelului. Convoiul apare sub ei. Ei deschid focul. Ansamblu: convoiul oprit între două poduri-tunele. Imagine de sus în jos: partizanii. Soldaţii coboară din camioane. Prin spate, prizonierii încep să coboare. Cîţiva soldaţi sînt împuşcaţi, un prizonier ia o puşcă şi începe să tragă. Zăpăceală printre nemţi. Prizonierii eliberaţi aleargă spre taluz, luptîndu-se cu nemţii care fug după ei. Lîngă camioane, prizonierul continuă să tragă, apoi fuge. Ultimul plan: partizanii escaladează taluzul.

....

Biroul lui Bergmann

Bergmann stînd la birou. Ingrid aplecată peste biroul lui. El ridică receptorul telefonului. Ea muşcă un coupe-papier.

BERGMANN *(la telefon, în limba germană)*: Allo ! Bergmann. Bine, Da ! Bine. *(Pune receptorul la loc; către Ingrid, în limba germană)*: Informaţiile au fost exacte. Bravo !

Ea zîmbeşte, îi întinde mîna, deschisă; Bergmann îi pune în mînă un teanc de bani şi-i strînge degetele peste el. Ea se îndepărtează, el rămîne singur.

Salonul Gestapoului

La uşă, Ingrid priveşte teancul de bani şi-l pune în poşetă. Se apropie apoi de Marina, purtînd un palton cu guler de blană. E cufundată într-un fotoliu. Ingrid se apleacă spre ea.

INGRID *(repetînd în limba italiană cuvintele lui Bergmann)*: Informaţiile au fost exacte. Bravo !

Ea îi mîngîie părul, se duce la un cufăr din care alege o blană pe care i-o arată Marinei.

INGRID: Îţi place? Încearc-o.

Marina se ridică, îşi pune blana pe umeri. Se duce spre o oglindă. Ingrid o ţine de umeri.

INGRID: Iată, scumpa mea. Magnific. Priveşte-te, Marina.
MARINA: L-au arestat?
INGRID: Da.
MARINA: Ce-au să-l facă?
INGRID: Nimic rău. Ne trebuie unele informaţii. Imediat ce ni le va da, îi dăm drumul.

MARINA: Şi dacă n-o să vi le dea?
INGRID: O, nu ! Nu-ţi face griji. Are să vorbească.
Ingrid o mîngîie pe Marina.
MARINA: Şi dacă n-o să vorbească?
INGRID: De ce ar refuza să vorbească?
MARINA: Adevărat. De ce-ar refuza?
INGRID *(luîndu-i bărbia în mîini)*: Îl iubeşti?
MARINA: Eu? *(Indiferentă)* Eu nu iubesc pe nimeni.
Marina se aşează într-un fotoliu mare. Ingrid se aşează pe braţul fotoliului, o mîngîie şi o flatează.
INGRID: De ce eşti aşa de rea cu mine în seara asta?
MARINA: Lasă-mă să plec.
INGRID *(aplecîndu-se asupra ei, şi ţinînd-o de umeri)*: Nu, ai să rămîi aici, lîngă mine.
MARINA *(zbătîndu-se)*: Nu, nu vreau, nu mai vreau, lasă-mă să plec !
INGRID *(cu blîndeţe)*: Marina ! De ce?
MARINA *(hohotind în plîns)*: Ce-am făcut? Ce-am făcut?

Culoarul şi celulele Gestapo-ului — noaptea

SOLDAŢI NEMŢI: Heil Hitler ! Heil Hitler ! Ce număr urmează? Cinci. Haide !
Don Pietro este adus pe culoar. Don Pietro şi cei doi tovarăşi ai lui se opresc văzînd un deţinut tîrît pe jos, spre celula sa. Un soldat îl împinge brutal pe Don Pietro pentru a-l face să înainteze. Ajunşi în faţa celulei, soldatul îl împinge din nou pe Don Pietro care, de data aceasta, cade în mîini într-o celulă întunecoasă. Îi cad ochelarii. Cei doi bărbaţi intră după el, se închide uşa în spatele lor. Manfredi şi dezertorul se apleacă spre Don Pietro ca să-l ajute să se ridice.

MANFREDI: V-aţi lovit rău, Don Pietro?
DON PIETRO: Nu. . . Ochelarii mei. . . *(Înalţă fruntea şi increţeşte ochii)*
DEZERTORUL: S-au spart.
DON PIETRO *(ridicîndu-se)*: Răbdare. . . Mulţumesc.
Cei trei bărbaţi stau aşezaţi pe jos, în celulă.
MANFREDI: Totul e din vina mea. . . Probabil mă supravegheau de mult. Eram urmărit.
DON PIETRO: Cred dimpotrivă. N-ar fi trebuit să vă aduc la mine.
(Dezertorul, ieşit din minţi: Tăceţi ! Pereţii au urechi.)
MANFREDI: N-au decît să ne-asculte ! Pentru ceea ce avem noi să ne spunem ! Nu-i aşa, Don Pietro?
DON PIETRO: Fireşte, Noi n-avem nimic să ne spunem.
DEZERTORUL *(apropiindu-se)*: Aţi auzit? Şi noi, şi noi o să crăpăm ca ei.
DON PIETRO *(îndreptîndu-se spre el)*: Hai, linişteşte-te.

. . . .

Celulă — noaptea

Manfredi, pe podea, Don Piedro în picioare, dezertorul austriac plimbîndu-se agitat.

DEZERTORUL: Dar vouă nu vă e frică?
MANFREDI: Ba da, mi-e frică, dar mă simt foarte calm. E ciudat. Totuşi, nu ştiu pentru ce, dar. . .
DON PIETRO: Te-nţeleg.

DEZERTORUL: Voi sînteţi nebuni! Ascultaţi-mă, eu ştiu... Voi aveţi cu siguranţă ceva de ascuns. Vieţile oamenilor depind de tăcerea voastră. Voi credeţi că o să puteţi rezista torturilor acestor zbiri? Dar nu-i cunoaşteţi! Cu ei, pînă şi eroii devin laşi!

MANFREDI *(calm)*: Noi nu sîntem eroi. Dar nu vor afla nimic, fii sigur.

Biroul lui Bergmann — noaptea

Bergmann, Krammer, Ingrid care fumează. Krammer aprinde o ţigară pentru Bergmann. Dialog în limba gremană.

BERGMANN: Cît e ceasul?

KRAMMER: Opt şi jumătate, Sturmbannführer.

BERGMANN: Oamenii ăştia trebuie ţinuţi la secret. Trebuie să vorbească înainte ca vestea arestării lor să ajungă la conspiratori. Avem zece ore înaintea noastră.

....

Bergmann aude paşi. Îl cheamă pe Krammer care îndreaptă lumina lămpii spre scaunul din faţa lui.

BERGMANN *(în limba germană)*: Krammer, stinge lumina. *(Bătăi în uşă)*: Intră!

Manfredi intră şi Krammer îl aduce în faţa lui Bergmann.

BERGMANN *(îl invită)*: Poftim. *(Manfredi ia loc)*: Numele dumitale.

MANFREDI: Giovanni Episcopo.

BERGMANN: A, da!... Episcopo, născut la Paris, negustor. Ce fel de negustor?

MANFREDI: De uleiuri şi vinuri.

BERGMANN: De uleiuri şi vinuri! *(În limba germană)*: Excelent. *(În limba italiană)*: Ascultă, domnule Episcopo, dacă aş avea timp de pierdut *(se ridică)*, m-aş amuza mult vorbind cu dumneata despre comerţul dumitale. Din nefericire, sînt foarte grăbit, şi te stimez. Ştiu tot despre dumneata: numele dumitale adevărat, activitatea politică din trecut. (*Îi întinde fişa*) În ceea ce priveşte prezentul, ştiu de la agenţii mei că dumneata eşti unul din şefii militari ai Comitetului de Eliberare Naţională şi că eşti în legătură cu Centrul militar monarhist. Trebuie neapărat să cunosc urgent această organizaţie, în amănunt, şi dumneata eşti omul cel mai indicat să mă informezi.

MANFREDI: Aţi spus că ştiţi cine sînt, că-mi cunoaşteţi activitatea trecută şi prezentă...De ce, atunci, această propunere? Credeţi poate că aş putea deveni astăzi un denunţător? Ştiu că în această clădire, poate chiar în acest birou, aceleaşi oferte au fost făcute unor generali italieni, « bodoglieni », cum le spuneţi. Ştiu că şi-au plătit cu viaţa loialitatea şi tăcerea. Sper să nu le fiu inferior.

BERGMANN: Sînt dezolat că refuzi o ofertă atît de rezonabilă. Dar, sincer vorbind, mă aşteptam la asta. *(Apasă pe butonul de pe biroul său, se aşează pe marginea biroului, scoate un port-ţigaret dintr-un buzunar al vestei)*: Voi, italienii, indiferent din ce partid, vă înnebuniţi după retorică. Dar sînt sigur că o să ne înţelegem, înainte de venirea zorilor. O ţigară? *(Manfredi nu reacţionează)*: Haide..., n-o să te facă să vorbeşti o ţigară! *(Manfredi ia ţigara)*: Se povestesc lucruri atît de ciudate despre Gestapo. *(Îi aprinde ţigara. Către Krammer, în limba germană)*: Du-l de aici.

Krammer se ridică de la masa lui, îl ia pe Manfredi de braţ. Manfredi înaintează ţinut de Krammer şi vede, prin uşa deschisă, sala de tortură. Cei doi zbiri care se află acolo, vin să-l ia şi-l aruncă pe un scaun. Krammer închide uşa.

BERGMANN *(în limba germană)*: Preotul!

Biroul lui Bergmann

Bergmann şi Don Pietro, aşezat în faţa lui.

BERGMANN: Am găsit acest material la dumneata.
DON PIETRO: Da.
BERGMANN *(furios)*: Scopul vădit al dumitale este de a aduce prejudicii Reichului şi forţelor noastre armate!
DON PIETRO: Nu e întocmai scopul meu.
BERGMANN *(izbind cu pumnul în masă, se ridică)*: Cum numeşti dumneata un om care nu numai că furnizează acte de identitate false şi dă azil italienilor care pregătesc atentate împotriva soldaţilor noştri, dar merge pînă acolo încît adăposteşte şi ajută dezertori germani?
DON PIETRO: Un om care caută să practice caritatea.
BERGMANN: Acest om e un trădător şi trebuie să fie pedepsit potrivit legilor de război ale Reichului!
DON PIETRO: Cum o vrea Domnul.
BERGMANN *(aşezîndu-se din nou)*: Atunci, ascultă-mă cu atenţie. Prietenul dumitale Episcopo este capul unei organizaţii militare pe care o cunoşti foarte bine şi dumneata. Dacă vorbeşti sau dacă-l convingi pe prietenul dumitale să o facă, nu-ţi faci altceva decît datoria de preot şi de cetăţean. Oamenii ăştia, care pregătesc atentate şi sabotaje împotriva forţelor armate germane, violează drepturile unei puteri de ocupaţie, drepturi garantate de tratatele internaţionale. Sînt aşadar partizani şi trebuie predaţi justiţiei. E limpede?
DON PIETRO: Cuvintele dumneavoastră mă mişcă profund.
BERGMANN: În sfîrşit! Krammer!
KRAMMER *(în limba germană)*: Da, Sturmbannführer.
BERGMANN *(în limba germană)*: Ia-i depoziţia!

Krammer introduce o nouă foaie de hîrtie în maşina de scris şi se pregăteşte să bată.

DON PIETRO *(în limba italiană)*: Există însă o dificultate.
BERGMANN: Care anume?
DON PIETRO: Că personal, n-am nimic de spus..., pentru că nu ştiu nimic. Puţinul pe care-l ştiu, l-am aflat la spovedanie şi aceste taine trebuie să moară odată cu mine. Asta e disciplina noastră.
BERGMANN *(furios)*: Disciplina dumneavoastră nu mă interesează!
DON PIETRO: Dar interesează pe cineva care e mai presus de dumneavoastră, de mine.
BERGMANN: În acest caz, convinge-l pe prietenul dumitale să vorbească.
DON PIETRO: Cred că nu ştie nimic din ceea ce bănuiţi.
BERGMANN *(ridicîndu-se, se îndreaptă spre Don Pietro, oprindu-se în spatele fotoliului lui)*: Să nu-mi spui că nu-i cunoşti adevărata activitate! Adevărata identitate!
DON PIETRO: Ştiu doar un lucru: e un om care avea nevoie de ajutorul meu, oricît de modest ar fi.
BERGMANN *(aşezîndu-se în faţa lui, rezemat de birou)*: A, da! Ei bine, am să-ţi spun cine-i omul acesta. E un subversiv, un om care a luptat alături de Roşii în Spania, care şi-a închinat viaţa combaterii societăţii, religiei..., e un ateu, unul din duşmanii voştri!

DON PIETRO: Eu sînt preot catolic și cred că acela care luptă pentru dreptate și libertate merge pe căile Domnului. Și căile Domnului sînt nenumărate.
BERGMANN: Sper că n-ai să-mi ții o predică.
DON PIETRO: N-am intenția.
BERGMANN *(îndepărtîndu-se)*: Ascultă, n-am timp de pierdut. Ești hotărît să nu vorbești? *(Don Pietro tace)* Nu vrei nici să încerci să-l convingi pe tovarășul dumitale? *(Revine spre el:)* În felul acesta eviți suferințe pe care nici nu le poți închipui.
DON PIETRO: Mi le închipui mai bine decît gîndiți. Dar cred că e inutil. Și apoi, dacă omul e așa cum spuneți, o să fie greu să-l convingeți să vorbească. Nu credeți?
BERGMANN: Fii liniștit. O să vorbească!
DON PIETRO: Nu cred. N-o să vorbească.
BERGMANN: Într-adevăr?
DON PIETRO *(dînd din cap, surîde)*: N-o să vorbească. Mă voi ruga pentru el.
BERGMANN: Vei găsi puțin credit pe lîngă Tatăl dumitale Etern!

Se-ntoarce, se-ndepărtează, deschide ușa care dă spre sala de tortură, revine, privește alternativ sala de tortură și pe Don Pietro. Don Pietro lasă capul în jos. își trece mîna pe frunte. privește. Bergmann e lîngă ușă. În spatele lui, zbirii pregătesc o lampă cu acetilenă. Bergmann reintră în birou, descoperind pe Manfredi așezat pe scaunul de tortură. Unul dintre călăi trece cu un bici, celălalt aprinde o țigară cu lampa de acetilenă.

BERGMANN *(către Krammer, în limba germană)*: Asta riscă să dureze. Mă duc în sala de jocuri. Cheamă-mă cînd ai ceva nou.
KRAMMER *(în limba germană)*: Da, Sturmbannführer.
(Bătăi în ușă)
BERGMANN *(în limba germană)*: Intră!
UN SOLDAT TÎNĂR *(în limba germană)*: Sturmbannführer, dezertorul s-a spînzurat.
BERGMANN: Idiotul!

Salon

Bergmann intră. La pian se cîntă muzică clasică. Bergmann se duce la bar. Marina și Ingrid stau pe un divan, amîndouă calme, fără expresie. Bergmann, în spatele lor, își toarnă un pahar și se îndepărtează spre o masă mică de joc, rotundă, în jurul căreia stau patru ofițeri. Dialog în limba germană.

BERGMANN: Cine cîștigă?
UN OFIȚER: Mereu același.

Bergmann pleacă din nou. Se oprește în fața divanului pe care stau cele două femei. Ingrid îi face un semn de înțelegere. El se îndreaptă spre pianul cu coadă. Aprinde o țigară de la sfeșnicul de pe pian.

HARTMANN: Mult de lucru în seara asta?
Bergmann se întoarce spre dreapta.
BERGMANN: Nu mult. . . dar interesant.
HARTMANN: A, da? Ce anume?
BERGMANN: L-am prins în cleşte pe un om care trebuie să vorbească înainte de ivirea zorilor. Și pe un preot italian care afirmă că acest om nu va vorbi, pentru că el se va ruga pemtru el!

HARTMANN: Și dacă, orice-ați face, n-o să vorbească?
BERGMANN: Absurd!
Își reia paharul de pe pian și pleacă din nou spre femei. Vocea lui Hartmann îl oprește.
HARTMANN: Și dacă, totuși, tace.
BERGMANN *(oprindu-se și întorcîndu-se)*: Dacă tace, înseamnă că un italian este egal cu un german. *(Se așează pe brațul unui fotoliu)* Asta înseamnă că nu mai există deosebire între sîngele unei rase de sclavi și acela al unei rase de stăpîni. *(Bea)* Și atunci, ce sens ar mai avea lupta?
HARTMANN: Acum douăzeci și șase de ani comandam compania de execuție în Franța. Eram atunci un ofițer tînăr. Credeam și eu că germanii aparțin unei rase de stăpîni. Dar patrioții francezi preferau să se lase împușcați decît să vorbească. E ceva ce noi, germanii, nu vom înțelege niciodată: popoarele vor să trăiască libere!
Pianistul îl privește pe Bergmann
BERGMANN *(ridicîndu-se furios)*: Ești beat, Hartmann!
HARTMANN: Da, sînt beat. *(Cei patru jucători se întorc spre Bergmann și urmăresc discuția)* Mă îmbăt în fiecare seară ca să uit. Și rezultatul: redevin mereu lucid. Nu sîntem în stare decît să ucidem... să ucidem, să ucidem! *(Lasă jos paharul)* Am acoperit Europa de cadavre. Și, din aceste morminte, se naște — implacabil — ura, ura, pretutindeni ura! Vom fi nimiciți de ură! Fără speranță!
BERGMANN: Destul!
HARTMANN: Vom muri cu toții, fără speranță.
BERGMANN: Îți interzic să continui!
HARTMANN: Fără speranță.
(Bergmann se duce spre el)
BERGMANN: Îți interzic! Uiți că ești ofițer german.
Jucătorii îi privesc pe cei doi. În spatele lor, Krammer intră și salută. Bergmann se îndreaptă repede spre el.
BERGMANN: A vorbit?
KRAMMER: Nu, Sturmbannführer. Wendel spune că n-a văzut niciodată atîta încăpățînare. Tipul a ajuns la insensibilitate totală. Ce facem, Sturmbannführer?
(Bergmann furios aruncă țigara și iese împreună cu Krammer)

Biroul lui Bergmann

Bergmann intră, îl privește pe Don Pietro, trece prin fața lui și se duce spre călău. Dialog între ei. Apoi Bergmann se îndreaptă repede spre Manfredi prăbușit pe scaun, îi ridică de păr, capul însîngerat și, după un timp, îl lasă să cadă.
UN ZBIR: Acul.
Cei doi călăi se privesc. Lui Manfredi i se înfige acul în braț. Ridică ușor capul.
BERGMANN: Ascultă, domnule Ferraris... Așa cum ți-am mai spus, am multă stimă pentru dumneata și apreciez mult, crede-mă, această dovadă de curaj, de spirit de sacrificiu a dumitale. Dar trebuie să înțelegi că numai e cu putință să continui. Ești un comunist, partidul dumitale a încheiat un pact de alianță cu forțele reacționare. Acum, mergeți împreună contra noastră, dar mîine, cînd Roma va fi ocupată, «eliberată», cum spuneți voi, crezi c-o să mai fie aliații voștri, acești ofițeri superiori monarhiști? Îți propun să rezolvăm această problemă. Dă-mi numele generalilor monarhiști,

ajută-mă să-i pot aresta, şi-ţi garantez libertatea, iar oamenilor din partidul dumitale imunitatea. Ce zici, domnule Ferraris?

Manfredi scuipă spre Bergmann. Acesta, nebun de furie, îl plezneşte cu cravaşa. Don Pietro priveşte scena; Krammer ascute cu grijă un creion. Manfredi e cu spatele gol spre zid, cu flacăra îndreptată spre el. Ingrid, intră din salon cu un pahar în mînă. Se aud ţipete. Ea închide uşa, înaintează, îl priveşte pe Don Pietro.

INGRID *(în germană)*: Cum merge? Ţi-am spus eu că n-o să fie uşor.

Ingrid vine spre sala de tortură, îl priveşte pe Manfredi care e tîrît pe podea pentru a fi aşezat din nou pe scaun. Ingrid zîmbeşte. Lui Manfredi i se introduce un ac sub unghie. Ingrid revine în birou, se aşează în locul lui Bergmann, în faţa lui Don Pietro.

INGRID *(în germană)*: O ţigară, te rog.

Bergmann îi dă o ţigară, ia şi el una, le aprinde, priveşte spre Manfredi. Don Pietro şi Ingrid se privesc. Bergmann se apropie de uşă, priveşte spre Manfredi, apoi spre Don Pietro şi aruncă furios ţigara

BERGMANN *(în germană)*: Preotul, imediat !

Doi oameni vin să-l ia pe Don Pietro.

BERGMANN: Priveşte, părinte, priveşte ! Eşti mulţumit? Iată caritatea ta creştină. Iată dragostea ta de aproape. Ai preferat să-l vezi în starea asta, decît să vorbeşti. Dar nu spera, preot ipocrit, că ai să scapi, tu sau complicii tăi ! Ai să mori ca trădătorii. O să vă exterminăm pe toţi. . . pe toţi pînă la ultimul.

DON PIETRO *(aplecîndu-se asupra lui Manfredi)*: N-ai vorbit.

Capul lui Manfredi cade din nou. Don Pietro îi ridică capul, îi închide ochii, face semnul crucii, se roagă în latineşte. Apoi se întoarce spre Bergmann.

DON PIETRO: S-a sfîrşit, s-a sfîrşit ! Voiaţi să-i ucideţi sufletul, nu i-aţi omorît decît trupul ! Să fiţi blestemaţi, blestemaţi ! Veţi fi zdrobiţl ca nişte viermi în colb ! Blestemaţilor. . . ! Doamne, ce-am spus. *(Plînge, cade în genunchi în faţa lui Manfredi)*: Iartă-mă, Doamne, iartă-mă. *(Se roagă în latineşte)*: « De profundis clamavi. . . »

Hartmann se apropie. O îmbrăţişează pe Marina. Ea rîde, priveşte intrigată la ceea ce se petrece, rîde iar, apoi îl recunoaşte pe Manfredi, urlă şi leşină.

BERGMANN *(cuprins de furie, în germană)*: Afară ! Afară ! Duceţi-l de aici pe preot ! Repede !. . . Afară cu toţii !

În jurul biroului, Bergmann la locul lui, Ingrid lîngă el, bînd. Hartmann în faţa lui, cu paharul în mînă. Dialog în limba germană.

BERGMANN: Italienii ăştia stupizi. . . Mii de draci, asta ne lipsea. Blestematul ăsta de preot m-a scos din sărite.

INGRID: Ţi-am spus că nu va fi uşor.

BERGMANN: Tu ai totdeauna dreptate.

KRAMMER: Sturmbannführer, procesul verbal de constatare?

BERGMANN: A, da !. . . Cauza decesului: « criză cardiacă ».

KRAMMER: Bine, Sturmbanführer. Şi cu doamna ce facem?

BERGMANN: O să decidă doamna.

INGRID: Închide-o pentru un timp. Şi apoi. . .

BERGMANN: Vino, scumpa mea, Ingrid, am nevoie de un reconfortant !

KRAMMER: Sturmbannführer, ce nume trebuie să port? Manfredi sau Ferraris?

BERGMANN: Episcopo. Glovanni Episcopo. Dacă nu, o să facem alţi martiri. Sînt destui şi aşa.

INGRID: O clipă, vă rog. . .

(Ingrid se apleacă deasupra Marinei, îi ia haina de blană)

INGRID: . . .e bună pentru altădată.
HARTMANN: Sîntem o rasă de stăpîni.

Un cîmp de tir — în zori

Plan general al unui teren descoperit în mijlocul căruia se pregătește un scaun de execuție. Hartmann se apropie de un soldat italian.

. . . .

Hartmann își aprinde țigara, apoi privește pregătirile. Plutonul de execuție este așezat în linie. Sosește un camion penitenciar. Se deschide ușa. Coboară un preot tînăr cu ochelari, și Don Pietro.

PREOTUL: Pălăria, Don Pietro.
DON PIETRO *(dînd pălăria unui soldat)*: Mulțumesc.
PREOTUL: Haide, curaj!
DON PIETRO: Nu e greu să mori onorabil. E greu să trăiești onorabil.
Înaintează (travelling lateral) Plan apropiat: Hartmann fumînd. O voce ordonă plutonului. Plan general: Don Pietro și tînărul preot ajung în fața scaunului. Plan rapid: trupa înaintează în linie. Don Pietro este legat, pe scaun, cu spatele la pluton care ia poziție. Plan american.: Don Pietro și preotul. Cei doi polițiști civili care i-au însoțit pe preoți, se îndepărtează. Hartmann le face un semn. Ei repetă acest semn în direcția tînărului preot. Acesta dă din cap, continuînd să se roage cu voce tare. Plan al grilajului la marginea terenului: Romolleto înaintează. Grupul de copii se apropie și se lipește de grilaj. Fluieră toți. Un soldat din pluton se întoarce pe jumătate. Plan cu Don Pietro din față. Preotul îi mîngîie capul și mîna. Apoi se îndepărtează. Plan apropiat cu soldații. În fund, Don Pietro cu spatele. Preotul termină: « În numele Tatălui. . . » Plan cu copiii care flueră. . . , ceea ce-l face pe Don Pietro să ridice capul. (plan cu el) În fund, soldații se întorc. Preotul continuă. Două planuri cu soldați, trăgînd. Unii ochesc mai jos. Plan apropiat: Don Pietro, atins de gloanțe. În fund, soldații. Plan cu copiii tăcuți. Don Pietro ridică ușor capul. Hartmann se precipită spre comandantul plutonului, furios, și-i strigă în față.
HARTMANN: Feuer!
DON PIETRO: Doamne, iartă-i. . .
Plan cu Hartmann care scoate revolverul și înaintează. Plan cu Don Pietro. În arrière-plan, Hartmann se apropie și trage. Plan mai aptopiat cu copiii. Muzică. Plan cu Don Pietro, prăbușit pe scaun. Preotul și cei doi polițiști în civil se apropie, plutonul se îndepărtează. Gros-plan cu Marcello. Gros-plan cu Romolleto. Un polițist ridică capul lui Don Pietro, îl dezleagă. Plan cu Marcello. Plan cu un alt băiat, apropiindu-se de el și luîndu-l de acolo.

Fondul

Stradă la marginea Romei — în zori

Copii coboară o stradă în pantă spre poarta orașului; ultimul, vine Marcello însoțit de un alt băiat; sînt urmăriți de un panoramic care descoperă orașul la răsăritul soarelui; în depărtare, domul San Pietro.
Fondul în negru, urmat de un generic detailat și de cuvîntul « SFÎRȘIT ».

În românește de ȘTEFAN DELUREANU

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică « ARTA GRAFICĂ »

PREZENTAREA TEHNICĂ
S. CIUBOTARU

Secolul 20

REDACŢIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAŢIA: ŞOSEAUA KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREŞTI

Lei 10

43 804